

LITERATŪRA,
KRITIKA,
ESEISTIKA

RUGPJŪTIS–
RUGSĒJIS 8–9

metai

LIETUVOS
RAŠYTOJŲ
SAJUNGOS
MĒNRAŠTIS

2010

TURINYS

REGIMANTAS TAMOŠAITIS. Pragaras šalia mūsų	3
JUOZAS MARCINKEVIČIUS. Esu aš kelias... Eilėraščiai	7
HERKUS KUNČIUS. Lietuvis Vilniuje, arba Jeruzalės sindromas. Romano fragmentas	11
JULIUS KELERAS. Eilėraščiai	63
ALGIRDAS POCIUS. Spengianti tylą. Novelė	68
ERNESTAS NOREIKA. Eilėraščiai	74
JONAS ČESNULEVIČIUS. Pati baisiausia iš septynių didžiųjų. Apsakymas	78
MĀRIS ČAKLAIS. Eilėraščiai. Vertė Arvydas Valionis	91
JOYCE CAROL OATES. Akmenuota kalva. Apsakymas. Vertė Povilas Gasiulis	95
LITERATŪROS MOKSLAS IR KRITIKA	
KĘSTUTIS NASTOPKA. Sakymas ir diskursas	104
APIE KŪRYBĄ IR SAVE	
Iš Daugų ir Švėkšnos... Rašytojas Rimantas ČERNIAUSKAS atsako į Romo DAUGIRDO klausimus	117
KALBA IR KALBOTYRA	
JONAS PALIONIS. Lietuvių asmenvardžių labirintuose	123
IŠ PRAEITIES	
DAINORA POCIŪTĖ. Nuo maišto iki melancholijos	129
PAŽINTIS	
INGRIDA SOKOLOVA. Ji mokėjo mylėti (Zenta Maurinia). Vertė Renata Zajančkauskaitė	138
MŪSŲ PUBLIKACIJA	
MERAB MAMARDAŠVILI. Psichologinė kelio topologija. Vertė Austėja Merkevičiūtė	149
RECENZIJOS, ANOTACIJOS	
VALDEMARAS KUKULAS. Pomirtinė šokio režisūra (V. Daujotytės „Šokėja virš liepto per prarają“) * MARTYNA BRAŽIŪNAITĖ. Įstrigęs klampioje būtyje (S. Parulskio „Pagyvenusio vyro pagundos“) * ALFREDAS GUŠČIUS. Ir stori romanai – nenuobodūs (R. Kašausko „Badmetis, arba Žali akiniai arkliams“) * RAMŪNAS ČIČELIS. Istorija ir moteris – tai mirtis (J. Šikšnelio „Mirties varos“)	161
TĖVYNĖS VARPAI	
RAMŪNAS KASPARAVIČIUS. Kaimas mieste	176
Antrajame viršelyje: ANTANAS KMIELIAUSKAS. Natiurmortas, 2008	
Trečiajame viršelyje: JOLANTA KVAŠYTĖ. Karšta vasara, 2008	

Pasirašyta spausdinti 2010.VII.27. Tiražas 1150 egz.
Formatas 70x108¹/₁₆. Ofsetas. 10 sp. l.
Kaina 7 Lt.
Spaudė AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, 2056 Vilnius.

„Metus“ remia:

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS RĖMIMO
FONDAS

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

REGIMANTAS TAMOŠAITIS

3

Pragaras šalia mūsų

Dideli dalykai kartais nėra tokie tolimi.

Geriu kavą Pilies gatvėje. Saulėtas, šiltas pavasario rytas, netoliese žaliuoja Gedimino kalnas. Tarsi architektūrinė ir gamtos puošmena, skirta mano ir panašių į mane malonumui. Aplinkui juda turistai, jiems čia irgi gera. Kartais jie man primena buožgalvių telkinius šiltoje kūdroje. Mirguliuoja, skuba, kažko ieško. Neramūs ir beprasmiški, tačiau būtini. Kaip pasaulio ir gamtos dalis. Apskritai į gamtą reikia žiūrėti tiesiog kaip į gamtą – be jokių ten personifikacijų ir įsivaizdavimų. Kitaip pasaulis ima gąsdinti. Kad ir tie turistai. Jie visiškai nesuvokiami, svetimi, kartais sunku įsivaizduoti, kad jie taip pat sąmoningi žmonės. Kažką tarsi kalba, rodo pirštais, fotografuoja. Tačiau man dabar jie yra tik mano pasaulėvaizdžio dalis. Kažkas turi aplinkui judėti, kad jausčiau ramybės palaimą.

Vaikystėje kaime buožgalvius kažkodėl vadindavome *varložgalviais*. Ar tai vaikų prasimanymas, ar tarmės ypatybė – nežinau.

Šiandien esu apsirengęs lengvai ir patogiai, jaučiuosi subrendęs, solidus. Kartu ir atjaunėjęs, tarsi ką tik užgimęs šiame nuostabiame pasaulyje. Mano dvasioje šviesu ir giedra, o tas kavos puodukas ant gatvės staliuko – šiaip tai tik pinigų švaistymas – taip pat dėl geros nuotaikos pertekliaus. Kava galėjau pasimėgauti ir namuose. Arba tiesiog atsigerti vandens, kaip darydavau kadaise. Vaikystėje visi mes valgydavome ir gerdavome tik namie, į kavines ir restoranus žiūrėdavome iš tolo, su bauguliu. Tose vietose tūnodavo blogi žmonės, kažkaip prasimanantys pinigų savo tuštybei tenkinti.

Tačiau ten buvo nutriušęs provincijos miestelis, sovietmečio le-targas, ten niekas gyvo užsieniečio nebuvo matęs, o čia – didingas ir

4

gražus Vilnius (taip sakydavo sūnus, norėdamas ištrūkti iš varganos kaimo senelių buties), kuriame užsieniečiai dauginasi ne dienomis, o valandomis. Padavėjai ir mane kartais palaiko tokiu ne šio krašto buožgalviu, kreipiasi į mane angliškai, pagarbiai tūpčioja, lankstosi. Koks nusivylimas atsispindi jų akyse, kai atsakau jiems gražia lietuviška kalba. Gal po kokio šimto metų čia jau niekas lietuviškai nebekalbės.

Pasižiūriu į save, mėgindamas susivokti, kas toks esu, tarsi vertinu save iš šalies. Visokie stilingi aprangos atributai – mano geros savijautos ir tapatybės dalis. Šalia kavos puodelio – mobilusis telefonas, ryšiui su pasauliu. Nors man geriausia, kai jis tyli. Rankinėje profesionalus fotoaparatas – gyvenimo kontrastams fiksuoti. Kai jau nebeturiu ką mąstyti, „įjungiu“ estetinį pasaulio suvokimą: žiūriu į viską kaip į mano sąmonei pateiktas egzistencijos reprezentacijas ir kaip mano paties tęsinį. Fotografuoju objektus, kuriuose atpažįstu save, savo vertybines projekcijas. Vaizdų fiksavimas man kaip instinktyvi savisauga, lyg gyvenimo kokybės patikrinimas. Iš tikrųjų aš fotografuoju ne kažkokių išorinius daiktus (kam man jų reikia?), bet tvarkau ir mobilizuoju savo sąmonę. Simpatingi buožgalviai aplinkui daro tą patį, tik intensyviau: fotografuoja visus judančius ir nejudančius reiškinius, taip paliudydami savo buvimą šiose vietose ir įsirašydami į naujus kontekstus. Juk fotografavimas yra tiesiog gyvenimo liudijimas. Seniau tiesa buvo liudijama žodžiu, dabar – vaizdu. Žodį gali iškreipti, vaizdą – nelabai.

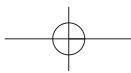
Kai reikia, moku ir gražiai pašnekėti, už tai net pinigų moka. Kartais verkti norisi, pagalvojus, kaip visa tai tuščia. Už savo tuščius žodžius gaunu tikrų pinigų, už kuriuos perku tikrą, kaimo žmonių išaugintą maistą ir dar švaistau juos kavai, brangesnei net už pieną, atvežtai į mūsų kraštą iš bala žino kokių kraštų. Šimtą metų nemačiau karvės, o pieną kuo ramiausiai geriu. Man net patinka, kad nuo manęs atitolintos galvijų bandos ir visoks tvartų mėšlas.

Beje, su metais vis labiau suprantu, jog gera savijauta priklauso ne nuo gerų daiktų, bet tik nuo gero oro. O kai nuotaika tokia pakili, aplinkui pamatai daug visokių prasmių, nors iš tikrųjų jų ten nėra. Labai gerai išsižiūrėjęs į kokią nors prasmę, joje pamatai gryną beprasmybę, o už kampo tavęs, kaip sakoma, laukia absurdas.

Čia už kampo – skersgatvis, o tame skersgatvyje stūkso vargana elgeta – keista neaiškios lyties ir nenusipėjamo amžiaus būtybė. Įsiremusi žvilgsniu į žemę, matyt, nėra jėgų pakelti akių aukščiau. Juodame veide – ilgų girtuoklyščių antspaudas, šita žmogysta visa apnuodyta, tarsi koku rašalu užpildyta.

Mėginu įsivaizduoti dvasios siaubą, kančią, fizinį ir sielos skausmą. O jei dabar ten stovėčiau aš? Kodėl sėdžiu čia, o ta žmogysta stovi ten? Bet yra, kaip yra. Aš – čia, o ji ten...

Vargeta su savo kančia egzistuoja anapus manęs, net anapus gat-

vės: ta nelaiminga dvasia plevena kosminėse tolybėse, o gal kokioje bedugnėje, kur visų mūsų pradžia ir pabaiga. Vis dėlto yra kažkas tokio, kas jungia net pačius tolimiausius pasaulius.

Tačiau apie tai geriau per daug negalvoti, kad neatsidurtum anksčiau laiko, kur nereikia. Į viską reikia žiūrėti remiantis sveiku protu ir pasikliaujant socialiniais bendravimo įpročiais. Juk tokią būtybę galėčiau niekinti – esu nepalyginamai už ją pranašesnis, – tik kažkas viduje neleidžia. Kirba ten kažkokia tamsi uodegėlė.

Staiga tas patamsių gaivalas pasirodo grėsmingai artimas, tarsi išnyra iš vidaus. Atmintyje iškyla juoda banga. Lyg gulėčiau tamsią naktį prie ežerėlio Vilniaus apylinkėse, vienas mano šonas apneštas pelenais. Mat guliu pusiau įkritęs į dar šiltą laužavietę, šalia manęs sėdomis stūkso, gal miega, kažkoks nelaimės bendras. Rėplioju ten, kur jaučiu drėgmę. Rankomis praskiriu ežerėlio pakrantės žalėsius, visokius maurus, ir godžiai siurbriu pradvisusį vandenį. Prakeikti varložgalviai, šnypščiu sukepusiomis lūpomis ir niekaip negaliu numalšinti žiauraus troškulio. Bendras manęs negirdi. Sėdi nebylus, susigūžęs, jį užgriuvusi visa nakties tamsa. Nematau nė žvaigždžių – sunku pakelti žvilgsnį.

O dieną pasaulis didelis ir baltas, bet visi jame gyvenantys – absoliučiai svetimi. Jie išdeginti saulės, atrodo tušti, lyg popieriniai. Žmonės šiame baltame pasaulyje juda inertiskai, be jokio skausmo, be prasmės ir tikslo. Aš čia irgi neturiu prasmės ir tikslo, tačiau vientelis tai suvokiu – be galo aiškiai – ir tai kelia man didelį siaubą. Aš bijau pažiūrėti į šaligatvio plyteles, aš bijau medžių, visų daiktų, nes jie mane gali užmušti. Aplink mane tvyro negailestinga, nežmogiška begalybė. Ji vienu metu ir juoda, ir tviskanti kaip pati baltiausia ugnis.

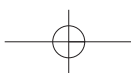
Vėl atsipeikėju Pilies gatvėje, prie to paties kavos puodelio. Ranka griebiasi fotoaparato. Aš jūsų nebijau, sakau, žiūrėdamas į daiktus. Jūs esate su manimi, jūs mane saugote.

Bet pragaras visai šalia, aš vis dar galiu jame prasmegti. Tada jau sudiev, mano visi artimieji ir puikūs bičiuliai. Ačiū, kad pažinojote mane tokį laimingą ir prasmingą. Visą sudėliotą iš gerų daiktų.

Reikėtų įveikti pasibjaurėjimą ir duoti tam vargetai iš skersgatvio kokį litą. Stovi ten jau visai prie savo pragaro vartų, netekęs asmens bruožų, nedrįsdamas nei išeiti iš gyvenimo, nei sugrįžti.

Pasižiūriu į skersgatvį – kurgi tas nelaimės šešėlis užgesusiomis žvaigždėmis vietoj akių? Šalia vargetos jau bestovįs dar vienas toks, taip pat pajuodęs ir apšepęs. Tada pasidaro aišku, kad pirmoji būtybė tikrai yra moteris, nes jai ant veido nesimato jokių šerių. Tuo jie abu ir skiriasi. Kaip anksčiau nesusiprotėjau?

Nudūrusi žvilgsnį žemyn, nugara įsirėmusi sienos ta moteris nejudą. Vienoje rankoje rūksta cigaretė, kitoje – popierinis kavos puodelis. Matyt, atnešė tas antras, gal jos vyras ar šiaip koks gatvės su-

6

gyventinis. Jie ten ir stovėjo kaip du vieniši paminklai: kažkur jau esu matęs tokius liūdesio monumentus.

Užsidariusi savo pasaulyje pora nieko nemato, nesidairo, judri turistų minia jiems tarsi neegzistuoja. Suprantama, juk tie laimingieji – labai laikini, rytoj jų čia nebebus, o ta pora – sustingusi kaip pati laiko ašis. Nejudantys, nes visiškai be ateities. Atsirėmę tik vienas į kitą ir dar žvilgsniais į žemę.

Tada pagalvojau, kad tokia jų draugystė, toks bendrumas yra nepaprastai gilus, siekiantis gal net pasaulio dugną. Jų santykis daug tikresnis nei laimingųjų žmonių ryšiai. Mes juk susiję tik todėl, kad laimingi, pasisekė. Mes jungiamės paviršiais, o tie du – iš esmės.

Jeigu patektum į tokį pragarą ir sugebėtum iš jo ištrūkti – kaip tada viskas atrodytų? Mirti ir prisikelti – gal tai vienintelė nemirtingumo ir išganymo galimybė mums, mirtingiesiems, kurie niekada nebuvo šventi, bet gyvename taip, tarsi visas pasaulis būtų sukurtas mūsų gyvenimo šventei.

Viskas prasideda jaunystėje – nuo begalinio laimės troškimo. Ir kartais baigiasi taip – baisiu troškuliu, kai tave troškina taip žiauriai, kad net pažaliavę kūdros vandenys neatrodo bjaurūs.

Kai pernelyg trokšti būti laimingas, gali patekti į pragarą. O jei iš ten pasiseks ištrūkti, atsipeikėjęs galbūt suvoksi, kad iš tikrųjų gyveni.

Bandau šito nepamiršti.

Vlado Braziūno nuotr.

**JUOZAS
MARCINKEVIČIUS**

7

Esu aš kelias...

*Ak, kaip prie mano ežero
Meldai gražiai sužėlė...
Virš begalinio žalio –
Tik begalinis mėlis.*

*Ir veltui tu tikiesi
Ką nors čionai išvysti.
Nėra čia žmogui vietos,
Čia – šitoj dvispalvystėj.*

*Tik nesunku be galo
Įsivaizduot čia gėlę:
Tarp begalinio žalio
Ir begalinio mėlio...*

*Virš tavo juoko – mano neviltis...
Ak, kaip gražiai susisluoksniavo:
Čia – nebūtis, o čia – būtis,
Čia – mano žodis, šičia – tavo.*

*Sakau „išnyk“, o tu vis vien esi –
Akių dugne – ir niekur nepabėgi.*

*Esi ir praeity, ir ilgesy...
Nejaugi mano žodis toks bejėgis?*

*Kada iš atminties, akių
Išnyksi lyg nerealybės daiktas?
Sakau „kada“... Tačiau tikiu –
Užtenka tik tave prakeikti.*

*Ak, gelia, Viešpatie, kaip gelia.
Ne kūną gelia – vargšę sielą.
Viršum tavęs jau visagalė
Juoda lemtis sparnus pakėlė,*

*O tu, užvertęs savo galvą,
Tiktai plėšrius nagus matysi.
Tada suprasi, kad negalima
Kažko pakeisti iš esmės, iš viso...*

*Bandysi tu, žinias praradęs,
Kažką svarbaus be galo prisiminti.
Nes tas juodasis tavo pradas
Ne galvą neš, o tiktai mintį.*

*Prie tylinčio slenksčio
Priglunda – lyg šuo nusilakstęs – ruduo.
Ties vandeniū pasilenksi –
Ir net nepajusi, kad tai – gyvybės vanduo.*

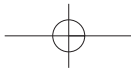
*Pažvelgsi į lauką –
Ir tau atsivers baltuma.
Bet tu nesijaudink,
Nes tai – dar ne tavo žiema.*

*Čia nieko nereikia
Suprasti. Užtenka gyventi tikėjimu,
Kad tai tavęs laukia
Didžiulis, bekraštis žydėjimas.*

*Tai: būtis – nebūtis,
Tai gyvas ir negyvas.
Sekloji dabartis –
Ir amžinybės gylis.*

*Mes esam pasmerkti
Pabraidžiot po likimą.
Bet amžinoj nakty
Juk laukia nebuvimas?*

*Ir kas mums atsakys –
Tad kas yra didesnis:
Šviesi dienos akis –
Ar amžinybės dėsnis?*

*Dabar tylu sakyt,
Nes viskas jau nutilo...
Šviesa dienos aky
Apžlibo ir pražilo.*

*Virš tavo vandenu
Net negirdėt čiurlenimo.
Bet aš dar gyvenu,
Aš dar turiu gyvenimą!*

*Tačiau yra kažkas,
Kas jau nutrauks šį siūlą.
Nors žvelgia pro šakas
Tylus gyvybės krūmas.*

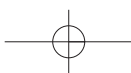
*Čia stoviu aš, nes man čia skirta
Per amžius būti ir stovėti.
Nesu nei peiktas, nei pagirtas,
Tiktai – užėmęs savo vietą.*

*Nekeik manęs – nesu to vertas.
Aš nepaliksiu savo draugo.
Juk čia – ties amžinybės vartais –
Vienintelis turiu jį saugot.*

*Čia stoviu aš ir čia stovėsiu –
Įspėti tuos, kas žvelgs į angą:
Tenai akieji mato šviesą,
O regintys – apanka...*

*Atsimerk, mylimoji, tai aš
Plunksna angelo liečiu tavo skruostą.*

*Juk dar niekas iki manęs
Taip moters neglostė.*

*Tu miegi ir nesupranti,
Kad stebuklas – ne angelo sparnas.
Kad stebuklas – bendroji praeity
Po pavargusių mano delnų.*

*Aš galėčiau pažadinti tave.
Bet ar verta?
Tad nusvyra pavargusių galva
Ant pasaulio, miegu atitvertu.*

*Nužvarbęs kūnas, nejauki delčia
Dabar tik vardą mano supa.
O juk galėjo viskas būti čia –
Prie šios sraunios ir siautulingos upės.*

*Bet viskas baigėsi ne taip, ne taip,
Bet viskas baigėsi net neprasidėję.
Nors kryžstė sodai taip baltai baltai,
O laikrodžiai nustojo eję...*

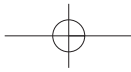
*Bet viskas virto laukimu,
Skaudžiu – kaip ilgesys tikėjimo.
Praleiskite mane – einu,
Kur glaudžias mano pralaimėjimas.*

*Esu aš kelias, priimu visus,
Kurie važiuoja, joja mano akmeniu.
Tačiau labiausiai aš myliu basus,
Nes pėdas jų geriausiai atmenu.*

*Šimtai jų – pėdų nekaltų –
Praėjo čia, kol jie išrado ratą.
Tik išradėjo vardo nerandu,
Turbūt užmiršęs būsiu jį arba praradęs.*

*Keleivi mielas, būk smalsus –
Ir klausk: kur aš tave nuvesiu?
...Esu aš Kelias, priimu visus,
Kurie – į Amžinąją Šviesą.*

Benedikto Januševičiaus nuotr.

HERKUS KUNČIUS

Lietuvis Vilniuje, arba Jeruzalės sindromas

Romano fragmentas

11

O kai ašai jojau per Vilniaus miestelį,
Visos miesčionkėlės į mane žiūrėjo.

Lietuvių liaudies daina

Uždarbio reikia vykti į Lodzę, o išminties – į Vilnių.

Žydų posakis

Jiems pildosi Izaijo pranašystės žodžiai:

*Girdėti girdėsite, bet nesuprasite,
žiūrėti žiūrėsite, bet nematysite.*

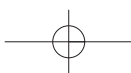
Mt 13, 14

Ar ilgai šitie pabaisos kliedės? Kada galų gale
prisiveiks ir sustos? Kiek laiko trunka tokie priepuoliai?
Mėnesių mėnesius? Metų metus? Kiek?

Louis-Ferdinand Céline. „Kelionė į nakties pakraštį“

Nesvarbu, kad ir kur ji būtų – širdyje ar Palestinoje, tačiau apsilankymas Jeruzalėje, Šventajame mieste, kai kuriuos žmones taip sukrečia, kad jie įtiki patys esantys pranašai. Šis sąmonės sutrikimo fenomenas pavadintas Jeruzalės sindromu.

Jeruzalės sindromo apimtus žmones užvaldo įkyrios religinės mintys, kurias, kaip manoma, sukelia apsilankymas Šventajame mieste.

Pirmasis šį fenomeną 1930 metais aprašė Jeruzalės psichiatras dr. Heizas Hermanas. Jis kurį laiką stebėjo krikščionę, kuri, būdama įsitikinusi, kad Kristaus pasirodymas žemėje – neišvengiamas, kasdien kopdavo su arbatos puodeliu į Skopo kalną, kad galėtų pasveikinti jį sugrįžus.

Viena Jeruzalėje apsilankiusi amerikietė įtikėjo esanti Švenčiausioji Mergelė Marija, todėl vis veržėsi į Betliejų ieškoti kūdikėlio Jėzaus. Žinoma ir apie moterį, įtikėjusią, kad gali vandenį paversti vynu, o visa kita – duona.

Vienas dramatiškiausių Jeruzalės sindromo atvejų – kai 1969 metais religingas australas padegė Al Aksos šventyklą, nes buvo įsitikinęs, kad prieš Kristaus sugrįžimą Šventyklos kalną būtina „išvalyti“ nuo nekrikščioniškų pastatų.

Jeruzalės sindromu pasaulyje kasmet suseraga 50–200 žmonių. Tačiau šio sindromo kritikai pažymi, kad didžioji dalis, prieš susirgdami Jeruzalės sindromu, jau iki tol negalavo dėl įvairių psichikos sutrikimų ir tik vienetai panašių sutrikimų anksčiau neturėjo.

Asmenis užvaldžiusi psichozė dažniausiai praeina po kelių savaičių. Tuomet žmonės sugrįžta į normalią būseną ir labai išgyvena dėl savo poelgių, tad nėra linkę apie tai pasakoti.

Merkurijus buvo nematomas. Venera pasirodė tik trumpam – dar neišaušus šmėstelėjo Žuvų, vėliau – Avino žvaigždyne.

Jupiterį, jei tik buvai ne aklas, galėjai pamatyti pas Ožiaragį. Saturną – Liūto žvaigždyne. O Marso buvo neįmanoma įžiūrėti.

Uranas pasisukiojo tarp Žuvų, tačiau šviesiame danguje jo nesimatė. Panašiai ir Neptūno, kuris Ožiaragio žvaigždyne galėjo būti regimas tik suteimus.

Žemės ašis buvo pasvirusi įprastu kampu.

Saulė tekėjo 04.41, leidosi 22.00. Dienos ilgumas – 17.19.

Buvo dar neprasidėjusi Jaunatis, kitaip sakant – ☉ Mėnulio diena.

Visi planetos astrologų sudaryti horoskopai tiek Avinams, tiek ir Jaučiams buvo palankūs.

Dvyniai, Vėžiai, Liūtai ir Mergelės dėl ateities taip pat galėjo būti ramūs. Kaip ir Svarstyklės, Skorpionai, Šauliai ar Ožiaragiai.

Vandeniams, Lietuviams ir Dvyniams, taip 06.05 vietos laiku buvo patinkinta iš TV ekranų, šiandien negalėjo nieko pikta atsitikti.

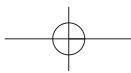
Artimiausiomis dienomis šalyje buvo prognozuojami itin šilti orai.

Galbūt todėl, vos apie atšilimą paskelbė žiniasklaida, internete nuo ryto plūstelėjo komentarų banga.

Žmonės, išerzinti šaltos ir lietingos vasaros, skubėjo išsakyti, pasidalyti savo patirtimi*.

* Iš pradžių dėl įvairovės autorius ketino knygos pabaigoje įdėti keletą Napoleono Šepučio komentarų. Tačiau persigalvojo nutaręs, kad smalsesnis lietuvių skaitytojas juos nesunkiai ras „Google“ paieškos sistemoje surinkęs, pavyzdžiui: „Saulė ir žiema netrukus sugrįš“, „Laukus balins šviežias sniegas“, „Kitą savaitę – švelni žiema“, „Baltarusijos diktatorius A. Lukašenka Vatikane susitiks“ ar panašias internetiniuose dienraščiuose spausdintų straipsnių antraštes.

Čia ir toliau – visos pastabos autoriaus.

Po minutės kitos uždainavo radijas. Susiradęs Vilniaus Pilies gatvėje pamėgtą tarpuvartę, iš toli toli pragydo ankstyviausias sostinės dainorėlis:

*Kai saulė rytmetį pakyla
Žibutės rymo pakely
Ir piemenaitės dainą gena
Tenai toli toli toli.*

*Tada aš vėl tavęs ilgiuosi
Ir laukiu žydinčiam sode
O akys skęsta tolumoje
Gal pamatysiu aš tave.*

*Kalnuos dainuoja rageliai uli uli jo
Ir žydi gėlės tenai kalnuos*.*

Nudžiugęs, kad audros ir lietūs Lietuvai nebegresia, pasiniūniuojantis Napoleonas Šeputis bakstelėjo pirštu per kompiuterio pelę. Vos palinko brūkštelti komentarą, ekrane sušvito valstybinis dokumentas.

VILNIAUS RAJONO SAVIVALDYBĖS TARYBA

SPRENDIMAS DĖL KRISTAUS KARALIAUS INTRONIZACIJOS AKTO VILNIAUS RAJONE

2009 m. birželio 12 d. Nr. T3-191
Vilnius

Vilniaus rajono savivaldybės taryba, atsižvelgdama į 2009 metais švenčiamą Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečio Jubiliejų, gavusi bažnytinės hierarchijos pritarimą, prisimindama mūsų protėvių tikėjimo tiesas, krikščioniškąsias vertybes bei mūsų rajono tradicijas,

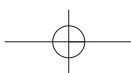
n u s p r e n d ž i a:

1. Paskelbti Kristaus Karaliaus Intronizacijos Aktą Vilniaus rajone.
2. Kviečiame kitų savivaldybių Tarybas paskelbti Kristaus Karaliaus Intronizacijos Aktą.

Savivaldybės merė

Marija Rekst

* Autorius neprieštarautų, jei muzikalesnis skaitytojas, skaitydamas šią knygą, prisiminęs arba susikūręs savąją dainų melodiką, kartu ir padainuotų. Tada laikas, praleistas su šia knyga, būtų dar kokybiškesnis.

Še tai tau, ištisa dekada praėjo, o aš net nežinojau, kad valdžia pasikeitė, nusistebėjo Šeputis.

Kristaus karaliaus intronizacija – Kristaus iškilmingas paskelbimas valdovu ir globėju. Toks aktas liudija, kad ne tik atskiri žmonės, bet ir visuomenė pripažįsta Kristaus teisę karaliauti, savo įstatymus grindžiant Kristaus mokymu.

Ištis nenuspėjami Viešpaties keliai, keliskart persižegnojo Šeputis. Juk Jėzaus Kristaus intronizacija – tai ne šiaip Maišiagalos ar Nemenčinės rūmų intrigėlė, o lemtingas Lietuvai ir lietuviams dalykas – karaliaus „įsostinimas“.

Ir visa tai atsitiko ne Palestinoje ar Judėjoje, o geografiniame Europos centre – XXI amžiuje!

Kai žmonija tiek privačiame, tiek viešajame gyvenime pripažins, kad Jėzus Kristus yra karalius, visuomenė pagaliau gaus nepaprastų malonių – tikrą laisvę, tvarkingą discipliną, taiką ir santarvę.

Jėzus Kristus iš Galilėjos nuo šiol Vilniaus rajoną valdys... – susimąstė Napoleonas Šeputis. Turbūt tada ir Pirčiupius, Kernavę, Trakus... Ir Pabradę.

Kokiu būdu? Iš anapus? Per Šventąją Dvasią? O gal – per nušvitusią Vilniaus rajono merę Mariją Rekst – savo pasirinktą vietininkę?

Karalius... Jėzus Kristus – dabar lietuvių ir Vilniaus rajono karalius. Lietuva – ne tik Dievo Motinos Marijos, Švenčiausiosios Mergelės žemė... – susirūpino Šeputis.

Ir ką į tai atsakys valdžia? Šventasis Sostas? Europos Komisija? Konstitucinis Teismas? Juk, kad ir kaip žiūrėsi, Jėzus Kristus iš Nazareto, nors ir Dievo Sūnus, vis dėlto ne vietinis, jis ne lietuvis, ir net ne iš Europos.

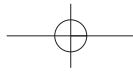
Šiuo sunkiu periodu, kai pasaulis išgyvena visų juntamą krizę, ypač svarbus tampa Dievo vaidmuo ne tik žmonių asmeniniame, bet ir visuomeniniame, kultūriniame bei politiniame gyvenime. Kiekvienas yra atsakingas už Dievo pateiktos tiesos išsaugojimą, o ypač – žmonės, kurie atsako už visuomenės gyvenimą. Jie neturi palaikyti neutralumo arba neturi likti abejingi šių tiesų paskleidimui visuomenėje.

Netrukus Šeputis nustojo gvildinti Lietuvai aktualią Kristaus karaliaus temą, šiandien dar laukė svarbesni reikalai.

Piktdžiugiškai išstuksenęs komentara „neatidėliotai strateginiu“ Lietuvos atominės energetikos plius nežemiškų civilizacijų klausimu, išjungė kompiuterį – personalinį altorėlį (ši smagumą teikianti būtybė buvo gan stipriai pakoregavusi Šepučio pasaulėjautą). Stenėdamas nusismaukė odon įaugusį vestuvinį žiedą. Palaimingai atsidusęs, parideno kuo giliau į stalčių.

Taip, čia jam bus saugiausia, nutarė Napoleonas Šeputis. Dirstelėjęs į laikrodį, pakilo eiti.

Keliskart paklibinęs, pečiu trinktelėjęs ir įsitikinęs, kad saugiai užrakino duris, Šeputis išskubėjo.

Dar prieš savaitę susikrovęs piligrimo mantą, Napoleonas štai ir sulaukė akimirkos, kada su dainininkais bei šokėjais sės į autobusą, kad nuo Kalvarijų pašto galėtų pajudėti link sostinės – į Dainų šventę, kur turėjo uždai nuoti visa Lietuva.

Šiais metais Dainų šventė Lietuvoje – visa žiniasklaida apie tai triūbijo jau ne pirmą mėnesį – žadėjo būti ypač įspūdinga. Ne tik kalendoriaus, bet ir Viešpaties valia palankiai sutapusi su Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiu ir sumaniai įtraukta į „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“ programą, ji turėjo virsti trijų milijonų tautą vienijančiu renginiu, skeidžiančiu tik geras ir labai geras emocijas; niekas dėl to ir neabejojo.

Ir išties, susigrūdę autobusan (su drobiniais, lininiais, šiaudiniais rūbais bei mediniais liaudies instrumentais – skrabalais, spragilais ir tarškalais), Kalvarijos muzikantai – uoliausi meno saviveiklos kolektyvų nariai – buvo itin pakilios nuotaikos. Jau nuo ryto kauštelėję ta proga degtintytės ar prasukę po kelias alaus stiklainaites, įraudę, kaip niekada atidūs vienas kitam – vos truktelėjus iš vietos autobusui – ėmė dalytis sumuštiniais, kiauštiniais ar apdairiai iš vakaro virtomis vištų šlaunelėmis.

Neseniai į šeštą dešimtį įkopęs pradinės mokyklos ūkvedys, menko laipsnio invalidas Napoleonas Šeputis, tą rytmetį buvo taip pat nemažiau lipšnus ir linksmas. Dar nekirtus Kalvarijos miestelio ribos, mikliai susileidęs trečdalį „Suktinio“ butelaičio, užtraukė kuo garsiau „Ant kalno mūrai“, ūmai užkrėsdamas optimizmu ir kitus bendrakeleivius.

Taip gurkšnodami ir pasidainuodami gastrolieriai išdardėjo į Vilnių – Lietuvos sostinę, šalies širdį.

Visi jie, įskaitant Šeputį ir jo 45% „Suktinį“, žinojo: prieš septynetą šimtų metų į rytus nuo Kalvarijos – Viešpaties Jėzaus Kristaus kančių kelio – nutolusioje girioje, pagainiojęs taurą, Lietuvos kunigaikštis Gediminas susapnavo pranašingą sapną – kaukiantį ant kalno geležinį vilką; kas vėliau naktį įsiklykusiam žvėriui sapne atsitiko, niekas nebesuko galvos. Tačiau dabar tose vietose – „jei kažkas iš čia esančių dar nežino“ – žemiau apgriuvusios Gedimino pilies bokšto, tik Lietuvai ir lietuviams priklausančiame Vilniuje, stulbinančiai nesavanaudišku entuziastų rūpesčiu stovėjo iš nebūties į būtį prikelti Valdovų rūmai, nutiestas karaliaus Mindaugo tiltas, atnaujintas Nacionalinės dailės galerijos rūmas, prie Neries stirksojo nagingų suvirintojo rankų suveržtas vamzdis arka.

Vilniuje – Lietuvos žmonėms tai ne paslaptis – didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino įkurtoje sostinėje, ramybę skleidžiančios Arkikatedros požemiuose, dūlėjo įvairiausių rangų lietuvių magnatai, lietuvių aristokratai, lietuvių kunigaikščiai, lietuvių vienuoliai, lietuvių palaimintieji, lietuvių vyskupai, lietuvių karvedžiai ir net saugiai paslėptas lietuvis Vytautas Didysis – Lietuvos valstybingumo stabas.

Vilniuje buvo prašmatniai palaidota lietuvė karalienė Barbora, ūmus kunigaikštis Aleksandras, išvijęs iš Lietuvos žydus. Vilniuje, Šv. Kazimiero koplyčioje, it paminklas lietuvių dvasingumui stovėjo visų apžiūrai iškeltas sidabrinis karstas su šventojo lietuvių karaliaičio Kazimiero palaikais.

Vilniuje... Vilniuje... Vilniuje...

Nevalingai Napalys Šeputis, pakylėtas trauktinės, ėmė mintyti apie Lietuvos per tūkstantmetį nueitą kelią.

Taip, visko per tą laiką būta: sėkmių, pergalių, džiaugsmo. Deja, dažniausiai – bėdų, nusivylimų, lemtingų lietuviams nelaimių.

1009 metais šventasis Brunonas, vardu Bonifacas, arkivyskupas ir vienuolis, antrais savo atsivertimo metais, Rusios ir Lietuvos (Lituae) pasienyje pagonių trenktas į galvą, su 18 saviškių kovo 9 dieną nukeliavo į dangų.

Juk kad ir kaip svarstytum ar gerbtum tuos Romos popiežius, vis plačiau (geopolitiškai) po gurkštelto „Suktinio“ mąstė į kūlverstuką panašus Šeputis, kryžiaus žygiai į baltų žemes buvo nusikalstami.

Ką galėjo padaryti karalius Mindaugas ir jo dori kunigaikščiai – nieko. Pasipriešinti gobšiams kryžiuočiams – sudėtinga. Ir Šventasis Sostas, ir kalavijuočiai su Livonija, ir visa krikščioniškoji Europa stojo prieš pagonių Lietuvą. Visas pasaulis, kaip ir dabar, buvo prieš lietuvius susimokęs.

Žinoma, kaipgi kitaip – jau būdami uoliais katalikais įkretėm teutonams prie Griunvaldo, su kaupiu atsiskaitėm už tėvų ir senelių kraują. Tačiau, nori nenori, pašaly teko ieškot paramos – godaus erelio pasparnėje. Pas suktus it žalčiai slavus, Lenkijoje.

O ta auksais brangakmeniais karūnuota Lenkija niekada Lietuvai ir jos lietuviams nebuvo trokštama sesė – amžinai pasipūtusi, plunksnuota savanaudė. Ji tik sau, lenktais į save pirštais, vien karališkajai Krokuvai ieškojo naudos.

Vargšė, nelaiminga mūsų Lietuvėlė – ji buvo priversta pasirašyti Krėvos, vėliau – žeminančią Liublino uniją. Ne savo gi noru atsiskakė valstybės dalies.

Parklupdyta ant kelių. Iš visų pusių mėsinėjama.

Taip ir nyko lietuvių galybė. It besmegenis tirpo sumanaus Vytauto Didžiojo kurta Lietuva – nuo Baltijos iki Juodosios jūros.

O po to lietuviams dar prasčiau ėmė klotis: tvanas, badas ir maras. Maskoliai ir švedai. Turkai, žydai ir dar velniai žino kas. Svetimtaučiai Batorai jau buvo įsisukę sostą. Vėliau – storašikniai Sobieskiai išsidrėbė. Nevykėliai Vazos iš Švedijos atsibeldė. Iš paskos ir saksai iš Drezdno prisiplakė.

Ir tada prasidėjo: bevaliai Poniatovskiai, intrigantai Čartoryskiai, silpnapročiai Pžezdeckiai, Pendereckiai, Lomzdieckiai... O kai į aptirpusią Respubliką atėjo laukiniai kacapai su Jekaterina ir savo kazokais – niekas nebepajėgė pasipriešinti.

Taip, dar bandyta gelbėti šalį: Tadeušas Kosciuška (žmogus kalnas) dėl lietuvių–lenkų stengėsi, Zigmas Sierakauskas kovojo, Jokūbas Jasinskis iki paskutinio kraujo lašo grūmėsi. Graži buvo dviejų tautų avantiūra – Gegužės 3-iosios Konstitucija: laisvė, lygybė, brolybė – lietuviams ir lenkams.

Ir šio kio tokio spirdėsio (paerzinti Peterburgą) būta. Vienas pist. Antras pist. Trečias lietuvių sukilimas. Prieš tokią galybę! Su dalgiais. Basi. Skarmaluoti.

Ir ką? Ogi nieko, šnipštas. Sulenkėję iki panagių Lietuvos bajorai – nu-stekenti. Šiek tiek turtingesni kaimų žmonės – ištremti. Padoresni lietuviai – visi pakarti ar sugrūsti į šulinius. Vilniaus universitetas (vos rusenės mokslo ir šviesos židinys) – uždarytas: amen. Ir Lietuvos šventas vardas iš žemėlapio ištrintas. Nuo šiol – Северо-Западный край.

Bliamba, nusikeikė mintyse Šeputis – Северо-Западный. Ta proga susi-nervinęs dar maktelėjo „Suktinio“.

Ne, šūdo, atsitiesėm! Rašytojo Vinco Kudirkos „Varpas“ taip laukais, grio-viais ir miškais užgaudė, kad visa Lietuva atbudo. Ir kalvotoji Žemaitija, ir ne mažiau vaizdinga Aukštaitija. Ir Mažosios Lietuvos lietuvininkai prisimi-nė kuo gimę.

Pakilo iš letargo mūsų krašto žmonės: ir lietuvių knygnešiai iš Prūsijos su maldaknygių ryšulėliais, ir žemaičių vyskupas Motiejus Valančius su blaivy-bės sąjūdžiu, ir suvalkas daktaras Jonas Basanavičius su „Aušra“, ir teplio-rius M. K. Čiurlionis su savo kreidelėm, ir kunigas Maironis su „Lietuva brangi“, ir net pramokusi keverzoti Žemaitė su „Marčios“ šedevru.

Išsiblaivėm. Išsipagiriojom. Pamiršom šunkelius į žydų karčemas. Užkim-šę degtinės butelius, išmetėm bruklą per prievartą kirilicą.

Prašviesėjus lietuvių sąmonei, susigražinom atimtą raštą, uždraustą kal-bą. Senuosius papročius ir tikėjimą lietuvių prisiminėm! Išsivadavom iš Ru-sijos tautų kalėjimo. Atkūrėm lietuviams Lietuvą – su savanoriais, su Stul-ginskiu, Griniumi, Antanu Smetona priešaky!

Betgi ir vėl, vos tik suklestėjusioje Lietuvoje lengviau atsikvėpėm, pabai-sos Molotovas su Ribentropu, pakurstyti žmogėdrų Stalino ir Hitlerio, iš abie-jų pusių jau ėmė spausti. Išgamos! Paslapčiom nuo Europos, nusikalstamais parašais patvirtino banditišką sutartį – slaptuosius protokolus.

Nieko apie tą šėtonų paktą nežinojom. It vaikeliai džiaugėmės iš lenkų at-gavę Vilnių, verkėme vokiečiams užgrobus Klaipėdą. Net nenumanėm, kad ateity Lietuvos laukia dar baisesni dalykai.

Dieve, Dieve, kiek lietuvių per gyvenimą iškentėta, mintijo nepamiršda-mas truktelėti „Suktinio“ Napalys Šeputis, kai autobusas važiavo pro Mari-jampolę.

Dievulėliau tu mano, skaudinosi ir gaudinosi, kiek vargo, kančių, pažemi-nimų Lietuvoje patirta. Su naginėmis, neretai basi, paknopstomis, draiska-lais apsigaubę – žiemą, naktimis, per miglą, purvą, miškus, šlapdriabą, šaltį, pelkes. Ir ratais, vis ratais sugrižtant – tai į švedų, tai į ruskių paruoštas kar-tuves. Tai į katorgą, tai į Sibiro tremtį. Ištįsą tūkstantmetį!

Ir visa, regis, taip neseniai buvo. Antai, apsidairai, dar gyvi mūsų vargų ir kovų liudytojai. Oi, daug! Oi, kiek baisių dalykų jie galėtų Lietuvos jauni-mui papasakoti.

– Kapsukas, – dirstelėjęs pro langą burbtelėjo Napalys.

– Prikąšk liežuvį. Gal ponui Napoleonui Šepučiu ir Kapsukas, bet do-riems žmonėms – tai jau dvidešimt metų kaip Marijampolė, – nugirdusi ne-patingėjo atsikuskti priešais sėdėjusi mokytoja Teresė Graužinytė. Ji, pagrin-dinė senjorų kolektyvo šokėja, kelionės metu saikingai gurkšnojo „Trejas devynerias“.

– Aš skaičiau, kad pas vokiečius anuomet, prie Eriko Honekerio, buvo Karl Marks Štatas, dabar prie Angelės Merkel – Chemnitzas, ten labai daug chemijos sutelkta. O pas mus? Galėjo valdžia palikti įprastą miesto pavadi-nimą, – ėmė balsu vograuti kelionėje bepradedąs nuobodžiauti Šeputis. – Suvalkiečiai – Suvalkai. Kapsai – Kapsukas. O dabar – Marijampolė. Ir kas čia lietuviška?

Antai, pažiūrėkim, Sniečkus – tai buvo galingas atominės elektrinės miestas – daugiatautis energetikų bendrabutis. O Marijampolė... Marijos polis, suprask, Marijos miestas. Polis – turėtų būt graikų miestas. O mūsų – pilis, piliavietė. Jau tada, logiškai mąstant, verčiau Marijampilė.

Betgi nėra Marijampolėj nei pilių, nei graikų ar etruskų. Kapsai – taip, buvo. Net vienas kitas žemaitis. Ir dzūkelį su ruskeliu surastum. O kur tie graikai? Paduokit man nors vieną graiką Marijampolėje?

Polis – polipas – polisas – poliucija. Tfu.

Juk ir Marija, antraip – Atkakloji, Švenčiausioji Mergelė bei mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Motina, – šiose apylinkėse negyveno. Ji, Marija, dailidės Juozapo žmona, iš kitur buvo kilusi. Ogi pats Vincas Mickevičius-Kapsukas, kuris jaunystėje Marijampolės gimnazijoje mokėsi, iš pradžių buvo aušrininkas ir tik paskui socialdemokratas.

– Jis buvo komunistas! – neapsikentusi užsiplieskė guvių akių ir spigaus balso mokytoja.

– Komunistas taip pat gali būti geras žmogus, – svajingai sušneko Šeputis ir jau norėjo įsistebeilyti į lange prabėgantį peizažą.

– Ką čia, pone Šeputi, kalbi nesąmones! – pakilo ūmai pažaliavusi nuo krėslo su „Trejų devynerių“ buteliu mokytoja Teresė. – Šūdas, o ne geras žmogus! Tas tavo liaupsinamas Kapsukas norėjo parduoti Lietuvą bolševikams. Jis buvo iki kaulų smegenų supuvęs, drauge su tuo išsigimėliu Zigmū Angariečiu ir kitais Maskvos komunistais. Būtų jų valia, niekada nematytumė laisvos Lietuvos. Tai šiukšlės – prasmirdę parsidavėliai, išgamos ir išdavikai. Susimokę su sifilitiku Leninu jie norėjo mus prijungti prie gudų, o vėliau ir prie ruskių. Kapsukas, tik pagalvokit, Kapsukas, matai, jam patinka... – bambėjo susierzynusi mokytoja, kuri, ne paslaptis, pastaraisiais metais buvo griežtai dešiniųjų pažiūrų – ultra.

– Apie mirusius tik gerai arba nieko, – jau siekė patapšnoti mokytojai per petį Napalys, kai ši buvo beužsisukanti.

– O tu manęs purvinom rankom neliesk! – it elektra trenkta nusipurte Teresė. – Manai, aš nežinau, ką sau galvojai, kai mes, burzgant sovietų tankams, susikibę rankomis stovėjome Baltijos kely?! Turbūt jau pamiršai, ką paryčiais man sugrįžus sumurmėjai, kai mes petys petin prie Kalvarijos...

– Aš – tremtinys!

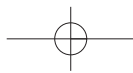
– Nejuokink, Šeputi! Visi žinom, kad tavo tėvai komjaunuoliai savo valia važiavo į plėšinius.

– Bet aš vis tiek gimiau Barnaule, tremty – Kazachstane.

– Su komunistų partijos bilietu!

– Panele Terese, susimildama, liaukitės! – ėmė raminti pavojingai mosuojančią žalsvu buteliu mokytoją Šeputis. – Mes juk lietuviai – broliai ir seserys. Negražu drabstyti. Šiais metais – Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmetis. Juk tik kartą gyvenime tai atsitinka. Ir kaip tik mums kliuvo laimė – Lietuvos vardo tūkstantmetis.

Tik susimąstykit, mes dabar vykstame į Dainų šventę, į žilagalvį Vilnių, kur susiburs dešimtys tūkstančių choristų, šokėjų ir muzikantų iš visos Lietuvos. Mes, reiklų komisijų atrinkti, atstovausime savo kraštui – dainomis. Mums diriguos žymiausi dirigentai, gros meistriškiausi muzikantai. Nerei-

kia, nereikia šventės akivaizdoje karščiuotis – už valandos kitos pasimatys senojo Vilniaus bokštai.

– Išties nereikia, – pritarė Šepučiu už nugaros sėdėjusi pusamžių Verseckų pora. Šie bedarbiai Kalvarijos muitininkai, kaip ir Napalys, į Dainų šventę vyko pirmą kartą gyvenime.

– Tegu jis manęs atsiprašo, – neatlyžo pavojingai išraudusi mokytoja Teresė. – Arba aš, prisiekiu, išlipsiu, – pagrasino.

– Atsiprašyk jos, – padrašinamai kumštelėjo Šeputį kaimynas. – Še išgerk ir atsiprašyk, – sąmoksliškai pamerkė akį pakišęs savo „Žalgirio“ pusbutelį.

– Aš atsiprašau, – neprieštaravo pasiraukęs Napalys Šeputis, – bet politinių pažiūrų neišsižadau: Kapsuko nevertėjo pervadinti į Marijampolę.

– Susikišk tą Kapsuką sau į subinę! – demonstratyviai nususuko nuo Šepučio mokytoja Teresė.

Išrasojęs Napoleonas Šeputis susirado popierinę servetėlę. Nusausinęs kaktą, paslapčiom parideno jau tuščią „Suktinio“ butelį.

Patogiai atsilošęs krėsle, užsimerkė ir pabandė apsimest snaudžiančiu. Vėl nugrimzdo į apmąstymus apie Vilnių.

Apie dvidešimt metų Šeputis nebuvo lankęsis Vilniuje – ir vėl laisvos Lietuvos sostinėje. Vis laiko neatsirasdavo – tai tas, tai anas. Šalia – žudikiškai nuobodus ūkvedžio darbas pradinėj – viniukai, varžtukai, plaktukai, kaltukai. Svetimas, dėkingumu neapdovanotas vaikas, ištrūkęs savais keliais į pasaulį... Žmona... Ir saviveikla – širdžiai atsigauti. Laisvalaikiu – vakaronės, šokiai, dainos, estrada.

Tačiau kasnakt dviračiu namo po repeticijų iš miestelio sugrįžus, suvirškinus nelinksmas žinias, pasibaigus siautulingoms TV programoms ir kas kart mirtinai susipykus su televizoriumi, Šeputis ištaikydavo valandėlę pasidomėti, kas ten – Vilniuje – dabar vyksta.

Paslapčia nuo namiškių palinkdavo prie niekada neužmiegančių internetinių tinklalapių, naujienų portalų, pokalbių, smagesnių tinklaraščių. Iš budrių gentainių komentarų – paskalų, mitų, stereotipų ir abstrakcijų – kaskart sužinodavo iki tol negirdėtų dalykų ne tik apie orą, bet ir, atsiprašant, šeimynykščiais virtusių „aukštuomenės“ narių šunkelius.

Mėnuliui – Saulė. Musulmonui – Meka. Turkui – Stambulas, popiežiui – Roma.

Vilnius...

Kiekvienam doram lietuviui – tai šventas vardas. Jį kūdikis ištaria anksčiau nei „mama“, mintyse vyniojo dar vieną mitą Šeputis.

Šiaurės Atėnai.

Baltijos perlas.

Lietuvos Jeruzalė.

Vilna.

Wilno.

Vilnius.

Čia, šalies valstybingumo epicentre, jau ne pirmą šimtmetį stovėjo talentingo lietuvio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus statyta Arkikatedra. Šalia Lietuvos šventenybės – status it žvakė varpinės bokštas – pamėgta lietuvių pasimatymų vieta.

Už keliolikos žingsnių – lietuviška Bernardinų, greta – gotikinė (taip pat lietuviška) Šv. Onos bažnyčia, kurią išvydęs (taip senovėje žmonės girdėję pasakoją) Napoleonas užsimanė ant delno persinešti į Paryžių.

O visai šalia, įsivajojo Napalys, Sereikiškių parke, kur net sutemus saugu pasivaikščioti, netoli plėvesuojančios Gedimino pilies bokšte trispalvės, iškilęs Plikasis – Trijų Kryžių – kalnas. Prieš aštuonetą ar daugiau šimtų metų čia nuo lietuvių galą gavo atklydę iš Europos misionieriai.

Visada vaizdinga, Lietuvos milžinų ašaromis verkianti Neris, ne mažiau šventa už Indijos Gangą. Sraunioji, it Reimso šampanas putojanti Vilnelė, kur visada miela basam pabraidžioti. Stalo, Tauro, Bekešo kalnas, Šventaragio slėnis, Belmontas, Grigiškės, Aukštieji ir Žemieji Paneriai...

Ir, žinoma, lietuviškasis Vilniaus Senamiestis – prabanga tebespindintys senųjų šventyklų bokštai – ne menkesni už Egipto piramides. Patvarūs raudonų čerpių stogai – pasistojusios gaidžių skiauterės. Ir iškalbingi – it Didžiosios kinų ar žydų Raudų – gynybinės sienos fragmentai.

Būtos lietuvių miesto galybės liudytojas – antai tolumoj, pašėlusiu Lietuvos Vyčiu išsipuošę, įsiutusių priešų nesugriauti – Aušros Vartai. Prie jų neseniai suklupęs karštai meldėsi Lietuvą aplankęs Jonas Paulius II – dabar jau velionis, be kelių minučių šventasis.

Čia, ankštoje Aušros Vartų koplyčioje, iki šiol stropiai tebesaugomas stebuklingas Dievo Motinos atvaizdas – brangiu metalu kaustytas ir nemažiau garsus nei lenkų Čenstochovoje ar kokiam Paryžiaus Luvre.

Žemiau pasileidus, mintimis vis klaidžiojo po susikurtą Vilnių Šeputis, daugiabalse dzūkų sutartine svirpianti Nacionalinė filharmonija, kur 1905 metais posėdžiavo Didysis Vilniaus Seimas, pareikalavęs iš caro Lietuvos autonomijos.

Modernus Šiuolaikinio meno centras – visų nutrūktgalviškų idėjų smegenys. Greta jo – prašmatnus dailės salonas, kur galima įsigyti vertingų lietuvių autorių meno kūrinių.

Šurmuliuojanti, dūzgianti, iki paryčių gyva Vokiečių gatvė. Grakšti it angis Salomėjos Nėries gimnazija – iškiliausių Lietuvos šviesuolių kalvė. Visa da jaukus Alumnato kiemas – anuomet suktų jėzuitų noviciatūra. Ir senasis Vilniaus universitetas, be kurio renesansinių pastatų nebūtų įsivaizduojamas šis stulbinančio grožio lietuvių sukurtas miestas.

O kur dar lietuvių miestelėnams visada svetinga Rotušė. Ant jos sienos priveržta lenta metale išlietais žodžiais:

Kiekvienas, pasirinkęs Lietuvą priešų, taps Jungtinių Amerikos Valstijų priešų.

Džordžas Bušas

...Pagarbą kelianti Prezidentūra. Gynybos, Kultūros, Sveikatos, Švietimo ministerijos. Bastėja. Markučiai. Verkiiai. Nenutautėjusių Tiškevičių, šiek tiek prastesnės reputacijos Sluškių, Chodkevičių, ambicingųjų Sapiegių, Radvilų, Pacų, Oginskių, Vyskupų, Valdovų rūmai. Jaukios lietuvių (ir ne tik) amatininkų gatvelės, išsiraizgiusios po miestą it zanavykų močiutės mezginio siūlai. Krūtinėmis nuo sužvėrėjusių sovietų gintas televizijos bokštas. Mūsų visų rinktas Seimas. Gedimino, Savanorių, Laisvės, Konstitucijos prospektai.

Ir istorinę lietuvių tautos atmintį tebesaugančios Smolensko, Gardino, Lydos, Ašmenos, Mindaugo, Algirdo, Naugarduko, Švitrigailos, Jogailos, Kęstučio, Birutės, Barbaros Radvilaitės, Vytenio, Traidenio gatvės.

Žirmūnai ir Lazdynai, Karoliniškės ir Pilaitė, Valakupiai, Antakalnis ir Užupis, Žvėrynas ir Šnipiškės, Naujamiestis, Jeruzalė...

Dešimtys puikiausių vietinės ir Konstantino Stanislavskio sistemos teatrų, šimtai moderniausių pramogų ir ledo arenų, prašmatniausių restoranų, lažybų punktu, kavinių, kazino, barų. Tūkstančiai skalbyklų, valyklų, prekybos centrų, tik pirk.

Kepyklos, dažyklos, leidyklos, siuvyklos, grožio, masažo, būrimento salonai, soliariumai, įvairiausi stadionai, sporto aikštelės, gausybė fabriku, komandų, trenerių, kombinatų, gamyklų.

Nesuskaičiuojama galybė dangoraižių, pranokstančių Honkongo, Šanchajaus dangoraižius ar Šv. Sofijos soboro minaretus, begalybė ligoninių, savišalpos kasų, prieglaudų, verslo centrų ir kolegijų. Vienuolynų, sektų ir bažnyčių. Troleibusų ir autobusų, taksi, šaligatvių, prabangiausių automobilių, bordiūrų, vidutinės, žemosios ir net kalnai aukštosios lietuvių kultūros, kurios mieste it prišikta.

Ir visa tai – mūsų, darbščių lietuvių valstiečių, – rankomis sukurta, prižiūrima, puoselėjama. Nuo amžių iki šiol saugoma, mylima ir šventai branginama, neabejojo Napalys.

– Napaly! Napaly! – purtė prisnūdusį Šeputį šalia sėdėjęs kaimynas. – Vilnius. Jau atvažiuom. Napaly!

Iš snaudulio pažadintas Napoleonas Šeputis dairėsi po saloną nieko nesu-prantančiu girto žmogaus žvilgsniu.

Vidinės jėgos trenktas, stryktelėjo iš vietos.

– Vilnius? Jau Vilnius?

– O kas gi daugiau.

– Žiūrėkit, Vilnius!

Nudžiugęs Napalys puolė kairėn – link sudribusio šalia lango kaimyno. Atsitiesęs – pavojingai loštelėjo atgal. Kryptelėjo dešinėn, kai iš paskutiniųjų pūskuojantis autobusas rangėsi pro automobiliais užkimštą akligatvį.

Išsiveržęs iš krėslo, kai skrabalais, birbynėmis, Labanoro dūdmaišiais ir tuščiais buteliais užgrūstame praėjime pabandė tvirčiau atsistoti ar įsitverti, Šeputis pajuto, kad slystelėjo iš po kojų žemė. Autobusui vėl staigiai truktelėjus, atsiplėšė.

Mesteltas aukštyn, Napalys it pašautas skristelėjo keletą metrų vairuotojo pusėn. Ir po akimirkos, nespėjęs viauktelti, vožėsi visa jėga veidu į žemę.

Vilniaus Greitosios pagalbos ligoninės Traumatologijos skyriaus palatoje dejavo keli bėdžiai. Garsiausiai šūkalojo prieš kelias valandas į dramatišką avariją papuolęs jaunuolis. Dar kaip reikiant neišsiblaivęs, nedorų akių skustagalvis reikalavo advokato ir įtikinėjo, neva daktarai neturėję teisės laikyti juo čia dėl sutraiškėtų kojų.

– Aš jus visus sutvarkysiu! – svaidėsi grasinimais. – Aš to reikalo taip nepaliksiu! Kyšininkai! Pederastai! – rėkė iš pieno plaukusiai slaugytojai, nesutikusiai išvaduoti jį iš veržiančių metalo įtvarų. – Pakvieskit man daktarą! Skyriaus vedėją!

Napalys Šeputis prabudo. Sodriausių kvapų pritvinkusioje palatoje nebuvo kuo kvėpuoti – stačiai dujų kamera.

Pro užuolaidomis neapsaugotus langus plieskė žudanti vidudienio saulė. Nuo šios spindulių anei vienas ligonis neturėjo kur pasislėpti. Prikauštyti prie patalo ir nuo galvos iki kojų aptvarstyti, jie buvo labiau panašūs į apgailėtinas malkas nei į žmones, prieš kelias valandas turėjusius, kad ir nelygiom dalimis, tačiau vis dėlto šiokio tokio orumo.

– Neturite teisės! Manęs bare laukia kunigaikštis! Aš esu susitaręs su sosto įpėdiniu! Ir kunigaikštiene! – vis spygavo išrasojęs jaunuolis, kai slaugytoja priėjo prie Šepečio.

„Judita“, – perskaitė Napalys prisegtoje ant palaidinės kortelėje.

– Tai ką, ligoni, atsigavome, – motiniškai prabilo į Napalį. – Tiek čia su jumis dieną privargome, – nepažvelgusi į akis ėmėsi tikrinti, ar sparčiai kapsi vaistai iš lašinės į veną. – Iš pradžių, vos tik prieš pietus atvežė, galvojom, kad su galva blogai – insultas. Tai ne, nieko panašaus. Infarktas, deja, taip pat nepasitvirtino. Apendicitas – irgi. Atradus papilvėję erkę ir įtarus encefalitą, o vėliau ir Laimo, Bazedovo ligą, jau buvo ketinta pervežti į Žvėryno infekcinę. Tačiau, nuodugniau apžiūrėjus, konsiliumo nutarta kol kas dar čia palaikyti. Ar galva nesisuka? Nebepykina?

– Gerti... – suinkšė Napalys.

– Ne, jums nei alaus, nei degtinės, nei vandens gerti negalima. Skysčių gaudate su gliukoze. O tai vėl bus. Gal jau nepamenate, kas atsitiko priimamajame? Ar vėliau – kai tampėme iš skyriaus į skyrių, nuo aparato prie aparato?

Napalys užsimerkė.

– Tiek bėdos, Šeputi, su tamsta buvo. Siaubas. Visa ligoninė prasmirdo. Ir ką jūs ten savo kaimuose maukiate?

Napalys Šeputis, be „Suktinio“ ir gurkštelto autobuse „Žalgirio“, nieko nebepajėgė prisiminti. Vos slaugytojai išėjus, nedrąsiais pirštais apčiuopė ant viršugalvio vėsią ledo pūslę, netrukus – prakirstą antakį, sumuštas lūpas.

Vis atidžiau save čiupinėjant, įsitikino, kad ir nosis, skruostas, smilkiniai gerokai nubrozdinti. Šiek tiek maudė petį, šis iki alkūnės buvo aptvarstytas.

Kai įsidrąsinęs Napalys laisvąją ranką kilstelėjo antklodę, išvydo dvi laibas nykštuko kojas, žaluma aptepliotus kelius. Šiuos, kad ir kaip nesmagu buvo, vos ne vos siekė valdiški marškiniai su laiko pablukintu įspaudu „Минздрав СССР“.

Visa laimė, pagalvojo Šeputis, mano kojos sveikos. O tai kaip aš be jų – Dainų ir šokių šventėje.

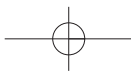
Apsidžiaugęs, kad guli kitaip nei tas gelžgaliais prirakintas rėksnys, Napalys pasišovė apsidairyt po palatą.

Palatoje (be savęs) suskaičiavo dvylika žmonių. Visi buvo apsirūpinę didesnėmis ar mažesnėmis traumomis. Tikėtina, anei vieno simulianto.

Dabar visi, it silkės suguldyti vienas prie kito, lovose tysojo tykūs ir ramūs. Kažkuris vos vos pasiknarkdamas jau snaudė.

Šalia knarkiančiojo gulėjo suskaičytas pagrindinis šalies laikraštis, riebiomis raidėmis jis skelbė, kad:

2005 metais gegužės 24 dieną, remdamasis savo suverenumu ir nekarūnuotų Lietuvos karalių Gedimino bei Vytauto Didžiojo tradicijomis, Aust-

ralijoje gyvenantis škotas Ronaldas Viktoras Čarlzas Manas – didysis princas Romanas – pasiskelbė Lietuvos karaliumi, o Lietuvą paskelbė karalyste, kuri bus valdoma demokratiškai, remiantis universaliaja žmogaus teisių deklaracija.

– Ar yra čia kalvarėnų? – prigesusiu balsu įsidrąsino šūktelti Šeputis. – Ar yra kuris iš Kalvarijų? – nesulaukęs atsakymo jau garsiau pakartojo.

– Užsičiaupk, seni, jei nenori į snukį! – pagrasino šalia gulėjęs jaunuolis – tariamas kunigaikščio sugėrovas. – Nori į dūdą?!

Napalys Šeputis pritilo. Pasičiupęs kaimyno laikraštį, abejingai įsiskaitė:

Lietuvos Didžiąją Karalystę sudaro 1569 metais priklaususios teritorijos, kada Lietuvos Didžioji kunigaikštystė pasirašė Liublino uniją su Lenkijos karalyste.

Tai Baltarusija ir Ukraina, Latvija, Estija bei Moldova, Briansko, Černobylio, Gardino, Kijevo, Lvovo, Minsko, Osetijos, Palangos, Polocko, Pskovo, Riazanės, Rostovo, Smolensko, Starodubo, Trakų, Tverės, Vitebsko kunigaikštystės. Be to, Lietuvos Didžiąjai Karalystei priklauso...

2009 m. liepos 2 dieną didysis Lietuvos princas Romanas II bus karūnuotas išeivijoje – Australijoje, Darvino mieste. Pirmuoju pasirašytu dekretu jis ketina priimti Lietuvos žmonių ir vyriausybės vasališką ištikimybę.

...Savo triukšmavimais ir anaipol ne pavyzdingu elgesiu pagarsėjęs kunigaikštis Vilgaudas, nors ir neprašytas, drąsiai žengė svečiams skirtu raudonu kilimu ir pravėrė Rotušės, kurioje jau rinkosi garbūs svečiai, duris.

Nekviestas pilietis greitai buvo išprašytas pro duris, tačiau dar kurį laiką kėlė triukšmą. Atrodo, kunigaikštis Vilgaudas žinojo, kas vyksta Rotušėje, nes nuolat nerišliai šūkaudamas minėjo Edinburgo hercogą.

Po valandėlės aukštuomenės kronikų prisiskaitęs Napalys susivokė, kad guli arčiausiai durų. Pasiryžo keltis – eis patikrinti prausyklą, tualetą ir procedūrinę. Pasidairinės po skyrių, pasišnekės su žmonėmis – gal ką ir sutiks iš savųjų.

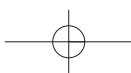
Kai pasistenėdamas vargais negalais nuleido kojas ir jau ketino stotis, į palatą įskriejo neprašytas baltaskvernis pikčiurna.

– Na, kam čia kas nepatinka?! – atėmęs laikraštį užsipulė Napoleoną. – Gulkis, ligoni, į lovą ir nedrįsk krustelti.

– Esu sveikas, – išlemeno Napalys. – Aš šiandien atvykau į Vilnių – iš Kalvarijos. Man reikia į Dainų šventę. Manęs laukia dainų ir šokių repeticijos – atsakingi pasirodymai Vingio ir Kalnų parke, „Žalgirio“ stadione – visoje Kristaus karalystėje.

– Ką?! – užriaumojo į velniūkštį panašus pikčiurna, ant kurio krūtinės buvo prisegta kortelė „Jokūbas Traubas. TS rezidentas“. – Tuoju nakčiai gausi ramybės serumo klizmą ir bus tau Dainų šventė – Kristaus karalystė. Ko čia žiūri, kaip kiaulė į ausį mežama?

– Jūs, gerbiamasis daktare, turbūt mane blogai supratote, – puolė teisinis Šeputis ir nežinia kodėl ėmė slėpti savo basas pėdas. – Man čia patinka

ir aš mielai dar pabūčiau. Tačiau supraskit, Dainų šventė – tik kartą per penkerius metus. Visą šį laiką mes ruošėmės, sunkiai laisvalaikiu dirbome, kad galėtume deramai pasirodyti publikai. Turbūt žinote, o gal ir spaudoje skaitėte, į Kristaus karalystės sostinę susirinks dešimtys tūkstančių šokėjų ir dainininkų iš visos Lietuvos, kiti atbildės net iš užjūrio.

Šepučiu nebaigus, baltaskvernis jau buvo iš palatos dingęs. Napalys, vis dar sėdėdamas ant lovos krašto, dvejojo – raut lašinės adatą, ar tegu dar kelias minutes pakapsi.

– Man reikės jūsų užpakaliuko, – staiga išniro pažįstama slaugytoja su švirksčiu rankoje. – Gulkitės. Šiek tiek paskaudės.

– Aš, patikėkit, esu jau sveikas, – norėjo išvengti dūrio į sėdmenis užkaitęs Šeputis. – Man į Dainų šventę... – suvapėjo, tačiau mikli slaugytoja pasirodė neperkalbama – visa jėga bestelėjusi, ėmė pasičepsėdama švirksėti.

Napalys prabudo naktį išpiltas šalto prakaito. Iš pritvaikusios palatos kampų ir pakampių sklido atodūsiai, aimanos, kurtinantis gargaliavimas, drebinantis langus kriokimas. Aplinkui – tik pabaisų maurojimas, šurpą ke liantis švokštimas ir kaskart pratrūkstantis suvaikėjusio senio kikenimas.

Šeputis susigūžė į kamuoliuką. Pasislėpęs, kur, rodėsi, tyliau ir saugiau sia, po antklode tarėsi, kad tūno ne ligoninėje, o pražūtingose džiunglėse. Ne, klaikiau – stabmeldžių Amerikoje, jos Laukiniuose Vakaruose, kur tamsos užkluptą baltaodį tyko mirtinos grėsmės.

O sumigę ligoniai, nepakaltinami ir nepajėgūs savęs drausminti, vis nuožmiau siautėjo. Jie vienas už kitą garsiau stenėjo, šnirpštė, girgždėjo, try nėsi, pasidejuodami kasėsi.

Nugrimzdę į neramų miegą, atrodo, atkakliai varžėsi, kuris sodriau pirstels, kuris balsingiau šūktels ar gailiau atsidus. Iš šalies pasiklausius, galėjai pagalvoti, kad palatoje vyksta žūtbūtinė kova, kurios anei vienas nenori pralaimėti.

Išsilaisvinę nuo padorumo prietarų, ligoniai nesivaržė rinkdamiesi priemones. Tie, kurie dieną atrodė apgailėtini ir patale gulėjo it bežadės daržovės, naktį demonstravo stulbinantį ryžtą. Valdingai pasiknarkdami ir persdami žemiausiomis vargonų oktavomis, jie žlugdė sveikesnių kuklias pastangas kažki kaip taip pat svirptelti. Ir čia reikšmės neturėjo nei amžius, nei išsilavinimas. Šią naktį per miegus atsivėrusios balsynų galios buvo absoliučiai nepriklausomos nuo ūgio, raumenų, socialinės, ekonominės ar šeiminės šių žmonių padėties. Tas dilda, kuris dieną dėjosi pavydėtinais padorus ir visa gerkle šaukė esąs įtakingas, dabar tik gailiai inkščiojo, nuolankiai pritardamas per sapnus komanduojančiam menkystai. O kitas solidus dėdė – lašinių kalnas, – dieną bandęs slaugytojoms svaidyti sąmojus, pasikūkčiodamas raudėjo, apsiputojęs falcetu klykčiojo „mama“, nepamiršdamas per sapną šiai zyzti, kad ir vėl nori papo.

Napoleonas Šeputis, apsipratęs po antklode, ėmė spėlioti, kada iš tiesų žmonės būna savimi. Kada ir pro kur atsiskleidžia jų asmenybių tikrasis „aš“?

Galbūt tik dabar, naktį, kai visi sumigę, svarstė Šeputis, aš regiu tokią žmonių bendruomenę, kokia ji yra: kažki kaip pro visus galus pezanti, neįgali, kurčia ir nepajėgi susikalbėti. Juk šie padarai dar dieną rodėsi kitokie, jau

nekalbant, kuo tarėsi esą prieš patekdami į traumatologinį. Vieni jų pasipūtę vaikščiojo, kiti žąsinai vairavo prabangius automobilius, tretis buvo iškalę kelias kalbas, ketvirti šiek tiek išmanė buhalteriją, penkti gaudėsi apie geografiją, šešti mintinai žinojo baudžiamąjį kodeksą, septinti gramatikos išimtis, aštunti vogė, devinti...

Dabar bergždžias darbas būtų atskirti, kuris iš jų beraštis ar turi mokslų daktaro antpečius. Štai visi suguldyti lovose – tik cypčioja, viauksi ar, apsaugok Viešpatie, šika po savim.

Galbūt čia ir dabar aš girdžiu tikrąjį žmonijos balsą, mąstė Napoleonas. Galbūt tai ir yra toji daina, kurią kasnakt užtraukiame, vildamiesi būti išgirsti ir išklaudyti. Galbūt tik dabar, kai pro visus galus triūbijam, kad dar esame, sklinda į dangų tikrasis mūsų šauksmas – dainų daina.

Napalys Šeputis po anklode ėmė dusti. Ilgiau taip pasilikti darėsi nepakeliama.

Dar minutėlę padvejojęs, iškišo galvą – pasiraukęs įkvėpė oro gurkšnį. Apkurtintas stūgavimo, nuleido kojas. Įsitvėręs į lovos virpstą, šiaip ne taip atsistojo. Įsidrąsinęs ryžosi žengti durų link.

Staiga, nors linko nepaklusnūs keliai ir žaliavo akyse, Napalys Šeputis, tvinktelėjęs ant kaktos venai, išgirdo vidinio balso šauksmą: kuo skubiau dingti iš ligoninės erzelyno, eiti pėsčiomis į Vilnių, ieškoti savųjų. Kitaip atsitiks nepataisoma nelaimė – žlugs Dainų šventė – ansamblių, šokių vakarai, Lietuvos vardo paminėjimo išskilmės.

Šio šauksmo apsvaigintas, Napalys nebedrįso ir pagalvoti, kokios dar bėdos ištiktų čia pasilikus. Neatleistina atrodė drybsoti traumatologiniame, kai Lietuvos žmonės jau sugužėjo į Vilnių – šokti, dainuoti, linksmintis, siausti. Ir parodyti neretai abejingam pasauliui – gyva dar mūsų Lietuva, jau tūkstantį metų gyva. Visada tokia bus. Amen.

Apsisprendęs nė minutės negaišti, Šeputis išsvirduliavo į apmirusį traumatologinio koridorių. Blaasioje prietemoje, pečiais ramstydamasis į sienas, praėjo tuščią budėtojų postą.

Bijodamas būti užkluptas, kad be leidimo iššliūkino iš palatos, dabar ti-peno ant pirštų galiukų. Kantriai yrėsi link koridoriaus galo, kur turėjo būti išėjimas iš skyriaus.

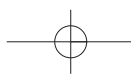
Akimirkai Šeputis stabtelėjo prie procedūrinės durų, dustels. Nuo prakaito šlapiais marškiniais prilipo prie staktos. Priešais kabančioje informacinėje lentoje perskaitė:

Gerbiami ligoniai,
žemaičiai ir aukštaičiai, brangūs lietuviai,

nustatytas Kalėdų žvaigždės, atvedusios tris išminčius pas Jėzų, pasirodymo laikas. Nuo šiol Kalėdos turėtų būti švenčiamos birželį.

Apskaičiavus, kada prieš 2 tūkstančius metų virš Betliejaus pasirodė žvaigždė, mokslas įrodė, kad Jėzus Kristus gimė ne gruodžio 25 dieną, o birželio 17 dieną – po Dvynių, o ne Ožiaragio ženklui.

Be to, nuo šiol danguje virš Betliejaus sužibusi Kalėdų žvaigždė, tai tik Veneros ir Jupiterio suartėjimo išdava; šios planetos anuomet atsidūrė taip

arti viena kitos, kad ryškiai sušvito tarsi viena žvaigždė, sukloidindamos Kasparą, Melchiorą ir Baltazarą.

Labai atsiprašome dėl nepatogumų.

Administracija

Apstulbintas netikėtos naujienos ir išsekęs, Šeputis išgirdo geidulingą spygčiojimą. Gailestingoji sesuo Judita, atrodo, pasibalnojusi rezidentą Jokūbą Traubą, šianakt procedūrinėj tuščiai laiko negaišo.

Nebetverdamas klausytis jo ausiai nepadorių pasistenėjimų, Napoleonas Šeputis, sukaupęs valios likučius, atslinko prie lifto.

Griūte įgriuvo į jo glėbį. Apgraibomis suradęs mygtuką, paskutinę akimirką nugirdo, kaip nuo proto nušokusi slaugytoja iš visų jėgų ėmė klykti.

Atsitokėjo betysąs ant žemės. Į skaudamą petį vis trinkčiojo lifto durys.

Vangiai kėlėsi. Susvyravęs dribo. Stojosi. Smuko. Ropojo brūžindamas pilvą nežinia kur. Tarkuodamas sienas, ėmė klaidžioti painiais ligoninės koridoriais.

Prarasdamas paskutinę viltį, Napalys išvydo kažką panašaus į Kalvarijas, o gal – Jėzaus Kristaus karaliaus sostą. Pasikliaudamas intuicija, ėmė slinkti šio pusėn. Suklupęs ant slenkščio ir pamaldžiai sunėręs rankas, pamatė stikle pasiklydusio angelo atspindį, už jo – nudžiūvusį alyvos krūmą, glostomą vėjo...

Tik staiga, bakstelėjęs nosimi, susivokė, kad įstiklintame ligoninės hole klūpi prie išėjimo. Pašoko. Atplėšęs duris, tekinas pasileido į laisvę – ten, to lumoje, švietė neoninis užrašas:

SKYRYBŲ CENTRAS
Išsituok – pasidaryk sau šventę!

Vis eikliau, vis atkakliau veržėsi prie tikslo – Dainų šventės – Napoleonas Šeputis. It neršti pasišovusi žuvelė nardė po tariamas Burbiškes ir Pilaitę, Grigiškes ir Jeruzalę, Pašilaičius ir Fabijoniškes, Zujūnus ir Tarandę, Viršuliškes ir Justiniškes.

Dairėsi Napalys po tamsius Lazdynų daugiaaukščių kiemus, mynė duobėtą Karoliniškių prospekto šaligatvį.

Po valandėlės kitos išvaikščioti Vilniaus miegamieji rajonai Šepučiu ėmė rodytis neatleistinai klaidūs. Erzino, kad visi pastatai kaip du vandens lašai panašūs į Vilkaviškio ar apšepusių Kybartų, kuriuos Napalys buvo kartą pravažiavęs traukiniu.

Apie kiekvieną girdėtą miestą, neišskiriant dangaus kūnų ir nanotechnologijų, Šeputis turėjo savo – „tik nereikia man aiškinti, pats žinau“ – nuomonę. Todėl ne vienam Saturno žiedui, kaip ir Švč. Mergelės Marijos įžemintai Šiluvai, galėjo pažerti šūsni priekaištų.

Ypač Napoleonui, anoniminiam visatos ekspertui, nepatiko Kaunas. Ir visi Kauno priemiesčiai – nuo Raudondvario iki Garliavos. Juos Napalys laikė savo asmeniniais priešais.

Tas pūlingais šašais aplipęs sumautas miestiūkštis, neseniai Šeputis in-

ternete polemizavo su virtualiu oponentu, jau nemažai metų dedasi nežinia kuo – turbūt auksais šikančiu katinu. Tas pasikėlęs pižonų Kaunas, įsivaizduojantis esąs pasaulio bamba, teturi stačiatikių soborą, žydų sinagogą, šlubčiojantį „Žalgirį“ ir vos vieną padoresnę gatvę. Tačiau ir joje tik šlepečių ar skudurų parduotuvės.

Panevėžys, beje, neką šaunesnis – Lietuvos banditų irštva, skustagalvių kloaka.

Neliko, nebeliko Panevėžyje mūsų iškilaus teatro režisieriaus Juozo Miltinio dvasios, užvakar paryčiais populiarus interneto tinklalapio komentaruose parašė Napalys.

Visų išgirtoji Klaipėda – ištįsusi silpnapročio seilė, dvokiantis idioto dešri-galis. Jei ne smagus keltas į Neringą ar Jūratės ašarėlėmis verkianti Baltija, kojės ten žmonės nekeltų.

Šiek tiek artimesni Šepučiai atrodė Elektrėnai – išdidi Lietuvos energetikų sostinė, šiai jautė nepaaiškinamą simpatiją.

Šalia žvingų marių įsikūrusiuose Elektrėnuose, taip Napoleonas aną dieną išbarškino nenuovokiam oponentui, žaviai įspūdinga – kiaurą naktį šviesu. Tačiau ir vėl, kai tik reikia lemputę pakeisti, nesusikalbėsi su tais elektrikais – pusgalviai, panašūs dabar ir Visagine gyvena.

Biržuose, kur spjausi, bambizai – nuo apsiputojusio Pasvalio iki kontrabandininkų Saločių. Maukia alų, nuo kurio galva plyšta, – juodom panagėm, išpuvusiais dantimis, apspangę nuo birzgalo, prasigėrę iki baltųjų arklių.

Palangoje – labai brangu. Panašiai Rygoje – puikus turgus, bet nusimyzt nėra kur.

O kur dar, apsaugok Viešpatie, kaip komentaruose žmonės rašo, dusinantis savo parfumais Paryžius – išlaižytas Europos pederastų kurortas. Apgriuvęs suktų rabinų Niujorkas. Kalvarėnus it vergus išnaudojantis Dublinas. Londono smarvė. Šaltas it ledas Strasbūras. Briuselis, kuriame teisybės nerasi.

Atėnuose, žinoma, smagu būtų įsikurti Akropolį. Tačiau, Viešpatie, kuris durnius ten kops, jei antai Vilniuje stovi neką prastesnis rūmas!

Taip bemintydamas apie nepamirštamus pasaulio miestų trūkumus, Napalys Šeputis atsidūrė šalia geležinkelio stoties.

Išaušus vaiskiam rytmečiui, mieste jau dūzgė pirmieji troleibusai, atsidarinėjo spaudos ir šūdniekių kioskai, prie žlugusio ir vėl prisikėlusio „Parex“ bankelio trypciojo nekantriai klientai.

Vienas kitas apsisapnavęs vilnietis vėlavo į nepalauksiantį traukinį. Kiti, atvirksčiai, žvalūs ir ką tik nuo stoties laiptų pabirę su paslaptiniais nešuliais, dūlino pėsčiomis per stoties aikštę nežinia ko ir pas ką.

Pajutęs, kad iki pūslių numynė padus, Napalys prisėdo troleibusų stotelėje ant suoliuko. Vos klestelėjo.

– Mus valdo Kristus. Su Šventom Kalėdom. Aleliuja! Gal, pone, malonėtumėt ta proga...

Napalys pakėlė nusvirusią galvą. Sužaliavusio „Panoramos“ viešbučio fone stovėjo ne mažiau už jį apsiglamžiusi būtybė. Pasistačiusi išpampusius maišus, turbūt buvo ką tik atvykusi.

– Su Šventom Kalėdom!

– Nerūkau. Ir jums, ponija, nesiūlau.

– Žinau, kad nesveika, – būtybė su užuojauta įsistebeilijo į lupinėjusį padą Šeputį. – Gal galėtumėte, pone, jei ne Šventų Kalėdų, tai atkurtos Karalystės vardan man paaukoti nors keletą baltučių.

– Baltučių?

– Kalėdaičiams.

Ir staiga, atidžiau išžiūrėjęs, Napoleonas Šeputis atpažino. Taip, tai buvo ji – tik gerokai raukšlių pavagotu veidu, gilesnėmis akiduobėmis. Tačiau kaip ir anuomet pečius siekiančiomis garbanomis ir nemažiau elegantiška.

Prieš trisdešimt metų, kai, jaunatvinio romantizmo pastūmėtas, Napalys Šeputis Vilniuje stojo į Pedagoginio instituto (ne)akivaizdinį skyrių – ketino iš nuobodulio tapti dailės ir darbų mokytoju, – sutikdavo ją gatvėj. Ne kartą ir ne du – dėl susiklosčiusių aplinkybių ilgiau užtrukęs mieste – buvo davęs smulkių.

Ji, į aštuntą dešimtį įkopusi Raudonkepuraitė (šiandien pervadinta Rožele), nors ir buvo be savo raudonos plačiakraštės, Šepučio akiai atrodė nepasikeitusi, sava. Galbūt tik šiek tiek susmukusi.

Nebeturinti nei tikrojo vardo, nei pavardės, Raudonkepuraitė buvo panaši į Šv. Kalėdų eglutę – tviskančiais sidabriniais bateliais, žemę šluojančiais sijonais, apsikarsčiusi pečius siekiančiais auskarais, skarelėmis, žiedais, kaspinėliais. Šiandien atrodė kaip ir anuomet – tirštai dažytais lūpomis, parausvintais skruostais – tikra Vilniaus vaidilė; be jos nebūtų visavertis šio miesto peizažas.

Ir dar juodai išpiešti antakiai, ta kumpa, keliomis karpomis padabinta šnirplė. Aštrus it adata smakras. Lūpų širdelė. Sultingas Adomo obuolys...

Balsas. Taip, žinoma, Raudonkepuraitės balselis. Jis buvo išlikęs toks pat – skaidrus. It varpelis per pakylėjamą bažnyčioje skimbčiojo, geidulingai kudentamas religinę Napalio klausą.

– Aš atvykau į Vilnių – Dainų šventę. Ieškosiu savų, – prisipažino „baltučių“ tebelaukiančiai Raudonkepuraitei Napalys. – Gal žinote, kur galėčiau rasti kalvarėnus?

– Man tik baltučių, Kristaus vardan.

– Kristaus?

– Na, jei Jėzaus Kristaus vardan negalite sušėlpti – geros jums dienos ir telaimina jus Dievulis, – nesusidomėjusi Šepučio rūpesčiais Raudonkepuraitė staiga apsisuko ir patraukė savais keliais. – Mus valdo Kristus! – pakeičiui stabtelėjusi šūktelėjo pasipainiojusiam praeiviui. – Su Šventom Kalėdom! Danguje jau suspindo Betliejaus žvaigždė!

– Ką?! – nieko nesuprato žmogus.

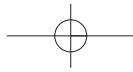
– Man tik baltučių – kūčiukams.

– Kam?

– Šližikams!

Likęs sau Napalys Šeputis apsižiūrėjo, kad ištis niekuo šiai iš anų laikų atklydusiai varguolei negalėtų padėti. Vilniuje, pasišventėlių atkurtoje Kristaus karalystėje, jis sėdėjo ne tik be smulkių, bet ir be tremtinio pažymėjimo, kreditinės, telefono, basas – sutvarstyta ranka ir tik su valdiškais ligininės marškiniais „Минздрав СССР“.

Apsičiupinėjęs susivokė, kad dabartinis jo įvaizdis neturėtų kelti pasitikėjimo ne tik Raudonkepuraitei – gerajai Vilniaus vaidilei, – bet ir antai

stotelėje svirduliuojančiam vienakojui ponui, kuris taip ir neišdrįso šalia Šepučio prisėsti.

Apsidairęs, ar žmonės į jį pirštais nerodo, pakilo eiti. Užuožęs Vilniaus senamiestį, pažįstamą iš jaunystės laikų, vos tik tolumoje nuo „McDonald’so“ pamatė artėjančią pareigūnų porę, kuo sparčiau patraukė dešininė – Geležinkelio gatvė.

Sužviegus stabdžiams, pasibaidęs Šeputis puolė atgal.

– Tu ką, asile, aklas – gyvent nusibodo?! – persisvėręs pro pravirą langą riktelėjo į zakristijoną panašus vairuotojas.

Vikriai užšokęs ant šaligatvio, Šeputis susivokė ėjęs nors ir per perėją, tačiau spiginant geltonai.

– Aš į Dainų šventę. Į Kristaus karalystę! – nesusivaldė.

– Debilas.

– Iš Kalvarijos, – nieko bloga nemanydamas patikslino Šeputis.

– Eik tu...

Demonstratyviai pirštu pasukiojęs sau smilkinį, susierzinęs bažnyčios ūkvedys nurūko tolyn.

Turbūt pas žmoną visiškai girtas žmogelis taip skuba, pagalvojo Napalys Šeputis. O gal – atvirkščiai?

Dėl visa pikta paėjęs ataturstas, kiek toliau nuo išversto šviesoforo stulpo, Napoleonas sustingo. Sutelkęs paklibusį dėmesį, po akimirkos pažino seniai matytą statinį. Priešais jį, išmetamųjų dujų išdegintoje dykvietėje, stirksojo ne vienos lietuvių kartos apdainuoti Aušros Vartai.

Taip, tai buvo ne mirażas, ne sapnas – Vilniaus miesto Aušros Vartai. Kada vadinti Krėvos, Medininkų vardais, jie ir šiandien atrodė nemažiau dingi už Damasko, giminingus Jafos ar užmūrytus Aukso vartus, stovinčius už tūkstančių kilometrų – Šventajame Mieste.

Aušros Vartai...

Porta acialis.

The Gates of Down.

Porta dell’Aurora.

Das Tor der Morgenröte.

Ostra Brama...

Išsipuošę ant fasado viršugalvio nesutramdomu Vyčiu, atlaikę sužvėrėjusių priešų apgultis, menantys šalies pakilimus ir nuosmukius, Aušros Vartai bylote bylojo, kad Vilnius visada buvo tik lietuvių. Ne prancūzų, totorių, olandų, žydų, lenkų, vokiečių, gudų ir ne rusų, o tik lietuvių.

O kaipgi kitaip, galvojo Napoleonas Šeputis, juk iš patvaraus akmens nutašytas Vyčio herbas, kurio net įžūliausias atėjūnas neišdrįso nudaužti, kiekvienam žiopiui primindavo, kas išties yra šios šalies šeimininkas. Ir net prie vokiečių, lenkmečiu ar gūdžiais sovietų laikais, kada visa kas lietuviška buvo naikinama, tereikdavo ateiti prie Aušros Vartų ir pasižiūrėti į mūsų Vytį. Juk čia, prie Aušros Vartų pasisėmus stiprybės, įkvėpus vilties, ne tokie baisūs atrodydavo ir komunistai.

Šis Aušros Vartų Vytis, regis, nekaltai prilipintas prie sienos, teikė mūsų žmonėms tvirtybės, kurstė vos rusenanti tikėjimą, kad išauš diena ir debesys

išsisklaidys – Lietuva vėl bus laisva. Saugi, klestinti, patraukli. It daugia-
vaikė motina visiems vienodai dėmesinga.

Ir tai Vyčio nuopelnas, buvo įsitikinęs Napoleonas, kad šiandien aš stoviu
Vilniuje, Europos kultūros sostinėje, prie Aušros Vartų. Jis čia nuo amžių, jau
tūkstantmetį. Nuo mūsų pasaulio pradžios – veržlus, nerimstantis, nešantis
iš Rytų į Vakarų ne mirties kalaviją, o lietuvišką dvasią – tvirtą, nepalau-
žiamą, amžiną.

Taip, lietuviška dvasia. Ir dvasingumas – tai pagrindinė mūsų Vyčio pras-
mė. Tik šio kilnaus tikslo vedinas raitelis skrieja ant baltojo žirgo. Jis pasi-
ryžęs paaukoti gyvybę, jau ne vieną šimtmetį bando prisibelsti kalaviju į
apledėjusias anglų, norvegų ar sočių Bostono demokratų širdis.

Netoli, jau netoli ta diena, įsisvajojęs Napoleonas, kai Vyčio raitelis paža-
dins apmirusias arabų sielas, išsklaidys abejingumo ūką.

Ir pasitrauks migla nuo Eurazijos. Ir išsigiedrys Amerikoje. Patvinusioje
Atlanto vandenimis Afrikoje įsiviespataus darna ir ramybė. Tolimojoje Aust-
ralijoje ir pingvinų Antarktidoje, kanibalų privirusioje Okeanijoje ir negyve-
namame Šiaurės poliuje apsigyvens gražiausios dorybės: nuolankumas, dos-
numas, skaistumas, romumas, meilingumas, saikingumas, uolumas...

Tereikia tik postūmio, geros valios – stuktelti kanopa, kirstelti ašmenimis
ir pasauliui atsivers akys.

Jis prarėgės!

Susivokęs, kad klaidžiojo klystkeliais, it sūnus paklydėlis sugrįš prie
amžinųjų vertybių – krikščioniškos moralės – baustinai pamirštamo dekalogo:
Neturėk kitų Dievų, tik mane vieną! Netark Dievo vardo be reikalo!
Švėšk sekmadienį! Gerbk savo tėvą ir motiną! Nežudyk! Nepaleistuvauk!
Nevok!...

Nuolankiai suklupęs prie Vyčio, atgailaus raudodamas kruvinomis aša-
romis, išpažins visas nuodėmes, piktadarystes, negeras mintis.

Ir štai tada, apsivalius nuo nepakeliamos blogio naštos, susigražinus Ti-
kėjimą, Viltį ir Meilę, jam bus atleista.

Ir kelsis parklupęs pasaulis. Ir eis, ir šlovins, ir garbins jį išgelbėjusį Vytį.
Ir neš ant sidabrinių padėklų prašmatnias padėkos dovanas, ir klos atbudu-
sio pasaulio žmonės turtus jam po kojomis.

Ir iškils iki dangaus skliauto aukų altorius. Ir veršis žmonija prie pasaulį
išgelbėjusio Vyčio. Ir milijonai piligrimų plūstels į Vilnių – į mūsų Lietuvą,
kad galėtų savo akimis išvysti ir dar kartą pagarbinti juos išgelbėjusį nuo
prapulties raitelį.

Ir staiga iš suvažiavusių autobusų pasklidęs tūžlių tikinčiųjų spiečius
ėmė vis godžiau ryti įsisvajojusį Napoleoną. Nepakenčiamai svetimkalbe dūz-
giantis ir pavojingai suspaudęs, kai šis nebepajėgė krustelti, valingai stum-
telėjo skersai gatvės.

„Šolom, Amerika! Šolom, Amerika!“ – tirpo nuo geležinkelio stoties atai-
dintis pavienio žmogaus klyksmas. „Kristus mus valdo!“ „Šolom, Amerika!“
„Su Šventom Kalėdom, lietuviai!“

Keliskart skausmingai įgeltas ir nebesusivokiantis, Napalys jau nebe-
bandė irtis prieš srovę. Paklusęs svetimai valiai, pajudėjo drauge su minia –
link siurbte juos įsiurbiančių Aušros Vartų nasrų.

O godžiai prasižioję vartai, pasičepsėdami prariję pirmąsias aukas, dabar springo nuo minios gaivalo. Nepajėgdami atsikosėti, atrodė, neatlaikys spūsties – sprogs it besočio savižudžio pilvas.

Dvasingumo išsiilgę ir vienas už kitą rūstesni piligrimai vis nuožmiau yrėsi alkūnėmis. Negailėdami vienas kito spardėsi keliais ir stumdėsi pečiais, kuo skaudžiau mynė ant kulnų, duso ir stenėjo spūstyje.

Napoleonas, ištirpdytas beveidėje minioje, vėl alpo. Bet žūtbut pasiryžę pro Vartus prasiveržti Kristaus karalystės kariai jam neleido susmukti. Pakili, įsigiedojusi minia visa jėga bloškė Šeputį pirmyn – anapus tolstančio Vyčio, – ten, koplyčioje, kabėjo šimtmečiais garbinamas paveikslas.

Apakintas apkaustų aukso, Šeputis atsitokėjo parklupdytas ant grindinio – skęstantis bažnytinių vėliavų jūroje, priešais Aušros Vartų Dievo Motiną.

MATER MISERICORDIAE

Vogčiomis apsidairęs, staiga susivokė, kad jis čia ne vienas. Panašių į Šeputį klūpėtojų buvo dešimtys, galbūt ir šimtai.

Uoliais maldininkais užgrūstoje Aušros Vartų gatvelėje vieni kažką lietuviškai, kiti svetimkalbe murmėjo, pakimusiais balsais giedojo, apsiseilėję barškino rožiniais, išvertę akių obuolius šūkalojo dangui „Kristus mus vėl valdo!“.

Kiti, apduję nuo smilkalų ir ritualinių dūmų, pamaldžiai žegnojosi, pasičepsėdami sklaidė suskaitytų maldaknygių lapus. Treti buvo be amo – pradę orumą, galutinai nusižeminę, turbūt praeityje neatleistinai prasikalte – tarkuodami pilvais grindinį šliaužiojo po gatvę ar sustingę jos vidury gulėjo kryžiumi.

Vos dzingtelėjo Aušros Vartų koplyčioje varpelis, Šeputis pakilo.

Taręs *pardon*, perlipo per vieno, antro, trečio piligrimo galvą.

Lengviau atsikvėpė tik Didžiojoje gatvėje, atsidūręs prie Nacionalinės filharmonijos rūmo, greta „Swedbank“ bankomato.

1906 m. lapkričio 6 d. šiuose namuose įvyko Miko Petrausko ir Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio pirmosios lietuviškos operos „Birutė“ premjera

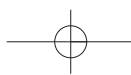
Netvarka. Kodėl nerodo šios operos? – perskaitęs įrašą staiga iširdo Šeputis. Juk pasaulio teatrų repertuaruose apstu įvairiausių senienu – sukriošusių aidų ir ligotų traviatų, pakvėšusių margaritų ir nupezusių euridikų. Atrastum ten ir apskurusių šikšnosparnių, halkų ir nupešiotų štrausų, karmen ir visokių necivilizuotų silvų, o „Birutės“ – nėra.

Kur „Birutė“? Nėra „Birutės“!

Aūūū!..

Galbūt Vilniuje žmonės nebežino, pamiršo, kad mūsų Birutė – tai ne kokia nusmurgusi Paryžiaus Bulonės pamišėlė ar kurtizanė iš Milano bohemos, mintyse vis piktinosi Šeputis.

Galėčiau priminti: mūsų Birutė – tai gerbiamo Lietuvos kunigaikščio

Kęstučio žmona, nepranokstamojo Vytauto Didžiojo – nuo jūros iki jūros – motina. Tai šventas lietuviams žmogus, brangintinas vardas.

Ir ką čia slėpti, ne paslaptis, kad iki laimingai tekédama Birutė buvo eilinė vaidilutė, pajūrio prasčiokėlė, tariamam neišmanėliui porino Napalys.

Šiam faktui atminti Palangos kurorte yra gatvė, iki šiol stūkso jos vardu pavadintas kalnas. Ant to kalno, šalia ošiančios Baltijos jūros, Birutė naktimis prižiūrėdavo šventąją ugnį.

...O juk taip ir būtų, gerbiamieji, mūsų Birutė gyvenimą ten prastūmūsi, įsisvarstė Napalys, jei ne Palangoje vasarojantis Kęstutis iš Trakų.

Žavaus turėta būti Kęstučio – Gedimino sūnaus, kunigaikščio Algirdo brolio, Lenkijos karaliaus Jogailos nekenčiamo dėdės. Jis buvo karštos širdies blondinas. Didelio proto. Žydraakis. Gudrus lapinas.

Kęstutis.

Anais laikais ar miške, ar plažėje kunigaikščiui suviliot vaidilutę – ne juokas. Vien šarvai viduramžiais kiek sverdavo! Tai tau, žmogau, ne du pirštus apmyžt ar pakrūmėj kokį grybą apšlapint. O ir rūstūs pagonių vaidilos su visais girių ir dausų dievais nelinko tam reikalui pritarti. Bet didysis kunigaikštis Kęstutis, nors ir nekrikštas, buvo labai mielas. Ir užsispyręs it velnias – kopos papėdėje gavo paryčiais ko norėjęs.

Ir štai iš dviejų stabmeldžių meilės gims mūsų Vytautas – pats didžiausias Lietuvos kunigaikštis – Magnus Dux – Aleksandras Trakiškis.

Ar besulauks Lietuva panašaus didžiavirio?!

Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas teigia nematantis galimybių Vytautą Didįjį po mirties tituluoti Lietuvos karaliumi. Kaucho vicemero prašymu atlikus tyrimą, nustatyta, kad pasaulyje nėra analogų, kai ne karališkos kilmės asmuo po mirties būtų paskelbtas karaliumi.

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto karūnavimo ceremonija nebuvo įvykdyta, taigi nėra pagrindo skelbti jį karaliumi.

Dirbtinai uždėta karūna nepridės garbės nei mirusiajam, nei dabartinei Lietuvai. Tačiau ar taip uždėta karūna tarptautinės visuomenės akyse nevirštų juokdario kauke?

O, Lietuva! – prisiminęs Seime skausmingai užstrigusią Vytauto Didžiojo karūnavimo bylą jau norėjo šūktelti Napalys.

Napoleoną grubiai stumtelėjo.

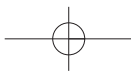
Iš Nacionalinės filharmonijos išbėgęs pavojingai tamsaus gymio žmogus (greičiausiai šiaurės kaukazietis) puolė prie bankomato. Pasiknisęs kišenėse, karštligišškai ėmė spaudyti bankomato mygtukus.

Šalin pavytas Napalys prisėdo skverelyje ant suoliuko priešais filharmoniją. Iš čia nesiliovė stebėjęs jį apstumdžiusį tipą.

Jie kaip amaras aplipę mūsų kultūrą, pyktelėjo Šeputis, atpažinęs prieš kelias dienas naujienų portale matytą Žorą Kutasovą, o gal... Gergijevą – gauruotą gastrolierių iš Rusijos.

Visur jo pilna. Koktu darosi. Atrodo kaip banditų banditas. Akys primerktos. Žiūri alkanas vilkas iš padilbų – jau mūsų dailesnių moterų dairosi.

Pamatytum Halės ar Kalvarijų turguje, nieko iš jo rankų nepirktum. O naktį gatvėj ar Rasų kapinėse sutikus – tik bėgti ir rėkt.

Turbūt tas Kutasovas ir jo Gergijevas pasiryžo su savo balalaikų orkestrais čia mus galutinai apkurtinti – be peilio papjauti.

Atsibeldžia bet kuria proga.

Ką, nėra pasaulyje daugiau žmonių? Nebėra dirigentų? Nebeatrandam, ko Lietuvos tūkstantmečio iškilmėms į Vilnių pakviesti? Jis gi ne katalikas. Ir turbūt ne krikščionis. O štai, kaip čia buvęs – Marijos žemėje, prie mūsų bankomato. Ir jam iš paskos visa Aukso orda – chadžiai ir radžiai.

Tai – sąmokslas. Plika akim žmonės mato. Juk tie šešmetai, kutasovai, gergijevai ir temirkanovai it parazitai įsisiurbia, o vėliau mus iš vidaus puola graužti. Sulindę į mūsų kišenę skelbiasi, atseit skleidžia kultūrą.

Nieko panašaus, jokios čia kultūros – mongolų chaltūra! Ir Kremliaus politika. Jie kėsinaisi į mūsų savastį. Lašas po lašo. Koncertas po koncerto. Mostas po mosto. Dešimtmečiais. Šimtmečiais.

Kai, apkurtinti jų šaukštų ir balalaikų, nebepajėgsime išgirsti savojo balso, bus jau vėlu.

Ir kaip, susimildami, neklykti, kaip nerėkti, kai antai jis baigia ištuštinti meldžiantį liautis bankomatą!

– Gal alučio? – klestelėjęs greta užkalbino Šeputį žmogelis pamušta akim. – Atsigaivink, drauge. Matau, kad iš durnyno.

Nepažįstamasis pakišo „Teisybės“ bambalį. Padrąsinančiai kumštelėjo į šoną. Kai Napalys nesusimąstydamas gurkštelėjo, gudriai prisimerkęs geradaris ėmė kalbėti.

– Aš, beje, esu labai nemalonus žmogus. Tačiau, jei tamsta atrastumėt minutėlę laiko, norėčiau, kad mane išklausytumėt.

Napalys burbtelėjo „aha“. Padvejojęs atidavė „Teisybę“.

– Jūs, gerbiamasai, turbūt jau žinote, kad Kristus mus valdo? Galbūt pavyko Vilniuj patirti tą džiaugsmą širdim?

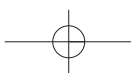
Panašus į pinčiuką nepažįstamasis sukrizeno. Nesmagiai pasijutęs, kad nieko panašaus dar neišgyveno, Napalys nudelbė galvą. Dabar klausėsi pakaušiu.

– Tai štai, mielasis keleivi, mummyse tūno begalybė pavidalų, – pakikėnęs paslaptinai ėmė kalbėti nepažįstamasis. – Taip, gerasis žmogau, pabaisos ir šventieji, dorybės ir nuodėmės. Visko čia atrastum. Ir negali žinoti, kada ugnikalnis pratrūks. „Šolom, Amerika!“ – staiga gaidžio balsu riktelėjo apsisapnavusiam turistui. Turistas krūptelėjo. Paspartinęs žingsnį nėrė kuo greičiau į Pasažo skersgatvį.

Klykauk ką tik nori, pagalvojo Napoleonas Šeputis, aš visada esu toks, koks esu – vientisas ir nedalomas. Man negresia susidvejinimas, ta silpnapročių bėda.

– Nežinai, kas žmoguje slypi, – toliau šnekėjo pagiringas išminčius. – Žydšaudys ar teisuolis. Visi žmonės – tai uždelsto veikimo bombos. Neatspėsi, kada ir kodėl gali sprogti. Mes vaikščiojame minų lauku. Kiekvienas žingsnis – pavojus. Ir žydai, vien žydai aplinkui. „Šolom, Amerika!“

Šeputis sukľuso – žydai? Kur žydai? Vėl žydai? Šią akimirką dar nežinojo, kad kalbasi su apsišaukėliu pagonių kunigaikščiu Vilgaudu – Vilniaus gidų pabaisa. Jis, dar neseniai buvęs politikas ir gediminaičių sektos vadei-

va, mieste garsėjo ne tik antisemitiniais išpuoliais, bet ir nepakantumu viskam, kas tik pakliūdavo į jo girto žvilgsnio akiratį.

Sunku būtų pasakyti, kuo (neskaičiuojant silpnapročio pašalpos) kunigaikštis šiuo metu vertėsi, ką veikė ir ką prašviesėjus sąmonei pagalvodavo. Jį mieste retokai pavykdavo sutikti blaiivų. O ir sutikus – mažai laimės. Visi jo šalinosi. Išgirdę kimiai falcetu baubiant, net kresni vyrai, tulžingos moterys bei visko ragavę gidai (su savo turistinėmis grupėmis) slėpdavosi tarpvartėse, kad palauktų, kol kunigaikštis teiksis praeiti.

Šalia viso to, jei kunigaikštis gatvėje pasipainiojusiems praeiviams šaukdavo „Šolom, Amerika!“ – galima būdavo spėti, kad jis šiandien romantiškai pagiringas ar lengvai apgirtęs. Jei „Hau!!!“ – tada vidutinio girtumo laipsnio. O kai pasigirsdavo dainingas, bet nerišlus „La ila-hail-Allah-laila...“ – tai buvo ženklas, kad kunigaikščio kraujyje ne mažiau penkių promilių alkoholio, dar žingsnis ir bus peržengta mirtina riba.

Kitaip tariant, iš šio kažkada turėjusio vardą ir pavardę, bet sulaukėjusio kunigaikščio galima buvo tikėtis visko – nuo „Teisybės“ iki „Nokauto“.

– Bet juk žydų Lietuvoje nebėra, – išdrįso paprieštarauti atsitiesęs Šeputis.

– Juokauji? Jie iš visų pusių apsupti, laikosi prtilę iš paskutiniųjų.

– Kur?

– Visur.

– Taip buvo parašyta?

– Širdis – geriausias laikraštis, ji jaučia.

– Negali būti, – nusistebėjo Šeputis.

– Yra tų žydų. Sočiai, – patikino tariamas pagonių kunigaikštis, praeityje – dar ir globos namų pedagogas, žmogus artimas ne tik miesto, bet ir rajono valdžiai. – Tik kai kurie apie tai dar nežino, – gudriai, kiek tik pajėgė, prisimerkęs kalbėjo. – Atėjus laikui, jei nesusivoks, jiems bus pasakyta. „Šolom, Amerika!“

– Tai ką, jūs norite pasakyti, kad ir Vilniaus rajone yra žydų?

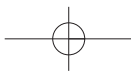
– Atrasim.

– Kur? – susidomėjo Šeputis.

– Štai šis, – kunigaikštis piktdžiugiškai prunkštelėjo, pirštu bedė į gretimai kavinėje sėdintį dėdulę. – Turbūt tai žydų žydas – Lietuvos Jeruzalės, mūsų Vilniaus, Šiaurės Atėnų, Kristaus ir Lietuvos karalystės duobkasys. Apie tai sužinojęs, jis nesuspės pasprukti. O antai tas, žilagalvis jo sugėrovas, tai būsimo amžinybės lagerio steigėjas, pasibaisėtinas budelis. Jis prisitariaus iki puskarininkio, taps pederastu. Bet apie tai dar nežino. Ir visa atsitiks jau greitai. Bet ne dėl laisvos valios, o dėl aplinkybių. Dabar abu gurkšnoja brendžiuką, meiliai šnekučiuojasi ir net nenutuokia, kas ateityje jų tyko.

– Tai jūs norite pasakyti, kad mes nežinome, kas esame? – susidomėjo kunigaikščio pranašystėmis Šeputis.

– Šolom, Amerikaaaa!!! – ištušinęs savo „Teisybę“ geležiniu vilku užriauomojo kunigaikštis Vilgaudas. – Šolom, Amerikaaaa!!! Su Šventom Kalėdom!!!! – užplėšęs visa gerkle pakilo eiti Didžiąja gatve žemyn – Pilies gatvės link. Ten tikriausiai jo laukė svarbesni atsikuriančios Kristaus karalystės reikalai.

Apsėstas smalsumo, Šeputis dar norėjo kažko paklausti, sekti paskui nusivirduliuvusį su nebeveiksnia „Teisybe“ kunigaikštį, tačiau apsigalvojo – padrebindamas pilvuką, o iš paskos ir pagurklį, kuo greičiau patraukė į priešingą pusę.

Paėjėjęs keliolika žingsnių, Napalys prasmuko pro Bazilijonų vartus. Atsitrenkė į Švč. Trejybės bažnyčią.

Šv. Juozapas Kuncevičius – vienybės apaštalas
Švč. Trejybės bažnyčioje 13 savo gyvenimo metų pašventė bažnyčių
susivienijimui.

Nukankintas Vitebske 1623 metais.

Še tai tau, smagiai nuo „Teisybės“ apkvaišęs pagalvojo Šeputis, žmogelis it darbšti skruzdėlytė mūsų Marijos žemėje triūsė dėl kilnaus reikalo, o jį ėmė ir nukankino – kažkur Baltarusijoje, pas Lukašenką.

Akivaizdu, su Maskvos palaiminimu. Turbūt Vitebsko budeliams mažai rūpėjo Lietuvos bažnyčių vienybė. Galbūt jie norėjo, kad būtų atvirkščiai – viskas po senovei, kaip antai dabar Rusijoje.

Ir kodėl dar tyčiojosi, kankino, žemino žmogų? Ką, negalėjo iš karto nužudyti? Ir, beje, ar ne Vitebske gyveno tas žydas Markas Šagalas – prancūzų tepliorius?

Čia, Vilniaus baltarusių gimnazijos pastate,
1919–1921 m. mokėsi didi baltarusių poetė
NATALJA ARSENJEVA

Čia, Vilniaus baltarusių gimnazijos pastate,
1919-1923 m. dirbo Baltarusijos literatūros klasikas
MAKSIMAS HARECKIS

Akių dūmimas! To negali būti! – treptelėjo koja Šeputis, nebepajėgiantis liautis komentavęs. Tegu jie vieną dieną apsisprendžia – baltai jie ar rusai. O dabar nei šis, nei tas. Absoliuti nesąmonė – „balti rusai“.

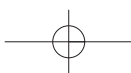
Ir vis dėlto, iš kur čia baltarusiai – priešais mūsų Vilniuje užrakintą Švč. Trejybės bažnyčią?! Kada juos suleido? Ir kuris išdrįso ant saugotino Lietuvos Respublikos architektūros paminklo prikalinėt tų lentų? Tegu pas savo žmogėdrą Minske ar Baranovičiuose kabina, vietos ten daug.

Matai, ir gimnazija jų čia veikusi – lizdą susisuko vienuolyno rūmuose. Kitaip nepavadinsi – gūdai. Lietuviai tuo metu stumdėsi pakampėse, neturėjo kur prisiglausti, o jie čia – Aušros Vartų panosėj sulindo.

Ir kas jie tokie – tie poetai ir klasikai? Paklausk apie Hareckį ir Arsenjevą mūsų kultūros ministro, tik pakraipys pečiais. Išjuoks it paskutinį durnių. Klasikai kabutėse. Mirk susirietęs – gudų rašytojai.

*Po putinu sėdėdamas putinėlių laužiau –
Iš po Vilniaus dun-dun-dun putinėlių laužiau*

*Susilaužiau, susikynęs putinų žiedelį –
Iš po Vilniaus dun-dun-dun putinų žiedelį.*

*Ir nusiunčiau, nudaviau į gudų šalelę –
Iš po Vilniaus dun-dun-dun į gudų šalelę.*

*O jūs gudai, gudužėliai, jūs man ne broleliai –
Iš po Vilniaus dun-dun-dun jūs man nebroleliai!**

– Pone, malonėkite tyliau! – pertraukė išsiūkalojusį Šeputį balsinga žmogysta. Greičiausiai bobelė buvo svetimšalių ekskursijos vadovė. – Čia jums, gerbiamasis pone, ne Dainų šventė. Ten eikit ir spygaukit, o čia...

Nespėjęs deramai įsijausti į dainą, Napalys prisivertė atsimerkti.

Hotel pas bazilijonus
Šiame pastate nuo 1823.X.23 iki 1824.IV.21 kartu su kitais filomatais
buvo kalinamas
ADOMAS MICKEVIČIUS
Čia vyksta „Vėlinių“ III dalies veiksmas

Sugėdintas piktų akių moters, Napoleonas Šeputis sustingo.

Užčiauptas ir pamiršęs, kad visa gerkle baubė į Dainų šventės repertuarą neįtrauktą kūrinį, apsigaubęs „Vėlinių“ rimties skraiste, pasišovė įspėti, kas šiuo metu vyksta ten, už bazilijonų viešbučio sienų, paslapčių pilnoje Konrado celėje.

Ir štai iš pradžių vos vos, tačiau netrukus vis aiškiau, spengiant šiurpiai tylai, ėmė girdėti ataidintį murmesį.

*Nūnai, Tėvyne, mūs likimai susipynė,
Aš tavo dvasią savyje jaučiu.
Aš – tai tas pat, kas ir Tėvyne,
Nes už milijonus myliu ir kenčiu.*

Įtardamas neramių vėlių klastą, Napalys jau norėjo užsikimšti ausis, sprukti šalin – kuo tolyn nuo „Vėlinių“ dvasios. Bet pleištu į širdį susmigus nugirstiems žodžiams – atpažino.

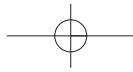
Vis garsiau, vis įtaigiau atpažinęs kartojo: „Aš tavo dvasią savyje jaučiu. Aš tavo dvasią savyje jaučiu. Aš tavo dvasią...“

Napoleonas negalėjo apsirikti. Įsiklausius neliko jokios abejonės – tai ne prisikėlęs Adomas Mickevičius, ne sugalvotas Gustavas, ne kalinys Konradas, ne Vituška Mykolas ir ne vartų sienoj įmūrytas Ignotas Domeika murma. Balsas buvo savas. Neretai jį girdėdavo pašnibždomis diktuojant, kai liedavo per dieną susikaupusią širdgėlą tinklaraščių ar portalų komentaruose. Taip, „Aš tavo dvasią savyje jaučiu“, – tai buvo ne lenkų turistų padeklamuota eilutė iš Adomo Mickevičiaus „Vėlinių“, o tikrasis Napoleono Šeputio balsas.

„Nūnai, Tėvyne, mūs likimai susipynė“, – hipnotizuojančių virpesių sukeltas gūsis pasičiupo pradinės mokyklos ūkvedį.

Užvaldęs suminkštėjusį Šeputio protą, ryžtingai mestelėjo į šalį, švystelėjo stačia galva aukštyn – kažkur anapus Bazilijonų vienuolyno vartų – link

* Gražina Krivickienė-Gustaitytė. „Vilnius lietuvių liaudies dainose“, 1989, Chicago.

Jėzaus Kristaus patvaldystės sosto. Gerokai pamurkdęs, įsuko į įsišėlstančių murmesių „jaučiu–myliu–kenčiu“ sukuri, iš kurio jau nebe paleido.

Pasičiupęs Šeputį, protą pavergiantis balsas vis garsiau, vis nuožmiau jam šaukė: „Aš tavo!“ Purtė, kratė ir žadino visa didybe atbundančius prietarus ir baimes.

Užtvanką pralaužusia, nebesuvaldoma srove veržėsi „Aš tavo!“ su mitais, tautiniais naratyvais, metaforomis ir kitomis šiukšlėmis į Šepučio sąmonę ir pasąmonę, užtvindydamas ir palaidodamas sveiko proto liekanas.

Tada riksmo apsėstam žmogui ėmė dingotis, kad jis netrukus perpras pasaulį. Ištvėrus šią kančią, dar akimirka ir visiems laikams bus įmintos ne tik žemiškosios, bet ir begalinės visatos paslaptys. Jas atskleidęs, Šeputis pagaliau nugalės juodosiose skylėse susiradusias prieglobstį silpnadvasių nuodėmes: puikybę ir gobšumą, gašlumą ir pavydą, rūstybę ir tingumą.

Ir štai, kada rodėsi, jog Napalys šauksmo „Aš tavo!“ ilgiau neištvers, it metų metus sieloje kaupta sėkla tikrasis balsas išsiveržė pro burną monumentalium urvinio žmogaus šūksniu:

*Kylu, lekiu!
Aukštyn, aukščiau visų,
Jau virš visos žmonijos,
Tarp pranašų esu!**

Susigėdęs klyksmo, Napoleonas Šeputis pritūpė.

Pridengė delnu ką tik rėkusią burną, ji buvo kaip svetima.

Nusvilęs iš gėdos ėmė dairytis. Atidžiau pažvelgęs, nustebusių akių veidrodyje išvydo nebepažįstamą Šepučium žmogų.

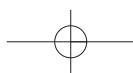
Vilnius tomis vasaros dienomis, Marijai Rekst paskelbus Kristaus karalystę, gyveno ne bėdomis, o karnavalinėmis nuotaikomis. Apsėsti beprotybės, nesibaigiančiu srautu jį užplūdo tvirtakojai šokėjai, storašikniai veikėjai, plačiaveidžiai choristai, įvairaus plauko prisiplakėliai ir šiaip pasidairyti po pasaulį mėgę žiopiai.

Apsirėdę nuo galvos iki kojų margaspalviais draiskalais, apsikarstę gintarais, dūdmaišiais, šventės dalyvių kortelėmis, su skrabalais, spragilais, šiaudinėmis ar milo skrybėlėmis, apsigaubę skaromis, kas įsiavęs į klumpes ar kurpes, o kas ir su naginėmis ar basas, slankiojo po Vilnių iš kampo į kampą taip stumdami laiką.

Pabirę po Vilniaus senamiesčio kiemus, trykstantys akligatviuose gydytinu optimizmu, visi šie iš Lietuvos pakraščių susivažiavę klounai skleidė iliuziją, kad šalyje reikalai klostosi puikiai.

Visi, nuo nebrendylos iki suvaikėjusio senio, iš palaimos sutinusiais veidais, apkvaitinti artėjančios šventės džiugesiu, atrodė it prisiriję durnaropių: judrūs, šnekūs, pavojingai mieli, pasirenkę vienas kitam padėti, kai tekdavo pasiklydusiam nurodyti ieškomos tųpyklos kryptį ar iškviesti jau kuoktelėjusiam psichiatro pagalbą.

* Adomas Mickevičius. „Vėlinės“, III dalis.

Žvelgiant į Vilniuje pratrūkusio gėrio fiestą, sunkiai įtartum, kad, prieš porą dešimtmečių gavę laisvės, dabar šie kaliausės, nematomai rankai padedant, su įniršiu į valdžią kaskart rinkdavo vis beviltiškesnius beraščius ar apgailėtinus sukčius, dėl ko patys vėliau metų metus kentėdavo ir naktimis urzgė.

Deja, ištvėrus žiemą ir sulaukus vasaros, vos iš kaimų atvykus į sostinės rojų, niekam jau neberūpėjo, kad seniai šalyje nebebuvo teisybės, o melas, anot viešos paslapties, klestėjo sunaikinęs paskutines padorumo ribas.

Šalyje, iki tol vadintoje Marijos žeme, jau ne vienus metus išsijuosę melavo visi: valdžia, radijas ir televizijos, įvairiausi komentatoriai, komutatoriai ir net kultų tarnybos. Ėjo rungčių, kuris kuo įžūliau sumeluos ar šlykščiau kvailelį apgaus. Melavo politikai ir batsiuviai, ministrai ir statistai, lobistai ir žurnalistai, kosmetologai ir politologai, lošėjai, skalbėjai ir visų rangų darbdaviai.

Ypač šlykščiai, pakurstyti kuratorių, užhipnotizuoti apsišaukėlių menedžerių ar pamokyti įžūlių prodiuserių, melavo „sąžinės balsai“ – visur spėjantys instrumentalistai, solistai ir artistai, kiti silpnapročiai menininkai, dar vakar – gerbtini Lietuvos žmonės. Niekam nebereikalinga juokdarių kasta, skaičiuojanti šalyje savo paskutines dienas, dėl trumpalaikės šlovės, chaltūros, tuštybės blizgalo, buvo pasiryžusi šliaužioti ant kelių ar lyžčioti rankas bet kuriam padugnei.

Tokia buvo amžiaus norma. Niekas dėl to nesistebėjo. Sudrėkusi iš laimės liaudis spygavo, neverčiama dainavo, šoko lyg niekur nieko.

Napoleonas Šeputis sparčiais žingsniais apėjo kelis kartus aplink Rotušę. Dar syki pasidžiaugęs Džordžo Bušo pažadu, kad nuo šiol Lietuvos priešai bus ir Jungtinių Amerikos Valstijų priešai, Didžiąja gatve patraukė Gedimino pilies bokšto link.

Kai jau ketino leistis žemyn, ant stalinistinės architektūros pastato pastabi akis užkliuvo.

**Čia buvusiamie viešbutyje 1867 metais buvo apsisojęs didysis rusų
rašytojas Fiodoras Dostojevskis
1821–1881
*Grožis išgelbės pasaulį***

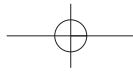
Stabtelėjęs prie Didžiosios ir Savičiaus gatvių kampo, Napoleonas susimąstė. Ar tik ne šiame name, nemažiau kaip prieš trisdešimt metų, ligotų gensekų Andropovo, Černenkos, o vėliau ir nuožmaus Gorbio blaivybės vėjais laikais, naktimis veikė nelegalus „taškas“?

Taip, čia, atpažino ne kartą ir ne du mintą takelį pas „gerąją bobutę“, kai su kitais ginklo broliais, pritrūkę landynėse gėralo, naktimis atsibeldavo, kad nusipirktų deficitinės degtinės.

„Grožis išgelbės pasaulį, – dzingtelėjo Šepučiuui pakaušyje. – Grožis.“

– Koks „grožis“?! Koks dar Dostojevskis?! – balsu pratrūko Šeputis. – Čia buvo „taškas“! Ketvirtame šio namo aukšte!

Atsitokėkit! Žmonės! „Grožis išgelbės pasaulį.“ Melas! Kodėl jūs nekalbat, kiek čia dar vakar būta gėrio ir atjautos? Kiek pagirdyta ištroškusių, kiek išgelbėta nuo pagirių maro?

Jums svarbus Dostojevskis, o ne Lietuvos šviesuomenė, kuri šio namo bute atrasdavo didžiąją prasmę. Ar jūs domėjotės, ar žinote, kad Didžiosios „taške“ galėdavai sutikti laureatą ir vienuolį, personalinį pensininką ir disidentą, poetą ir vaistininką, akademiką ir lopšelio auklėtoją?

Šiame rūme nuo aušrų iki sutemų tarpo lygybė. Brolybė ir laisvė. Visiems buvo atviros durys. Ir jei po vidurnakčio nušalintas blaivyklos partorgas neturėdavo kur eiti, jį įsileisdavo, pasodindavo prie stalo. Įpildavo, užkąsti duodavo. Apgaubdavo rūpesčiu. Meile.

Anei vienas apsimyžęs elektrikas, kalinys ar liaudies artistas nebuvo iš „taško“ išvytas. Tik susimąstykit, kiek gailestingumo tarpo už šio namo langų!

Niekas iš dykinėjančių po Senamiestį nesiklausė Šepučio. Net į valias turėję laiko elgetos, trumpam stabtelėję ir staiga išsigandę, jį ėmė apeidinėti lanku.

– Žmonės! Kodėl visa tai norit pamiršti! – šaukė Napalys. – Kodėl prikalinėjat beverčių ženklų?! Kodėl Dostojevskis jums svarbiau už savą istoriją?! Kodėl nenorit prisiminti dar gyvų mūsų klasikų?!

Dainininkais ir šokėjais užtvindytos Pilies gatvės horizonte, iškėlęs putojantį „Žaibo“ bambalio fakelą, pasimatė atsvirduliuojantis kunigaikštis Vilgaudas. Nugirdęs Šepučio šūksnius, skindamasis kelią per minią, dabar artėjo tiesiai link jo.

– Ir kas tas Dostojevskis – „Idioto“ autorius?! – išvertęs akis įsirėkė Napalys. – Jis tebuvo sumautas lošėjas! Sukčius! Nieko, be ruletės, gyvenime nematė! – klykavo Šeputis. – Niekšas! Ochrankos stukačius! Visa jo rašliava – akių dūmimas! Kas antra Dostojevskio parašyta eilutė – melas! „Grožis išgelbės pasaulį.“ Paistalai!

Kas tai yra – stebuklingas grožis?! Kur jis slepiasi?! Jūs it papūgos atkartojate žodžius, neįsigilindami į jų prasmę! Ar jūs nors žinote, kas yra grožis?! Atsakykite! Parodykite man grožį! Beskite pirštu, kad ir kiti žinotų!

– Parodykit! Parodykit! – paantrino greta atsistojęs kunigaikštis.

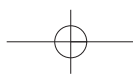
– Kodėl tylite?! Kodėl einate pro šalį? – įsisiautėjo Šeputis. – Neįmanoma jums nesvarbu, kas ateis jūsų gelbėti?! Neįmanoma nenorite pamatyti grožio?! Atverkite burnas! Išduokite, ką galvojate apie grožį! Mes juk turime žinoti! Kur grožis?! Kur jūsų įsivaizduojamas grožis?!

– Kalbėk! Kalbėk! Pranaše! – pamaldžiai suklypęs šalia Napoleono ir pamaldžiai iškėlęs rankas ėmė visa gerkle klykti kunigaikštis Vilgaudas. – Pasakyk jiems! Pasakyk! Šolom Amerika! – drebinančiu langus riksmu paragino. – Šolom, šolom Amerika!!!

– Jūsų galvos užkimštos pašlemėkų kliedesiais! Jūs neįgalūs atskirti tiesos nuo melo! Beprasmybių vaiduokliai užvaldė protus! Jūs tingite pasigilinti, ką jums vėp apsišaukėliai! Burtazodžiai atėmė iš jūsų valią! Nieko daugiau nebegirdit! Stumiatės per gyvenimą it avių banda! Apnuodyti pramanais, kartojate nesąmonę, kad grožis išgelbės pasaulį, ir nebematote, kad jus stumia į prarają!

Atsitokėkite! Atraskite minutę! Susimąstykite, kas jums gražu! Apsižiūrėkite, kur jūsų tikrasis pasaulis! Atspėkite, nuo ko jį dabar gelbėti!

Apžavėtas prakalba, kunigaikštis Vilgaudas čiupo Šeputį už rankos. Timpelėjęs ėmė vilkti į kitą gatvės pusę, link užsieniečių pamėgtos „Amatininkų“ užėigos.

– Na, o ką tu į tai, žmogau, pasakysi? – pakišęs gurkštelt „Žaibo“, pristūmė Šeputį prie sienos.

**Nuo 1522 iki 1525 metų čia, Vilniaus mieste, baltarusų švietėjas
Pranciškus Skoryna
išleido Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pirmąsias spausdintas
knygas**

– Man verkt norisi, – gerokai pasiurbęs iš bambalio, susigraudino Napoleonas. – Rašyt nebemokat! „Baltarusų“ – „blusų“ ... Žmonės, kodėl „i“ raidžių adatom draskot žaizdas?! – įsiskaudinęs užrėkė. – Kodėl kankinat, kad ir anuomet buvote tamsūs?!

Kur jūs tūnojot šimtus metų?! Kurmių urvuose sulindę?! Gal pelkynuose?! Po samanom?! Krūmuose?! Kodėl sėdėjot užčiaupę burnas?! Kur jūsų savigarbą?! Kodėl patys nesiėmėt spausdinti knygų? Savo žemėje – Lietuvoje mūsų!

Kodėl gudai jums rašė įstatymus? Kodėl nepanorot vienas į kitą prabilti gimtąja kalba?!

– Kodėl?! Kodėl nepanorot?! – antrindamas kurstė Šeputį pagonių kunigaikštis Vilgaudas.

– Ko buvo prikimštos jūsų durnos galvos, kad rinkotės svetimą žodyną?! Kas jums rūpėjo?! Gal tik pilvas?! Šikna?! Bobos tarpkojis?!

Įsitvėrę į kumelės uodegą, už ėdesio dubenį, už šiaudų kraigą, už kietesnio miego posmelį buvote pasiryžę savęs išsižadėti! Jums nerūpėjo raštas! Tik šia diena apsnūdę gyvaliojot!

Visi žmonės aplinkui, jau sotūs nuo dekameronų ir dieviškųjų komedijų, dairėsi, kur Šekspyra ar Rablė paskaityti! O jūs, sukišę galvas į mėšlą, tik po dvidešimties metų į rankas paėmėt katekizmą!

„Imkit mane ir skaitykit!“ – iš Karaliaučiaus šaukė jums Mažvydas. „Imkit!“ – ragino Prūsijos kunigaikštis Albrechtas! Ar ėmėt?! Ar skaitėt?!

Šūdą ėmėt! Šūdą skaitėt! Šūdą, ką supratot!!! – užriaumojo Šeputis.

Nepakančiausias iš lauko kavinėje sėdėjusių sviedė į Napoleoną monetą. Pinigėlis, nepataikęs į galvą, dzingtelėjo į Pranciškaus Skorynos memorialinę lentą ir atšokęs nuriedėjo kunigaikščiui tarp kojų.

– Kodėl jūs neprasmengat iš gėdos?! – netaupydamas laiko barėsi pratrūkęs Šeputis, kai kunigaikštis vijosi monetą. – Kodėl nerausta jūsų veidai?! Kodėl kaskart, kai pro čia dūlinat, nesuvirpa jūsų širdys?! Kodėl sėdit plačias šiknas išvertę?! Kodėl nepuolate ant kelių?! Kodėl neprisipažįstate, kad jūsų apsišikę protėviai neką šaunesni už laukinius pigmėjus?! Kodėl tariatės esą gudresni? Kodėl sau prisiskiriate svetimus nuopelnus?!

Napalys vis šaukė ir šaukė, kaltino karalienę Boną ir jos uošvį karalių Kazimierą, pyko ant beraščio Jogailos, keliolika kartų kvietė susimąstyt dėl Švitrigailos sveiko proto. Neištveręs ir pačiupęs už pečių, ėmė iš visų jėgų purtyti nieko nesuprantančią tetą.

– Kur tavo sąžinė?! Kur tavo orumas?!

Akis išvertusi vokietė suinkštė. Išsigandęs jos vyras dabar jau ironiškai nebesišypsojo, kaip prieš minutę, kai Napalys, apmėtytas dar viena monetų kruša, koneveikė Žygimantą Senąjį dėl jo Amžinosios taikos su Maskva parašo.

Iki tol saugiai sėdėję „Amatininkų“ užėigos svečiai kelioms minutėms apmirė. Pamiršę vyną, salotas, alų ir kandžias replikėles, nebebarškino stalo įrankiais kaip anksčiau, kai Napalys raudote raudėjo dėl prarasto Smolensko ar nužudyto Žygimanto Kęstutaičio. Visi, prie stalų sustingę, laukė, kas bus toliau.

– Neklausk Lietuvos, ką *ji* tau duos! – kratė Napalys iš baimės paklaidusią frau. – Paklausk savęs, ką *tu* duosi Lietuvai!

Staiga išbėgę iš „Amatininkų“ virtuvės kelneriai jau taikėsi atplėšti Napalį nuo stabo ištiktos frau. Tačiau kur buvęs, kur nubuvęs išniro kunigaikštis Vilgaudas. Šūktelėjęs jau nebe „Šolom, Amerika!“, o paprastesnį, bet karinę Karlo Majaus „Hau!“, ėmė mosuoti ką tik šalia įsigytu „Perkūno“ bambalio vėzdu.

– Hau! Hau! – strykčiodamas aplink staliukus indėnų karo šokį šūkčiojo kunigaikštis. – Hau! – vaikydamas nuo Napoleono kelnerius taikėsi trinkelti. – Hau! – mosavo šiemis prieš veidus, viliodamas paskui save eiti. – Hau! – apsiputojęs vadino kuo greičiau dumti Šeputį, kai šis susivokė, kad jo rankos slystelėjo ne ten, kur padoriam žmogui derėtų.

Kavinėje virto kėdės, dužo indai, skraidžiojo įrankiai, tačiau pasišovusiems sudrausminti Šeputį kelneriams niekaip nesisekė šio sučiupti. O ir vikrus kunigaikštis kovojo it senųjų pagonių karžygys. Jo laukinis „Hau!“, nemažiau kaip ir „Perkūno“ vėzdas, baidė net ir turėjusią šiek tiek drąsos užėigos apsaugą. Kaip tyčia ir pėsčiosios, ir raitosios teisėsaugos šalia nesimatė.

Netrukus padažais ir desertais aptaškyti „Amatininkų“ svečiai spruko kas kur. Pasinaudoję proga nesumokėti sąskaitų, niekas dabar nebegalvojo apie šalutinius sąžinės reikalus. Visus vijo nors ir banali, tačiau nuo karo laikų gyvastinga civilių mintis – kuo greičiau išnešt sveiką kailį.

Kunigaikštis Vilgaudas nedelsė. Žaibiškai susigaudęs, kad po minutės gali būti vėlu, stipriai timptelėjo už nusvilusios rankos Šeputį. Šis dar žiojosi kažki ką pasakyti papingajai frau, tačiau ji, atgavusi amą, jau taikėsi į sėklides. Visa laimė, nei keliu, nei kumščiu neužgavo.

Išvengęs klastingo smūgio petim ir atšokęs nuo piktai prisimerkusios frau, Napoleonas pasileido potekomis paskui kunigaikštį. Bėgo jis greitai, nors ir pynėsi kojos, svaigo nuo minčių išpampusi galva. Išprakaitavęs, blausiu žvilgsniu vis sekė putojantį kunigaikščio „Perkūną“, neišleisdamas iš akių bambalio.

Vieną akimirką Šepučiu pasidingojo, kad jis vejasi ne „Perkūną“, o „Švyturį“, netrukus – šuoliuojančio „Tauro“ šešėlį. Apsiputojęs drimba, išdaviškiškai atsiplėšęs nuo valdovo, taikėsi slapta įsigerti į žmonių tuščias galvas. Jis baudėsi virsti nematomu, nebepavaldžiu, nepasiekiamu. Tačiau sveiko proto likučiai pasufleravo, kad atitrūkęs nuo kunigaikščio gyvulys negali šūkauti „Hau!“.

– Duokit Pranašui kelią! – it švęstu vandeniu „Perkūno“ purslais baidė žmones tai ištirpstantis, tai vėl išnyrantis minioje kunigaikštis. – Hau! – pergalingai sušuko įsukęs į Vokiečių gatvę, kai atsigręžęs suprato, kad persekiotojams jų nepavyti. – Šolom, Amerika! – įvairavęs į apytuštę Mėsinių gatvę, džiugiai suklykė. – Hau! Hau! Hau! – praeidamas aplojo ne kartą degusį

ir degsiantį „Brodvėjaus“ klubą. – Haūū..! – kelis kartus ilgesingai žvėrimi užkaukė ir čia pat, saugiau pasijutęs, sukniubo prie granito luitų mengiro:

1941–1943 Vilniaus geto kankinių ir kovotojų atminimui

Greičiausiai, kaip ir derėtų pagonių kunigaikščiui, pavargęs karžygys nedelsiant ėmė sapnuoti savo geležinį vilką, mat pro miegus suskubo šūkčioti „hau hau“. Tiesa, jau ne taip garsiai ir grėsmingai kaip prie „Amatininkų“.

Uždusęs nuo bėgimo ir kankinamas troškulio, Šeputis pritūpė prie išgriuvusio po paminklu kunigaikščio. Tačiau kai pabandė iš jo pasiskolinti geidžiamą „Perkūno“ bambalį, šis tik iššiepė dantis ir piktai suurzgęs dar tvirtiau rankose suspaudė.

– Man labai patiko Jūsų mintys, – suskambo Napoleono paausyje pažįstamas balselis. – Tai, ką Jūs šiandien Vilniuje kalbėjote žmonėms, aš jau seniai pati norėjau pasakyti.

Napalys atsisuko. Priešais jį, nutvieksta saulės spindulių, stovėjo sidabrais žaižaruojanti Raudonkepuraitė.

– Jūs išsiskiriate iš minios. Jūsų sunku nepastebėti.

– Manęs? – nusistebėjo Šeputis.

– Kai gėriau už išmaldą nusipirkto *Capuccino chiaro*, Jūs „Amatininkuose“ kalbėjote apie lietuvių dvasingumo koroziją, ir manęs neapleido mintis, kad visa tai jau esu kažkur girdėjusi, – nepamiršamos lakštingalos balseliu užčiulbėjo vaidilė.

Napalys vargais negalais išplėšė iš kunigaikščio „Perkūną“. Užsivertęs godžiai truktelėjo. Minutėlę pasvarstęs, dar kartelį siurbtelėjo.

Prašviesėjus akyse, dabar vėl jautėsi panašus į žmogų.

– Ir štai tada, vos berniukas (turbūt seminarijos klierikas) man atnešė desertą, kūčiukais papuoštą kalėdaitį su Švenčiausiosios Mergelės Marijos atvaizdu, – tęsė prie Napoleono limpanti Raudonkepuraitė, – Jūs mums priminėte tykančias grėsmes. Negaliu su Jumis nesutikti.

– Norit? – pakišo Šeputis „Perkūną“.

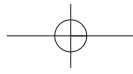
– Lietuvio savimonė, kaip Jūs taikliai pastebėjote, – nesusidomėjusi „Perkūno“ bambaliu toliau kalbėjo Raudonkepuraitė, – yra labai trapi. Ji – tuščias indas, suskilusi močiutės gelda. Šiandien, iššlavę praeities vaiduoklius, mes nebežinome, kas – mūsų draugai, o kas – priešai. Nesusigaudom, iš kur tyko pavojai. Nematom, kur išsigelbėjimas. Mes nebežinome, kas esame. Nesusimąstome, kuo norime tapti.

– Aš taip kalbėjau? – pasitikslino Šeputis.

– Taip, – toliau šnekėjo Raudonkepuraitė, remdama Napalį prie apatinio paminklo luito, – atrodytų, klausomės nekaltos čigonų muzikos. Taip, kasdien matome besišypsančius svečius su peisais. Iš užjūrio girdime tik geranoriškas kalbas. Mums valdžia žada tik patrauklius dalykus. O jei ir kalba apie sunkumus, tai tik dėl to, kad ateityje nieko netrūktų. Bet štai aš jau begalybę metų Vilniuje – ir jokios prošvaistės.

– Tikrai nenori? – dar kartą pasiūlė „Perkūno“ Napalys.

– Jūsų mintis atverti čakras, išvalyti užakusius sielų tvenkinius, dar kartą išsišluoti, kad pagaliau susivoktume, kur mes šiuo metu esame, yra kaip

niekada savalaikė. Mes negalime gyventi praeitimi, nesutarę, kokia ji vis dėlto buvo. Jūs teisingai sakote, kad užteks keliaklupsčiauti ir dairinėtis į pašalius, kas ką apie mus pagalvos. Juk tai nepakeliama našta vis žvilgčioti ir krūpčioti, kad vieną ar kitą kartą buvome kažką nuskriaudę. Mes taip pat, atleiskit, kaip Jūs sakote, esame aukos. Kur mūsų aukų paminklai, parodykit. Kodėl jų nematyti nei vienoje, nei kitoje žemyno pusėje? Aš sutinku dėl šių Jūsų priekaištų.

Šeputis truktelėjo „Perkūno“. Po sotaus gurkšnio Raudonkepuraitė jam ėmė rodytis geistiniai patraukli – tobulų pečių, dailaus liemens, žavaus skrybėlės silueto. Be to, pavydėtinai protinga – atidžiai sekanti tikėjimo naujienas ir gerai informuota ne tik Lietuvos istorijos, religinių švenčių, bet ir Prisiškėlimo bei Paskutinio teismo klausimais.

– Ir Marijanas man pritaria, – patikino staiga užsisvajojusį Šeputį Raudonkepuraitė. – Ateik, Marijanai, nesikuklink. Pasirodyk, – meiliai pašaukė.

Iš už Ašmenos gatvės kampo žybtelėjo baikščios žvėries akys. Vėliau pasirodė trupinių perlais inkrustuotas barzdos veltinis. Į kaltūną susisukęs plaukų bokštas.

– Marijanas tariasi su Viešpačiu dieną ir naktį. Meilė Aukščiausiam užvaldė jo širdį ir sielą. Vieną dieną Marijano meilė Kristui taip išaugo, kad jis metė namus Palangoje, darbą ir pradėjo keliauti – tik Dievas težino kodėl. Nuo to laiko jis visiškai atsidavė meilei, liovėsi rūpintis išvaizda, išmetė iš galvos bet kokias mintis. Šis žmogus nebeturi laiko sau, todėl jo rūbai tokie apdriskę, o plaukai ir barzda užaugo tokie ilgi. Marijanas sako: „Akimirka, praleista negalvojant apie Kristaus Karalystę, yra prarasta.“ Ar ne taip, Marijanai?

Prie Napoleono Šepučio artinosi į sniego žmogų panaši pabaisa. Išrasojusia kakta, papurtusiu, nuo kaitros degančiu veidu. Vilkintis nenusakomos spalvos apdriskusia striuke, milžinas nesiskubindamas atšlepsėjo persimetęs per petį dalgį, ant kurio koto kabojo turbūt akmenų prikrautas ryšulys.

– Marijanas buvo gydytojas, žvėrių, – pristatė Napoleonui žmogėdros duomenų būtybę Raudonkepuraitė. – Jam, patikėkit, taip pat rodosi, kad sostinėje apstu taisytinų dalykų. Marijanas mažai kalba, tačiau, patikėkit, nėra aklas. Prieš penkiasdešimt metų, kai aš Maskvos Michailo Lomonosovo universitete studijavau tarybinę politinę ekonomiką, jis, anot Vytės Nemunėlio, bėginėjo dar be kelnyčių. Tačiau pats matote, į kokį Lietuvos ažuolą išaugo – galiūnas. Marijanai, pasakyk, pakartok ponui, ką tu man ką tik kalbėjai.

Keliskart padrąsintas, Marijanas labai gailiai sumykė. Kad ir kaip pabaisa stengėsi, tačiau nepajėgė išstenėti nors kiek pažįstamo žodžio. Netrukus, tikriausiai susigėdęs dėl jį ištikusios negalios, it baramas vaikas kaltai nudelbė galvą.

– Neabejokit, pone, Marijanas Jums neprieštarauja, – patapšnojusi milžinui per pilvą toliau kalbėjo Raudonkepuraitė. – Jis besąlygiškai sutinka, kad mums gana jau tylėti. Užtektinai patylėjom, turėjom progų. Ne tie jau laikai, kai buvo viena partija ir viena jos tiesa. Juk sutiksime su manimi, koku darosi prisiminus, kuo ketinta mus paversti. Aš gi, panašiai kaip ir Jūs, gerbiamasis pone, taip pat neapsikenčiau. Jau per pirmąjį semestrą Maskvoje supratau, kad mane nori padaryti istorine materialiste, mečiau tą marksistų kabalistiką ir sugrįžau prie tikrųjų dvasinių dalykų – į Vilnių,

Lietuvos Jeruzalę. Išėjau į gatves. Kaip dabar stoviu, be nieko – tik su Išganytojo mokymu širdy. Ir štai šiandien, kai vėl Jėzus Kristus iš Nazareto čia valdo, mūsų pareiga siųsti žinią, kad tauta atsibustų. Ar jūs taip nemanot? Sutinkat su manimi? Patikėkit, man jau ne vienus metus knietėjo visa tai prie Rotušės ar Centrinio pašto išrekti. Juk nereikia Alyvų kalno, ir aklam matosi, kas dedasi pasaulyje – marksizmas ir vėl madingas. Tačiau, deja, aš neturiu pavydėtinos, kaip Jūsų, iškalbos. Mano paikos mintys vis trūkčioja, šokinėja. Jos it drugeliai Kalvarijoje – nuo vieno žiedelio prie kito. O ir, antra vertus, sostinėje jau seniai esu atpažįstamas veidas. Visai kas kita – Jūs. Ir Marijanas man pritaria. Jis su draugais klausėsi Jūsų tarpuvartėje. Ar ne taip, Marijanai? Juk tai, ką kalbėjote apie svetimybių erkes, siurbiančias iš mūsų kraują, šventa tiesa. Mes kraujuojam. Atsivėrusias piktžaidzes būtina kuo skubiau gydyti. Išpampusius pūlinius – šalinti. Kitaip bus vėlu. Nespėsime susivokti, o jau vaikščiosim ne į bažnyčias, o į akropolis ar karnakus. Kitatikių užnuodytos strėlės atims iš mūsų tapatybę. Mes parklupdyti melsimės svetimiems dievams, kuriems bus nusispjaut į mūsų kančias.

Marijanas gailiai suvaitojo.

Napoleonui pasirodė, kad žmogus nori paprieštarauti, tačiau pabaisa tik sodriai atsikrenkštė. Minutėlę dvejodęs, nusispjovė šalia išgriuvusio kunigaikščio. Išvertęs paraudusių akių obuolius, valingai užvertė galvą į saulę.

Napalys jau kuris laikas trypčiojo. Ilgiau tverti ir klausytis Raudonkepuraiteš paistalų nebepajėgė. Neapsikentęs šovė nosies kryptimi link artimiausios tvoros, kur greta automobilių pūpsėjo pilni šiukšlių konteineriai.

– Čia Jums, gerbiamasis pone, yra Šiuolaikinio meno centro, o ne Berlyno ar Raudų siena, kad ant jos purkštumėt, – it iš dangaus užbubeno rūstus Perkūno balsas, kai Napalys įpusėjo dailinti savo taikinio centrą.

Nebaigęs kūrinio, Napalys atsisuko.

Šalia spietėsi mobilioji miesto sanitarų grupelė. Nenusakomo amžiaus, pajuodę, niūriomis akimis. Skarmalais prisidengę vyrai išbirusiais dantimis atrodė pavydėtinais orūs. Stovėjo it gyvas priekaištas dūmydami nuorūkas prie savo išrūšiuotų atliekų, tvarkingai sudėliotų čia pat ant grindinio.

– Jei geidžiate nusišlapinti ar išsituštinti, paėjėkite kažkur kitur. O čia – mūsų darbo ir poilsio vieta.

Napalys susigėdo. Apsižiūrėjęs susivokė, kad antai tas purvinų skudurų lizdas prie ŠMC kiemo tvoros – turbūt šių ponų būstas, nakvynės namai.

– Mes čia vasarojame. Gyvename ir dirbame, – perskaitęs svetimas mintis, jau ne taip piktai išbubeno rūsčiojo balso savininkas, akivaizdžiai pajutęs metafizinę pagarbą Šepučio (Минздрав СССР) įvaizdžiui. – Jei ketinate prisijungti, sumokėkite nario mokesį ir tapsite klubo nariu. Manau, docentas neprieštaraus, – pažvelgė į sodriausiai patinusių paakių poną.

– Taip, tegu susimoka, – suraukęs vešlius antakius išmekeno į duobkasį panašus docentas.

– Keliems mėnesiams į priekį! – valdingai pareikalavo iš už plytgalijų krūvos išlindęs žilabarzdis nykštukas su ankštais šortais, it kalaviją rankoje jis laikė iškėlęs geležinį strypą.

– Pone Karnyla, nereikia karščiuotis, – dabar jau itin ramiu balsu gesino nekantrų nykštuką gerasis ponas, kuris turbūt čia buvo vyriausias. – Šis padorus žmogus sumokės.

– Ir PVM! – vis spirgėjo mosuodamas gelžgaliu nykštukas.
 – Ir akcizą!
 – Ir pagalvės mokestį!
 – Ir baudą. Ir delspinigius. Ir moralinę kompensaciją, – neprieštaravo klubo nariams gerasis ponas. – Keliskart atlygins mums už padarytą žalą. Šis myžnius viską sumokės.

– Aš ne myžnius, aš į Dainų šventę, – užuodęs besiartinantį pavojų ėmė teisintis Napalys, kai ponas Karnyla su nykštuku ir docentu ėmė jį remti prie sienos. – Aš atvykau iš Kalvarijos, ieškau savųjų, – nesąmoningai suskubo pasakoti prašviesėjus sąmonei. – Manęs laukia repeticijos, dainų, šokių vakarai. Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmetis...

– Jūs ką čia sugalvojot?! – it voveraitė prišokusi Napalį krūtine užstojo Raudonkepuraitė. – Nelieskit jo! Šis žmogus šventas! – pamaldžiai keliskart persižegnojo. – Jo nevalia skriausti. Jis atėjo ne myžčioti, o liudyti mūsų prisikėlimo. Jis žadina apsnūdusią tautos dvasią. Jis beldžiasi į apmirusias sielas. Palikite jį ramybėje! Marijanai, daryk gi ką nors! – pasišaukė į pagalbą pabaisą.

Atšlepsėjęs su dalgiu ant peties Marijanas akimirksniu atvėsino baudų ištroškusių draugiją. Sumykęs it galvijas, privertė visus atsitraukti. Dabar docentas, ponas Karnyla ir jų vyresnysis stovėjo nuo Šepučio pagarbiu atstumu.

– Kaip jums ne gėda? – Raudonkepuraitė sarmatino drumstų akių vyrus. – Kontaineriuose galutinai palaidojot sąžinę. Pasakykit, gerbiamasis pone, jiems apie mūsų tautos šaknis. Papasakokit, – padrąsindama timptelėjo Šeputį. – Pakartokit, ką kalbėjot prie „Amatininkų“, ką sakėte apie tą „grožį“.

Mėsinių gatvės horizonte blykstelėjo stilinga plikė. Iš matymo pažįstamas veidas nerūpestingu žingsniu pėstino link išpucintų „Cigarų namų“ („Davidoff“ įgaliotojo Lietuvoje atstovo). Žvilgančiu prabangiu kostiumu, smailiosiais batais, automobilio vertės akiniais nuo saulės, užsisvajojęs jis čiulpčiojo haubicos dydžio cigarą, vilkdamas paskui save melsvo dūmelio skraistę. Ėjo atsipalaidavęs, laisvas, visa savo esybe skelbdamas, kad gyvenimas – tai nuostabi šventė, į kurią jis vaikšto tik pro paradines duris.

Kai pusamžis plikis jau buvo bepraėinąs pro miniatiūrinį „Žydų kultūros ir informacijos centrą“, Napalys užuodė, kad tai buvęs ministras, sąlyginai neseniai – viešas asmuo, – jei tik atmintis nemeluoja – ponas Svirplys, o gal ir Skreplys... Ne pats iškiliausias, tačiau ir ne paskutinis. Šis iš Panevėžio kilęs dabita, anot istorinės žmonių atminties, viešumoje garsėjo ne tik patriotizmu, bet ir sugebėjimu pašokti Vienos valsą, neabejingumu ištekėjusioms moterims bei aistra fotografuoti spalvotų žurnalų viršeliams. Be to, jis kelerius metus Šepučiu vakarais iš televizoriaus knisdavo protą, kaip šis turėtų gyventi.

– Ei! – nesusivaldęs šuktelėjo Napoleonas. Jis pirmą kartą matė valdžią gyvai. – Ei, palauk! Nelėk kaip žydas per Kalvariją!

Plikis, supratęs, kad jį šaukia, krūptelėjo. Apdairiai išsaugota politiko ir visuomenės veikėjo intuicija pakuždėjo, kad prie atliekų kontainerių negali stoviniuoti jo giminaičiai ar politinės karjeros laikų sėbrai. Paspartinęs žingsnį, dabišius siekė kuo greičiau įsmukti į saugesnius „Cigarų namus“.

– Kurgi tu taip bėgi? – pašaukė Šeputis. – Galvoji, kad aš tavęs nepaži-

nau? Ateik čia, paaiškink, ministre, ką mes ne taip darome. Papasakok žmonėms apie pavojus ir iššūkius. Atskleisk, kokie sunkumai mūsų dar laukia, – minutėlei nutilo, kol plikis atplėšė duris. – O gal tau jau neberūpi mūsų bėdos? Kodėl tyli? Kalbėk! Manai, mes nežinome, ko ten dabar eini?!

Prie konteinerių stovėję vyrai sukikeno. Raudonkepuraitė, prisiminusi Moniką Levinski, taip pat prunkštelėjo.

– Jūs pamiršote gėdą! – įkandin plikio kaip galima pikčiau šuktelėjo įsidrąsinęs nuo „Teisybės“ Šeputis. – Iškrypėliai! Nedorėliai! Paleistuvystės liūnas galutinai jus įtraukė! Aplipę svetimais pinigais nebežinote, ko dar prasimanyti! Jei vakar jūs dairėtės kurvų ir kancarų, tai šiandien jau vaikų ir cigarų! Ir kuo didesnių! – barėsi Napalys. – Ir ką gi jūs su tais velnio spragilais veiksit?! – energingu žingsniu, palikęs draugiją prie tvoros, patraukė paskui dingusį tarpdury plikį. – Nususėliai! – užrėkė atplėšęs „Cigarų namų“ duris. – Cigarkrušiai! – užsipuolė. – Suskiai! Nieko nebeįėjat! Nebemokat jau bobos išpisti! Ar šiandien jus dar galima pavadinti vyrais?! Kodėl neprisipažįstat, kad, netekę valdžios, ir lovoj nieko nebesugebat?!

– Сержа, убери этого придурка, – itin ramiu balsu paprašė plikis.

– Замкнуто. Сегодня, товарищ, не работаем. Приходите завтра, – švelniai stumtelėjęs Napoleoną laukan, paaiškino varlyte pasidabinęs „Cigarų namų“ gorila, greičiausiai buvęs gimnastas.

– Gal čia jau nebe Vilnius, o Maskva?! – nesileido kitakalbio stumdomas Šeputis. – Gal kur netoliese guli Leninas? – įsmukęs į išblizgintą fojė demonstratyviai uostinėjo „Cigarų namų“ aromatus. – Aš noriu pamatyti! Parodykit man mumiją! – iššiepęs dantis ir suurzgęs veržėsi link sandarios vitrinos, už kurios langų stelažuose buvo išdėliota nedžiūstanti cigarų kolekcija. – Kur Leninas? Kur pasaulio darbo žmonių vadas?! – išsproginęs akis po fojė ieškojo Šeputis. – Kur jūs, iškrypėliai, slepiat lavoną?! Parodykit! – užsidedė noru surasti ko nepametęs Napalys. – Ленин, Ленин, где ты? – įsmukęs dairinėjosi po užtamsintų langų rūkomąjį. – Володя! Владимир Ильич?! – it pasieniečių pėdekys puolė landžioti po tuščios rūkomojo salės stalais. – Я найду... – žaismingai pasišvilpčiodamas ir ropodamas ant keturių ieškojo plikšio už juodų sofų. – Ах вот ты где, проказник, маленький негодяй! Ну, иди, иди к папочке... – pastvėręs už švarko skverno tempė paskui save neklaužadą link išvietės.

– Сержа, делай же чтонибудь! – ka tik ištrūkęs iš Šepučio nagų reikalavo nebeapsikenčiantis plikis. – Геннадий Андреевич, – it medžioklio rabaidytas kiškis prišoko prie nepastebimai rūkomojo kampe sėdėjusio tipo. – Геннадий Андреевич, – kaip galima saldžiau užčiulbėjo. – Товарищ майор, – dabar jau oficialiai kreipėsi, kada susidvasinęs dėdė buvo linkstąs prie savojo nešiojamojo kompiuterio klavišų. – Геннадий Андреевич, умоляю, у нас проблема, – ne laiku atitraukė nuo paslaptinių reikalų „Cigarų namų“ svečią.

– Проблема? – susiraukė panašus į kišenvagį Andrejevičius.

– Недорозумение.

– Блядь, кто здесь директор?! – įtūžo sutrukdytas atlikti skubų pervedimą ofšorinei įmonei ūmus majoras. – Ты здесь хозяин или так себе?

– Я.

– Так и хозяйствуй! – užriaumojo.

– Стараюсь.

– Нет, директор, ты мозги ебешь – пиздишь, жужжишь и от государственных дел начальство отвлекаешь, – pakilęs nuo stalo tėsškė savo nepasitenkinimą kuprius.

– Это не я.

– А кто – хуй в пальто?! – atseit pajuoкаvo.

– Генадий Андреевич, помогите Сереже, – nuolankiausiai suinkštė nusizeminęs plikis, kai pasipiktinęs Šeputis įsišūkalojo, kodėl „Cigarų namuose“ jis neužuodžia dūmų.

– Раком становись, – paliepė plikiui svečias.

– Генадий Андреевич... А может быть завтра?

Genadijus Andrejevičius prisisegė kelnes. Žvilgtelėjęs sau po trumpikėmis, atrodo, liko nepatenkintas fizine įnagio būkle.

– Ну ты, бля, директор, и оборзел, – staiga pagriebęs plikį už sėklidžių nusistebėjo neįgalus svečias iš užsienio. – Совсем распустился, – valingai spustelėjo pautus. – Забыл, кто тебя кормит? – su šypsena klausiamai pažvelgė į prasizįjusį iš skausmo šių namų direktorių. – Какие бабки, блядь, от нас получаешь! – hipnotizuojančiu tardytojo žvilgsniu įsistebeilijo plikšiui į tarpuakį. – Ну, ну... – dar stipriau spustelėjo pautus. – Костя! Витя! Леха! – nusivylęs šeimininko ribota ištvirme pažadino salėje ant odinių minkštasuolių išdribusius raumenis.

Šešėlinė „Cigarų namų“ klientūra sukilo. Susiraukusiais galvažudžių veidais, metę savo mobiliuosius reikalus, tuzinas poligonuose išdresuotų vyrų priėjo prie Napoleono. Kiaule tvarkingai susirikiavę, be skambių žodžių ir kastuvėlių ėmė šį stumti link fojė – į gatvę, kuo toliau nuo dumsių „Cigarų namų“, Genadijaus Andrejevičiaus ramybės oazės.

– Gal čia uždaras savižudžių klubas? – kvailai besišypsodamas traukėsi atatupstas Napoleonas. – Gal aš ponams Genadijui Andrejevičiui ar Kostiai su Liocha kaip nors sutrukdžiau? Atleiskit, ne iš blogos valios, – teisinosi pajutęs savo gyvybei grėsmę. – Jums reikėjo man pasakyti: banketas. Jei tik būčiau mūsų nepriklausomos Lietuvos ministro perspėtas, kad Europos Sąjungos aborigenai čia nepageidaujami, nedrįsčiau net ir užeit į Mėsinių gatvę. Aš, patikėkit, mielai rinkčiausi kitas Vilniaus vietas. O ir cigarai manęs, galiu prisiekti, nedomina. Aš, ką ten cigaro, prezervatyvo gyvenime nesu naudojęs.

Iš niūrių veidų galima buvo atspėti, kad šešėliniai cigarų mėgėjai nedaug ką iš Šepečio kalbos suprato. Neįsiklausydami į pasiaiškinius, išspyrė šį lauk. Užtrenkus duris, atskubėjęs Serioža apvertė kabėjusią „Open“ lentelę: „Closed!“

– Kur jūs buvot prapuolę? – susirūpinusi prišoko Raudonkepuraitė prie Šepečio, kai jis, išmestas iš „Cigarų namų“, pritūpė greta bronzinio dėdulės nugaros. – Jūs taip vikriai dingote, kad nežinojome ką ir galvoti, – tauškėjo Raudonkepuraitė. – Nepykite, docentas ne iš blogos valios Jus prie tvoros sudrausmino. Jie, gink Dieve, nenorėjo įžeisti.

– Ką tik mačiau dvigalvį erelį, jis snapais buvo išsikapojęs savo akis, – slėpdamasis už paminklo dorajam miesto piliečiui Cemachui Šabadui prisipažino Napoleonas. – Jis buvo grėsmingai išpampęs, vienos šeštosios pasaulio dydžio. Molinėmis milžino kojomis, – Šeputis vogčiomis apsidairė, ar niekas negirdi. – Vienoje laikė pasistvėręs kruviną kūjį. Kitoje buvo išgalštas mirties pjautuvas, – pašnibždom užkalbėjo. – Susisukęs mūsų žlugusios

savigarbos pelenuose lizdą, plėšrus paukštis paslapčia perėjo nedorus kėslus ir laukė ženklų iš tamsybių valdovo, kada vėl mus užpulti.

Raudonkepuraitė sukluso.

– Bet vos pamatę nekviestą svečią, – vis paslaptingiau kalbėjo Šeputis, – dvigalvis įsiuto dėl sudrumstos ramybės. Apsiputojęs ir pažaliavęs iš pykčio, bjauriai svetima kalba nusikeikęs, pakilo iš savo slapios pragaro peryklos. Išskleidęs geležinius mirties sparnus, paleidęs nuodingus čeriomuchų debesis ir klaikiai suklykęs, krauju pasrūvusiomis akiduobėmis, pasiryžęs nužudyti, švaistėsi raudonu neapykantos kūju, taikėsi beginkliui apkrėstu tulžim pjautuvu perrėžti gerklę, užšokęs ant pečių ir parvertęs ant žemės, plieniniais snapų durklais kapojo galvą, draskė užnuodytais nagais odą ir sąžinę, pasišaukęs pagalbon savo raumenų kalnus, tąsė ir vilko į nuopuolio prarają. Apkvaite nuo čeriomuchų garų, raumenų kalnai mane stūmė tolyn nuo slapto erelio lizdo, link pražūties bedugnės, ant jos krašto mačiau suvartą avinų bandą, girdėjau iš nevilties bliaunančius asilus. Trys milijonai bejėgių galvijų, sugrūsti ant prarajos, stumdėsi, lipo vienas per kitą, mirtinai trypdami savuosius, patys ėjo ir krito bedugnėn į nebūtį. Tėvų, vaikų ir senių šiurpus riksmas aidėjo iš prarajos į apkurtusią dangų, iki pat pašaknų drebindamas bejausmius raumenų kalnus, it slenkantys ledynai šie vis stūmė ir stūmė į juodą pražūtį mūsų raudančias motinas, augalotus brolius, nėščias seseris ir žmonas, niekada nepažinę atjautos ir gailėsčio traiskė suklupusius vaikus ir pamestus kūdikius, palaidodami šiuos po savim, o išpampęs dvigalvis erelis, paragavęs mūsų nekalto kraujo, iš džiugesio vis garsiau klykčiojo, pasismagindamas sparnų ašmenimis kapojo galvas, rankas ir kojas, besotis ir amžinai alkanas tūpčiojo nuo vieno prie kito, kruvinais snapais lesnodamas leisgyvius kūnus.

– Viešpatie! – krūptelėjo Raudonkepuraitė. – Marijanai, tu girdėjai? – pakirstais pakinkliais įsitvėrė į bronzinę liūdnę akių mergaitę. – Marijanai, ar tai tiesa? – ieškojo atsakymo dairydamosi tai į gerąjį daktarą Šabada, tai į sunegalavusį mergaitės katinėlį. – Pasakyk gi kažką, Marijanai.

– Pažadinta dvigalvio erelio klaikaus klyksmo, atbudo vaškinė mumija, miegojusi savo stikliniame karste. Pakilusi iš amžinojo miego guolio, mirtinai išbalusi ir ištroškusi kraujo, ėjo žmogėdra vis tolyn į vakarus, drebindama žemę. Ir tada mūsų saulė pajuodo it žmogžudžio sąžinę, mėnulis paraudo lyg kraujas, o dangaus žvaigždės ėmė iš nevilties kristi žemėn, tarytum baisaus vėjo purtoma obelis mestų dar neprinokusius vaisius, baikštus dangus atitrūko tarsi pabaidytas jautis ganykloje, ir visi kalnai ir salos buvo išjudinti iš savo vietų, iki tol galingi žemės karaliai, žemvaldžiai, karo vadai, turtuoliai, galiūnai, visi jų vergai ir laisvieji pasislėpė urvuose bei tarpekliuose, jie šaukė, staugė kalnams ir uoloms: „Griūkite ant mūsų ir paslėpkite mus nuo vaškinės mumijos rūstybės, nes antai vėl atėjo jos baisaus keršto diena, ir kas galės ją išverti?!“

– Ir visa tai Jūs matėte? – negalėjo patikėti į duobkasį panašus docentas.

– Savo ausimis girdėjote? – dar labiau papilkėjo ponas Karnyla.

– Šiuose „Cigarų namuose“? – pasitikslino šalia Raudonkepuraitės atsirađęs miesto sanitarų vyresnysis, kai nesusivokiantis Šeputis ėmėsi pūtinėti sproginėjančius seilių burbulus.

– Šolom, Amerika! – staiga nuaidėjo atbudusio kunigaikščio riksmas. – Šolom, Amerika! – vėl šaukė sveikai nusnūdęs ant grindinio pagonis. Pamatęs pažįstamus veidus, sparčiu žingsniu patraukė link besibūriuojančių prie daktaro Cemacho Šabado paminklo.

– Kunigaikšti!

– Docente! – suriko kunigaikštis Vilgaudas. – Šolom, Amerika!

Į duobkasį panašus docentas kažkada taip pat buvo gediminaitis, vienas uoliausių kunigaikščio Vilgaudo pasekėjų. Ant Bekešo kalno ar nuošaliame Belmonte, tada dar geltonsnapis teisės studentas, vakarais prie laužo jis klausydavosi kunigaikščio vogravimų apie didžiąją pagonių valstybę ir gerdavo su tikėjimo broliais ritualinį „Žalgirį“.

Sekiojo su degančiu fakelu po Vilnių it ginklanešys paskui mokytoją. Reikalui iškilus, prilaikydavo klumpantį ar net po vidurnakčio parvilkdavo girtą namolio – į Pilies gatvę.

Vėliau, neakivaizdžiai įsimylėjęs televizijos diktorę ir atšokęs nuo sveikatai kenksmingo pagonių mokslo, sėkmingai vedęs fakulteto dekanę ir padaręs stulbinančią karjerą universitete, lemtingo egzamino metu docentas įsipainiojo į sekso skandalą (plačiai nušviestą per televiziją, radiją ir spaudą).

Apkaltintas studentės priekabiavimu, teisės docentas dr. Lazutka buvo su trenksmais išspirtas lauk ne tik iš universiteto, bet ir uošvių namų. Todėl jau keliolika metų valkatavo. Žiemą glaudėsi šiluminėse trasose, rudenį – kolektoriuose, o vasaromis – prie sotesnių šiukšlių konteinerių.

Panašiai ir nykštukas – apipešiotas mokslinis bendradarbis nudrengtais šortais ir spigiu balsu. Visą sąmoningą gyvenimą jis, Mokslų akademijos bendradarbis ir KGB rezervistas, tyrinėjo kapitalistinės Vokietijos žemės ūkį.

Iš pradžių nekantriai skaičiuodamas minutes, vėliau – valandas, mėnesius, metų metus laukė, kada šis pagaliau žlugs. Tačiau virtus Berlyno sienai, užsispyręs it asilas VFR ūkis nežlugo. O mokslinis bendradarbis (kapitonas) Valerijonas Karnyla, iš nevirties gėręs kelis mėnesius, atsidūrė gatvėje – be darbo, išeitinės pašalpos, garbės ir personalinės pensijos. Čia, paleistas į laisvę, galėjo, kaip pats dažnai kartodavo, susikišt šiknon savo dvidešimt mokslinių monografijų ir per du šimtus teorinių straipsnių apie tuos supistus nacius.

Neformalus lyderis bei grupės vyresnysis Tomas Polonskis, beje, buvo taip pat drėbtas iš panašaus molio. Sovietų laikais jis, nomenklatūrininkų vaikas ir nepažangus vakarinės mokyklos dešimtokas, „Elfos“ ir „Sigmos“ gamyklų pravaikštininkas, buvo baustas už disidentinę veiklą. Ir tai suprantama, mat neklaūžada Tomas Polonskis, slapta nuo nomenklatūrininkų tėvų, labai mėgo Bulatą Okudžavą, dainuojamąją poeziją, Achmatovą ir Lietuvoje apsilankiusį jos mokinį Josifą Brodskį:

*Вот скромная приморская страна.
Свой снег, аэропорт и телефоны,
Свои евреи. И статуя певца*.*

* Josifas Brodskis. Iš ciklo „Lietuviškas divertismentas“.

Piktavalių cecho meistro liaudies teisme apšmeižtas „Lietuviško divertimento“ sklaida plius antitarybinės literatūros platinimu ir už veltėdžiavimą „Rotondoje“ neakivaizdžiai meteliams pasodintas už groty, naujaisiais laikais Tomas Polonskis niekur nepajėgė pritapti. Dainuojančios revoliucijos metu su gitara pasivalkiojęs po mitingus, sueigas ir sąšaukas, vėliau spjovė į šį reikalą, nutaręs pasirinkti ne moralaus politiką, o klajojančio trubadūro amatą.

Panašiai susiklostė ir kitų klubo narių, reziduojančių prie atliekų konteinerių, gyvenimai. Šiuos keistus žmones vienijo dar ir tai, kad jie (vieni anksčiau, kiti vėliau) kada nors žlugo. Ir tai nieko nestebino. Tarsi taip ir turėjo atsitikti.

Šalis, iki paskelbiant Kristaus karalystę, jau ne vienus metus gyveno pagal natūralios atrankos principą: silpnesnis privalo užleisti vietą stipresniam.

Pasitraukti. Nusiraminti. Kaipgi kitaip. Tokia buvo tvarka. Geležinė. Įtvirtinta rūsčiu papročiu – ne susitarimo, solidarumo, o galios teise.

Nesvarbu, kuo tareisi esąs ar buvai vakar. Niekas negarantavo vietos po saule. Todėl vieną dieną prie atliekų konteinerio galėjai išvysti ne tik pažįstamą, mokslo draugą ar tolimą giminaitį, bet ir patį save.

„Mes“ – dainuojančios revoliucijos pamėgta sąvoka, skilusi į nesutaikomas „jie“ ir „anie“ stovyklas, išnyko visiems laikams. Atsivėrus bedugnei tarp „jų“ ir „anų“, nebūtin nugrimzdo ir „aš“, sudedamoji „mes“ dalis. Prieš du dešimtmečius vienijusi žmones laisvės ir geresnio gyvenimo idėja subliūško.

Kantriai, metodiškai, su maniako užsispyrimu ne tik panašūs į Karnylą ar Lazutką nepritapėliai, bet ir visų rangų bei pažiūrų inteligentai ar kiek kritiškiau mąstantys buvo stumiami į visuomenės paribį. Čia atsidūrę galėjo kiek tik nori zirzti, verkėti, keikti save ir likimą, niekas jų dejonų neklausė. Stumtelėjęs toliau nuo savęs, pasaulis juos pamiršdavo.

Ir nebesvarbu nei nuopelnai, nei patirtis, nei išmintis ar įgytos žinios. Šios ir kitos „piktžolės“ tik trukdė.

Iki tol egzistavusios vertybės buvo devaluotos. Niekas apie jas nenorėjo galvoti ar jų prisiminti. Tai buvo slogios atgyvenos. Neretai, atklydusios į sapnus it fantomai, neleisdavo ramiai miegoti, vis skaudžiau primindamos, kad išsilavinimas ar elementarus padorumas gyvenime tebuvo balastai, nugarozdinę skenduolį į socialinį dugną.

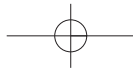
Tai suvokdami (arba ne), vieni tyliai geso. Kiti, dėl tariamos ramybės ar užmaršties, siurbė „Nokautų“, „Teisybių“ bambalius, kosmetinės paskirties losjonus, uostinėjo klijus ar daužė galvą į sieną. Treti, nežmoniškos būties įsiutinti ir dar nesusivokę, kad viskas jau baigta, merdėjo prašydami išmaldos arba žudėsi.

Kasdien žudėsi. Dešimtimis žudėsi. Šimtais per metus žudėsi.

Ir todėl netiesa, kad depresijos sindromas ar desperacija, nemiga, košmarai, nepakeliami galvos skausmai, psichozė – tai tik išlepusios inteligentijos privilegija. Tą miglą pūtė kasdien iš televizorių ekranų. Tai buvo melas.

Pasirišti virvę po kaklu ar brūkštelt skustuvu per venas buvo išmokę ne tik apsišvietę, mokyti žmonės. Šiais įgūdžiais garsėjo ir kuklesnio protinio įdirbio aukos.

Žodžiai „inteligentas“ ar, apsaugok Viešpatie, „intelektualas“, jau seniai

Kristaus karalystėje buvo virtę keiksmožodžiais, nevertotiniais padorioje draugijoje, skirtingai nei burtažodžiai „elitas“ ar „aukštuomenė“.

Viešai prisipažinti, kad esi inteligentas ar sieki tokiu tapti, buvo tolygu pasirašyti mirties nuosprendį. Šioje Dainų šventės ir Kristaus karalystės visuomenėje galėjai apsiskelbti kuo tik nori – durniumi, debilu, sukčiumi, veidmainiu, vagimi ir iškrypėliu, netgi serijiniu žudiku. Tačiau tik ne inteligentu. Gink Dieve!

Sušiktas (anot daugumos nuomonės) inteligentas kėlė alergiją. Siutino prastuomenę ir valdžią. Jį norėjosi iškastruoti, sunaikinti. Sutrypti. Pažeminti.

Inteligentas buvo apgailėtinas svetimkūnis. Nedovanotina gamtos klaida. Inteligentas – psichikos negalios diagnozė. Dėl šios priežasties dabar niekas nenorėjo toks būti. Slapstėsi už konteinerių, pasirinkę būdą verčiau patylėti, kaip kažkada irzlius Europos Sąjungos naujokus pamokė visažinis prancūzų vadeiva.

Ir taip atsitiko. Užčiaupus niurzgėjusiems burnas, šalies eteris užsipildė pasipūtusių mažaraščių sapalionėmis.

Iš dvasios lūšnynų persikraustę į rūmus, prisidengę marijų, jėzų vardais, prasimanę pinigų, galios ir progą nevaržomai išsisakyti – mokyti, drausminti ir pamokslauti – susibėgo prie mikrofonų įžūlūs apsišaukėliai. Prisipirkę diplomų ir titulų, užsigrobę pareigų, apsiskelbę išminčiais, jie stūmė dabar savo tiesas. Vienintees ir nenuginčijamas.

Niekada nepažinę ir nesupratę žodžių reikšmių, skelbėsi žiną, kaip nuo šiol kiekvienas privalo gyventi. Jie buvo įsitikinę, kad tik jie yra teisūs. Norėdami tai patvirtinti, buvo pasiryžę bet kam.

– Pasakyk! Pasakyk, pranaše, ką tu galvoji apie tą paminklą! – atsvirduliavęs paragino kunigaikštis Vilgaudas panosėje seilių burbulus pūtinėjantį Šeputį. – Kalbėk! Drąsiau! Nevyniok šūdo į vatą! Rėžk tiesą apie daktarą Šabada!

– Kunigaikšti, apie ką turiu kalbėti? – nesuprato paminkštėjusių smegenų docentas Lazutka. Jam, išsekintam nepriteklių, pasidingojo, kad kunigaikštis į jį kreipėsi. – Aš jau visuomenei ne kartą pasakojau. Ir per televiziją kalbėjau. Ir radijuje. Ir spaudoje rašiau. Esu nekaltas. Buvau paleistuvės apšmeižtas, – ėmė teisintis staiga prisiminęs senus įvykius docentas. – Jei kartelį ir kepštelėjau per užpakalį ar už papo sugriebiau, tai ne iš blogos valios – tėviškai. Juk visuotinai žinoma, kad moterims tai patinka. Ir ką dar turėčiau pasakyti, jei tokie mūsų krašto papročiai.

– Ne tu, Jude! – atpažinęs savo buvusį mokinį susierzino kunigaikštis Vilgaudas. – Ne tu!

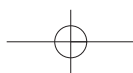
– Betgi jūs, kunigaikšti, mane pažįstat.

– Pranaše! Kalbėk!

– Pagalvojau, kad tai aš – pranašas, – nusiminė docentas Lazutka.

– Tu – šūdas! Šūdas! – įsirėkė kunigaikštis Vilgaudas. – Šūdas! Hau!! Šūdas! Hau! Šūdas! Hau! – šūkaudamas į kairę ir dešinę nevalingai ėmė mėgautis savo atbudusio balso aidu.

– Pranašas? – nusistebėjo pačios ištartais žodžiais Raudonkepuraitė. – Iš tikrųjų, o kodėl gi ir ne: pranašas Šeputis. Šeputis, panašiai kaip ir Herichoras – Tebų žynys iš Karnako.

Napoleonui netikėtai pavyko išpūsti stulbinančiai monumentalų seilių burbulą. Šiam sprogu, jis vėl atkuto.

– Krito, krito didžioji Vilniaus Babelė! – per visą Rūdninkų aikštę sukliko Šeputis. – Ji pavirto demonų buveine, visų netyrųjų dvasių pastoge, visokių nešvarių ir nekenčiamų paukščių landyne! – vienu atokvėpiu užšaukė žiūrėdamas į „Cigarų namų“ langus. – Nuo jos ištvirkimo buvo girtos visos tautos! Panevėžio ir Kauno karaliai su ja ištvirkavo, o Kėdainių pirkliai pralobo iš jos prabangos! – suklykė nepastebėdamas, kaip lange šmėstelėjo ir vėl dingo buvusio ministro plikė. – Mano tauta, išsik iš Vilniaus Babelės, kad nekartotum jos nuodėmių ir nepatirtum jos negandų! – kvietė Napoleonas. – Verks ir raudos Maskvos karaliai, kurie buvo su ja ištvirkavę bei lėbavę, kai pamatys jos gaisro dūmus! – gąsdino Šeputis. – Vargas, vargas didžiajam Vilniaus miestui! – grūmojo kumščiu lange pamatęs Genadijaus Andrejevičiaus kupros siluetą. – Džiūgauk, dangau! Niekas daugiau nebegirdės tavyje arfininkų, giesmininkų, vamzdininkų ir trimitininkų balsų! Niekas neberas tavyje jokių meno kūrėjų ir nebegirdės tavyje mūzų malūno dūzgimo, tavyje nebešvies žiburio spindulys, niekas negirdės jaunikio ir nuotakos balso, nes tavo pirkliai buvo tapę žemės didžiūnais, nes tavo burtais buvo suvedžiotos visos tautos ir tavin sutekėjo pranašų ir šventųjų, ir visų žemėje nužudytųjų kraujas!!!

„Cigarų namuose“ pasigirdo bruzdesys. Tačiau niekas iš ten esančių vyrų nesiryžo kviesti policijos ar valstybės saugumo smogikų, kad šie nutildytų rėksnį. Visi tyliai, įskaitant ir raumenų kalnus, tūnojo pogrindyje, – laukė, kas bus toliau.

– Pasakyk! Pasakyk ką nors piktai apie žydus, – Šepučiu stauga nutilus, ėmė spirgėti kunigaikštis. – Pranaše! Kalbėk apie daktarą Aiskaudą! Šabada! Nuplėšk jam kaukę – odą nuo veido! – bandė lenkti į savo pusę. – Juk tu lietuvis. Lietuvis tu ar nelietuvis?! – apeliavo į tautinę savimonę.

– Pranaše, bylok mūsų Kristaus karalystę! – stumtelėjusi kunigaikštį nuo Šepučio, pareikalavo pamaldžiai sunėrusi rankas Raudonkepuraitė. – Bylok! – treptelėjo savo sidabrinu bateliu. – Aš reikalauju!

– Giedok! Kuo garsiau! – ėmė timpčioti Napoleoną už marškinių Tomas Polonskis. – Giedok! Aš tau pritarisiu gitara! – ženkle paprašęs luktelti, paknopstom nubėgo link atliekų konteinerių atsinešti paslėpto instrumento.

– Jei šis žmogus viską pramano, – pasisukęs į docentą Lazutką kalbėjo mokslinis bendradarbis Karnyla, – galbūt jis galėtų pasakyti, kada gi žlugs Vokietija?.. Kada ji žlugs?! Kada gi ji pagaliau žlugs?! – užsigėdė sužinoti tikslią datą mokslininkas.

– Pranaše! Žyzy! Kalbėk! Pasakyk, kad tai ne aš išprievartautos studentės vaiko tėvas! – staiga sušuko docentas Lazutka. – Pasakyk, kad tai – melas! Patvirtink! – puolė ant kelių Šepučiu po kojom.

Nesusivaldžiusi Raudonkepuraitė stumtelėjo docentą Lazutką. Kunigaikštis – atbėgusį su Havajų gitara Tomą Polonskį. Neištveręs Marijanas užvažiavo dalgio kotu moksliniam bendradarbiui Valerijonui Karnylai, kai nekantrus mokslininkas, nesulaukęs Šepučio atsakymo, pabandė šiam spirtelti savo laiba koja.

Netrukus susistumdymas grasinosi peraugti į kumštynes. Visi, glaudžiu ratu apspitę Napoleoną, reikalavo tik sau ir niekam kitam dėmesio. Užsidegę

noru gauti atsakymus, vienas per kitą šaukė ir pirštais baksnojo, kad Šeputis nedelsdamas (čia ir dabar) atsakytų – kodėl, kur ir kada.

Tačiau Napoleonas tylėjo. Nugrimzdęs į Gizos sfinkso „palikite mane ramybėje“ būseną, įsitvėręs į gerojo daktaro Cemacho Šabado lazda, vėl ėmė pūtinėti savo seilių burbulus.

Šią akimirką Šepučiu rodėsi, kad ne į jį, o į vargų iškamuoatą Lietuvą tiesia nedoras rankas pikti priešai. Purvinomis panagėmis, aštriais nagais jie krapštė vos užsitraukusias žaizdas, badė priekaištų adatomis atmintį, siekdami sukelti dar daugiau skausmo.

Ir staiga Rūdninkų aikštės tolumoje, greta paraudusios Visų Šventųjų bažnyčios, uždūdavo Labanoro dūdmaišis.

Ir iš šio garso radosi kruša. Ir ugnies rieduliai. Ir pabiro bažnyčios langai, ir įgriuvo stogas, ir akimirksniu išdegė trečdalis nykios Rūdninkų aikštės. Ir trečdalis sužaliavusių birželį medžių, ir visa vejų žolė nusvilo, nusidažė juodai.

Ir čia pat uždūdavo antrasis Labanoro dūdmaišis.

Ir pasviręs Vilniaus barokas, Šventojo Kazimiero bažnyčia, tarytum didžiulis kalnas, liepsnojantis ugnim, buvo sviestas į Didžiosios gatvės žmonių jūrą. Ir ši subangavo. Ir jūra pavirto putojančiu krauju. Ir trečdalis jos padarų, turinčių dvasią, akimirksniu išdvėso.

Ir uždūdavo Vilnių trečiasis Labanoro dūdmaišis.

Ir tolumoje, liepsnodamas tarsi deglas, nuo Švenčiausiosios Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčios kryžiaus nupuolė skersinis. Ir su trenksmais, kibirkščiudama, žalodama šventyklos kūną, krito įkaitusi geležis. Ir trenkėsi į Trakų gatvės vandenį. Ir šnypšdama nugramzdino dugnan visus kažki kurėjusius žmones.

Ir uždūdavo ketvirtasis Labanoro dūdmaišis.

Ir visai šalia, prie raudonplytės Šventojo Mikalojaus bažnyčios gotikos, pavažiavus stogams, buvo užgautas trečdalis saulės, trečdalis mėnulio ir trečdalis visų žvaigždžių, kad jų trečdalis užtemtų ir diena su naktim taptų trečdaliu tamsesnė.

„Vargas, vargas, vargas Vilniaus ir Lietuvos gyventojams nuo besirengiančių uždūduoti kitų Labanoro dūdmaišių! Vargas! Vargas šiam kraštui!“ – sužeisto žvėries balsu ėmė skelbti *urbi et orbi* žinią Šeputis, uždūdavus nuo Šventosios Dvasios bažnyčios stogo penktajam dūdmaišiui.

Ir tada jis pamatė: galingas angelas, apsisiautęs saugiu Vyčio debesimi, žengė žingsnį nuo Gedimino pilies bokšto. Ir jo galvą supo trispalvė vaivorykštė, veidas švytėjo kaip saulė, o kojos – tarsi ugnies stulpai.

Ir atsistojo milžiniškas angelas dešine Gedimino stulpo koja ant Neries kranto, o kaire Gedimino stulpo koja – ant upės. Ir ėmė visiems šaukti galingu balsu, tarsi riaumojantis iš nevilties liūtas.

Jei tik Europos Sąjungos provincialo atmintis nemeluoja, praėjusį tūkstantmetį buvęs fašistas, vėliau gerbiamas ministras, socialistas ir, žinoma, Prancūzijos („Alžyras – tai Prancūzija“) prezidentas, mestelėjo pritilusiems prancūzams dar vieną patrauklią frazę: „Viskas, kas skamba, yra muzika.“

Ir birželio dvidešimt pirmosios naktį Paryžius užgrojo. *Voilà!*

„Tebūnie naktis!“ – po dvidešimties metų atsišaukė Vilnius, panūdęs pasukti nebeveiksnius madų sostinės pavyzdžiu.

Gavę progą pabrazdinti ar šiaip patriukšmauti, viešumon tą dieną iš landų ir pakampių susibėgo muzikos entuziastai – rėksniai, verksniai, nuobodžiavusios namų šeimininkės ir nepakaltinami psichikos ligoniai.

Susitempę urmu kas ką, jie nuo popietės jau džeržgino, džyrino, smaukė, pūtinėjo kažį kokius vamzdžius bei ragus, tąsė išklerusias armonikas, timpčiojo nepaklusnias stygas, barškino lėkštėmis, mosavo strykais ar pasistenedami maigė klavišus. Kiti, dar nespėję prasimanyti elektrinių instrumentų, iš pavydo nukramtytais nagais barbeno per palanges, stukseno tuščiomis alaus skardinėmis į grindinį, cypčiojo, švilpavo, kiauksėjo ar spygavo.

Pavakary, jau įsisiūbavus muzikos šventei, mieste buvo sunku rasti tuščią tarpuvartę, plyšį ar kiemą. Viskas, kaip ir planuota, pavojingai užgrūsta – nuo Sereikiškių parko iki Pylimo gatvės, nuo Gedimino prospekto iki Aušros Vartų. Suoliukai, laiptai, šaligatviai taip pat buvo tirštai užpakalių nusėsti. Prasibrauti pirmyn – veik neįmanoma. Pailsus pritūpti – nebėra kur. Numirus susmukti – jokių galimybių. Senamiestis duso nuo žmonių spūsties. Dar valanda ar kita ir galėjo susprogti, palaidodamas po savimi reginių išalkusią minią.

– Mes čia grosim, – išdidžiai apsiskelbė paauglių grupė, atslinkusi su savo gerbėjų orda prie dorojo piliečio Cemacho Šabado statulos. – Čia mūsų – „Dangaus karalystės“ – vietelė, – suvertę krūvon atsitemptą mantą, nesileido į kalbas, kai kunigaikštis Vilgaudas ėmė dairytis teisybės.

– Kodėl? – nustebo Raudonkepuraitė.

– Mums miesto valdžia leido, – patikino kresnas būgnininkas, stumtelėjęs mokslinį bendradarbį Karnylą link atliekų konteinerių. – Varykit iš čia, – pagrasino pliaukštelėjęs elektros laidų bizūnais.

– Kur? – dairėsi Raudonkepuraitė. Pamačiusi iš šalimų gatvelių plūstelėjusią žioplų minią, nedrįso pajudėti iš vietos.

– Šiknon!

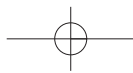
Raudonkepuraitė paraudo. Mokslinis bendradarbis Karnyla pritilo.

– Na ką, pavarom, – apžiojęs atsineštą mikrofoną davė ženklą pradėti koncertą neūžauga, kuris buvo šios grupės lyderis – muzikos ir tekstų kūrėjas.

Su norinčiais žūtbūt visuomenei pasirodyti „Dangaus karalystės“ muzikantais ginčytis pasirodė beprasmiška. Be to, jie turėjo kelis tuzinus augalotų gerbėjų, kietakakčių giminių ne angelų veidais, du vilkšnius ir prijuočiančių mergų būrį.

Docentas Lazutka, tiesa, naivumo ar retrogradinio priepuolio ištiktas, pabandė apeliuoti į pagarbą vyresniems, tačiau neapsikentęs grupės lyderis šį pasiuntė taip toli, kad jautrus žmogus akimirksniu prarado norą čia ilgiau pasilikti. Marijanas, beje, kaip ir trubadūras Tomas Polonskis, taip pat nepanoro klausytis jaunimo kūrybos. Šepučiu, atrodo, buvo vis vien. Jis, apspistas įelektrinto žmonių spiečiaus, jau kuris laikas klausėsi balsų iš anapus.

Dvasingajam lyderiui užbaubus „Dangaus karalystės“ hitą, kunigaikštis Vilgaudas ūmai stvėrė Napoleoną už skverno ir ėmė tempti. Padrašinamai šūktelėjęs savo „Šolom, Amerika!“ ir žadėdamas surasti ramesnę vietelę, pakvietė eiti drauge ir dvejojusią Raudonkepuraitę bei Marijaną.

Mokslinis bendradarbis Karnyla, minutėlę pasiklausęs hito „Absoluti valdžia yra šikna“, taip pat prisijungė. Jam vis dar kėlė nerimą ūkio padėtis Vokietijoje, apie kurią vylėsi sužinot iš aiškiaregio.

Už nugaros bumbsint bosams, tarškant lėkštėms ir lyderiui klykaujant „Šikna, valdžia – tu man viena“, apsiginklavęs kantrybe, kunigaikščio Vilgaudo vedinas būrys ėmė skintis kelią per minią.

Šiaip ne taip ištrūkę iš ankšto Mėsinių gatvės vamzdžio, pasitrindami šlapiais užpakaliais ir paėję kelis šimtus metrų žiopiais patvinusia Vokiečių gatve, visi įsigrūdo tuštesnėn tarpuvartėn.

Čia buvo ramiau, daugiau erdvės, gaivaus oro. Deja, tik trumpam, mat lyg iš dausų nusileidęs kamerinis „Angelų bočių“ choras, paskubom pasitaręs su „Dainavos“ trauktine, kad antai čia Vilniuj radę geriausią akustiką, užgiedojo patriotinę programą.

*Eikim, eikim, pon Kasčiuška,
Eikim, eikim, pon Kasčiuška,
Prūsų vajavoti, maskolių kapoti!*

*Vilniaus miesto žalios bromos,
Vilniaus miesto žalios bromos, –
Armotas rikiavo, armotas rikiavo*.*

Staiga it elektra trinkteltas, Šeputis atkuto. Jam, vis dar girdint balsus iš anapus bei Labanoro dūdmaišius, pasidingojo, kad jis jau Dainų šventėje, tarp kalvarėnų, saviškių – Vingio parke ar „Žalgirio“ stadione.

Įraudę nuo baubimo veidai – tvirtos bobų šlaunys, kieti vyrų sprandai, – jam rodėsi pažįstami, o žmonės – artimi, broliai ir seserys. Visi buvo lietuviai – plačiagerkliai Dainavos šalies sūnūs. Norėjosi kiekvieną išbučiuoti, apkabinti, priglausti.

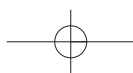
Kada pirmasis pasipainiojęs tvirtasprandis choristas atšoko nuo seilėto Šepučio bučinio, šis nesusivaldęs (dėl dermės) taip pat užtraukė:

*Ar Mauškei, ar ne Mauškei
Reiks į vaiską eiti,
Vai judri, judri, judri,
Bam bam bam.*

Uždainavus priedainį „judri, judri, bam bam bam“, kunigaikštis Vilgaudas stumtelėjo Napoleoną gilyn į kiemą, toliau nuo nepakančių bučiniams choristų ir minios, besitaikančios okupuoti Vokiečių gatvės namo tarpuvartę.

Vikriai pastvėręs iš vėpsojusio choristo „Dainavos“ puslitrį, paviliojo vėl sekti paskui – kiemais kiemais, automobilių labirintais, grioviais, pro vaikų žaidimų aikštelę, tamsesniais užkaboriais, patvoriais, ištryptu takeliu – link Žydų gatvės. Žybčiodamas velniūkščio akimis, Šepučiu kartojant „bam bam bam“, kunigaikštis žadėjo netrukus parodyti, ko „pranašas“ gyvenime dar nematęs.

* Gražina Krivickienė-Gustaitytė. „Vilnius lietuvių liaudies dainose“, 1989, Chicago.

*O kad jau nuvarė
Pro rabino šalį.*

*Į Vilnių nuvarė,
Bromą atidarė.*

Paveiktas kerinčios architektūros, o gal ir užsilikusių mieste burtų, kitaip nepaaiškinsi, Napoleonas, iš visų jėgų paleidęs savo plačią gerklę, įsidainavo. Tai buvo vos prieš kelias dienas Kalvarijoj su kolektyvu repetuota lietuvių liaudies daina (su ja, progai pasitaikius, ketinta pasirodyti vakaronėje ar neformalioje Dainų šventės programoje). Apsėstas neįmantrios dainos melodikos ir įsimintų lietuviui posmų, įsijautęs Šeputis nebematė nei Raudonkepuraitės, nei Marijano, nei kunigaikščio. Dainavo sau, ir tiek.

Netrukus, kai kunigaikštis Vilgaudas kelioliktą kartą palei nosį pamosavo „Dainavos“ buteliu, Šeputis susivokė, kad tariamos Dainų šventės estradoje kažkas „ne taip“. Kažko stigo. O ko? Nežinia.

Todėl reikia eiti. Būtina brautis, stumtis gilyn – į Lietuvos liaudį, įkandin kunigaikščio Vilgaudo.

Gardaus masalo suviliotas ir šliauždamas paskui kunigaikščio „Dainavą“, Napalys Šeputis iš pradžių dar dairinėjosi saviškių. Tačiau netrukus pamiršo – nežmoniškai į pavakarį troškino, kuo greičiau norėjosi karčiosios trauktinės. Dabar!

Ir štai lauktos palaimos akimirka. Pastačius Šeputį atokvėpiui prie siliakinių plytų sienos, prilaikomas Raudonkepuraitės ir gailestingąjojo Marijano, jis paragavo kunigaikščio pažadėtosios „Dainavos“.

Dar gurkšnis, ir vėl buvo it ant sparnų – žvalus, energingas. Margumyne, ant dvylikos laumės juostų, tarp marmurinių griuvėsių, debesyse pamatė pažįstamus angelus. Vėl girdėjo jų trimitus, Labanoro dūdmaišius. Atsigaivinęs „Dainavos“ trauktine, galėjo toliau tęsti angelams pritariant:

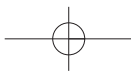
*Sustatė kai sieną,
Nelenkė ne vieną.*

*Kai mes ten sustojom,
Visi išsižiojom.*

Atrodo, lietuvių liaudies dainos sėkla krito į derlingą dirvą. Netrukus prie iššaukusio su angelais Šepečio ėmė rinktis smalsesni klausytojai. Nūgirdę artimą savo sielai melodiją, metę bedvases „Dangaus karalystes“, iš pradžių nedidelėmis grupelėmis, o vėliau ir ištisais būriais patraukė link smagiai plyšaujančio dainorėlio. Pirmosiomis akimirkomis klausėsi atlaidžiai šypsodamiesi, vienas kitam sąmoksliskai pamirkčiodami. Tačiau netrukus šypsenos dingo.

Prasikrapštę ausis, nuo Gedimino prospekto, Rūdninkų, Rotušės, Europos, Lukiškių, Arkikatedros ir Vinco Kudirkos aikščių, palikę riedlentes, atbildėjo tuntai neformalaus jaunimo. Šiems iš paskos pasirodė vietiniai budistai, krišnaitai, evangelistai ir kelios dešimtys motinų, Sereikiškių parke pamėtusių savo mažamečius vaikus.

Ištraiskę pasipainiojusius kely, nuo Žvelgaičio, Birutės, Šatrijos Raganos kalnų, Trakų pilių ir Kernavės piliakalnių atburzgė prie Šepučio baikeriais apsimetusių turtuolių virtinė. Įkandin jų iš Žvėryno su deglais susibėgo keletas visuomenės veikėjų, nepabijojusių pasižmonėti tarp liaudies. Publikos nušvilpti „Eikim, eikim, pon Kasčiuška“ choristai, beje, Vokiečių 13 tarpu-vartėje nesulaukė deramo pasisekimo, taip pat prisijungė.

*Cirulnyks atėjo,
Tai barzda kretėjo;*

*Kai aplink apsuko,
Jau barzdas nuskuto.*

*Kai peisiukus kirpo,
Jankeliuks išvirto.*

*Gendrolius atėjo,
Pakinkiai drebėjo.*

*Kai mus muštravojo,
Pantaplės lepnojo.*

*Kaip Mauškė parjojo,
Sorei pasakojo.*

Atremtas į vaikų darželio sieną, kunigaikščiui spragsint pirštais ir nuo „Dainavos“ lašelio pralinks mėjusiam docentui Lazutkai akompanuojant bur-na, Šeputis dainavo.

Traukė dainą su išsišiepusia iki ausų Raudonkepuraite, nudžiugusiu moksliniu bendrabarbiu Karnyla, išigrojusiu Havajų gitara Tomu Polonskiu, mykiančiu panosėj Marijanu...

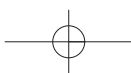
Užsimiršęs, užsimerkęs, įsijautęs Šeputis dabar pasakojo sugužėjusiems tautiečiams apie tai, kas jau seniai ne tik Vilniaus, bet ir visos Lietuvos, Rytų ir Vidurio, Pietų ir Vakarų Europos žmonėms kėlė nerimą. Jo daina sklido iš tyros lietuvių širdies, pykčio nepažįstančios sielos, minčių neapkrautos galvos. Ji buvo pratrūkęs liaudies balsas. Kaip tik ją visi norėjo šiandien – muzikos šventėj „Tebūnie naktis!“ – išgirsti ir drauge sudainuoti.

*Koks žydams nešćėstis
Kiaulės mėsq esti?*

*Jau norint po biskį
Reiks į dantis kišti.*

Pritariant iš pradžių nedrąsiems, o vėliau vis ryžtingesniems balsams, plėšė, atrodytų, niekada nesibaigiančius posmus Šeputis.

Pakutenus atbudo nuo „Kauno garažo laikų“ apmiręs lietuvių genas. So-čiai prisikirtę cepelinų su spirgiais, prisikimšę taukuose išmirkusių vėdarų,

iš šalimų „Aukštaičių“ ir „Žemaičių“ užėigų, atokesnių „Lietuviškų patiekalų“, tarpuvarčių, rūsių ir barų, nugirdę artimos sielos šauksmą, pabiro alaus prisisiurbę kietakakčiai.

Įkandin jų – suvargę dzūkai ir pinigingi suvalkiečiai, išsiteplioję varškėčiais aukštaičiai ir kastiniais aplipę žemaičiai, nebeveiksnūs žydšaudžiai ir nepakaltinami sribai, ligoninių teisuoliai, idėjiniai pamišėliai, smogikai, disidentai, Impulevičiaus, Plechavičiaus ir savisaugos batalionų veteranai.

Vokiečių gatvės kieme plačiai prasivėrė langai. Įkvėpę gaivaus žodžio laisvės vėjo, persivėrę per palanges, tuntai nebemąstančių žmonių pritariaimai užniūniavo. It apsikrikštijusio Vytauto kažkada išmokinti „Tikiu į Dievą Tėvą“, dabar kartojo Napoleono Šepučio dainos žodžius, šypojojosi jam.

Ir nušvito šis Vilniaus kampas it skastykla. Susikibus broliška rankomis įsisiūbavo, užburbuliavo Vokiečių gatvės kiemas. Džiugesio ašaromis pratrūkusios lietuvių moterys siuntė oro bučinius, apsiseilėję iš malonumo seneliai kratėsi hipnotizuojančiu dainos ritmu, plojo katučių, nebesidrovėdami šlapinosi į sauskelnes.

*Kad ir rabins matė,
Jau nieko nesakė.*

*Koks žydams neščėstis
Kiaulės mėsq esti*.*

Šepučiu kelis kartus sudainavus ypač visus sujaudinusį posmelį „Koks žydams neščėstis“, įaudrinta „Tebūnie naktis!“ publika pareikalavo jį dar pakartoti, dabar jau išties paskutinį sykį – generaliniam bisui.

Jau nebe šiaip sau dainuojant, o sugiedojus it himną, kažkas pro langą švystelėjo trispalvių rožių puokštę. Susidvasinusi mergaitė – sužydėjusių begonijų vazonėlį. Močiutė – nuo pavasario užsilikusią vilnietišką verbą. Paauglys – ką tik mylimajai nupintą lauko gėlių girliandą.

Į kunigaikščio Vilgaudo sumaniai pakištą skrybėlę įkrito litas. Šiam iš paskos – nutūpė apsiglamžęs Dariaus ir Girėno lėktuvėlis.

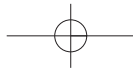
Iš pažiūros be pažiūrų gatvės politikas, apimtas pamišėlio euforijos, nepagailėjo dar kvepiančio dažais „Maironio“. O jautri Amerikos lietuvė, turbūt iš Floridos, Tėvynėje pirmąkart išgyvenusi katarsį, be sąžinės graužaties atidavė savo gintarinius karolius ir legendinį „Vašingtoną“, Lietuvos vardo paminėjimo proga vežtą giminėms į tėviškę.

– Šią lopšinę man dainuodavo tėtis, kai vakarais grįždavo iš skerdyklos, – nebeslėpdama ašarų prasitarė sugraudinta Amerikos lietuvė. – Su ja aš užmigdavau, – prisipažino parodydama porcelianinių dantų eilę.

– Šią lietuvių liaudies dainą dainuodavo mūsų kovotojai, – patikslino į babuiną panašus gatvės politikas. – Ji, kai būdavo ypač sunku, stiprino lietuvių dvasią.

– Po karo mano tėtis labai sunkiai dirbo, – atsiduso Amerikos lietuvė, jos skruostu ritosi ašara. – Jei jūs čia, Lietuvoje, vis dar galvojate, kad Amerikoje

* Gražinas Kirvickienė-Gustaitytė. „Vilnius lietuvių liaudies dainose“, 1989, Chicago.

džinsai auga ant medžių, tai klystate, – pajuto pareigą pasidalyti sava patirtimi soliariumuose nurudusi ponia. – Mes neturime laiko kada sėdėti kavinėse, degintis ar smagiai dainuoti. Kai iš Čikagos nuo tų negrų persikėlėme į Detroitą, skaičiavome kiekvieną centą, – kalbėjo niekam nesiklausant ir širdyje besigailinti, kad taip lengvabūdiškai atidavė pinigą. – Bet visada būdavome aprenktos, pavalgiusios ir sušukuotos. O dabar tie, kurie atvažiuoja, galvoja, kad viską šiaip sau gavome. Niekas Amerikoje, žinokit, už dyką nieko neduoda, – patikino kunigaikštį Vilgaudą. Nutarusi, kad tai geranoriškas klausytojas, dabar kalbėjo tik jam. – Jie dabar, tie lietuviai, kurie atvažiuoja, mano, kad Amerikoje viskas jiems bus atnešta ant lėkštutės ir padėta. Bet Amerikoje, kitaip nei Lietuvoje, reikia dirbti. Mano tėtis Amerikoje, žinokit, dirbdavo po aštuoniolika valandų per parą. Mamytė taip pat dirbo. Aš jau dešimt metų pensininkė, bet vis tiek dirbu. O Lietuvoje visi dar galvoja, kad mes nieko neveikiam – tik geriam kokakolą ar sėdim makdonalduose. Mano giminės, kurie gyvena Vilkaviškyje, kai atvažiavo į Ameriką, norėjo nieko neveikti. Bet mes su vyru suradom jiems darbą. Tai jie, už penkis dolerius per valandą, atsisakė mums tvorą nudažyti. Išdraskė akis, kad per mažai giminėms mokam. O kiek ten to darbo, juokas, vos pusvalandžiui. Du mėnesius abudu sėdėjo ant sprando. Aš buvau jiems nupirkusi gerų paklodžių ir kojinių. Tai jie jų Lietuvon nepaėmė. Sesuo buvo pridėjusi savo anytos rūbų, jų taip pat nepasiėmė – nakčia išmetė į konteinerį. Tai ką po to aš turiu galvoti, jei biedniems lietuviams nieko nereikia. Jie nori iškart visko – namo ir didelės mašinos. Bet Amerikoje už tai reikia mokėti. O kad sumokėtum, būtina visą gyvenimą dirbti.

– Šolom, Amerika! – neapsikentęs užstaugė kunigaikštis Vilgaudas. – Šolom, Amerika! – gan piktai į akis pakartojo.

– Jūs tamsta teisingai sakote, – nevalingai patimpčiodama savo dirbtines kasas vis kalbėjo ponia iš Amerikos. – Jūs čia nieko nežinote, bet visi bankai Amerikoje priklauso žydams. Niujorkas, tai žydų sostinė. Mano banke, kuria-me aš laikau pinigus, nesutiksi nei suvalkiečio, nei dzūko ar žemaičio. O sūnus Antanas, kuris dirbo draudimo bendrovėje, man pasakojo, kad ten matęs abažūrus su peisais.

– O kaip šiuo metu gyvena negrai? – staiga susidomėjo naujienomis iš už Atlanto gatvės politikas. – Teko girdėti, kad jie – sumaniausi meilužiai.

– Mano sesers dukra už vieno ištekėjo, turbūt pačio juodžiausio, – pasiraukiusi prisipažino šnekioji ponia. – Žinote, mūsų, Floridos lietuvių, bendruomenėje – tai didelė nelaimė. Jis važinėja su brangia raudona mašina, tokia be stogo, – čia, Lietuvoje, tokių neturite. Nieko per dieną neveikia. Ir tik ima didelius pinigus. Sesuo jį norėjo su dukra pakviesti į Lietuvą, į Dainų šventę.

– Na jau ne. Negrų mums čia netrūksta, – pasibaisėjo neatsakingu sesers įgeidžiu gatvės politikas.

– Ar jis katalikas? – pagyvėjusi susidomėjo ponios iš Amerikos šeimos reikalais Raudonkepuraitė. – Jei tas jūsų negras – katalikas, tai būtų pusė bėdos.

– Jis psichologas. Turi savo kliniką.

– O vargė! – susiėmė už galvos Raudonkepuraitė. – Psichologas.

– Visi jie niekšai – tie psichologai, psichoterapeutai, psichopatai, teismo

medicinos ekspertai, – įsitraukė į pokalbį docentas Lazutka. – Kai mane dėl tos kurvos studentės tąsė po psichiatrus, tiek aš nuo jų prisikentėjau. Tyrė, badė, matavo – nieko nei testais, nei mėginėliais, nei klizmomis, nei elektros šoku nenustatė. Ištįsą pusmetį užrakintą durnyne išlaikė. O po to, kai be diagnozės išrašė, kad nors atsiprašytų.

– Žlugs, netrukus žlugs ta Amerika, – neabejojo pasiklausęs ponios mokslinis bendrabarbis Karnyla. – Egiptas žlugo. Babilonas žlugo. Romos imperija taip pat žlugo, kai įsileido tuos plikašiknius barbarus. Ir dabar panašiai, patys nežino, ko nori. Atsibus vieną rytą dėdė Semas, apsidairys rančioje, ogi aplinkui – juoduma. Ir papuasiai visi nuogi – vyrai stačiais pimpalais ir bobos išpampusiais pilvais, subinėmis iki žemės. Aš antai, kai namus ir televizorių turėjau, krepšinių mėgdavau žiūrėti. O dabar – nepajėgčiau. Ir mūsų futbolą panašios negandos ištiko. Dailūs čiuožimas, baseinas ir ledo rutulys dar laikosi. Nes rusų mafija valdo. Tačiau kas darosi lengvojoj atletikoj – silpna, stačiai vemt nuo jų visų norisi.

– Mes Amerikoj taip nekalbam.

– Čia, gerbiamoji ponia, ne Amerika, – nuramino viešnią iš užjūrio Tomas Polonskis. – Čia, ačiū Dievui, dar Lietuva. Galima kalbėti ką tik nori.

– Bet apie ką?

– O kas tik ant seilės užaina.

– O kas užaina?

– Viskas.

– O dvasiniai dalykai?

– Taip, ir apie dvasinius galime pakalbėti.

– Ir apie maistą sielai?

– Ir apie maistą sielai.

– Patinka man Vilnius, – ūmai pralinksmėjusi prisipažino ponia. – Čia viskas sava, miela, pažįstama. Žmonės. Daug žalumos ir bažnyčių. Dainų. O juk iš Tėvynės per karą išvykau vos kelerių metų. Tik iš tėvelio pasakų ir mamytės padavimų buvau apie mūsų Vilnių girdėjęs. Dabar čia gyvena giminės iš Vilkaviškio, kurie pas mane Amerikoj buvo: tėvo pusbrolio sūnus Stasys su žmona Stase. Turi tris vaikus: Loreta, Violeta ir Mindauga. Liutauras jau vedęs.

Amerikos lietuvei pradėjus pasakoti, kad vyras Rodrigo miręs, Loreta šiuo metu vėl laukiasi, Violeta – Ispanijoje, o Mindaugas, antai žvilgtelkit į nuotrauką – sėdės dar porą metų Mančesterio kalėjime, Šeputis išvydo keistą siluetą – ant akmeninio stulpo pasodintą barzdočiaus galvą. Staiga jam šovusi mintis – tai nuo žiemos užsilikęs senis besmegenis, kurį pastatė vaikų darželio auklėtiniai. Tačiau priartėjęs Šeputis suprato, kad tai patvarus statinys, galbūt net skulptūra – meno ir kultūros paminklas.

Panašių buožgalvių jis buvo matęs ir anksčiau. Visi jie buvo panašūs. Bylojo pirmiausia apie žmonių pašamonėn išsismelkusį stabų ilgėsį.

Be stabų žmonija neįsivaizdavo savo aplinkos. Prisismaigstę totemų, pridrožę rūpintojėlių, apsitvėrę nuzulintų akmenų barikadomis, apkarstę namus memorialinių lentų amuletais ar išsilieję kankinių bei kažkada siautėjusių tironų stovyklas, žmonės jausdavosi saugesni, mažiau pažeidžiami. Jiems norėjosi, kad stabų dvasia juos globotų – nuo gimimo iki mirties. Ir taip per amžius.

Tačiau tai buvo efemeriška iliuzija. Ryte prabudus, vos radijas pranešdavo, kad pasikeitė politinė konjunktūra, iki tol garbinti stabai dingdavo ar būdavo verčiami su tokiu pat įniršiu ir aistra, kaip ir neseniai buvo statyti.

Jau ne pirmą šimtmetį ne tik Vilniuje, visame pasaulyje griaudėjo, vyko nuožmūs persistumdymai, atminties revizijos, pavardžių ir paminklų rotacijos. It kaleidoskope keitėsi ne tik tiltų, aikščių ar akligatvių pavadinimai. Kaimai, miestai, sostinės, ištisos šalys ir net imperijos, pakitus galių santykiams, po karų, sąmokslų ir nesibaigiančių perdalijimų, taip pat gaudavo naujus vardus. Dažniausiai – svetimus, neigiančius iki tol turėtus. Su šia kaita kito ir sąmonė. Ir žmonių tapatybės. Neretai atsibudę nebesuprasdavo – kas ir kur jie esą.

Kunigaikštis Vilgaudas, suuodęs, kad Šeputis susidomėjo akmeniniu paminklu, priėjo prie jo. Ilgai nedelsęs, ėmė įkalbinėti, tūpčioti, kad šis pasakytų – rėžtų tiesą, ką apie jį galvoja.

Ir ne tik apie paminklą. Svarbiausia – apie tą suktą Vilniaus Gaoną Elijahu (1720–1797), gyvenusį čia stovėjusiame name. Taip, apie jį atseit ne tik kunigaikščiui, bet ir visiems susibūrusiems lietuviams bus įdomu išgirsti Šepučio nuomonę.

Tačiau, kad ir kaip zirzė kunigaikštis, žvangino monetomis, viliojo „Dainavos“ lašeliais ar rodė ponios iš Amerikos iškaulytą „Vašingtoną“, Napoleonas stovėjo užsiūta burna. Mįslingai tylėjo, paguldęs savo nusvirusią ant peties galvą. Netrukus vėl pavojingai vartė akių obuolius, pūtinėjo seilių burbulus – nė neįtartum, kad neseniai dar taip smagiai dainavo, užburdamas, ne paslaptis, itin reiklius meno reikaluose miestelėnus.

Kai kunigaikštis metė svariausią kozirį, atseit Šeputis dabar stovi ne šiaip kur, o sugriautos Didžiosios sinagogos vietoje, prisigretino šnekioji Amerikos lietuvė.

Prisistačiusi Angele, ponია vėl ėmė tarškėti apie išblaškytą šeimą, pažįstamus ir kad Šepučio daina ją sujaudinusi iki pat sielos gelmių.

Jau seniai nieko panašaus nebuvo patyrusi. Be to, jai būtų labai malonu, kad gerbiamasis Šeputis, radęs minutėlę laisvesnio laiko, padainuotų ir jos artimiesiems, kurie šiuo metu, deja, su ekskursija lankosi Trakuose, todėl (o varge – ir atsitik gi taip) neturėję galimybės pastarojo išgirsti. Jei tik šis, žinoma, sutiktų – ne už „ačiū“, beje.

Žmonės pamažu ėmė skirstytis. Klausytojų būrys tirpo. Dangui besiniaukstant, kiemo langai taip pat užsivėrė. Rokeriais apsimetę verslininkai išburzgė į savo bankrutuojančias įmones, jaunimas su riedlentėmis – į pagriovius. Mamos, prisiminusios paliktus vaikus, nukulniavo į parkus ar šeimas, kur jų laukė įtūžę vyrai ir visada ūmios jų motinos.

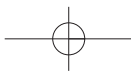
Pabodus žiūrėti į pritilusį Šeputį, Karnyla su Polonskiu ir docentu Lazutka, iškauliję iš kunigaikščio smulkių, pasileido tekini gimtųjų konteinerių link. Raudonkepuraitė su Marijanu – neatidėliotinais religiniais reikalais – Aušros Vartų link. Kunigaikštis akimirka delsė, tačiau ir jam baigėsi kantrybė. Suskaičiavęs, kad skrybėlėje dar sočiai liko monetų, – nusvirduliuojo link artimiausios parduotuvės, valingai apsisprendęs šį kartą užsipirkti ne „Nokauto“ ar įgirusios „Teisybės“, o putojančio „Mindaugo“.

– Jei Jūs jiems kažką panašaus padainuotumėt – tai būtų didžiausia mums dovana, – kalbėjo ponია Angelė, karštligiškai maigydama mobiliojo

mygtukus. Ji bandė kuo greičiau susisiekti su giminėmis. – Dainų šventė Vilniuje yra labai gerai, tačiau mums, Amerikos lietuviams, įdomu patirti, kuo paprasti žmonės Lietuvoje gyvena. Mes nenorime likti atkirsta nuo kamieno šaka. Mums reikia dvasinio peno. Duokit mums tikro, o ne fasadinio dvasingumo. Ir kuo daugiau. Juk niekas taip nesuburia kaip daina, – kalbėjo ponija Angelė. – Daina – tai mūsų tautos sielos veidrodis. Per dainą mes bendraujame su Dievu. Dainuodami mes primenam pasauliui, kad esame gyvi. Ką galima buvo pasiimti, kai iš čia bėgome? Dainą. Lietuvišką dainą. Apie žirgelį. Apie motulę. Apie tėvelį, išleidusį karžėn su maskoliais savo sūnelius. Tai didžiausias turtas. Ir kaip nepavydėti mums, viso pasaulio lietuviams, kad turime tūkstančius dainų – ne tik apie vestuves, bet ir apie lenkus ar žydus. O mūsų dainos apie ruskius – juk tai lobynas. Mes kitą kartą nebesuvokiame, kokie esame turtingi. Mano sesuo, kuri taip pat čia atvykusi, bus labai laiminga. O jei padainuotum jai apie negrus – rankas išbučiuotų. Ar moki, Šeputi, dainų apie negrus?

Šeputis kulniavo nesiklausydamas. Priskretusiai pašonėn Angelei Sančės tauškiant, Napalys stabtelėjo prie kampo Pilies gatvėje. Vos prasižiojo, vėl užsičiaupė. Jautėsi išsekęs, prisidainavęs, todėl nieko nepasakė nei apie kaidais čia nakvojusį Stendalį, nei apie paslaptinę Levą Karsaviną – pagerbtą atminimo lentomis.

Piatnickajos cerkvės, kurioje neva buvo pakrikštytas Abisinijos negras, Puškino („Были три у Будриса сына“) senelis Abraomas Hanibalas, taip pat nepalėpino dėmesiu. Nieko netaręs, sportinio ėjimo žingsniu patraukė žemyn – nubrozdintos nosies kryptimi, negalvodamas ir laisvas nuo irzlių minčių apie negeroves.

JULIUS KELERAS

63

dulkės

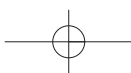
*dulkės sustingusios ant pianino,
ant palangės, mamos nušluostytos
dulkės, matai jas fotografijose,
keistai jų ilgiesi*

*jos negali būt suskaičiuotos, jų nėra – seniai
sušluostytos skepetaitėmis, tačiau vis dar
juda mažais gauruotais pūkeliais ant pianino,
o ypač praskleidus dulkėtas tiulio užuolaidas*

*jos puikiausiai prisimena mano kaimynus,
langus su vijokliais, pradrėkusias namo
sienas, užvedamo motociklo dūmus ir tyliai
šaipos iš mūsų, svajojančių apie praeitį*

*ką gi, štai ir paaiškėjo, kad tai mes buvom įnamiai,
o ne dulkės, kad tai mes žaidėm amžiną
gyvenimą, o jos tik žiūrėjo ir juokės, išžergę
kvatojos – patogiai įsitaisę ant mūsų knygų*

*per stiklą: upė, garlaiviai, kartais baidarės, o žmonės
anapus krante vaikšto visai negalvodami
apie dulkes, apie mane, apie muziką dulkių,
kurias aš, ir nebūdamas čia, kada nors prisiminsiu*

viską, išskyrus tai

*mano Vilnius, likęs vaikystėj,
komunalinis, karamelinis,
kamuolinis,
trumpam sustabdęs peizažą žaibas*

*debesų dėmės, apsiblausęs balkono
stiklas, amžinai girgždančios durys,
vietoj plaukiantis vaizdas – kambarys,
ir tu vėl ruoši neparuošiamas pamokas*

*ir tu vėl nemoki būt ilgai nelaimingas,
dar neturi nereikalingų prisiminimų,
dar beveik neturi vaizduotės, tik
kamuoliuką, kuris nuolat nurieda žemyn, link upės*

*bet srovė jo nenuneša, jis lieka žolėj,
prisiglaudęs prie akmenio, pasislėpęs
nuo mūsų, žaidžiančių Vilnių,
aistringai žaidžiančių savo vaikystę*

*dabar jau žinau: reikia mokytis neaugti,
netapti dideliu, protingu, žinančiu visas kainas,
mokančiu visus teisingus judesius,
visas tavo paslaptis, viską, išskyrus tai*

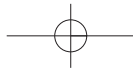
peizažo daktiloskopija

*kartais atrodo – tuos gamtovaizdžius galima
liesti pirštais, juos atspaudus kreidiniam
popieriui, juos suguldžius stiklinėn
dėžutėn su keistais, svetimais instrumentais*

*juos aptraukus šilko plėvelėn, juos užmigdžius
tylos chloroformu, juos apglėbus,
apėmus
pirštais*

*pirštais riebaluotais? prieš tai lietusiais
tylų Veneros spenelių? rašaluotais? po prisipažinimo raštu?
saulės nutviekstais? kokie gamtovaizdžiai?
koks kreidinis popierius? kam jį liesti?*

*(priminsiu: iš vaikystės paupio, kurį jau
užmiršo akys, kuris buvo nematomas
ten ir tada, kuris maloningai leido mums
žaisti iš lėto artėjančių ateitį*

*ateitį, atplaukiančių Nerim, ateitį,
lašančių nuo Krantinės g. varveklių,
ateitį, lakstančių vaikų darželio kieme
trumpom nertom iriso siūlų kelnaitėm*

*tolstančių ateitį, liekančių gamtovaizdy,
prikvėpuotam balkono durų stikle,
skalbti paruoštuos rankšluosčius ir
pirštų pagalvėlėse, o jos niekada neužmigo*

atminties kvotos

*vaiko kosuly, kasdienėj giljotinų vaivorykštėj –
esama jų visur, netgi tam judesy tau vis tebemetant
palaikę suknelę link vasaros, prieš daugelį metų
atminties kertėj įsimezgsios vasaros*

*kas tu esi? kas buvai? kur yra tavo žodžiai?
kieno užrašų knygelėj dar vis tūno rūpestingas,
asketiškas vardas, erotišką braižas
ar lengvai vis dar įskaitomas adresas*

*nebežinau: ar buvai tu ar aš, ar nė vienas iš mūsų? –
ties TBC dispanseriu, kalne, į kurį tėvas
užveždavo rogutėm, panery, kur žaisdavom
indėnus prie lėtai upę skandinusio kelto*

*jau galiu tau pagaliau pasakyti:
vasara nėra metų laikas, vasara yra jaunas
alyvinis balsas, baltas ir tyras iš to keisto
inkilo, kuriame kažkada čiulbėjom*

tai

*tai, kas primena dulkes,
tėra anglys, žėruojančios prietemoj,
silpnos, pažeidžiamos žvaigždės,
rusenančios tavo vyzdžiuos*

*gal net mirties nuosprendis tamsai,
apsėmusiai tavo krūtis,
ar paklusnus šešėlis, jau nusivilkęs
apsnigtą paltą ir žengiantis šiapus*

*jei nusišypsos laimė, galima bus
nupaišyti, kaip niekam nereikalingos
dulkės susiburia ir kažkurioj prietemoj
meldžias už mus, nelaimingus*

šiandakt ir vakar

*ilgais nesibaigiančiais upių koridoriais
ledonešio suskaldytos lytys bėga
žemyn, staigiais, nesuvaldomais
blyksniais atsispindi geismingos vilnys*

*išdrikę debesys irgi mėgina atsispindėt,
tačiau atpažįstamų daiktų kontūrai,
tie, kuriuos mes dažniausiai liečiam
ar matom, sukuria nepermatomą užuolaidą*

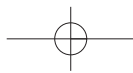
*ir upių koridoriuos mes supainiojam
savo šešėlius, mes plaukiam žemyn
su lūžinėjančiom lytim, žemyn,
kur nebus nei tavęs, nei manęs*

*kur nebus jokio lango į kiemo pusę,
krūtų, pasislėpusių po antklode,
arbatos šaukštuko, kuriuo mes maišydavom
lietų, menkiausio vilties signalo*

*kur nebus jokių kūnų, gerai išmokusių skęsti,
nemokėjusių braidžiot, o bėgt neatsigręžiant
nesibaigiančiais upių koridoriais
šiandakt ir vakar*

sakinys tavo gimtadieniui

*tą sakinį aš sudėsiu iš tavo blakstienų,
iš tavo daiktų, kurie pasilieka, ir tų, kurie
jau išmoko nutolti, iš pirmojo sniego atgniaužus
pirštinę, iš neimituojamo kraujo stebuklo*

*tą sakinį aš sakysiu tol, kol užmiršiu kalbėti,
kol užmiršiu, kaip ima iš piršto kraują,
kaip žiūri iš toli į laidotuvių procesiją,
negalvodami apie amžiną neužkasamą gyvenimą*

*tą sakinį aš kaskart naujai sugalvosiu, kasryt
neišsiųsdamas prilipinsiu prie jo vis po naują
pašto ženkliuką – su nuoga, svetima, besišypsančia
Renesanso angele arba dar kokį su čiuožėjų pora
ar, tarkim, Kanados karaliene*

*tiesa, tu neišgirsi to sakinio – aš niekada
jo neužbaigsiu – kai prabylu, pastebiu staiga
su siaubu, jog jis tirpsta lėtai nesustodamas –
kaip kažkur anapus tikrovės į rūką įplaukianti valtis*

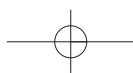
*aš dar negreit tau prisipažinsiu – nėra jokio
sakinio, jokios kitos gramatikos,
vien tik ta, kurią, trumpam užsimerkę, ūmai
atpažįstam – ne iš lapo deklamuodami tavo gimtadienį*

išrašyta iš graikiškos vazos

*su tavim, svetimas vyre, pabundu sunertais pirštais,
supjaustyta oda, su tavim, svetimas vyre, smėlio
pilis aš statau, kol rytas galiausiai ateina:
sniego ar oro pilis – kas dabar besupaisys,
kai pirštai taip sunerti, kad gali netyčia suaugti*

*svetimas vyre, kursai prabundi tam, kad žiedlapiais
rožės baltos man lūpas atbudus pridengtum, –
kas kurį mes sapnuojam, turės nustatyti Likimas:
užrišk jam akis, kad neliktų pagundų išskirti,
kad artėjanti Leta iš pavydo lėtai nepatvintų*

*svetimas vyre, juk tu jau žinai, kaip džiūsta
iš troškulio žiedas, jei stiebu vanduo nepasiekia
auštant, kai bundam lėtai – ar busim,
o tarp pirštų jau plaukios pavasario žuvis,
galbūt ir taikiai žydės našlaitės*

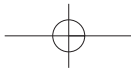
ALGIRDAS POCIUS

Spengianti tyla

Novelė

Atsirėmusi į šulinio rentinį, Julija skausmingu žvilgsniu išlydėjo baltą automobilį, kuris neskubėdamas tolo siauru sodybos keliuku. Netrukus mašina pasiekė vieškelį, pasuko į Vilniaus pusę ir, lydima dulkių debesėlio, greitai dingo iš akių. Moteris nubraukė ištryškusias ašaras. Ji visuomet susigraudendavo atsisveikindama su vieninteliu broliu. Labai didžiavosi juo, nes jis Vilniuje buvo pamokslininkas, universiteto docentas. Tas žodis jai įstrigo į atmintį ir skambėjo tiek pat garbingai kaip „Prezidentas“. Šiandien atsisveikinant gal labiau dilgtelėjo sesers širdį vien dėl to, kad per paskutinį pokalbį troboje Julija susiginčijo su broliu ir šiurkščiai pasakė, kad miestas jos netraukia, o iš tėviškės niekada neišvažiuos. Čia numirs. Taip ir pasakė. Brolis docentas įdėmiai pasižiūrėjo į jos akis, lyg pasitikrindamas, ar vargšė sesuo rimtai apgalvojo tokius žodžius. Jo žvilgsnis akimirkai stabtelėjo ir ant klausos aparato, kuris buvo uždėtas ant dešinės sesers ausies. Šį naujausią išradimą docentas atvežė iš Vilniaus, nors pažįstamas gydytojas skeptiškai perspėjo: jei pažeistas klausos nervas, sunku tikėtis sėkmės.

Julija, kai tik baltoji brolio mašinėlė pasislėpė už rugių lauko, klausos aparatą nuėmė nuo ausies ir įsikišo į megztinio kišenę. Su juo moteris nepajuto ryškaus pagerėjimo. Spengianti tylą nuo jos neatsitraukė. Nebetikėjo, kad kas nors jai dar gali padėti. Iš bėdos Julija gelbėjosi kitu būdu, kurį jau buvo išbandžiusi ne vieną kartą. Savo megztinio plačioje kišenėje nešiodavosi bloknotėlį ir pieštuką. Jei į sodybą užklysdavo laiškininkė ar kitas nepažįstamas žmogus ir imdavo kažko klausti, moteris atkišdavo bloknotėlį ir paprašydavo užrašyti. Skaityti Julija mokėjo. Buvo pramokusi nutolusiais jaunystės metais. Broliui docentui retkarčiais parašydavo laišką. Dažniausiai priekaištavo, kad ją pamiršo ir neaplanko. Jos laiškai būdavo savotiški, su įvairiais nukrypimais. Dėl to brolelis nesistebėjo, nes, gyvenant spengiančioje tyloje ir

vienatvėje, pasikeičia žmogaus mąstymas ir gyvenimo supratimas. Pradedama kamuoti įvairūs įtarinėjimai ir baimės. Vienu metu Julijai atrodė, kad naktimis kažkas vaikšto apie jos namą. Nors buvo apkurtusi, bet pasakojo, kad girdi, kaip pastogėje kažkas brazda. Artimiausia kaimynė Albertina tik pasijuokdavo iš tokių jos nuogaštavimų.

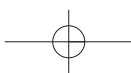
Žinodama savo negalią, Julija ėmė vengti svetimų žmonių. Nežinojo, kaip su jais bendrauti. Bijoj, kad jie gali pasišaiptyti. Atsiskyrusi nuo platesnio pasaulio, ji gerai jautėsi tik savo sodyboje. Čia buvo jos maža valstybė. Kas dėjos už jos ribų, ji nelabai ir domėjosi. Julijos geriausi draugai ir sargybiniai buvo du maži šuneliai – vienas juodas, kitas rudas. Jie lydėjo šeimninę jos darbuose ir pasivaikščiojimuose, o naktį miegodavo ant kilimėlio šalia jos lovos. Šuneliai dažnai pavaduodavo nusilpusią moterišką klausą. Jie pirmieji išgirdavo svetimus žingsnius kieme ir imdavo taip triukšmingai loti, kad Julija tuoj puldavo prie lango pasižiūrėti. Jei kieme pasirodė laiškinnė ar kaimynė Albertina, ji nušlepsėdavo į verandą atrakinti durų.

Už ištikimybę ir paklusnumą moteris savo sargybinius labai mylėjo ir lepin. Dažnai tai vieną, tai kitą šunelį pasisodindavo į skreitą, glostydamo ir kalbindavo tarsi mažą vaiką. Jie žvelgdavo į šeimninę tokiomis meilomis ir atsidavusiomis akelėmis, kurios be žodžių pasakydavo apie geriausius jų jausmus.

Julija niekam nesiskundė savo likimu, savo negalia. Ji gėdijosi apie tai kalbėti. Tik patiems artimiausiems – broleliui docentui ir kaimynei Albertinai – ji atvirai pasiguosdavo, o kai kada ir apsverkdavo. Geriausiai ją apra mindavo priprasta tėviškės aplinka: kiemo ir sodo medžiai, juose iškelti inkilai, o pavasarį paskrendantys paukščiai, darželio gėlės ir paupio pievų žolynai. Išmoko gyventi vienišės gyvenimą. Net senovišką didelį, apvalų laikrodį, pakabintą ant galinės kambario sienos, ji laikė beveik savo draugu. Vaikščiodama po kambarį, dažnai į jį žvilgčiojo. Nepailstantis laiko darbininkas jai buvo tarsi gyvas padaras, kuris pasakydavo, kada vėlyvą vakarą klotis patalą poilsiui, o rytais – kada šokti iš lovos. Bet jis negalėdavo paguosti, kai širdį užguldamo nevilts ir skausmas. Julija negalėjo rasti atsakymo į kamavusius skaudžius klausimus. Kodėl likimas taip anksti atėmė tėvus, o klas tanga liga ją užpuolė ir sužalojo? Kuo aš nusikaltau, kad gyvenimas mane taip nuskriaudė? Kodėl aš vieniša ir tikriausiai niekas manęs nebepamils? Į tuos klausimus atsakymų nežinojo.

Nevilts valandėles Julija stengėsi įvairiais būdais nustumti į šalį, užmušti darbais. Dažnai, lydima šunelių, išėdavo pavaikštinti į žydinčias paupio pievas. Nepastebimai skaudus akmuo nuslinkdavo nuo širdies. Bet ne visada pasisekdavo. Neviltis laikėsi įsikibusi į jos sielą. Tą suprato ir jos vienintelis brolelis. Pastarąjį kartą atvažiavęs su dovanomis, jis tikriausiai tikėjo, kad televizorius pajvairins monotonišką sesers kasdienybę. Jis ilgai įtikinėjo Juliją, kad ne tik garsai, bet ir rodomi vaizdai gali būti labai įdomūs.

Julija iš pradžių į televizorių žiūrėjo įtariai. Manė, kad nepajėgs su juo susikalbėti. Bet brolelio pamokyta ir kaimynei Albertinai padedant, ji palaiptnui išmoko valdyti televizijos programas. Išsiaiškino, kada žinių laidos, diskusijos, o kada jaunų mergelių linksmybės. Ji mėgo šokinėti iš vienos programos į kitą. Tarsi ieškojo, kas jai prakalbės tokiais žodžiais, kuriuos aiškiai girdės ir supras. Nors nemėgo klausos aparato, jai atrodė, kad jis tik spau-

džia ausį, bet retkarčiais šaukdavosi ir jo pagalbos. Ypač kai žinias skaitydavo jai patikęs jaunas, švelnių veido bruožų pranešėjas. Stengėsi nepraleisti jo laidų. Julijai atrodė, kad jis žiūri į jos akis ir kalba tik jai vienai. Moteris taip stipriai susižavėjo šiuo jaunuoliu, kad vieną naktį susapnavo keistą sapną. Jai pasivaideno, kad žavusis pranešėjas prisiartino prie jos lovos ir atsigulė greta. Jis apkabino Juliją ir pabučiavo. Moteris net per miegus sudrebėjo ir pabudo. Apsižvalgė, o aplinkui nieko nėra, tik apkabinta pagalvė. Tą dieną Julija buvo laimingesnė, dažnai prisimindavo keistą sapną ir gailėjosi, kad jis taip greitai baigėsi.

Bet buvo laidų, kurios Juliją išgąsdindavo ir prislėgdavo. Ji negalėjo suprasti, kodėl rimti vyrai, susėdę pasikalbėti, paskui taip įsiaudrina ir ima karštai ginčytis. Po vienos tokios laidos Julijai pasirodė, kad Lietuvai yra iškilęs kažkoks didelis pavojus, apie kurį ji dar nežino. Susijaudinusi nubėgo pas kaimynę Albertiną išsiaiškinti. Kaimynė tik smagiai pasijuokė ir nuramino:

– Tu nekreipk dėmesio į besiginčijančius. Toks jų darbas. Geriau paieškok laidų, kuriose šokama ir dainuojama.

Julija grįžo namo gerokai suglumusi. Žinoma, kaimynė gera moteris, bet stačiokė ir vargu ar ji gerai žino, kas pasaulyje dedasi.

Kitą vakarą pati ponia Albertina susiruošė į svečius pas Juliją. Jai knietėjo pasižiūrėti, kurios televizorius geriau rodo. Gal vilniškis docentas atvežė kokį ypatingą aparatą.

Moterys susėdo greta ant kėdžių priešais šviečiančią, mirgančią dovaną. Albertina buvo ne tik gera kaimynė, bet dažnai Julijai paaiškindavo ir tai, ką ji ne taip išgirdo ar nesuprato. Kai kas net stebėjosi, kaip šios dvi moterys sugeba taip puikiai susikalbėti.

Po įprastų žinių Julija jau bandė pasikelti ir pasiūlė viešniai išgerti arbatos, bet Albertina ją sulaikė:

– Neskubėk. Dar bus kriminalinė kronika. Sėskis.

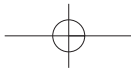
Šį laidos pridurką kaimynė mėgo, niekada nepraleisdavo. O Julija tų laidų bijojo. Jau buvo įsitikinusi, kad per jas galima pamatyti ir baisių dalykų.

Tą vakarą kriminalinė kronika prasidėjo gana ramiai. Papasakojo apie Kaune sučiuptus vagišius, apie pajūrio kontrabandininkus. Bet po to staiga – siaubinga avarija greitkelyje netoli Elektrėnų. Sumirgėjusiame ekrane pasirodė į griovį nuvirtęs didžiulis sunkvežimis. Jis gulėjo ratais į viršų. Šalikelėje matėsi visiškai suknežinta balta mašinėlė, apie kurią vaikščiojo policininkas.

Šis vaizdas iš karto smigtelėjo į Julijos širdį. Juk sulamdytas automobiliukas toks pat kaip brolelio docento. Persmelkta blogos nuojautos, ji negalėjo atitraukti akių nuo pamatyto vaizdo. Gal ta mašina ne brolelio? Juk panašių Lietuvoje ne viena. Už tos minties kabinosi, kaip už tvoros kuolo. Bet kai sanitarai nuo pakelės žolyno pakėlė žuvusį, juodu kostiumu apsivilkusį žilsitelėjusį vyriškį, ji nebeišlaikė ir sukliko:

– Ten mano brolelis! O Dieve! Jis žuvo! Aš atpažįstu – ten jis! Nebėra mano brolelio! Albertina, juk tu matei?! Jis žuvo!

Kaimynė bandė raminti, perkalbėti, bet nesėkmingai. Nebesutramdomo isteriško priepuolio apimta, Julija klykė be perstojo: žuvo mano brolelis! Jei nebėra brolelio ir aš nebegyvensiu! Dieve! Dieve!

Į kilusį košmarišką triukšmą įsijungė ir du šeimnininkės šuneliai. Perąsdinti Julijos dejavimo ir klyksmo, jie ėmė loti ir kaukti.

Albertina blaškėsi po kambarį, nebežinodama ko stvertis. Dar labiau išsi-gando, kai pamatė, kaip išblyško Julijos veidas ir merkėsi jos akys. Atrodė, kad moteris tuoj praras sąmonę. Albertina pabandė ją gaivinti šaltu vande-niu, bet vanduo nebepadėjo. Suglebusią moterį vargais negalais paguldė ant lovos. Atsitraukusi nuo jos, Albertina išbėgo į verandą ir mobiliuoju telefonu paskambino į rajono greitosios pagalbos stotį.

– Paskubėkit! Žmogus tarp gyvybės ir mirties! – girdėjosi ryžtingas jos balsas. Stotis pažadėjo pagalbą.

Kol Albertina sukosi apie suglebusią kaimynę, praėjo gal pusvalandis, o gal kiek daugiau – į kiemą tyliai įriedėjo greitosios pagalbos autobusiukas. Į kambarį įžengusiems dviem sanitarams Albertina pritildytu balsu, tarsi li-gonė būtų atgavusi klausą, paaiškino, kas čia nutiko. Vyrai baltais chalatais atidžiau pasižiūrėjo į keistą ligonę, gulinčią ant lovos. Retkarčiais ji pramerk-davo akis ir apsisblaususiu žvilgsniu permesdavo kambarį. Buvo neaišku, ar ji ką nors matė.

Kai sanitarai pabandė ligonę paguldyti ant neštuvų, ji pasipriešino:

– Palaukit! Aš pati!

Sanitarų prilaikoma, vis dar tebedejuodama ir šnibždėdama: broleli, bro-leli, Julija buvo palydėta į greitosios pagalbos autobusiuką.

Iš pradžių Albertina ketino keliauti su savo bičiule iki pat ligoninės, bet pabijojęs nakčiai palikti tuščias dvi sodybas. Atsisveikino su kaimyne prie greitosios pagalbos mašinos.

Vilnietis brolelis docentas ankstyvą rytą dar tik skutosi barzdą, kai su-dzinkinėjo telefonas. Skambino iš tėviškės ponia Albertina. Ji trumpai papa-sakojo apie keistą, audringą Julijos reakciją į televizijos laidą.

– Ką? Julija patikėjo, kad aš toje avarijoje žuvau? – perklausė nustebeš brolis.

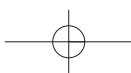
– Taip. Jai įstrigo į galvą sulamdyta balta mašinėle, tokia kaip tamstos, o žuvęs vyras jai pasirodė... – to sakinio Albertina neužbaigė.

– Visai pakvaišo ta mano seserėlė, – susierzino docentas. – Kur ji dabar?

– Ji paguldyta mūsų rajono psichiatrinėje ligoninėje.

– Ačiū, ponia Albertina, už paramą ir žinias. Nors turiu daug neatidėlioti-nų darbų, bet teks ją aplankyti, – pažadėjo docentas ir padėjo telefono ragelį. Jis pajuto, kad dreba ranka, laikanti skutimosi peiliuką. Šį kartą aiškiai suvokė, kad nelaimingos sesers problema pradeda jį slėgti ir trukdyti darbui. Tuo labiau, kai pasijunti bejėgis ką nors pakeisti. – Gal iš tikrųjų tik psi-chiatrai gali tarti svarų savo žodį, – mąstė docentas. – Man nėra prasmės skubėti, ligoninė seserimi pasirūpins. Jei nuvažiuočiau dabar, Juliją vėl gali ištikti šokas. Juk ji įsitikinusi, kad aš žuvau.

Į kelionę brolelis susiruošė tik po trijų dienų. Baltoji mašinėle vėl jį skrai-dino į tėviškės pusę. Vairavo įsitempęs ir labai atsargiai. Negalėjo atsikratyti patirto išpūdzio apie kraupią avariją prie Elektrėnų. Kodėl sesers galvoje įstrigo sulamdytos baltos mašinėlės vaizdas ir žuvęs jos vairuotojas? Gal tai koks išpėjantis lemties ženklas? Greičio nedidino per visą kelionę. Tėviškės

rajono centrą pasiekė laimingai. Pasiteiravęs sutikto vietinio gyventojų, sudarė ir psichiatrinę ligoninę.

Priimamajame budėjusi medicinos seselė lankytoją pasodino ant apšiušios sofos ir paprašė palaukti. Ji pati dingo. Likęs vienas, docentas ryškiau pajuto savotišką šių niūroko rūmų atmosferą. Nors aplinkui buvo tylu, bet pastato gilumoje girdėjosi lyg rėkavimas, lyg pagalbos šauksmas. Nosį dirgino vaistų kvapas, kuris buvo įsigėjęs į šio kambario sienas.

Pagaliau prasivėrė durys ir jose pasirodė ligonė, lydima aukštos, tvirtai sudėtos moteriškos mėlynu chalatu. Pastumta į priekį, Julija apsiblausiusi žvilgsniu permetė kambarį, bet nestabtelėjo ties broliu. Tarsi čia nieko daugiau nebūtų, tik tuščios sienos.

– Atvyko tavo brolis, – pasilenkusi į ligonės pusę, tarė palydovė. – Jis atvyko tavęs aplankyti.

Julija pasipiktinusi nusipurtė ir atrėžė:

– Manote, kad aš išprotėjau? Vis tauškiate tą patį. Mano brolelis žuvo avarijoje. Argi to nežinote?

Docentas nebeiškentė ir pabandė įsikišti:

– Julija, čia aš. Argi tu neatpažįsti? Aš nežuvau.

Žinoma, vargšė seserėlė jo žodžių neišgirdo. Nuo patirto streso jos kurtumas dar labiau sustiprėjo. Ji kažkaip keistai prisimerkusi žvilgtelėjo į brolių ir tuoj pat nusigrėžė.

– Visokių čia prisirinkę, – sumurmėjo ir apsisukusi nukiūtino prie durų. Palydovė jos nestabdė.

– Atsiprašome, – tarė aukštoji moteris, ironiškai šypsodamasi sutrikusiam, iš sostinės atvykusiam lankytojui. Tvirtu tramdytojos žingsniu pasivijo ligonę ir abi dingo už durų.

Brolelis docentas dar norėjo kažką pasakyti ar paklausti, bet nebespėjo. Liko sutrikęs stovėti praverta burna vienas pats tuščiame priėmimų kambarielyje. Stebėjosi, kad sesuo per trumpą laiką taip neatpažįstamai pasikeitė. Net paburkęs jos veidas atrodė lyg kitos moters. Akys žvelgė, bet lyg nieko nebematė.

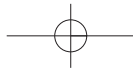
Sudirgęs ir prislėgtas, brolelis docentas paliko niūroko ligoninės rūmą.

Atsidūręs gatvėje, pirmiausia žvilgtelėjo į savo baltąją „Astrą“, kuri, prisiglaudusi prie šaligatvio krašto, kantriai laukė šeimininko. Docentas buvo stipriai susijaudinęs, todėl nenorėjo tuoj pat sėstis už vairo. Reikėjo apsiiraminti, gal truputį pavaikščioti ir tik tada iškelti.

Pasižvalgęs aplinkui, jam pasirodė patrauklus skveriukas kitoje gatvės pusėje. Matėsi ir keletas suolų. Nusprendė, kad ten bus patogiau atsikvėpti ir pamąstyti. Jį sukrėtė sesers pasikeitimas. Juk ne taip seniai bendravo tėviškėje ir jokių blogų ženklų nepastebėjo. Keisčiausia, kad iš Julijos galvos nebeįmanoma išmušti įsitikinimo, kad brolis žuvo. Nejaugi televizijos laida gali šitaip paveikti žmogaus psichiką? – svarstė docentas. Suprato, kad Julijos įsitikinimas yra kliedesys, bet buvo nemalonu, kad šitame juodame paveiksle atsidūrė jo asmuo. Net į sveiką ir gyvą brolių jį šiandien pažvelgė kaip į vaiduoklį. Mokslo žmogui tai pasirodė ne visai suprantama ir keistoka.

Pasikėlęs nuo suolo skveriuke, docentas dar užsuko į artimiausią kavinukę ir išgėrė kavos puodelį. Sėdęs į baltąją mašinėlę, didindamas greitį, per kelias minutes paliko šį mažą, nelabai malonų miestelį. Puikų naują auto-

mobiliuką docentas buvo įsigijęs visai neseniai, todėl su malonumu mėgavosi jo privalumais. „Šis vokiškas kūrinys dirba kaip laikrodukas“, – girdavosi savo kolegoms. Išvažiuojo į asfaltuotą kelią, paspaudė mygtuką – atsidarė stogo langelis. Gaivi oro srovė ėmė šiurenti žilstelėjusius vyriškio plaukus. Mašinėlė klausė kiekvieno vairuotojo prisilietimo. Smagu buvo jausti jos greitį. Kilometrai lėkė pro šalį kaip juodi rudens paukščiai. Docentas tikėjosi, kad dar suspės į mokslinės tarybos posėdį. Artėjo didysis Šilinės miškas. Kažkada jame buvo maloniai grybauta.

Staiga vairuotojui pasirodė, kad iš medžiais užgulto šalutinio keliūkščio ant plento išriedėjo gremėzdiška pabaisa – traktorius su priekaba. Sucypė iki galo nuspausti baltosios mašinėlės stabdžiai, bet docentui pasirodė, kad ji pakilo į orą ir skrenda. Baisaus trenksmo jis nebeišgirdo.

Rytojaus dieną laikraščiai ir radijas pranešė liūdną žinią: kelyje prie Šilinės didžiųjų miškų autoavarijoje žuvo žinomas chemikas universiteto docentas J. K. Policijos pareigūnai tiria avarijos aplinkybes.

ERNESTAS NOREIKA

šnibždėk

*tik naktimis tu pasirodai vis dar mirus, užuodžiu chrizantemas,
 duobkasį ir lietu,
 dar pamenu, kad tądien stipriai snigo, tik nežinau ar aš. ar oras.
 o gal viskas.
 kryžely susirietęs dievas, obelys ir sapno hienos, pirkliai iš
 dvylikto apokalipsės
 kalno. išplėšyti lapeliai. kalendorius. gipsas. nuo lubų trupa. lipa
 laiptais. rikšos,
 kamuoja gyvastį po siaurą gatvę, kaip valtis vėjas įsupa virš
 balto miesto,
 vedžiojuos tiek raidžių, kiek reikia tekstui, kad neapaugčiau
 upėm. nesuglebčiau.
 nebeauginsiu akmenų molinėj kaukolėj, stogeliai, čerpės – kam
 jie reikalingi,
 o kai ateis rugpjūtis, žvaigždės mels mels vai ir tyliai. gal nebe
 būsiu jau. gal būsiu.*

vėl numiręs

Ernestas Noreika gimė 1989 m. Pravieniškėse. 2008 m. baigė Rumšiškių A. Barausko vidurinę mokyklą ir įstojo į Vilniaus pedagoginį universitetą. Studijuoja lietuvių filologiją. Eilėraščiai publikuoti „Šiaurės Atėnuose“, „Literatūroj ir mene“, „Gintaro lašuose“ ir kitur. Moka derinti smuiką, repą, knygų skaitymą, piešimą ir miegą.

selenas

75

*stogų svarstyklės apsnigtos, svarstyk ir tvarstyk vakarą,
kai upėse užmiega degantis akmuo, kai miręs šuo
nutrauktą stygą tempiasi ir bando iškrapštyti dantimis
natas kaip muzikinius kaulo čiulpus, duos, dar mums*

*po vieną mirgį žvaigždę, pamišę liūtai iš ugnies krūtinės,
tau elgetos suknelę, kvepiančią senamiesčiu. jau tiltai
tyli. nieks nestos prieš tankus, o vakaras vis teka iš natos,
iš mėlynos žibuoklės sapno apie lietu, geltonų knygų*

*raidės slepia minutes, už katino neišskalbtą šešėlį
susisuku po laiptais kur vakaro daugiau nei aklo akyse,
kur praregėję ieško gaudesio: sirenų, harpijų ir telefonų,
matau atjungtą žaibo ryšį prie obels, kur aš, tik tarpas*

dviejų snaigių puolusių, įsalę moters žodžiai: nėr tavęs

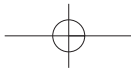
pasaka apie sodą

*šitas sodas karališkas, išdabintas egzotiniais paukščiais,
o lietūs mena laiką, kai nebuvo čia nieko, kai paklydęs
piemuo, panašus į sudžiūvusį daigą, grojo fleita atklydusiam
vabalo vaikui. pūtė graudųjį vėją ir lietūs pabudo iš upės,
nuogu kūnu užgulė sprogstantį garsą, mažos moterys skal-
binius nešėsi nešėsi ir iš smėlio išniro vaismedis basas.
fleita kaito nuo degančių lūpų, kažkas išmetė vieną kauliuką,
išsiriti augantys rūmai, su sodu, princesėm ir liūtais,
laisvai vaikštinėjančiais žiedu, glostomi vaikiškų rankų, miegas
tik miegas ir bangos kurčiųjų vaismedžių trunkės žaibu,
budo paukščiai, prisukti sidabrinio raktelio, matantys veidrody
garsą, balsas degus kaip lietūs sausrui verkiant, kad so-
das patirtų katarsį. kad sodas pamirštų ir tarsi prasidėtų viskas
iš naujo: dievo vaizduotė ir kartą išneštos žuvys su per-
lais burnose, kad baigtųsi žmonės ir laikas ir fleitos, pučiančios
piemenį. o kažkas prisiminė kartą, kai nebuvo lietaus,
o tik tarti mėgintas jo vardas ir sodas, nors sodo nebuvo. tik vartai*

ERNESTAS NOREIKA. Eilėraščiai

*sniegenų žiedlapius nešiodamas karštį rytėjant baletu
bateliais ir š a l t a nejudriai vos ištariu snaigę laikau jos
šešėlį už rankos kalbėčiau kalbėčiau bet sakė tada miriau
lygiai rudenį*

77

aguona

*užtikau žydinčių aguoną, atplyšusį ugnies bučinį,
vėjo ratelį sukančią lyg flamingas, tikras degantis
ratilas, nuaidintis žalioje katino akyje. ji man buvo
mergaitė, lyjantys lapai, laiškai ir paukščiai ir ru ir
duo ir klumpės upių bėgančių per akmenis į saulės
svirplį, kur skambesys nutrūkusi grandis nuo purpurinio
žaibo, piemens barškutis sekmadienio rytais, paskui
išnyko katinas, kurio aky mergaitė šoko ir tik mėnulis
sukasi lėtai: pro plyšį išbyrėjusi sėklelė svirpanti melsvai*

paukštis

*tas paukštis, lėktuvėlis popierinis iš laiško,
važinėjantis bėgiais ir šaukiantis ugnį*

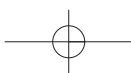
*tas paukštis iškirptas iš fotoaparato skaidrės
pro kurį galima matyti dangoraižių veidrodžius*

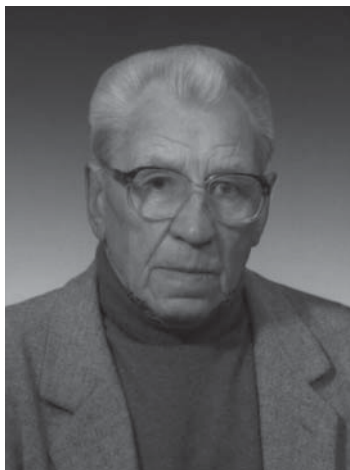
*jis gieda veidus kaštoninius, snapeliu dėlioja
žiogų mozaikas ir laksto basomis per lietu*

*jo kojos išsiliejusios raidžių smilgelės,
geltonas stuburėlis susilankstęs į armoniką*

*jis cypia varinius daiktus ir žmones,
o čia prie pat peties parimęs:*

*serafimas giedantis ugnies muses
aplimpančias nekaltą kiparisą*

JONAS ČESNULEVIČIUS

Pati baisiausia iš septynių didžiųjų

A p s a k y m a s

Jau seniai prašiausi pervedamas į grafikinius traukinius. Uždarbis ten, tiesa, koku pusšimčiu rublių mažesnis, bet laisvo laiko nepalyginamai daugiau: pamaina dieną – parą laisvas, naktį – dvi. Ne taip, kaip dabar: grįžai iš kelionės, dvylika valandų poilsio, ir nežinai, kada tave iškvies. Sėdi namie, skaitai, vėpsai į televizorių, suki plokšteles... Viskas apkarsta, įgrysta iki gyvo kaulo. Jeigu išėini valandėlei kur, ant durų prisegi raštelį, kad aš ten ir ten. Nei pameškerioti, nei pagrybauti, nei pagaliau šimtgramį išgerti... Lauki ir nežinai, pašauks už valandos ar už dešimties. O būna, kad pralauki ir parą, ir dvi.

Pagaliau vieną vakarą, grįžus iš kelio, lokomotyvų brigadų vedėja pamoko man pirštu:

- Jeigu dar nori, gali pereiti į grafikinį.
- O! Seniai reikėjo! Koku ir su kuo?
- Naujosios Akmenės. Su Vasiliausku.

Vasiliauskų pas mus važinėja bene keturi ir, keista, visi jie – ne giminės. Iš skirtingų Lietuvos kampų.

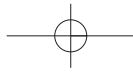
- Su kuriuo? – paklausiau.

Esu dzūkas. Ne paprastas, perlojiškis. Ir ne eilinis perlojiškis, o Perlojos respublikos prezidento sūnus. Gimiau po Šaulio ženklų. Charakteris – cholericas.

Į visa tai atsižvelgusi Moira, verpusi mano gyvenimo siūlą, į verpstės kuodelį neįdėjo nė sruogelės pastovumo, kompromisų, diplomatijos, nuolankumo ir kitokių būdą švelninančių dorybių. Žinoma, su jomis gyventi ir man, ir su manimi bendraujantiems būtų daug lengviau. Tačiau tokių „delikatesų“ nepasigendu iki šiolei.

Gyvenau tryliką metų „prie Smetonos“, ketvertą – „prie vokiečio“, pusšimtį – „prie ruso“, baigiu antrą dešimtį – „prie...“ Ko? Gyvenam turbūt „prie Briuselio“...

AUTORIUS

– Su Juozu. Žilium.

Žilius. Pažįstu, bet tik iš matymo. Jis pas mus neseniai, pasirodė pernai pavasarį. Keistuolis. Sostinę išmainė į provinciją. Apskritai kažkoks trenktas. Vyras aukšto ūgio, pečiuitas, bet lieknas, be pilvuko. Matyt, buvęs neblogas sportininkas ar daug dirbęs fiziškai. Žodžiu, atrodo solidžiai, net įspūdingai. Dar nesenas – baigias penktą dešimtį, bet visiškai žilas. Akys rudos, antakiai tamsūs, o plaukai – baltut baltutėliai, net kažkaip melsvi, kaip kad būna pražilusių tamsiaplaukių. Iš čia, be abejo, ir pravardė. Mašinistas geras. Nesu girdėjęs, kad per gamybinius jį būtų kas nors peikęs. Bet taip pat niekas turbūt nėra girdėjęs jo paties kalbančio nei per pasitarimus, nei šiaip kompanijoje. Amžinai tyli. Jeigu kas nors paklaus ko, tai atsakys lyg telegrama. Trumpai, aiškiai. Niekas, išskyrus kadrų skyrių, apie jį nieko tikra nežino. Gyvena vienas. Viengungis, o gal našlys, gal išsiskyres. Nuomoja kambariuką. Pas nieką nevaikšto, draugų neturi. Žmonių nesišalina, bet nieko arti neprisileidžia. Atsiskyrelis.

Na, ką gi. Į kūmus nesirengiu kviesti. Dirbsim.

Ir dirbom.

Jam puikiausiai tiktų ir Tylenio pravardė. Dažnai per ištisą pamainą – dvylika valandų – jis tepasako kokį šimtą kitą žodžių. Pačių reikalingiausių, be kurių darbe neapsieisi. Kartais kokioje stotelėje tenka ilgokai laukti priešpriešinio traukinio. Jis išlipa, apeina garvežį, ilgakočiu plaktuku apkaukši kiekvieną veržlę, spraustelį, traukę, bandažą, apžiūri stabdžių trinkeles, apšniukštinėja viską, įlipa atgal į būdelę, atsisėda, užsikniaubia ant palangės ir dūmija papirosą po papiroso. Cigarečių jis kažkodėl nerūkė. Kiti mašinistai tokiu laisvu laiku spėja perkalbėti apie viską. Aš irgi nesu labai didelis pleyps, tai ir tylim abu, paskendę savo mintyse.

Padėjėjai jo nemėgo, nes jis niekada nelieps, nepasakys, nenurodys, ką reikia daryti. Privalai pats susiprasti, pamatyti, žinoti savo pareigas ir darbus. Jeigu užmirši ar patingėsi, – irgi nieko nesakys, tik taip dėbtels, kad net susigūši.

Aš prie jo pripratau. Dažnai nepastebimai žiūrėdavau į jo stambų, vyrišką veidą keturkampiu smakru, tiesią nosį, ryškiai apibrėžtas lūpas, aukštą kaktą po didelėmis bangomis vilnijančiais šerkšno spalvos plaukais. Kartais jo didelės akys lyg sudrėkdavo, tapdavo svajingos, kakta išsilygindavo, lūpos papurdavo, tartum jose žaistų šypsenėlė. Tačiau daug dažniau kaktą kirsdavo statmena raukšlė, antakiai susiedavo viršnosyje, lūpos susičiaupdavo į siaurą liniją. Matyt, galvoje plaukdavo daugiau nelinksmų negu malonių minčių.

Gražus veidas, tikrai gražus, bet šaltas, uždaras, neprieinamas.

Taip praėjo vasara, įpusėjo ruduo. Atėjo ir mano atostogų metas. Atidirbę paskutinę naktį, išeidamas iš dušo, aš ne murmtelėjau jam kaip visada „iki“, o net pasigyriau, kad dabar eisiu į kasą, pasiimsiu atostogpinigius ir spausiu į tėviškę, prie Merkio.

Žiliaus kairys antakis kilstelėjo:

– Prie Merkio?.. Aš irgi nuo to krašto. Alytiškis.

– Pagaliau išsiaiškinom, kad žemiečiai, – nusišaipiau.

Žilius nutylėjo. Man einant pro duris, staiga tarė:

– Pirk motociklą.

- Koki?
- „Java“. Dviejų cilindrų. Su priekaba.
- Kur? Parduotuvėj nėra.
- Aš parduodu.

Še tau. Pasirodo, jis – motociklininkas. Niekada nesu matęs jo važiuojančio.

- Beveik nauja. Penkis tūkstančius prabėgus.
- O kiek norit?
- Ateik šįvakar. Pamatysi, susitarsim.
- Gerai. Būsiu septyniolika nulis nulis.
- Kur gyvenu, žinai?
- Ne.

Pasakė adresą.

Apie „Java“, ir dar su priekaba, jau seniai svajojau, tik tų rublių vis nesusirinkdavo. Jeigu atiduotų už kokius septynis, na, aštuonis šimtus, gal kaip ir sudaryčiau. Žinoma, tektų daug ko atsisakyti, dalį gal ir pasiskolinti, bet perspektyva turėti savo nuosavą transporto priemonę labai vilioja.

Su žmona aptarėm visas galimybes. Bandysiu. Gal pavyks. Nors su juo derėtis neverta. Pasakė, kaip kirviu nukirto. Neperkalbėsi, kad ir trišakį liežuvį turėtum.

Pavakare išsirengiau. Dėl visa ko iš spintelės išsiėmiau kelerius metus ten „be darbo“ tūnojusias motociklininko teises – dar iš redakcijos laikų. Gyvena, pasirodo, miesto pakraštyje. Nedidelis namukas, daržas, sodelis, – aptverti žalia tvorele. Palangėje, ant suoloelio, sėdėjo Žilius ir rūkė. Man įėjus pro vartelius, atsistojo ir tylėdamas nuvedė prie daržinaitės. Viename jos gale sukrautos malkos, kitame – motociklas. Priekaba paversta ant poros lentgalių.

Žilius išstūmė „Java“ į kiemą. Ant rankenos kabo baltas šalmas, spynelėje – raktelis. Motociklas švarutėlis, jokio įbrėžimo, jokio įlenkimo. Matyt, kad gerose rankose buvęs.

- Pervažiuk, – mostelėjo galva.

Išsivariau į gatvę. Užsivedė, kaip sako, iš pusės apsisukimo. Variklis dūžia, net ausį glosto. Užsėdau, aplėkiau kvartalą. Vienas malonumas. Eina kaip šveicariškas laikrodis. „Java“ yra „Java“... Tokia dar geriau negu nauja: gerai įvažinėta, išbandyta, sureguliuota. Įvariau į kiemą, o pasitraukti nuo jos nesinori. Dabar svarbiausia, kiek užsiprašys.

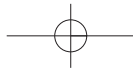
- Gera. Kiek? – trumpai paklausiau.
- Einam į vidų. Ten susitarsim.

Iš verandos – į koridoriuką. Pirmos durys kairėje. Kambarėlis nedidelis, bet šviesus. Prie sienos – gulimoji sofa, jos gale – spintelė, nedidelis staliukas su kėde, kampe – geras televizorius „Rubin“, ant spintelės – tranzistorius, ant palangės – violetinė chrizantema. Švelniai žalsvos sienos visiškai tuščios. Ant staliuko – šviežia „Tiesa“, tuščia didžiulė peleninė ir trys knygos. Žvilgtelėjau: „Moteris smėlynuose“, „Sonatos“, „Trys Beno Baksterio mirtys“. Japonas, ispanas, amerikietis.

- Įdomi kompanija, – šyptelėjau, akimis rodydamas knygas.
- Ką gauni, tą ir skaitai, – visai rimtai atsakė Žilius.

Tik dabar pastebėjau ant melsva užuolaidėle uždengto televizoriaus organinio stiklo rėmeliuose nedidukę – 6 kart 9 formato nuotrauką. Priėjau ar-

čiau. Pilkame fone jaunutės mergaitės galvutė. Plaukai šviesutėliai, vos ne balti, truputį banguoti, skleidžiasi net ant pečių. Pailgas, smailiasmakris veidukas, putlios lūpos ir didelės, lyg nustebusios akys. Mėlynos, be abejo.

Ji man pasirodė matyta. Kur aš ją galėjau sutikti? Tokią švelnią, nekaltą, patiklią? Kur? Kada? Ne. Jos tikrai nesu matęs. Gyvos. Tikros. Bet ji panaši... į ką? Ji, ji – Lorelė?... Ne. Minjon? Ne... Margarita? Violeta? Ne, ne... Solveiga? Taip! Taip! Solveiga!..

– Solveiga... – nejučiom ištariau pusbalsiu.

Žilius suvirpėjo.

– Kas? Kas? – išplėtė akis.

Sutrikau. Kaip paaiškinsi tokią absurdišką asociaciją. Tačiau atsakymo ir nereikėjo. Jis vėl nususuko į langą. Abu tylėjom. Paskui iš kažkur toli tyliai, vos girdimai, atplaukė ilgesinga melodija. Papurčiau galvą: nesąmonė! Solveigos daina!.. Akustinė haliucinacija, vaizduotės kūrinys... Bet ne. Girdžiu, tikrai ir aiškiai girdžiu.

Pažvelgiau į nejudantį Žiliaus profilį. Švilpia jis! Pro vos patemptas lūpas švariai, be jokio falšo, liejasi krikščoliniai Grygo garsai. Taip švilpiantį girdėjau tik vieną žmogų. Kariuomenėje tarnavau su vienu lietuviu iš Kretingos. Kai jam būdavo labai liūdna, jis taip švilpdavo. Sėdim, būdavo, vasaros stovykloje prie palapinės, vos ne petim vienas kitą liedsdami, o atrodo, kad fleita kažkur toli, anoj pusėj pievos, pamiškėje, vinguriuoja liūdną melodiją... Taip švilpti – ne technika, net ne menas, o Dievo dovana.

Melodija ne nutrūko, o nudriko kaip rudeninis voratinklio siūlas ore, ištirpo...

Žilius pasisuko ir, nieko netaręs, išėjo į koridorių. Už kelių minučių grįžo, vienoje rankoje nešdamas puslitrį su dviem stikliukais, kitoje – lėkštutę su atidaryta šprotų dėžute ir porą šaukščiukų. Įkandin sekė senyva moteris su duonlėkšte ir raugintais agurkais. Šeimininkė, tikriausiai. Į mane pažvelgė taip, lyg būčiau ką tik atskridęs iš Marso. Matyt, svetimas žmogus čia – ypatingas reiškiny. O dar vaisės!

Žilius atkimšo butelį, pripylė taureles. Ranka parodė man, kilstelėjo ir susipylė į burną. Aš pasekiau jo pavyzdžiu.

– Sėskis, – mostelėjo į sofą. Pats atsisėdo ant kėdės, vėl pripildė taureles. – Tau – atostogos, man – dvi paros.

Tylėdami išgėrėm ir antrą. Užsirūkėm.

Pripylė trečiąkart. Nejaugi taip ir išgersim visą butelį tylėdami? Panašu į tai, nes Žilius vėl kelia taurelę. Pakėlė, ilgai žiūrėjo į ją, vėl pastatė. Jau buvau beprasiziūjantis paklausti „Javos“ kainos, kai, mano didelei nuostabai, prakalbo jis pats.

– Aš ją taip vadinau... Solveiga. Solveiga... Tik ji nedainavo. Nemokėjo. Ir nelaukė. Irgi nemokėjo. O gal nenorėjo. Gal negalėjo...

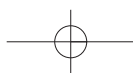
Išgėrėm po trečią. Man jau pradėjo šilti akys. Šaukštuku išsikneibiau kvepiančią auksinę žuvytę, atsikandau agurko. Derinys keistas, bet nieko.

Dar įpylė. Butelyje liko tik ant dugno, dar po taurelę. Greitai!

– Nebėra Solveigos. Nebėr... – lėtai ištare Žilius ir jo balsas virptelėjo.

– Mirė? – paklausiau.

Jis įsmeigė į mane akis. Minutėlę žiūrėjo, paskui akys susiaurėjo. Jose žybtelėjo pikta kibirkštis.

Aš tik sumirksėjau.

Pakėlėm. Išgėrėm. Į galvą ėmė plūsti plati šilumos banga.

Žilius pažiūrėjo į butelį, atsikėlė. „Jeigu dar atneš buteliuką, visai nusitaisyčiau, nereikės ir „Javos“, – pagalvojau. Užsidegiau kažkelintą cigaretę. Grįžo Žilius. Rankoje – butelis, tik ne su „dideliu namu“, o su „žvaigždėmis“.

– Seniai jis pas mane stovi, vis nebuvo progos išgerti. Gal dar nesurūgo, – karčiai šyptelėjo. Išpilstė baltosios likučius. – Baikim, – pakėlė.

Baigėm.

– Šiaip aš negeriu. Ne abstinentas. Bet negaliu. Ne dėl sveikatos. Išgėręs tampa baisiai plepus, – pasiaiškino lyg viršininkui.

Aš ir pats pastebėjau, kad jo liežuvis jau daug laisvesnis.

Įėjo šeiminingė, nešina dviem puodukais lėkštutėse. Visas kambariukas pakvipo gera kava. Su didžiausiu pasitenkinimu siurbtelėjau keletą gurkšniukų. Išgėrėm gruziniško penkių žvaigždučių, dar siurbtelėjau kavos, ir galvoje prašviesėjo, palengvėjo.

– Argi gali kas nors būti blogiau už mirtį? – užsikabinau už jo žodžių.

– Gali. Mirtis – tai visų blogybių pabaiga. O kol gyvas – jų virtinei galo nėra.

– Filosofija, – numojau ranka.

– Ne. Tau, tikiuosi, neteko nustoti visko, ką turi ir ką galėjai turėti. O aš... Bet nereikia, nors... Na. Išgerkim, kad...

– Kad kelias nedulkėtų, – pagriebiau, galvodamas apie motociklą.

– ...kad širdies taip neskaudėtų, – baigė savo mintį Žilius.

– Tai kaip ten Solveiga? – prikibau.

Žilius pastūmė į šalį savo stikliuką, butelį, užsidegė papirosą, įsmeigė degtuką į artipilnę nuorūkų peleninę, paėmė ją ir išėjo. Grįžo su tuščia, išplauta. „Bus ilga kalba“, – sumečiau.

Padėjo peleninę tarp mūsų, giliai užsitraukė, išpūtė pilką dūmų srovę.

– Seniai tai buvo. Frontas dar tik artėjo prie Berlyno. – Ir nutilo. Tylėjo ilgai. Papirosas ant stalo gulinėjo rankoje smilko, smilko ir užgeso. Žilius krestelėjo galvą, užsitraukė papirosą, pažiūrėjo į šaltus pelenus, įmetė į peleninę, užsidegė naują.

– Studijavau Kaune. Institute. Buvau geras studentas. Aktyvus visuomenininkas. Fakulteto sienlaikraščio redaktorius, studentų profsajungos komiteto narys, vienas pirmųjų komjaunuolių.

Koks tada buvo gyvenimas, turbūt įsivaizduoji. Trūko visko, bet entuziazmo buvo per akis. Ir to laiko, ir tų jėgų viskam pakakdavo. Valgėme liesai ir nedaug: kortelės. Rengėmės prastai, bet gyvenimas buvo mielas.

Turėjau artimų draugų. Su vienu – Stasiu nuo Marijampolės – buvom kaip broliai. Nors iš Suvalkijos, bet vargingas, per karą viskas sudegė. Kartu stojamuosius laikėme, kartu į komjaunimą stojome, paskutiniu kąsniu dalijomės... Paskui prie mūsų prisidėjo „fuksiukas“ Leonardas. Jį vadinom Levu. Skurdžių skurdžius. Nuo Rokiškio. Atvažiavo apsivilkęs nuo prakaito ir saulės nublukusia, be abejo, fronte buvusią eilinio kareivio aprangą, apsia-vęs... kaliošais, basnirčia. Niekas tais laikais tuo labai nesistebėjo. Bet kokias rankas vaikinas turėjo! Kaip piešė!.. Mes jį greitai įtraukėm į studentišką veiklą. Levas paisė sienlaikraščiui vinjetes ir karikatūras, rašė skelbimus, šūkius demonstracijoms. Išrūpinom jam pašalpą, švenčių proga vietos komitetas už aktyvumą jį premijuodavo. Žmogus padoriau apsirengė, pradėjo su

mumis vaikščioti į teatrą, šokius. Tik kaip buvo tylus, lėtas, nedrąsus, toks ir liko. Darbštus, pareigingas, paklusnus...

Turėjau ir merginą. Irgi pirmokiukė, iš Levo grupės. Šita, – parodė į nuotrauką. – Charakteris dar minkštesnis negu Levo. „Dievo avytė“, kaip ją vadino kurso draugai. Aš ją vadinau Solveiga. Nežinau kodėl, turbūt jaunystės romantika. Mylėjau ją. Ir dabar... – Jis pripildė taureles, pakėlė savąją.

Išlenkėm, užgėrėm ataususia kava.

– Mus vadino trimis muškietininkais. Visur eidavom kartu. Į teatrą, kiną, šokius kartais traukdavom ir keturiese, net penkiese: Levas irgi greitai susirado merginą. Tiksliau, ne jis, o ji. Prie jo merginos tiesiog lipte lipo. Stasiui šioje srityje nesisekė. Pasigiria, susiradęs gražią, protingą, o žiūrėk, už savaitės, kitos ir vėl vienas. Kas dėl to kaltas, neaišku. Vyras visai nešpėtnas, nekvailas ir liežuvį gerą turėjo...

Buvau jau priešpaskutiniame kurse. Artėjo Spalio šventės. Mūsų trijulė jau planavo, kaip jas sutikti, kaip praleisti...

Lapkričio antrosios naktį – jos nepamiršiu visą likusį gyvenimą – prabudau, purtomas už peties. Atmerkiau akis: bendrabučio kambaryje dega švieša, prie mano lovos – kariškis.

– Kelkis, – tyliai įsakė.

Pirmą akimirką nieko nesuvokiau.

– Kelkis ir renkis. Eisim, – pakartojo.

– Kur? Ko? – nesupratau.

– Sužinosi, – burbtelėjo ir pasitraukė porą žingsnių.

Apsirengiau, išėjom. Nei nerimo, nei baimės nejutau. Ko man bijoti? Ką blogo padariau? Kad naktį iškvietė? Ar maža visokių svarbių, neatidėliotinių reikalų. Juk aš – komjaunuolis. Matyt, kam nors reikalingas.

Apačioje laukė mašina. Įlipom. Nei palydovai, nei vairuotojas nekalba. Irgi suprantama: plepys – priešui radinys, tačiau kai viliukas sustojo prie juodo granito plokštėmis blizgančio pastato, nugara pagaugais nuėjo. Šitas pastatas mieste žinomas, jame buvo saugumo policija, vėliau – gestapas, dabar – irgi saugumiečiai. Matyt, Smetona statė specialiai tokiems tikslams.

Mane ilgai vedė koridoriais, laiptais aukštyn ir žemyn, paskui atrakino vienas duris, uždegė šviesą, mane įstūmė, ir vėl subraškėjo raktas. Tik dabar suvokiau savo padėtį: aš suimtas! Už ką?! Ne, tai – nesusipratimas... Ateis rytas, mane iškvies pas tardytoją, ir viskas paaiškės.

Apsirikau. Skaudžiai. Pas tardytoją mane išvedė tik po trijų dienų. Ir ten niekas neišaiškėjo. Anaipol...

Žiliui pilstant taureles, jo rankos pastebimai drebėjo. Ne nuo alkoholio! Lauke jau temo, jis sėdėjo priešais langą, veidas vos įmatomas, bet ir jame virpėjo raumenys.

– Tardė daugiau kaip dvi savaites, dienomis ir naktimis, nors man jos niekuo nesiskyrė... Pagrindiniai klausimai buvo trys: kas dar priklauso organizacijai? Kas rezidentas? Kokios užduotys pavestos atlikti?

Taip, taip! Aš – užsienio žvalgybos agentas. Šnipas! Ne mažiau!.. Nepadėjo jokie aiškinimai, jokie įrodinėjimai... „Nesigink geriau. Mes viską žinom, mums pranešta. Pasakok viską, nieko neslėpdamas. Tau pačiam bus geriau, į tai atsižvelgsim.“ O ką aš pasakosiu, jeigu nieko nežinau? Meluoti, šmeižti, skusti pažįstamus, draugus?

Buvo ir teismas. Kai prieš jį man gramdė barzdą, pamačiau, kad ant mano galvos dygstantys plaukai – balti... Teisme nebuvo nei advokato, nei gražbyliavimo. Trumpai ir aiškiai: kaltas. Penkiolika metų.

Ir pakliuvau pas baltąsias meškas... Ten sutikau Levą. Daugiau mūsiškių, pažįstamų nemačiau. Apsidžiaugiau: vadinasi, ir Levas nepabūgo, nieko neįskundė. Vėliau ne kartą kalbėjomės apie tai. Ir kaltinimai, ir tardymas, ir teismas – tokie patys kaip mano.

Koks gyvenimas lageryje, žinoma. Ko norėti – liaudies priešas. Dar daugiau – valstybės priešas...

Už lango visiškai sutemo. Žilius uždegė šviesą. Kambarys iškart pasidarė kažkoks nejaukus, išnyko paslaptینگumo, pasitikėjimo nuotaika. Šeiminingas tai irgi pajuto. Baigėm kavą. Jis išėjo. Grįžo su mažyte staline rausvu gaubtu lempute. Iš paskos atšlepsėjusi moterėlė pakeitė puodukus. Išgėrėm, užgėrėm. Mus apgaubė švelni rausva šviesa, bet Žilius ilgai nesiryžo tęsti pasakojimo. Rūkė, vaikščiojo po kambarį, stoviniavo prie lango. Paskui pripylė stikliukus. Susivertė į burną tarsi ne taurų konjaką, o paprasčiausią baltakę. Nurimo. Atsisėdo.

– Levas neišlaikė, – dusliu balsu ištare. – Mirė šeštą pavasarį. Kur užkasė, nežinau... O aš prabuvau aštuonerius metus, tris mėnesius ir šešiolika dienų. Išleido.

– Amnestavo? – pasitikslinau.

Nekaltas klausimas sukėlė nelauktą reakciją. Žilius trenkė delnu į stalą.

– Ne amnestavo! Amnestuoja tik nusikaltusius, o aš nekaltas! Mane re-a-bi-li-ta-vo! – įtūžęs skandavo.

Kelias minutes tylėjom.

– Į Lietuvą lėčiau kaip ant sparnų. Nežinojau, kad visur manęs laukia tik širdgėla. Tėvų neberadau. Pirma mirė tėvas, po trejų metų – ir motina. O aš vienturtis... Ilgai ieškojau Solveigos pėdsakų. Ministerijoje sužinojau buvusių jos kursiokų paskyrimo vietas. Bet beveik visi jau ne kartą pakeitė darbo vietas, merginos – pavardes. Vis dėlto keletą šiaip taip suradau. Iš vienos ir gavau šitą nuotrauką. Apie Solveigą niekas nieko tikra nežino. Pagaliau paaiškėjo, kad ji gyvena uostamiesty. Savaitę ieškojau ten. Vargais negalais sužinojau jos adresą.

Sekmadienio popietę miesto pakraštyje susiradau tą namą. Antras aukštas. Stovėjau prie durų ir jaudinausi kaip niekad. Pasibeldžiau. Atsiliepė iš kart keli balsai. Įėjau.

Nedidelis kambarys skendi dūmuose. Už stalo sėdi du jūreiviai, tarp jų – moteris. Susivėlus, išpurtusiu veidu. Visi trys girti. Ant stalo voliojasi silkės, duonos riekės, buteliai.

– Dar vienas, – pikta suburbėjo kažkuris vyrų.

– Ko nori? – gergždžiančiu balsu paklausė moteris.

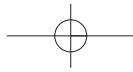
Iš pradžių maniau, kad ne ten pataikiau, tik, moteriai pasisukus į mane, šmėkstelėjo pažįstami bruožai. Solveiga! Tai ji! Bet, viešpatie, kokia!..

Ir ji pažino mane. Permetė drumzlinomis akimis savo sugėrovus, atsilošė ir pikta suriko:

– Marš abu po velnių!..

Tie nustebę įsistebeilijo į ją.

– Dinkit man iš akių, kuiliai! – šaukė... Solveiga.

Tie atsikėlė ir išėjo.

Atsistojo ir ji. Žengė porą žingsnių manęs link, bet, matyt, apsigalvojo ir vėl klestelėjo ant kėdės.

– Pagaliau atėjai ir tu... Na, ką gi. Sėskis, būsi svečias, – parodė į laisvas vietas. – Išgersim, pasikalbėsime, – pastūmė kažkurio neišgertą stikliuką, savo pasislinko arčiau.

Jaučiausi lyg gavęs kuolu per galvą. Atsisėdau, o burnos praverti negaliu.

– Ko tyli? – klausinėjo Solveiga. – Neturi ką pasakyti? Ir nereikia. Prisi-klausiau aš tų jūsų šnekų. Kai tave paėmė, Stasys ramino mane, guodė. Ir priguodė... – parodė į kampa. O ten, lovoje, susirietęs apvaliomis akimis žvelgė kokių šešerių metukų berniukas. Šalia jo kažkokį žaisliuką čiulpė visai maža mergytė.

– Panašus? – nusikvatojo Solveiga. – Gerk! – paragino ir pati išlenkė savo stikliuką. – O tos tėvo nežinau. Ir nereikia, vis tiek metrikuose – brūkšnys.

– Solveiga... – pagaliau pratariau.

– Tylėk! – nutraukė mane. – Dabar jau aš kalbu. Tau įdomu, kaip gyvenu? Dabar gyvenu gerai. Turiu pastogę, darbą, duonos ir degtinės. Silkių atneša... Ko daugiau reikia?

– Solveiga, kaip tu... – ieškojau švelnesnio žodžio, – čia atsidūrei?

– Kaip tavo Solveiga pasidarė girtuoklė ir paleistuvė? O ji pati nepasidarė... Ją padarė... Kai nėščia išėjau, tai kur man dėtis? Tėvams geriau ir nesirodyk.. Nuo tilto į upę? Kur su mažiuku? Užėini vienur, kitur ieškoti darbo, tai visi žiūri kaip į raupsuotąją... Spjoviau į visus lengvus darbus ir dabar fabrike. Dieną dirbu, o naktį – ką noriu...

– Ir tu... – bandžiau ją nutraukti.

– Ir aš patenkinta. Neverkiu. Visas ašaras jau seniai išverčiau... O tu ko atėjai? Atvesti mane į doros kelią? Nepavyks. Neimsi gi manęs su dviem vaikais, tokios. O jeigu ir sukvailiotum, aš vis tiek neičiau. Gailesčio man nereikia. Juk mylėti – nemylėsi... Tai kam aš tau reikalinga?.. Jeigu nori, lik nakvoti. Tu su manim juk nė karto negulėjai... nors tokią... Nenori – eik po velnių!..

Atsistoju ir tylėdamas išėjau.

Parduotuvėje nusipirkau degtinės ir viešbutyje mirtinai nusigėriau. Pirmą kartą gyvenime. Nuo tol degtinės nekenčiau. Išgeriu, tik kai dūšioje pasidaro baisiai juoda. Tada darausi plepus, kaip šiandien... – išpylė paskutinius lašus iš butelio.

– Visą savaitę buvau kaip apdujęs. Ką galėjau smerkti, ką galėjau teisinti? Juk aš tiek laiko gyvenau kaip kitoje planetoje, viskas čia jau svetima, nesuprantama... Nebeieškojau daugiau nieko. Tiesiog bijojau ką nors iš pažįstamų susitikti. Išvažiavau į Uralą.

Dešimt metų ten prabuvau. Dirbau kasyklose, paskui – į geležinkelį. Gyvenimas neblogas, nenuobodus, bet kažko lyg trūksta. Grįžau. Vis dėlto sava žemė... Į Vilnių. Gal būčiau ten ir likęs, bet... – jis pakrapštė „Belomoro“ pakelį. Tuščias. Sugniaužė jį. Aš pasiūliau „Primos“. – Ne, – papurtė galvą. – Rūkyti pradėjau tik Urale, o ten cigarečių beveik niekas nerūko. – Atsikėlęs iš spintelės išsiėmė naują pakelį. Užsirūkė. – Susitikau savo gimnazijos draugą. Buvusį kaimyną. Mūsų tėvai labai sugyveno. Dabar – uniformuotas, antpečiuose didelės žvaigždės. Užsikvietė pas save. Nuėjau, visą vakarą plepėjom, prisiminėm jaunąsias dienas, draugus, kaimynus. Išsipasakojau ir aš. Kada, kaip, už ką, kur...

Po kokios savaitės skambina man į bendrabutį. Ateik, atseit įdomių žinių turiu. Nuėjau, o jis be jokių įžangų ir sako:

– Archyvuose knaisiojasi ir tavo bylą užtikau.

– Nieko nauja ten nėra, – sakau. – Viską dar puikiai prisimenu.

– Yra ir ko tu nežinai. Dėl ko tave ir tavo draugą suėmė. Įskundė jus. Švelniau tariant, pranešė, informavo saugumo organus apie įtartinus jūsų ryšius, poelgius, nuotaikas, kalbas.

– Negali būti! – prieštaravau. – Nieko įtartina nebuvo ir negalėjo būti.

– Deja, tai – faktas, – iš stalčiaus išėmė storą pilką aplanką. – Tai draudžiama, – paaiškino, – tačiau čia nei valstybinės, nei karinės paslapties jau nėra. Skaityk, – atvertė.

Gražiu, tvarkingu braižu išrašyti keli dideli popieriaus lapai. Įsisiurbiau akimis. Kuo toliau skaičiau, tuo labiau mane krėtė drebulys. Ne, melo čia nebuvo. Viskas teisybė, bet kokia šviesa viskas nušviesta! Kiekvienas mano biografijos faktelis, jeigu tik yra nors mažiausia galimybė jį kitaip interpretuoti, kiekvienas neatsargiai ištartas kritiškesnis žodis, kiekvienas susitikimas su kuo nors, kiekviena išvyka komentuota taip, kad ir nenorom turi prieiti išvadą – tikrų tikriausias šnipas. Ir viskas taip sklandu, suderinta, logiška, kad net aš pats imčiau save įtarinėti. Matyt, žmogus rašė neskubėdamas, ne savaitę, apgalvodamas kiekvieną žodį, pasverdamas kiekvieną sakinį.

Kas jis, taip gerai pažįstas mane, sekęs kiekvieną mano žingsnį? Netverdamas atverčiau paskutinį lapą. Ir nustėrau, nepatikėjau savo akimis. Perskaičiau dar ir dar kartą. Pablukęs rašalas neišnyko. Stasys! Stasys Kazlauskas! Stasys Ožiukas! Mano geriausias draugas!..

Po kojomis susiūbavo žemė: smūgis peiliu tiesiai į širdį. Iš užnugario.

Solveigos žodžiais apie Stasio sūnų tada aš abejoju. Maža ko gali prikaltėti prasigėrusi, viskuo nusivylusi, ant viso pasaulio įtūžusi, visur vien tik juoda tematanti nelaiminga moteris. Bet dabar buvau tikras, kad tai – tiesa. Jis taip pasielgti galėjo. Taip jis ant mūsų išliejo savo suvalkietišką pavydą, pagiežą.

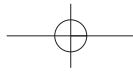
Tą naktį aš dangum ir žeme prisiekiau jam žiauriai atkeršyti. Už Solveigą, už Levą, už save, už tuos, kuriems nereikėjo gimti, už tuos, kurie turėjo gimti, bet negimė.

Dzūkai, žinai, karšti, staigūs. Kaip degtukas: greitai užsiplieskia, dega kaitriai, tačiau trumpai. Bet aš laukti jau išmokau. Lauksiu, ieškosiu nors visą gyvenimą.

Pradėjau sekti Stasio pėdomis. Nuo pat pradžios, nuo to laiko, kai mane paėmė. Neskubėdamas, nepastebimai, kruopščiai. Kaip geras medžioklinis šuo. Kaip indėnas karo kelyje.

Mums išnykus, jis tikrai, Solveigos žodžiais, ją ramino, guodė. Bet neilgai. Kai ji pasijuto ne viena, Stasys įkalbinėjimais, grasinimais privertė ją iš instituto išeiti. Ji ir išėjo. Niekam nesiskųsdama, tyliai, nepastebimai. Dievo avelė... Pagaliau nieko kita jai ir neliko. Anie laikai tai ne dabar, kai mergina su vaiku nekelia jokios nuostabos, pasipiktinimo, kai galų gale kebli padėtis ištaisoma penkiais rubliais ir neapmokamomis trijų dienų atostogomis...

Paskutiniame kurse Stasys vedė. Ir ką? Mūsų fakulteto dekaną dukterį, beje, vienturtę. Senmergė, negraži, bet aukštasis, gera tarnyba, turtingi tėvai... Išlaikė Stasys valstybinius ir liko aspirantūroje. Trejus metus prasiūrytė, bet disertacijos taip ir nesukurpė. Perėjo į tyrimo institutą, – ir ten neužsibuvo. Su

žmona išsiskyrė. Vaikų nebuvo. Nenorėjo. Iš Kauno persikėlė į periferiją. Ėmė vadovauti vienai organizacijai. Ši – jauna, įkurta vos prieš metus. Nei rimtų kadry, nei tvarkos, nei darbo. Bet, pasirodo, Stasys pateko į „savo“ kėdę. Iš visur prisirankiojo specialistų, įvedė tvarką, viską sustygvavo. Greitai jo vadovaujama organizacija išsiskyrė iš kitų, iškopė į pirmaujančias. Moka organizuoti darbą, dirbti su žmonėmis, turi autoritetą. Darbuotojai jį gerbia. Griežtas, sako, reiklus, bet teisingas, neatsitvėręs stalui, nesipuikuoja.

Vedė antrąkart. Jaunutė. Graži. Vaikšto išsipusčiusi, kaip lėlytė. Mokytoja. Dabar jie gyvena gerai. Net labai gerai. Nuosava „Volga“, erdvus butas, nauji baldai. O vaikų nėra, nors abu labai nori. Likimo ironija...

Taip atsekiau jį iki lizdo. Kad būtų arčiau, iš Vilniaus persikėliau čia. Įsi-prašiau į grafikinius. Nusipirkau „Java“ ir beveik kiekvieną laisvą dieną važinėju ten. Netoli, gretimas rajonas. Persirenginėju, dėdavausi tamsius akinius, klijuodavau barzdą – kaip pigiame detektyve... Sužinojau viską: kur ir kada jis vaikšto, važiuoja, valgo, ką mėgsta, su kuo draugauja, kur meškerioja, medžioja... Dešimtis kartų galėjau jį lengvai, nepalikdamas pėdsakų, užmušti, sunaikinti, perkąsti jam gerklę, lėtai nukankinti... Bet to maža! Maža!..

Žilius pašoko nuo kėdės, ėmė blaškytis po kambarį. Man per nugarą šiurpuliai nubėgo. Žiūrėdamas į perkreiptą veidą, susiaurėjusias akis, aš nepavydėjau nei Stasiui, nei kam kitam, stojusiam skersai kelio. Jis, be abejo, kantrus, bet kai kantrybė trūksta... Viskas turi savo ribas.

Staigiu judesiu Žilius čiupo nuo stalo popirosų pakelį, drebančiais pirštais išplėšė vieną. Nulūžo. Sviedė į peleninę, išsitraukė kitą. Užsidedė. Žingsniai sulėtėjo. Sustojo. Klestelėjo į kėdę, lyg užnešęs sunkų krovinį į aukštą kalną. Parėmė rankomis galvą.

– Tai kas, kad jį užmušiu. Na, kankinsis minutę, dvi, valandą, kelias... O paskui viskas. Jis nieko nebejus, jam bus vis tiek... Mirtis – visų blogybių, visų skausmų pabaiga, – pakartojo jau anksčiau pasakytą mintį. – O reikia, kad atpildą už blogį, padarytą kitiems, jis jaustų ilgai, visą gyvenimą.

Užmušiu... Jį iškilmingai, su pompa, palaidos. Kalbas gražiausias sakys, laikraščiuose užuojautos, ko gero, nekrologas... Kaipgi: toks nuostabus darbuotojas, puikus draugas žuvo nuo nusikaltėlio rankos... Jo atminimas amžinai liks mūsų širdyse... Ne! Ne to aš noriu!.. Laukiau tiek, lauksiu dar. Nejaugi neatsiras kokios progos...

Ir sulaukiau. Ir atsirado.

Praėjusį mėnesį vėl nuvažiavau ten. Paskutinį kartą. Daugiau nebevažiuosiu. Nebereikės. Nuvažiavau ne motociklu, o autobusu. Apsirengiau pačiu geriausiu kostiumu, šviesiu lietpalčiu, užsidėjau madingą skrybėlę. Pasi-puošiau kaip į vyriausybinių priėmimą...

Penktadienio vakaras. Gatvės pilnos žmonių, visi skuba. O man skubėti nėra ko. Dar anksti: prasidės aštuntą, aš turiu pasirodyti prieš devynias. Gal šimtąjį kartą pergalvojau visas smulkmenas, visus galimus ir net negalimus atvejus, situacijas. Nepasisiekti negali! Tokia proga negreit pasitaikys: Stasio vadovaujama organizacija švenčia savo dvidešimties metų jubiliejų. Ketvirtą valandą iškilmingas susirinkimas buvo įstaigoje, o aštuntą – visa miesto valdžia renkasi restorane. Bus svečių ir iš Vilniaus. Oficialiai. Tik vadovai, atstovai, delegatai. Be antrųjų pusių, be muzikos, be šokių. Beveik vieni vyrai. Kalbos, tostai, sveikini-mai, linkėjimai, garbės raštai ir, be abejo, „kuklios“ vaišės, „aplaistymai“.

Pusę devynių susigavau juodą „Volgą“. Ne taksi, žinoma. Kad nuvežtu prie to restorano.

Įėjau. Prie rūbinės stovįs senukas žengė man priešais, norėjo kažką sakyti, lyg šlagbaumą ištiesė ranką. Nesustodamas užmečiau ant jos savo lietpaltį, į kitą ranką įdaviau skrybėlę. Rūbininkas taip ir liko išsižiojęs.

– Pavėlavau... – žvilgtelėjęs į laikrodį, atsainiai burbtelėjau. – Na, nieko. Draugas Kazlauskas, mane pamatęs, vis tiek baisiai apsidžiaugs... Turbūt jau visi susirinkę? – paklausiau.

– Pagal sąrašą visi, – atsakė pagarbiai nusilenkdamas.

Priėjau prie veidrodžio, neskubėdamas susišukavau, pasitaisiau kaklaraištį, nosinaitę kišenėlėje, pro stiklines duris atidžiai stebėdamas, kas dedasi salėje. O ten jau lengvas šurmulyš. Kažkas ką tik baigė kalbėti, matyt, pasiūlė tostą, nes visi pakėlė taureles.

Su taure rankoje atsistojo solenizantas. Stasys Kazlauskas.

Didžiojo atpildo valanda išmušė.

Garsiai trinktelėjęs durimis, žengiau kelis žingsnius ir sustojau. Visi atsisuko, įsmeigė į mane, niekada niekur nematyta, akis. O aš nemačiau nieko, tik jį. Patenkintą, laimingą, besišypsantį visu veidu. Pažvelgė į mane, susiraukė: kas drįsta trukdyti tokiu momentu? Kelias sekundes žiūrėjo nejudėdamas, paskui jo akys išsipūtė, jose atsirado nuostaba, baimė, siaubas. Buvo tiesiog matyt, kaip iš ką tik buvusio rausvo veido slūgsta kraujas, glemba putlūs skruostai.

Man staiga išdžiūvo burna, ėmė drebėti rankos. Visa, ką buvau kruopščiai apgalvojęs, ūmai išdulkėjo iš atminties.

– Pažinai?.. – prašvogždžiau.

Stasys tebežvelgė į mane lyg į vaiduoklį.

– Tai aš. Gyvas. Gyvas! – mano balsas ėmė skambėti. – O Levas liko ten! Po žeme. Žmogžudy!.. – mane lyg svetima jėga stūmė prie jo. Priešais jį, šioje stalo pusėje, sėdėję nejučiomis prasiskyrė, ir dabar mes stovėjome vienas prieš kitą.

– Niekš! – Stasys lyg nuo smūgio ranka prisidengė veidą. – Jis mirė, tavo apšmeižtas, įskūstas!.. Šunie pasalūne!.. Ką tu padarei su Solveiga? Ar žinai, kas dabar iš jos?..

Aš visai pamečiau galvą. Neseniai buvau Klaipėdoje. Ieškojau Solveigos. Neradau. Iš jos atėmė motinystės teises. Mergaitė vaikų namuose. Berniukas jau suaugęs. Kariuomenėje. Ją keliskart siuntė į Naująją Vilnią. Nepadėjo. Keliskart buvo ligoninėje. Toje... Dabar irgi ten.

Stasys bejėgiškai susmuko kėdėje. Susikūprino, galvą įtraukė į pečius. Per kelias minutes paseno dvidešimčia metų.

Visi sėdėjo be žado, lyg paralyžiuoti. Tik vienas apkūnus akiniuotis skubiai atsistojo ir priėjo prie manęs.

– Aš – milicijos viršininkas papulkininkis... – prisistatė. – Jūs suimamas...

– Žinau, – ranka atstūmiau jį. – Tik pirma išsipagiriokite.

Viršininkas, pasirodo, nekvailas ir operatyvus. Nieko neatsakęs, išskubėjo pro duris. Aišku, prie telefono, iškviesti milicininkų. Taip ir turėjo būti. Viskas numatyta. Grįžo šaltas protas ir savitvarda.

– Ką gi. Kol ateis pareigūnai manęs suimti, aš spėsiu viską papasakoti. Juk rajono vadovai, tavo viršininkai privalo žinoti, kas tu toks.

Stasys maldaujančiai ištiesė ranką:

– Nereikia...

– Dabar galiu ir patylėti, bet nemanyk, kad viskas pasibaigs penkiolika parų. Aš pasipriešinsiu einantiems tarnybinės pareigas ir mane teis. O per teismą...

Teisingai numačiau. Grįžo milicijos viršininkas, paskui jį – du uniformuoti pareigūnai. Tie ryžtingai žengė prie manęs.

– Nelieskit jo! – pavargusiu, bet valdingu balsu įsakė Stasys. Jis tikrai turėjo didelį autoritetą: milicininkai neryžtingai sustojo, susižvalgė tarp savęs, paskui viršininkas kažką tyliai įsakė, ir tie pasišalino iš salės.

Žiūrėjau, nenuleisdamas akių, į suglebusį, susmukusį, palaužtą, sutriuškintą Stasį ir jutau, kaip širdyje verdantį pyktį, kraujo troškimą išstumia džiaugsmas, pasitenkinimas. Atkeršyta! Atkeršyta! Tereikia jam ant šios baisios žaizdos dar užpilti druskos, kad skaudėtų aitrčiau, degintų ilgiau, iki mirties.

– Ar nors kartą matei savo sūnų? Tavo ir Solveigos? Sūnų. Šaunų vyrą? Stasys pakėlė galvą. Jo akyse šmėkstelėjo kažkas panašaus į... nuostabą.

– Čia, – išsiėmiau iš vidinės kišenės lapuką, – mano adresas. Gali paduoti į teismą. Lauksiu lygiai mėnesį.

Stasys vėl susigūžė.

– Kitoje pusėje – adresas Solveigos...

Stasys paslėpė veidą delnuose.

– ...ir tavo sūnaus. Irgi Stasys. Tik be tėvavardžio. Ir pavardė ne tėvo. Motinos, – numečiau lapuką ant stalo.

Subliūškęs Stasio veidas tartum atgijo. Paėmė popieriuką ir ilgai žiūrėjo... į antrą pusę. Paskui pakėlė galvą ir sušnibždėjo:

– Ačiū...

Jis dėkoja! Man! Judas Iskarijotas... O gal nuoširdžiai? Juk prabėgo tiek metų... Bet vis dėlto negalėjau atsisipirti norui uždėti tašką ant „i“. Atsikvėpiau ir spjoviau jam į tas mėlynas, tokias pažįstamas akis.

Jis nenusisuko, neužsidengė. Tik sumirksėjo ir tebežiūrėjo į mane.

Aš apsisukau ir neskubėdamas išėjau. Rūbininkas padavė lietpaltį, skrybėlę. Įkišau jam į ranką trirublę. Su juo kalbėję milicininkai pasitraukė į šalį, paskui mane nesekė.

Už pusvalandžio išvažiavau taksi.

Abu tylėjome. Ilgai. Paskui įsikišau į kišenę beveik tuščią „Primos“ pake-
lį, degtukus ir atsistojau. Žilius atidarė langą, užgesino šviesą.

– Palydėsiu. Tegul kambarys prasivėdins.

Bežingsniuojant jau tuščiomis gatvėmis, buvau prisiminęs motociklą, bet jau tiek to. Po visa, ką išgirdau, būtų kažkaip netaktiška. Nuėjom dar gerą puskilometrį. Staiga Žilius nei iš šio, nei iš to paklausė:

– Kiek turi vaikų?

Pasakiau.

– Kur žmona dirba?

Pasakiau.

– Ji vietinė? Giminių kaime turi?

– Ne. Kauniškė.

– Duok keturis.

– Ko? – nesupratau.

– Šimtus. Rublių.

– Kam? Už ką? – man niekaip nesirišo mintys.

– Man. Už motociklą.

Keturi šimtai už beveik naują „Java“ su priekaba? Ar jis sveiko proto?

– Ne. Aš – ne ubagas, man išmaldos nereikia, – supykau. – Sakykit rimtai.

– Aš pasakiau – keturis.

– Aš pasakiau – ne. Duodu septynis.

– Kai apsigalvosi, ateik.

Mes jau buvom prie mano durų. Atsisveikinom.

Į prabudusios žmonos klausimą, už kiek susitarėm, tik neaiškiai sumurmėjau. Nepradėsi juk paryčiais aiškinti, kad nieko neišėjo, nes jis prašė keturių, o aš siūliau septynis. Mus abu palaikys pergėrusiais ar visai kuoktelėjusiais. Tiek to. Pragyvensiu be „Javos“. O gal dar apsigalvos? Bet kur tau! Toks titnagas.

Pas jį užėjau, tik mano atostogoms baigiantis. Kieme sutikęs šeimninę pasiteiravau, ar „kvartirantas“ šiandien nedirba. Ši tik akis išpūtė.

– Nėra. Jau beveik savaitė, kai išvažiavo.

– Kur? – nustebau.

– Nežinau. Tik pasakė, kad keičia darbą, pasiėmė rūbus, radijukę ir išvažiavo.

– O kiti... daiktai? – neiškenčiau.

– Geriau neklausk, – sumosavo rankomis moteriškė. – Kas per žmogus... Viską paliko. Ir baldelius, ir net televizorių. Žiūrėkit, sako. Knygas tai visą laiką atiduodavo. Nusiperka, perskaito ir neša mano vaikams... Tiesa, jums laiškas yra.

Palaukiau, kol atneš. Užrašyta mano pavardė. Užklijuotas. Atplėšiau.

Na!..

„...buvusiam bendradarbiui... išvažiudamas draugystės ženklan dovanu ju motociklą „Java“. Valstybinis numeris ..., rėmo Nr. ..., variklio Nr. ... . Su priekaba. Rėmo Nr. ...“

Dovanojimo aktas patvirtintas notaro. Kaip pridėra.

– Kiti popieriai, sakė, motocikle, – pridūrė šeimninė.

Jų žiūrėti nėjau.

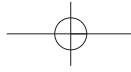
Žilius liko ištikimas savo principams. Pasakė, kaip kirviu nukirto. Nenori duoti keturių, nereikia nieko.

O kaip man pasielgti? Irgi: „nenori už septynis, nereikia visai“?

Ką daryti? Atsisakyti? Jeigu jis turėtų kokių nors giminių. O dabar? Prasivolios kokius metus kitus, aprūdys, o paskui vis vien parduos kam...

Ta „Java“ per daugelį metų nuvažiavau ir vienas, ir su žmona, ir su sūnumis daugelį tūkstančių kilometrų. Pribaigė ją sūnūs. Dabar jie niurzgia, kad tas senas laužas tik vietą garaže užima. „Žiguliukui“ ankšta. Bet išmesti nedrįsta. Taip ir stovi ji, nebyliai primindama pavydą. Vieną iš septynių didžiųjų nuodėmių.

Pačią baisiausią, pačią šlykščiausią.

MĀRIS ČAKLAIS

91

Iš latvių k. vertė ARVYDAS VALIONIS

ieškant žodžio

*Dievas lanksto horizontą geležinį
ir horizontas nebežino ką sakyti
aš ieškau žodžio paskutinio
aš noriu baigt eilėraščių rašyti*

*kas mane dar gali nuraminti?
te žiba žviegia perka skrodžia
ant kaktos pajutęs ranką šiltą
išgirstu: nėra juk tokio žodžio*

*ir tūkstantį kartų žinodamas tai
aš eisiu nes žodis jau sklendžia*

*paleido Dievas laisvėn horizontą
vėl ta žalia tamsa ir atsikvėpti lengva*

2001

duokit man sintagmą

*naujo amžiaus naktį
pabundu iš sapno:
duokit man sintagmą!*

*bėga stingdamas
paprastai prijungtas*

Latvių poetas, publicistas, vertėjas Māris Čaklājis (Māris Čaklais, 1940–2003) išleido 16 eilėraščių knygų, 5 poezijos rinktines, 5 vaikų poezijos rinkinius, 4 esė ir 5 prozos knygas. Prie jų šliejasi gausūs vertimai. Dirbo laikraštėje „Literatūra un Māksla“, paskutiniiais gyvenimo metais buvo žurnalo „Karogs“ vyriausiasis redaktorius. 1987 m. „Vagos“ leidykla išleido M. Čaklajo poezijos rinkinį „Spūsties valanda“ (vertė M. Martinaitis).

*grūdelis žydras:
suteikit man alsos!*

*duok Dieve sintagmą duok man pažinti ne-
pažintą (tai nutinka kas dieną – šoka
šėlsta ulba) leiski man sugauti ne-
sugaunamą kad akimirką ant debesies krašto
kabotų tavo teisybės žirklių (ak
leis į kapą taraparam ir t. t., aš šiam pasauliui
palieku teisę sukurti visas
tinkamas man išnašas) duoki aš prašau
laukdamas šioj alpioj beorėj beveidėj
maišaty duoki kelią nesilpstančioji
alsa mano nepaprastajai
kulminacijai tolumoj kylančiai žūties
nuojautai meilės žaibo blyksniui*

*išeiti iš kur atėjau
nereikia man nebūdingos
gėdingos nekaltybės stigmų*

*duoki Dieve sintagmą
duoki Dieve Osintagmą*

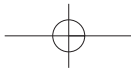
2002

elegija

*į šią dieną vartai užkelti
o prasivėrė vartai jau kiti
prausias žodžiai mūsų vandeny
nuo šiol daug ką iškęst turi*

*randai kuriuos diena pradrasko
tik soduose vidurnakčio užgyja
mūsų norai kapiliarais
kopia į svajų žydrynę*

*karšti likimai į pakaušį atsidūsta
nuo jų nepabėgs nė vienas
ir meilė ta erdvė atplūstanti
skirta šiai permainingai dienai*

*veriasi atsiveria pievos
bitė klimpsta nektare
srovė arterijomis skuba
bet tavęs šalia nėra*

2001

serenada iš kelionės

*prisimenu žodį vėjas
prisimenu žodį auksas
užmiršau žodį burna
užmiršau žodį skausmas*

*kam man šis wind
kam man šis gold
kam man šis mouth
jei – skausmas*

*gražu prisiminti
dar gražiau užmiršti
žodį tikrajam laike*

2000

bėgantis laikas

*iš kokių čionykščių arklidžių
šie kaušintys pro šalį?*

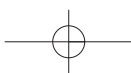
*iš kokio anapusinio dangaus
ši troški šiluma?*

*lekia vasaros gatve
pūkinė tuopų ugnis*

*plazda vasaros suknelė
dvelksmas jau audra artėja*

*figūra ant laiptų kurie
akimirksniu
linija nutįs*

2000

pamaldos

*nesurūšiuosim kritusiųjų
vieni už kitus geresni*

*blogieji
laiku
nepateikė paraiškų
2001*

citatų vasara

*autobusas danguje
siela kišenėj
kaip paprasta!*

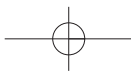
*Čakas
ir Vikas su Imantu
Manto Kristiano balse*

*turim sekti kartu
čia daug kas
chronologiškai neteisinga*

*bet:
kitaip negali*

*viskas paprasta
viskas viena*

*pagaliau dangus
kone kišenėj
2001*

JOYCE CAROL OATES

95

Akmenuota kalva

Apsakymas

Iš anglų k. vertė POVILAS GASIULIS

Zyziau zyziau, kol išzyziau iš mamos dešimt centų, tada iškart keliuku, kirtau kampą tiesiai į plentą ir – į degalinę. Degalinė – mano dėdės Vinfildo. Automobilių remonto dirbtuvėje du automatai, taigi teko rinktis: gazuoto gėrimo ar saldinių. Tiesa, automatų – trys, bet vienas su cigaretėmis, manęs nedomina.

Minutę kitą pasvarsčiusi nusipirkau butelį pepsikolos.

Kartais atvažiuoja žmogus atrakinti automatų ir išimti pinigų, ir jei pasitaiko tuo metu būti tenai, įdomu paspoksoti, kaip greit reikiamu raktu galima pakeisti automatų išvaizdą. Tas žmogus atvažiuoja baltu sunkvežimiu su Kanzaso numeriu lentelėje, kitokios spalvos negu mūsų, atrakina automatą, išima pinigus ir prikrauna prekių. Mažesni, būdavo, apstojam ir žiopsom. Atrodydavo keista, kaip greitai keičiasi automatų išvaizda – priekis atvėpęs, vidus kaip ant delno. Ir tik dėl to, kad atvažiavo žmogus su reikiama raktais.

Atėjau į kiemą pas dėdę. Taisė automobilį. Gulėjo, palindęs po apačia, ant tokio medinio daikto su voleliais, kad lengva būtų išsiirti iš po automobilio. Mačiau tik batus. Batai sunkūs, tepaluoti. Paklausiau, ar mano pusseserė Džordžija namie – jie gyvena už poros mylių, būčiau galėjusi nueiti, – bet jis atsakė, kad ne namie, o Stratone, pasamdyta trims dienoms prižiūrėti vaiką. Aš tai žinojau, bet pamaniau, gal žmonės apsigalvojo.

Joyce Carol Oates (g. 1938 m.) gimė Lokportre (Niujorko valstija), augo katalikiškoje airių kilmės amerikiečių darbininkų šeimoje. Nuo 1978-ųjų dėsto kūrybinį rašymą Prinstono universitete. J. C. Oates – viena ryškiausių ir produktyviausių šiuolaikinių amerikiečių rašytojų. Yra išleidusi per 55 knygas: apsakymų ir eilėraščių rinkinių, įvairios tematikos ir stilistikos romanų, pjesių.

– Ar šiandien atvažiuos žmogus išimt pinigų?

Dėdė neišgirdo. Sriubčiojau pepsikolą, lyžčiojau butelio gurklio kraštą. Gazuoti gėrimai man patinka – pirmieji du trys gurkšniai. Mažumą ap sunkstu ir tada jau geriu iš lėto. Kartais, kas lieka, net išpilu, bet taip, kad niekas nepamatytų.

– Ar tas žmogus, kur automatus tvarko, šiandien neatvažiuos?

– Kas? Ne. Kada nors kitą savaitę.

Dėdė išsiyrė iš po automobilio. Jis – mamos brolis, už mamą keleriais metais vyresnis. Tankiais rudais gaurais, veidas murzinas.

– Vakar vakare Džordžijai neskambinai?

– Neskambinau. Mama neleido.

– Nejmanoma buvo prisiskambint. Betei rūpėjo paklaust, ar viskas gerai, o linija visą vakarą užimta ir užimta. Betė net buvo pasišovus važiuot į Stratoną. Važiuk šešias mylias, o gal ten nieko neatsitiko. Tikrai neskambinai?

– Neskambinau.

– Šįryt Betė jai davė velnių, o ana sako, girdi, visą vakarą nešnekėjusi, gal ryšys buvo sutrikęs. Džordžija baisi melagiūkstė, ir jeigu nutversiu, kad krečia kvailystes...

Jis nužingsniavo į dirbtuvę. Iš kombinezono užpakalinės kišenės styrojo purvinas skuduras. Jis net nepasižiūrėjęs jį, kad ir purviną, nuolat išsitraukia prakaitui nusišluostyti. Stebėjau, ar ir dabar išsitrauks. Ir išsitraukė, ir nusišluostė.

Vos susilaikiau nesijuokusi – iš to skuduro ir iš to, kaip išsisuko Džordžija. Puikiai numaniau, kas su ja šnekėjo telefonu.

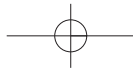
Nuo gazuoto gėrimo persėjo liežuvį. Stipri saldi rūgštis net burną sutraukė. Atsisėdau ir ėmiau spoksoti į plentą. Mes gyvenam pačiam Kolorado vidury, prie kelio, kertančio valstiją iš rytų į vakarus. Kepino. Siurbtelėjau gurkšnelį, antrą, trečią, ketvirtą. Prispaudžiau butelį sau prie kelių – man buvo karšta. Pastačiau ant vieno kelio ir bandžiau išlaikyti stačią, bet nuvirto. Žiūrėjau, kaip gėrimas bėga ant betono.

Tingėjau pajudinti kojas, todėl pirštai sušlapo.

Keliu važiuo pikapas, a, tai Votkinsas, papypsėjo mums su dėde. Važiavo į Stratoną. Pagalvojau: et, galėjau pasivažinėti su juo. Pati nežinau, kaip šovė tokia mintis, juk man greit reiks grįžti namo, mama užmuštų, jei neatsiklausus išvažiuočiau į miestą. Mudvi su Džordžija sykį, kai birželį mokyklą paleido atostogų, taip ir padarėm, tolokai paėjom plentu, paskui susistabdėm tokį aplamdytą automobilį, vyrukas pasirodė pažįstamas, o kai sustojo ir atidarė dureles, pamatėm, kad visai nepažįstamas, tik jau buvo šaukštai popiet. Bet nieko neatsitiko, žmogus pasitaikė geras. Namo visą kelią kulniavom pėsčios, daugiau ką stabdyti bijojom. Nei mano, nei Džordžijos tėvai nesužinojo, bet daugiau nerizikavom.

Nusekiau paskui dėdę į dirbtuvę. Pastatėlis paprastas, medinis, prieš kelerius metus nudažytas baltai, bet dažai vietom jau lupasi. Viena patalpa ir tėra. Grindys betoninės, prilaistytos tepalų, ištrupėjusios. Viską žinau atmintinai: lubų lentas, ant sienų kabančius, ant ilgų aprūdijusių strypų sukartus tokius didžiulius juodus guminius daiktus, mano mėgstamą „Cat’s Paw” reklamą, alaus ir cigarečių reklamas ant blizgančių kartoninių stovų. Žiūrint ir į galvą neateitų, kad atveža juos suplotus, gali pats išlankstyti ir

sustatyti kaip lankstinukus, kokių pridėliojam po Kalėdų egle. Saldainių automatae langiuokuose sudėti saldainiai: *Milky Way*, *O Henry*, *Junior Mints*, *Mallow Cup*, *Three Musketeers*, *Hershey*. Man jie visi skanūs. Būna, kad labiausiai mėgstu *Milky Way*, ir būna, kad kelias savaites iš eilės perku tik *Mallow Cup*, mėginu surinkti kartoninių raidelių tiek, kad susidėtų *Mallow Cup*. Su saldainiu gauni vieną raidelę, o sudėjęs visą pavadinimą gali siųsti ir laukti prizo. Bet vis trūksta „w“. Daugiausia „l“, ir pikta išvyniojus popierėlį rasti dar vieną, kai jų jau turi visą dešimtį.

– Ar nepaskolintumėt penkių centų? – paprašiau dėdės.

– Neturiu smulkių.

Taip jau ir neturi, pagalvojau. Mano dėdė tikras nagas.

Paspaudžiau mygtuką „gražinti monetą“, bet nieko neiškrito. Patraukiau rankenėlę po *Mallow Cup*, bet irgi nieko neiškrito.

– Nense, neknibinėk ten nieko, girdi?

– Kad neturiu ką veikt.

– Na, mama rastų tau darbo.

– Pati gali pasidaryt.

– Taip jai ir pasakysiu, nori?

– Sakykit, sakykit.

– Ei, o tėtė sužinojo ką nors daugiau apie tą vyruką iš Polo?

– Kokį vyruką?

– Ką aš žinau, kažkokį, kur sukėlė muštynes ir suimtas. Tarnavo kartu su tavo tėte laivyne, neprisimenu pavardės.

– Nežinau.

Dėdė nusižiovavo. Išsekiau paskui jį laukan. Jis pasirąžė ir vėl nusižiovavo. Buvo baisiai karšta. Ant plento tyvuliavo netikros vandens balutės, tokios paslaptingos, visada, kai artėji, tolsta. Užhipnotizuoti gali. Tiesiai prieš dirbtuvę pakelėje – stulpelis su pašto dėžute, o toliau – krūmokšniais apaugę, neišvaizdūs laukai, ganyklos ir didelės akmenuotos kalvos.

Pagalvojau: gal nueiti ir patikrinti, ar nėra laiškų dėdei, tačiau žinojau, kad dėžutė tuščia. Rytą gavom tiktai mano užsisakytą brošiūrą apie tai, kaip užsidirbti pinigų apeinant namus ir pardavinėjant papuošalus, bet dabar ji man neberūpėjo.

– Sekasi Džordžijai, – sakau. – Man irgi praverstų koks doleris.

– Aha, – atsiliepė dėdė. Nei jis girdėjo, nei ką.

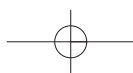
Pasižiūrėjau į remontuojamo automobilio veidrodėlį. Nežinau, koks tai automobilis, visiškai neįsimenu markių taip, kaip berniūkščiai. Tamsiai kaštoninės spalvos, su dideliais sparnais ir žibančiom rūdžių kruopelėm nubertu buferiu. Paminos rantuose pridžiūvę seno purvo. Ant jos paklotas toks juodas guminis kilimėlis. Mano plaukai atrodė lyg ką tik išdžiovinti. Tankių šviesių, kaip sako, pamazgų spalvos gaurų kupeta. Kūdikystės nuotraukose jie visiškai šviesūs.

– Norėčiau ir aš tokio darbelio kaip Džordžijos, – sakau.

– Džordžija visais metais už tave vyresnė.

– Et, po galais...

Man trylika, bet aš nė kiek ne mažesnė už Džordžiją, be to, galvotėsnė. Mudvi panašios. Abiejų ilgi, tankūs, švelnūs plaukai, kai oras drėgnas, jie raitosi, bet labai gerai laikosi sugarbanoti, pavyzdžiui, kai einam į bažnyčią.

Numojusi į plaukus, prisikišau prie veidrodėlio išžiūrėti į veidą. Tūtele išpū-tusi lūpas, žiūrėjau, kaip jos susitraukia. Gali susitraukt į mažutį rutuliuką. Kyštelėjau liežuvį.

Sučėžo žvyras, ir atsisukusi pamačiau atvažiuojantį automobilį. Kelias iki pat plento žvyruotas, tik aikštelė palei degalų siurblius betonuota. Auto-mobilis baltas, tokį nedažnai pamatysi, o numerio lentelė – Kanzaso.

Žmogus liepė pripilti į baką benzino, tada išlipo ir ėmė ražytis.

Pasižiūrėjo į mane, šyptelėjo.

– Labas, – pasisveikino.

– Labas.

Dėdei pasakė, girdi, labai karšta, o dėdė atsakė, kad nebaisiai. Jis jau toks – visada sakys priešingai. Mama nekenčia tokio jo priešgyniavimo. O paskui sako:

– Skaitėt – sausra tęsis iki pat rugsėjo?

Dėdė turėjo omeny žemės ūkio biuletinį, bet vyriškis nesuprato, apie ką jis šneka. Dėdė šnekėjo apie „Žemės ūkio naujienas ir prognozes“. Pyktis ma-ne suėmė – dėdė kvailys, jeigu mano, kad nevietinis ir, ko gero, miestietis gali tai žinoti ir kad anam tai rūpi. Piktumas suėmė. Pasižiūrėjau, kur nuriedėjo limonado butelis. Derėjo įmest jį į dėžę, bet nutariau nesivarginti, o traukti namo.

Žingsniavau plento pakraščiu, per asfaltą, basa šalikele eiti nenorėjau – ir akmenys, ir dagiai, ir žolių kuokštai su visokiais vabalais. Mušė karštis, kažko ėmė siutas. Užėjo žiovulys – jutau, kaip kyta gerkle it limonado bur-buliukas. Štai pusseserė Džordžija – mieste, ir visas jos darbas – žiūrėti mažą mergytę – tokią su storais akinukais ir šiek tiek keistoką, bet gera, ra-mi, jokio vargo, ir gaus du dolerius. Iš to pykčio pagalvojau: jeigu kas važiuo-tų pro šalį, keliu ranką ir pasiprašau, kad pavėžėtų į Stratoną, ir nusispjaut, ką sakys mama.

Ir netrukus išgirdau atvažiuojant automobilį, bet tik pasitraukiau į šalikelę ir laukiu, kol pravažiuos. Užsispyriau – neatsisukiau pasižiūrėt, kas atvažiuoja, bet automobilis pro mane nepravažiavo, ir pažvelgiau per petį – ogi tas pats benzino užsukęs vyriškis. Važiavo labai lėtai. Pasitraukiau dar toliau į šalikelę ir laukiu, kada pravažiuos. Bet jis pasilenkė į šoną ir pro atvirą langelį šūktelėjo:

– Nori, pavėžėsiu namo? Lipk.

– Nenoriu, nereikia, – atsakiau.

– Lipk, lipk, parvešiu namo. Man nesunku.

– Nereikia, aš jau beveik namie, – atsakiau.

Pasijutau nejaukiai, nenorėjau pakelt į jį akių. Žmonės taip nesielgia, su-augęs vyriškis niekad nepristabdys automobilio, nesisiūlys pavėžėti. Jau-čiausi nei šiaip, nei taip. Pasidairiau po lauką, bet ten nebuvo į ką žiūrėt, nebuvo net galvijų, tik tuščias dirvonas, krūmokšniai ir įlinkusi spygliuotos vielos tvora.

– Tau šitaip kojytes paskaus, – tarė vyriškis.

– Man gerai.

– Ei, saugokis! Gyvatė!

Iš kur ten bus gyvatė, ir aš prisiverstinai prunkštelėjau – atseit supratau, kad juokauja, nors man visai neatrodė juokinga.

– Negi čia nėra gyvačių? Barškuolių?

– Ką aš žinau, – atsakiau.

Jis labai lėtai važiavo kaip važiuojęs šalia manęs. Nematyta, kad kas pristabdytų automobilį, labai keistai atrodo. Į vyriškį stengiausi nežiūrėti. Bet daugiau žiūrėti nebuvo į ką – tik į laukus, kelią, tolimus debesis.

– Tas žmogus degalinėj papyko, radęs tavo paliktą butelį.

Kietai sučiaupiau lūpas, bet buvo sausos, tad vėl atsičiaupiau. Pagalvojau, ar mano ne per dideli priekiniai dantys.

– Ko taip greit pabėgai? Nedraugiška, – tarė vyriškis. – Pimiršai limonado butelį, ir tas žmogus papyko, sako, kas nors pervažiuos ir padangą pradurs.

– Jis – mano dėdė, – pasakiau.

– Ką?

Arba neišgirdo, arba dėjosi neišgirdęs, todėl ką darysi – atsisukau. Pažiūrėt nepavojingas, šypsosi.

– Jis – mano dėdė, – pakartojau.

– Tikrai? Tu į jį nepanaši. Ar tavo namai netoliese?

– Ten, prieky.

Jaučiausi nejaukiai ir pati nežinau kodėl susijuokiau.

– Nematau ten jokio namo.

– Iš čia nesimato, – tebesijuokdama atsakiau.

– Iš ko juokiesi? Iš manęs? Žinai, kai šypsais, atrodai labai graži. Tau reiktų visą laiką šypsotis. – Mane ėmė juokas, kad jis man skiria tiek daug dėmesio. – Faktas. Ko išraudai?

Aš greit raustu, kaip ir mama; abiem nepatinka, kai tenka išrausti ir kai žmonės erzina. Bet neužpykau.

– Bijau, dar kojytes užsigausi ar barškuolė įkirs. Ar čia tikrai nėra barškuolių?

– Ką aš žinau.

– Kur aš gyvenu, yra gatvės, šaligatviai ir, aišku, jokių gyvačių, bet neįdomu. Nepavojinga. Man, regis, patiktų gyventi čia, net ir su gyvatėmis – čia gražu, laukinė gamta, tiesa? Patinka tau ana tie debesys? Ar tu jų net nepastebi?

Ką jis man rodė, nekreipiau dėmesio, pažvelgiau į jį ir pamačiau, kad šypsosi. Mano tėvo amžiaus, bet ne toks griežtas kaip tėvas – jam nuo raukymosi tarpuky net raukšlė tarsį peiliu įpjauta. Vyriškis vilkėjo marškinius, švarius baltus marškinius – kaimė! Plaukai sudrėkinti ir sušukuoti aukštyn; dar drėgni, lyg būtų ką tik susišukavęs.

– Taip, norėčiau pasivaikščiot ir prasimankštint, – žvaliai tarė jis. – Bala nematė tų gyvačių. Atsisakai nemokamai pasivažinėti, tai gal aš padėsiu tau pasivaikščiot.

Rimtai prajuokino: *padėsiu tau pasivaikščiot.*

– Ei, kas čia juokinga? – paklausė jis juokdamasis.

Niekas taip nešneka, bet nutylėjau. Jis sustabdė automobilį kelkrašty ir išlipo, ir girdėjau, kaip įsimetė į kišenę raktelius. Pasikasė smakrą.

– Puikumėlis! Puikumėlis, sveikas, nuostabus kaimo oras! Tau patinka čia gyvent?

Pakračiau galvą – ne.

– Nejaugi norėtum išmainyti į didmiestį?

– Žinoma. Nors ir rytoj.

Myniau sparčiai, kad neprisivytų, ir taip man buvo nejauku, kad nevalingai kikenau – šitas baltmarškinis išties paliko automobilį ir išties žygiuoja plentu. Pas mus niekad nepamatysi ant kelio palikto automobilio, o jei ir pasitaiko, tai arba žvejo prie upelio, arba kokia lūžena. Dėl to veidai man vis labiau ir labiau kaito.

Jis žengė sparčiai, vydamasis mane. Girdėjau, kaip kišenėse žlegsi monetos ir kiti daiktai.

– Tu taip ir nepasisakei, kuo vardu, – tarė jis. – Kokia nedraugiška.

– Nensė.

– Nensė, o toliau?

– Ką aš žinau, – nusijuokiau.

– Nensė Kąašžinau? – sako jis.

Nepagavau kampo. O tas šypsos ir šypsos. Mažesnis už mano tėvą, o dabar skaisčioje saulėkaitoje matyt, kad ir senesnis. Veidas neįdeges, ir vis maloniai šypt šypt. Jokie vyrai, nei mano tėvas, nei dėdės, nei jokie kiti niekad į mane nežiūri tokiais žvilgsniais. Kai kurie vyriškiai, sakykim, Stratone laukiantys autobuso į Denverį ar Kanzas Sitį, kartais šitaip nužiūri, bet jie ne tokie draugiški kaip šis ir taip ilgai nesišypso.

Priėjusi taką, tariau:

– Na, viso gero, aš suku čia. Trumpesnis kelias.

– Kur jis veda?

– Ką aš žinau, – sutrikusi atsakiau.

– Į namus, Nense?

– Taip. Ne, į mūsų keliuką, mūsų keliukas – pusės mylios.

– Tikrai? Labai ilgas...

Jis priartėjo.

– Tai viso gero, – pasakiau.

– Ilgas keliukas, ar ne? Žiemą tikriausiai užneša sniegu, ką? Pas jus čia daug prisninga...

– Taip.

– Tavo namai turėtų būt kažkur ten... – šypsodamas parodė ranka.

Stovėjo, žiūrėjo man per galvą ir dabar atrodė vyriškis kaip vyriškis. Bet vėl baisiausiai draugiškai šypsodamasis sužiuro į mane. Atsisveikindama pamojavau, peršokau per griovį ir užlipau ant tvoros – nerangiai kaip visada, kai į mane kas žiūri, na suprantat. Šortai užsikabino už spygliuotos vielos, ir vyriškis tarė:

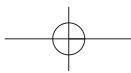
– Palauk, atkabinsiu...

Bet aš pasispypčiau ir nušokau ant žemės. Dar kartą pamojavau ir leidausi taku. Vyriškis kažką pasakė, ir kai atsasukau, žiūriu – jis irgi lipa per tvorą. Taip apstulbau, kad sustojau kaip įkasta.

– Mėgstu trumpesnius kelius ir slaptus takučius, – sako jis. – Pasivaikščiosiu truputį su tavim.

– Ką jūs čia dabar... – išlemenau.

Nebesišypsojau, nes kažkas buvo ne taip, kaip reikia. Apsidairiau – užpakaly tik vaikų pramintas takas, šen bei ten akmenys, sudžiūvęs galvijų mėšlas, skurdūs krūmokšniai. Ant kalvos – didelis, daug kartų žaibo trankytas medis. Žvalgiausi, o ko – pati nesupratau.

– Narsi tu, mergyt, nebijai vaikščirot basa, – vyriškis baigė prisivyti mane. – O gal tavo padukai užgrūdinti?

Nesupratau jo šnekos, nes man darėsi neramu; išgirdusi jo klausimą, numykiau:

– Man gerai, – ir paspartinau žingsnį.

Visas kūnas dilgsėjo taip, kaip nuo pepsikolos dilgsėjo burna.

– Tu visada taip greit vaikštai? – nusijuokė vyriškis.

– Ką aš žinau.

– Ar tik tiek temoki pasakyt? Nensė Kąšžinau! Keista pavardė – gal iš svetimos kalbos?

Vėl prajuokino. Drožiau sparčiai, tada leidausi bėgte. Kaipmat uždusau. Keista, kaip aš taip iškart uždusau.

– Ei, Nense, kur leki? – sušuko vyriškis.

Bet aš bėgau kaip bėgusi, tik palengva. Kiek pabėgėjusi, atsisukau – ogi jis man iš paskos, šypsosi, šniokštuoja ir, matau, stato koją ant palaido akmens. Taip ir žinojau – akmuo nusprūdo ir nuriedėjo, ir jis vos nepargriuvo, ir aš susijuokiau. Jis pažvelgė į mane išsišiepęs iš nuostabos.

– Šitas takas – spąstai, ką? Nensė man paruošusi visokių spąstų ir triukų, ką?

Nesupratau, apie ką jis šneka. Ėmiau bėgti šlaitu, saugodamasi neįminti į mėšlą ir neįsidurti kojų. Kvapo vis dar negalėjau atgauti, tačiau kojų nuovargio nejaučiau. Atrodė, galėčiau bėgti ir bėgti.

– Tu išsukai iš tako, – apsimestinai piktai tarė jis. – Klausyk. Tu pažeidei taisykles. Dar vienas triukas?

Nusijuokiau, bet nesugalvojau, ką atsakyti.

– Ar pati šitą taką ir pramynei? – paklausė vyriškis.

Kopė į kalvą sunkiai šniokštuodamas. Kopė nenuleisdamas nuo manęs akių, rankomis įsispyręs į kelius, tarsi taip kopti būtų lengviau.

– Nense, mažyte, tu kaip kumeliukas ar elniukas, tu tokia grakšti... ar čia tavo asmeninis slaptas takas? Ar ir kiti žmonės juo vaikšto?

– Mano brolis, kiti vaikai, kada ateina, – miglotai paaiškinau.

Dabar į kalvą lipau atbulomis, todėl mačiau jį iš viršaus. Plaukai viršugalvy praretėję, oda prasišviečia. Kaktos viršuje du gumbeliai, ne gumbai, o sakytum, kaulas mažumėlę išsišovęs, ir tos vietos skaisčiai rausvos, įdegusios, tačiau visa veido ir galvos oda – balta.

Jis vėl užmynė ant palaido akmens, ir akmuo nusirito podraug su graužu ir žemėmis. Jis suklupo, skaudžiai užsigaudamas kelį.

– Kad tave kur! – šūktelėjo.

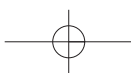
Klūpodamas atrodė juokingai. Net burną sau delnu užspaudžiau. Kai pakėlė į mane akis, šypsena buvo pasikeitus. Remdamasis rankomis, niurnėdamas atsistojo, tada į kelnes nusivalė rankas. Kelnės paliko žemėtos. Juokingai atrodė.

– Tau juokingas mano veidas? Yra iš ko juoktis?

Juoktis visai nenorėjau, bet negalėjau susivaldyti. Stipriai užspaudžiau delnu sau burną.

Jis nenuleido nuo manęs akių.

– Ką tu matai mano veide, Nense? Ką matai... ar matai ką nors? Permatai mano sielą, mane ir iš to juokiesi?

Jis metėsi link manęs, bet spėjau atšokti. Atrodė lyg koks žaidimas.

– Ar girdi, Nense, nelėk, nelėk taip, – tarė jis. – Nense, ar girdi...

Nesupratau, apie ką jis šneka. Jo veidas atrodė taip, kad negalėjau susilaikyti nesijuokus. Toks įsitempęs, keistas, toks *rimtas*.

Aukštėliau pamačiau didelį akmenį, užėjau iš kitos pusės ir pastūmiau – akmuo nuriedėjo tiesiai vyriškio link, ir šis repečkomis puolė į šalį.

– O, kad tave kur! – riktelėjo.

Paskui akmenį pažiuro žemės, ir vienas gurvolis trenkėsi jam į koją.

Įsikvatojau taip, kad net pilvą suskaudo.

Jis irgi nusijuokė, bet kitaip negu pirma.

– Čia man išbandymas, tiesa? – tarė jis. – Parengiamoji rungtis. Ar tai toks žaidimas? Čia tavo toksai žaidimas, Nense?

Pabėgėjau aukštyn, kur šlaitas statesnis. Žemyn pažiuro akmenys ir visoks graužas. Kvapo pritrūkiau taip greit, kad pagalvojau, ar man kas neatsitiko. Vyriškis sekė iš paskos, susikūprinęs, nenuleisdamas nuo manęs akių, prispaudęs prie krūtinės ranką. Mačiau, kaip ranka kilnojasi, nes smarkiai pūtavo. Mačiau net, kaip apsilaižo išdžiūvusias lūpas... Apsigandau, bet paskui mane visą, iš pradžių liežuvį, paskui ir visą kūną ėmė dilgčioti, ir vėl prajukau.

Jis burbtelėjo kažką panašaus į „daugiau nebesijuoksi“, bet pabaigos nebeišgirdau. Plaukai ant sprando man sumirko nuo prakaito, bus vargo, kol išsukuosiu su šepėčiu. Vyriškis klupinėdamas ropštėsi iš paskos, ir aš, kad pagąsdinčiau, juokais spirtelėjau į jo pusę – jis loštelėjo atgal, stvėrėsi už krūmo, bet šakelė ištrūko jam iš rankos, ir jis, netekęs pusiausvyros, pargriuvo. Kažką suniurzgė. Plojosi taip smarkiai, kad gulėjo gerą minutę. Norėjau atsiprašyti arba paklausti, ar neužsigavo, bet tik stovėjau išsišiepus, ir daugiau nieko.

Jis ir vėl atsistojo; delnas kruvinas. Bet jis to, atrodo, nematė, ir aš bėgte užbėgau ant kalvos, beveik stačiai, kojos buvo nepailsusios, jėgų tiek ir tiek. Pačioje viršūnėje stabtelėjau ir sverdėdama stengiausi atgauti pusiausvyrą. Pūsteltų stipresnis vėjas ir nusirisčiau, bet pusiausvyrą atgavau. Nusikvatojau. Jaučiau, kokios tvirtos ir lanksčios mano kojos.

Pasižiūrėjau į jį, keturpėsciom besieropščiantį šlaitu.

– Mauk į savo Kansasą! Mauk namo į Kansasą! – juokdamasi sušukau.

Jis pakėlė į mane akis, laukiau, kad nusišypsos, bet nenusišypsojo. Veidas išblyškęs. Žiūrėjo į mane, bet atrodė, jog mato kažką kita, žvilgsnis baisiai rimtas ir keistas. Mačiau diržo suveržtą pilvą, išsipūtusius marškinius. Ranka vėl spaudė krūtinę.

– Mauk namo, mauk namo, grįžk prie savo tranto ir mauk namo, – dainuote išdainavau.

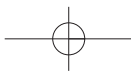
Spoksojo į mane, atrodė baisiausiai surimtėjęs. Vėl suvaidinau, kad spiriu, ir jis krūptelėjo, prisimerkė.

– Nepalik manęs... – suinkštė.

– Dar ko, – atšoviau.

– Nepalik manęs... man bloga... man regis, man...

Jo veidas tarytum susitraukė. Kiekvieną kartą įkvėpdavo lėtai, atsargiai, lyg tirdamas, ar labai skaudės, ir aš laukiau, kada vėl pasidarys juokinga.

Galiausiai laukti pabodo, supausi ant kulnų, ir tiek. Mano šypsena, kaip ir jo, tirpo ir ištirpo.

– Viso, aš jau einu, – mojuodama pasakiau.

Apsisukau, ir jis kažką šūktelėjo – sakytum, proverksmiai, – bet man nebebuvo ūpo grįžti. Kūną dilgčiojo taip, kad kone spengė ausyse.

Nuėjau į kitą pusę, nučiuožiau ant tako ir taku išėjau į mūsų keliuką. Manė mušė karštis. Žinojau, kad mano veidas visas raudonas.

– Senas pusgalvis kažkoks, eina jis kur, – tariu sau.

Bet negalėjau nesijuokti, prisiminusi, kaip jis atrodė, kaip ropštėsi į kalvą, o galiausiai liko kiūtoti keturpėsčias. Juokingai atrodė, susirietęs, susiėmęs už krūtinės, gal vaidino, o gal iš tikrųjų ištiko širdies priepuolis, mančiau, nelabai rimtas. Bus tau pamoka, pagalvoju.

Kol parėjau namo, veidas apdžiūvo, tačiau plaukai atrodė kaip šieno kupeta. Stabtelėjau prie seno automobilio, seno laužo, stovinčio keliuke ant trinkų, ir pasižiūrėjau į šoninį veidrodėlį – jis atlaužtas į šoną, nes visiems rūpi į jį pasižiūrėti. Bandžiau pasitvarkyti plaukus, stipriai glostydamą, bet vel-tui.

– Et, velnias, – burbtelėjau ir užlipau laipteliais prie užpakalinio įėjimo ir, kad mama nerėktų, tinklines duris pasistengiau uždaryti be trenksmo.

Mama virtuvėje lygino drabužius, drėkino patiestus ant lyginimo lentos. Drėkinimui naudojo mėlyną limonado butelį su šlakstymui pritaikytu kamščiu iš kempinės, kurį seniai, pradinėje mokykloje, pritaisiau ir padovanojau Kalėdų proga; kratydama butelį virš drabužių, įsistebeilijo į mane.

– Kur buvai? Sakiau iškart grįžt.

– Iškart ir grįžau.

– Visa purvina, baisu žiūrėt. Kas tau buvo?

– Ką aš žinau, – atsakiau. – Nieko.

Ji sviedė man kažką – tai buvo brolio marškiniai, – aš sugavau ir prispau-džiau prie įkaitusio veido.

– Prie darbo, pabaik lygint, – pasakė mama. – Karštis neišpasakytas, ir man jau gana. Pasistenk gražiai išlygint, o man jau tikrai gana. Ar girdi, Nense? Ko ten užsisvajojai?

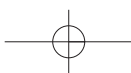
Gera man buvo laikyti prispaudus prie veido drėgnus marškinius.

– Ką aš žinau, – atsakiau.

Versta iš:

AMERICAN SHORT STORIES OF TODAY.

London: Penguin Books, 1988

KĘSTUTIS NASTOPKA

Sakymas ir diskursas

Diskurso sakymas

Lietuvių humanitariniuose moksluose vis plačiau išsikerija *diskurso* terminas. Prancūzų ir anglų kalbose, skiriančiose *tekstą* ir *diskursą*, pastaruoju terminu apibūdinamas „procesas, presuponuojantis sistemą“. Kalbose, kuriose diskursą nurungia tekstas, kalbos kaip sistemos ir kalbos kaip proceso santykis išreiškiamas kitokiais būdais. Pasak Algirdo Juliaus Greimo, diskurso vartoseną prancūzų tyrinėjimuose atitinka Tartu ir Maskvos semiotikų išpopuliarinta „antrinės modeliuojančios sistemos“ sąvoka. Diskursas laikytinas antrine reikšmės modeliuojančia sistema tuo požiūriu, kad būdamas dviejų semiotinių makrosistemų – natūraliosios kalbos ir natūraliojo pasaulio – dalis, jis įgyja tam tikrą reikšmės kūrimo ir/ar valdymo autonomiją¹.

Sakymo instancija

Emile'is Benveniste'as, įtvirtinęs diskurso terminą prancūzų kalbotyroje, sieja diskursą su sakymo raiška ir pasakymo „gaminimo“ veiksmu. Prancūzų *discours* yra kilęs iš lotynų *discursus*, kurio pirminė reikšmė yra „bėgiojimas šen ir ten“, o antrinė – „pasisakymas, samprotavimas“. Veiksmažodis *discourir* (kalbėtis, postringauti) etimologiškai taip pat susijęs su vietos keitimu: lotynų *discurrere* pirmiausia reiškia „išbėgioti, išsisklaidyti, išsiskirstyti“ ir tik po to „pasisakyti, samprotauti“. Sakymo metu „bėgiojantis“ reikšmės takais individas paverčia kalbą diskursu. „Prasmė“ apsisvelka „žodžiais“, kalba prisipildo reikšmių.

Kalbantysis – būtina sakymo sąlyga. Iki sakymo kalba tėra sakymo galimybė. Po sakymo kalba išsipildo diskurso instancijoje, kuri randasi iš kalbančiojo skleidžiamų garsų, atliekamų judesių, pasiekiančių adresatą ir pažadinančių

¹ Greimas A. J., Courtés J. *Sémiotique: Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*. – Paris: Hachette, 1979. – P. 104–105.

atsakomąjį sakymą. Pasisavindamas formaliąsias kalbos priemones, kalbantysis pažymi savo vietą specifinėmis nuorodomis. Bet pasiskelbdamas kalbančiuoju ir prisiimdamas kalbą, jis iš karto *įdiegia* kitą priešais save. Bet kuris sakymas yra kreipimasis į ką nors, jis numato pašnekovą². „Kalba yra įmanoma tik todėl, kad kiekvienas kalbantysis prisistato kaip *subjektas*, nurodydamas patį save kaip savo diskurso *aš*. Tuo būdu *aš* pristato kitą asmenį, kuris, būdamas visiškai išoriškas manajam „aš“, tampa mano aidu, kuriam aš sakau *tu* ir kuris man sako *tu*“³.

Analogiškas laiko (*dabar vs vakar, pernai, rytoj*) ir erdvės (*čia vs ten*) deikšiu santykis su sakymo instancija. Esamasis laikas yra kalbėjimo laikas. „Sakymas įveda dabarties kategoriją, o iš dabarties kategorijos gimsta laiko kategorija. Dabartis yra tikrasis laiko šaltinis. Jis yra tas buvimas pasaulyje, kuris būtų neįmanomas be sakymo veiksmo, nes, gerai pagalvojus, žmogus teturi vienintelę galimybę gyventi „dabar“ ir šią akimirką paversti dabartimi – tai įkūnyti ją įsiterpusiu į pasaulį diskursu“⁴.

Struktūralistinėje kalbos teorijoje, siekiančioje neprieštaringo, išsamaus ir kuo paprastesnio kalbos reiškinių aprašymo, sakymo problematikai neliko vietos. „Esu linkęs manyti, kad kalbinis įvykis pats savaime nenumato sakytojo ir klausytojo (ar skaitytojo) arba sąmonės, esančios iki kalbėjimo, ir į kalbėjimą atsiliepančio poelgio. <...> Sakytojas ir klausytojas nėra reikšmingi kalbos struktūros analizei“⁵, – teigė glosematikos kūrėjas. A. J. Greimas „Struktūrinėje semantikoje“ siūlė kalbines kategorijas, priklausančias nuo nekalbinės diskurso situacijos, eliminuoti iš aprašomo teksto⁶. Koherentiškoje kalbos teorijoje psichologinį subjektą pakeičia gramatinis subjektas. Diskurso sakytojas pripažįstamas tik kaip „virtuali instancija, t. y. instancija, sukurta kalbos teorijos rėmuose tam, kad paaiškintų paradigmatinės formos transformaciją į sintagmatinę kalbos formą“⁷, kitaip tariant, sistemos reiškimąsi procesu.

Teksto objektinimo pastangos galiausiai remiasi Ferdinando de Saussure'o maksima: „Kalba yra forma, o ne substancija.“ Rusų formalistai grynų santykių struktūrą laikė ir literatūrinės analizės objektu. „Literatūros mokslas tyrinėja pačią literatūrą, o ne kažką kita; <...> meninio kūrinio tyrinėjimo objektas – šio kūrinio struktūra, o ne šios struktūros sukūrimą lydintys laiko ar psichologijos veiksniai“⁸, – įrodinėjo Grigorijus Vinokuras. Pasak Osipo Briko, „jei ir nebūtų buvę Puškino, „Eugenijus Oneginas“ vis vien būtų buvęs parašytas“⁹. Imanentinė teksto analizė tapo pamatiniu XX a. tekstinės kritikos principu iki pat Roland'o Barthes'o deklaruotos „autoriaus mirties“ ir po jos.

Polemizuodamas su paviršutiniškai suprastu F. Saussure'u – įsivaizdavimu, kad „formoje“ slypi pastovi „prasmė“ – alternatyvią reikšmės teoriją kūrė Michailas Bachtinas ir jo aplinkos tyrėjai. Reikšmę jie siejo su vertybių mainais socialinio bendravimo procese: reikšmę apibūdina ne ženklų uždaroje sistemoje

² Benveniste E. Problèmes de linguistique générale. – T. 2. – Paris: Gallimard, 1974. – P. 80–82.

³ Ten pat. – T. 1. – Paris: Gallimard, 1966. – P. 260.

⁴ Ten pat. – T. 2. – P. 83.

⁵ Hjelmslev L. Prolégomènes à une théorie du langage. – Paris: Les Editions de Minuit, 1971. – P. 189–190.

⁶ Greimas A. J. Struktūrinė semantika. Metodo ieškojimas / Vertė K. Nastopka. – Vilnius: Baltos lankos, 2005. – P. 204.

⁷ Greimas A. J. Sémiotique et sciences sociales. – Paris: Le Seuil, 1976. – P. 10–11.

⁸ Хрестоматия по теоретическому литературоведению. – Т. 1. – Тарту: Тартуский государственный университет, 1976. – P. 40–41.

⁹ Ten pat. – P. 37.

santykis, o jų ideologinis turinys – santykis su juos generuojančiais individualais: „Tai, kas paprastai vadinama „kūrybine individualybe“, yra konkretaus žmogaus socialinės orientacijos griežtos ir pastovios pagrindinės linijos išraiška <...>. Tokiu būdu čia patenka žodžiai, intonacijos ir į žodį įsiterpę gestai, sukaupę išorinės išraiškos patirtį platesniu ar siauresniu socialiniu mastu, tarsi gerokai apsitrynę socialinėje terpėje, nušlifuoti socialinės auditorijos reakcijų ir replikų, pasipriešinimo ar palaikymo“¹⁰.

Komunikacinį reikšmės aspektą ryškino Prahos struktūralistai. „Meno kūrinys kaip visuma (nes tik visuma įgauna estetinę vertę) iš prigimties yra *ženklas*, nukreiptas į žmogų kaip į organizuoto kolektyvo narį, o ne tik kaip į antropologinę konstantą“¹¹, – teigė Janas Mukařovský. „Tiesioginis aktualaus estetinio vertinimo dalykas – ne „medžiagiškas“ artefaktas, o „estetinis objektas“, kuris yra jo [artefakto] atspindys ir koreliatas suvokiančiojo sąmonėje.“ „Estetinė funkcija yra žmonių kolektyvo santykio su pasauliu elementas“, o estetinė vertė – ne būseną, o daugialypis sudėtingas procesas¹².

Performulavęs pradines formalizmo nuostatas, Romanas Jakobsonas apibrėžė poetinę funkciją pagal jos vietą literatūrinės komunikacijos procese kaip „dėmesio sutelkimą į pranešimą dėl jo paties“¹³. Jis pirmasis pateikė išsamią lingvistinę sakymo nuorodų interpretaciją pasakytame tekste¹⁴. Glaudi poetinio žodžio ir sakymo situacijos sąveika laikoma esmingu literatūrinės analizės tikslu: „Situacija yra kalbėjimo komponentas; poetinė funkcija perkeičia ją kaip ir visus kitus kalbėjimo komponentus, kartais ją pabrėždama kaip efektingą išraiškos priemonę, kartais, priešingai, ją susklausdama, tačiau kad ir kokia prasmė – teigiama ar neigiama – jai būtų teikiama, kūrinys niekada nėra jai abejingas“¹⁵.

Įtraukdama sakymą į bendrąją reikšmės teoriją, semiotika jį suvokia ne kaip užtekstinę socialinę struktūrą, veikiančią kalbinį bendravimą, o kaip kalbinę pakopą, kurią logiškai presuponuoja baigtinis pasakymas. Sakytojas suteikia prasmę priešais jį esančiam pasauliui įvesdamas semantines kategorijas, „atjungtas“ nuo sakymo situacijos. Sakymo „aš“ virsta pasakymo „ne aš“, „čia“ – „ne čia“, „dabar“ – „ne dabar“.

Atjungimas – pirmoji sąlyga, leidžianti atsirasti prasmingam, kitiems suprantamam pranešimui, peržengti tai, kas būdinga vien sau pačiam, pateikti asmenis ir daiktus objektyvuojančioje perspektyvoje. Tai esminis žmonių kalbos požymis: žodinė afektų ir jausmų išraiška ne itin skiriasi nuo gyvūnų kalbos. Pasak A. J. Greimo, „įvardis *jis*, peikiamas dėl neva nepakankamo kūrybingumo, ko gero, yra greta arklio vienas didžiausių žmogaus atradimų“¹⁶. Atjungimu nuo sakymo situacijos grindžiama simbolinė kalbos galia.

Kita vertus, pasakymas turi reikšmę tik kalbančio (sakančio arba klausančio) subjekto atžvilgiu. Prasminį „tikrovės“ efektą sukelia pasaulio ir subjekto kon-

¹⁰ Волошинов В. Марксизм и философия языка. – Ленинград: Прибой, 1929. – P. 110–111.

¹¹ Mukařovský J. Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty // Ten pat. Studie z estetiky. – Praha: Odeon, 1966. – P. 44.

¹² Ten pat. – P. 52, 25, 42.

¹³ Jakobson R. Lingvistika ir poetika / Vertė B. Abraitienė, D. Kaladinskienė // Baltos lankos. – 2004. – Nr. 18/19. – P. 9–18.

¹⁴ Jakobson R. Shifters, Verbal Categories, and the Russian Verb // Ten pat. Selected Writings. – Vol. 2. – Gravenhague, 1962.

¹⁵ Якобсон Р. Работы по поэтике. – Москва: Прогресс, 1987. – P. 147.

¹⁶ Cit. iš: Bertrand D. Précis de sémiotique littéraire. – Paris: Nathan, 2000. – P. 59.

junkcija, išreikšta diskurse savotišku „būties įjungimu“¹⁷. Įjungimo operacija kreipia prie sakymo ištakų: nuo pasakymo „tada“ – prie „dabar“, nuo „ten“ – prie „čia“, nuo „neasmens“¹⁸ – prie pirmojo ir antrojo asmens. Sakymo instancijoje, atsiskirdamas nuo to, kas jis nėra, subjektas įtvirtina savo įsivaizduojamą būti: konstruodamas žodinių pasaulių kaip objektą, jis konstruoja patį save¹⁹.

Žiūros taškas

Kad virtualios kalbinių frazių struktūros virstų pilnateisėmis diskurso struktūromis, reikia jas vienijančio ir įprasminančio žiūros taško. „Dalykų būvis, kuris nėra papasakotas arba aprašytas iš tam tikro žiūros taško – tegu ir visažinio – yra nereikšminis būvis“²⁰.

Semiotinė žiūros taško samprata susieja kalbinę ir pažintinę veiklą su jusliniu suvokimu. „Suvokti kurį nors dalyką iš tam tikro žiūros taško, – vadinasi, jau suteikti jam tam tikrą reikšmę; tačiau akivaizdžiai remtis žiūros tašku ir jį apibūdinančiais juslinio suvokimo bei pažinimo veiksmais yra kažkas daugiau: trumpai tariant, tai reiškia pristatyti reikšmės sumanymą, jos jutimines ir jausmines ištakas ir galiausiai įtvirtinti prasmę juslinėje patirtyje“²¹.

Žiūros taškas nesutampa su subjektyvia atlikėjo ar autoriaus nuostata: suvokimas numato dviejų sakymo aktantų – sakytojo ir sakymo adresato – sąveiką. Meninio teksto (nebūtinai žodinio) skaitymas yra toks pat reikšmių konstravimas kaip ir jo rašymas, tapymas, filmavimas. Už diskurso reikšmes vienodai atsakingi ir jo autorius, ir suvokėjas. Pasakyto diskurso realybė vertinama iš tam tikrų taškų, kuriuos jis pats pasiūlo, tačiau tik sakytinė veikla, keitimasis sakytojo ir sakymo adresato vaidmenimis užpildo paliktas vietas konkrečiomis reikšmėmis ir paverčia jas žiūros taškais.

Pasakymo plotmėje susiduria vienas kitam prieštaraujantys suvokiančiojo subjekto (*stebėtojo*) ir jo siekiamo objekto (*informatoriaus*) žiūros taškai. Kaip naratyvinis aktantas, stebėtojas yra kompetentingas subjektas, *norintis* ir *galintis žinoti*. Jei informatorius yra nusiteikęs kuo išsamiau informuoti stebėtoją apie suvokiamą objektą, jis atlieka pagalbininko vaidmenį. Jei informatorius trukdo žinojimui: slepia tai, kas yra, apsimetinėja tuo, kuo nėra – jis veikia kaip anti-subjektas. Dailės kūriniuose informatoriaus pagalbininko vaidmenį atitinka tiesioginė perspektyva (sakytojo ir sakymo adresato žiūros taškai sutampa), frontalus arba plokštuminis atlikėjų figūrų pateikimas. Informatorių antsubjektą atpažįstame iš atvirkštinės perspektyvos, pasisukusių arba reljefiškų figūrų.

Sakymo plotmėje stebėtojo vaidmenį atlieka sakytojas arba naratorius. Pasakymo plotmėje stebėtojas deiksinėmis nuorodomis susiejamas su erdve ir laiku. Pagal savo kūno padėtį jis atskiria tai, kas yra arti, nuo to, kas toli, tai, kas aukščiau, nuo to, kas žemiau, kas buvo prieš tai, nuo to, kas įvyko po to. Tokio stebėtojo

¹⁷ Greimas A. J., Courtés J. *Sémiotique: Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*. – T. 2. – Paris: Hachette, 1986. – P. 185.

¹⁸ Pasak E. Benveniste'o, trečiasis gramatinis asmuo yra „neasmuo“: jis nurodo ne asmenį, o objektą, esantį anapus kalbėjimo. – Benveniste E. *Problèmes de linguistique générale*. – T. 1. – Paris: Gallimard, 1966. – P. 255–257, 265.

¹⁹ Greimas A. J., Courtés J. *Sémiotique: Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*. – 1979. – P. 127.

²⁰ Fontanille J. *Sémiotique et littérature*. – Paris: Presses Universitaires de France, 1999. – P. 43.

²¹ Ten pat. – P. 43.

buvimas atveria pasakymą sakymo erdvei: sakymas apgaubia pasakymą, stebėtojas – tai, kas stebima. Pasakymo erdvėje savo ruožtu galima išskirti dalines apgaubtąsias erdves, sutelkto žinojimo vietas, kur susitinka prieinamumai ir trukdymai, kur vieni dalykai dengia arba atidengia kitus. Kiekvienas toks vidinis apgaubimas nustato stebėjimo kompetencijos ribas²².

Iš erdvinių konfigūracijų formuojasi įvairūs erdviniai takai. Borisas Uspenskis aptaria dvejopą žiūros taško slinktį. Vienu atveju sakytojo žvilgsnis nuosekliai pereina nuo vieno stebimo objekto prie kito, o sakymo adresatas turi iš šių erdvinių pertrūkių sumontuoti bendrą vaizdą. Tai vadinama „nuoseklia apžvalga“. Kitu atveju kalbama apie „judantį žiūros tašką“: pateikiama scena, pamatyta iš kintančios pozicijos, deformuojančios erdvinių objektų pavidalus. Pirmuoju atveju žvilgsnio slinktis išskaidoma į diskrečių komponentų seką, o jų sintezė nukeliama anapus pasakymo. Antruoju atveju įvairūs žiūros taškai susaistomi pačiame pasakyme (pavyzdžiui, kubistiniame paveiksle). Aptariamas ir trečias atvejis – apibendrinta, nuasmeninta žiūra iš „paukščio skrydžio“²³.

Jacques'as Fontanille'is aprašo keturias žiūros taško strategijas. *Gaubiamajai* (*englobante*) strategijai jis priskiria visažinio žiūros tašką, pasiekiamą arba žvilgsniu iš labai toli (ar aukštai), arba apibendrintu pasakojimu. Jis apima įvairius daiktų būvius ir pripažįsta vertę tik koherentiškai visumai (plg. žiūrą „iš paukščio skrydžio“). *Kaupiamoji* (*cumulative*) strategija, siekdama kuo didesnio išsamumo, vieną po kito apžvelgia įvairius objekto aspektus. *Atrenkamoji* (*elective*) strategija ieško būdingiausio aspekto, kuris, atstodamas daugelį kitų, sutelktų įvairias diskurso reikšmes. *Detalizuojančioji* (*particularisante*) strategija tenkinasi atskiromis detalėmis, nepretenduodama aprėpti didžiulių visetų. Konkretiuose diskursuose kryžiuojasi įvairios strategijos. Vyraujanti strategija įteigia savo vertybių sistemą ir nuvertina kitus žiūros taškus. Analizės tikslas – nustatyti įvairių strategijų sąveiką, aprašyti žiūros taškų deformacijas ir transformacijas²⁴.

Antano Vaičiulaičio novelės „Šiaurietė“²⁵ pasakotojas jau pirmuoju sakiniu nuo nuasmenintos žiūros („Vieną ūkanotą rudens vakarą *keliu iš Šmaikštytynės į Intiklės pusę ėjo žmogus*“) pereina prie konkretaus stebėtojo („*nulenkęs galvą* ir protarpiais lazda *ieškodamasis kietesnės vietos kojai*“, „Kryžkelėje sustojęs, *skaitė* jis parašus ir giliai atsikvėpė, *žiūrėdamas priešais save*“). Tiriantis stebėtojo žvilgsnis susiduria su stebimojo objekto pasipriešinimu: „Matyti jis *nieko nematė*, nes *migla* buvo taip *tiršta*, kad už poros žingsnių jau nyko medžiai.“ Padedant garsui, *neprieinama* informacija (rūkas neleidžia keleiviui stebėti aplinkos) tampa *prieinama*. Iš rūko išniręs ūkininkas ir jo arkliai įveda naują žiūros tašką. Stebintis aplinką keleivis pats tampa stebimuoju:

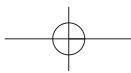
Pamatęs praeivį, atsirėmusį į rodyklę, kuri kelią pirštu dūrė kažin kur į debesis, ūkininkas pliaukštelėjo botagu, užkopė aikštelę kryžkelėje ir suriko: „Tpruu!“ Arkliai pro šnerves išpūtė

²² Fontanille J. Les espaces subjectives. Introduction à la sémiotique de l'observateur. – Paris: Hachette, 1989. – P. 53–57.

²³ Успенский Б. Поэтика композиции (Структура художественного текста и типология художественной формы) // Idem, Семиотика искусства. – Москва: Школа «Языки русской культуры», 1995. – P. 83–89. Apie „paukščio skrydžio“ perspektyvą vizualiniame diskurse žr.: Thürlemann F. Paukščių akimis: sakymo struktūra tam tikros rūšies geografiniuose žemėlapiuose // Baltos lankos. – 2009. – Nr. 30. – P. 49–65.

²⁴ Fontanille J. Sémiotique et littérature. – P. 50–54.

²⁵ Vaičiulaitis A. Tavo veido šviesa. – Vilnius: Vaga, 1989. – P. 164–190. Toliau cituojant puslapiu nurodomi tekste. Kursyvas visur mano – K. N.

garų srovę, nupurtė nugaras ir kramtė žąslus, *žiūrėdami* į žmogų prie stulpo. O jisai iš lėto rūkė pypkę, tarpais laikė ją saujoje sugniaužęs, su atkištu kandikliu į lūpas ir atrodė susigalvojęs ir pavargęs.

Jis tarė ūkininkui:

– Ar toli nuo čia į Avižius?

Anas atsakė:

– Svetimas esi...

– Iš kalbos tuoj supratau. O dėl tų Avižių – jų gi yra du. Tai pas katrą nori: Joną ar Augustą? Keleivis sumišo (p. 164–165).

Pasakymo erdvę įrėmina erdvinė kategorija *viršus* vs *apačia*: keleivis eina *nulenkęs* galvą, ūkininkas sėdi *ant maišų*, *užkopia* į aikštelę, arkliai *klimpsta* ligi pilvo, vežimas *kyla* į *viršų* ir *grimsta* ligi ašių. Tik rodyklė, pirštu durianti į debesis, veda anapus pasakymo.

Abiejų stebėtojų – keleivio ir ūkininko – stebėjimo tikslai yra skirtingi. Ūkininkas, stebėdamas nepažįstamąjį, bando nuspėti, ką slepia jo *atrodymas*. Keleiviui ūkininkas yra vienas iš informatorių, padedančių susivokti svetimoje erdvėje. Kryžiuojantis *savojo* ir *svetimojo* žiūros taškams, pasiekiamas „judančio žiūros taško“ efektas. Paašškėja, kad ta pati pavardė slepia du skirtingus atlikėjus. Vaizdas deformuojasi, keleivis sutrinka.

Judantis žiūros taškas, arba, kitaip tariant, *atrenkamoji strategija*, žymi esminius taškus keleivio pažinimo kelyje.

Dviem vardais pagrečiui vadinama pagrindinė novelės veikėja – šiaurietė:

– Turi jis tarnaitę iš šiaurės, Oną vardu?..

– A, žinau, žinau! Tai bus Augustas. Jo namai į girios pusę... Tik, broleli, mes ją vadiname Adele, ir ji dabar – ne tarnaitė. Oho!

Žmogus nustebeš atšlijo nuo stulpo.

– Teisybė, jos vardas Adelė, – atsakė jis.

Ir nusijuokęs pridėjo:

– Turėčiau geriau už kitus žinoti.

<...>

Likęs vienas, keleivis neskubėdamas, apsimąstydamas kaleno pypkę į rodyklę. Kelios žarijos nukrito ant žemės ir tuoj užgeso. O jisai kraipė galvą ir stebėdamasis murmėjo: „Ji dabar ne tarnaitė... Kas jai galėjo atsitikti – ar ją nuo darbo pavarė, ar...?“ (p. 165).

Dviejų žiūros taškų susikirtimas dar sykį sutrikdo keleivį. Atsitokėjęs jis mano, kad šiaurietę klaidingai įvardija ūkininkas, nežinantis to, ką „geriau už kitus“ žino jis pats. Tačiau tai, kodėl „ji dabar ne tarnaitė“, žino tik ūkininkas. Sakymo adresatas, atsidūręs tarp šių dviejų skirtingų žinojimų, kol kas šios paslapties negali įminti. Jam lieka tik spėti, kad ją dengia ne vien rudens vakaro „rūkai“.

Pirkios viduje, kryžiuojantis žvilgsniams, susiduria du žinojimai – namiškių ir *svečio*:

– Ar čia bus Avižius? Augustas... – teiravosi žmogus.

– Tas pat, – atsakė nuo stalo. – O ko norėsit?

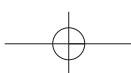
– Mat aš... aš dėl *jūsų tarnaitės*...

– Uf, – garsiai pasakė vaikas prie lopšio ir ištiesė abi kojas į aslą.

Nustebeš ateivis permetė jį akimis.

– Petrai, tylėk, – pasakė moteriškė. – Juk jis *iš tolo* ir *negali visko žinoti*.

<...>

– Ar tik nebūsit *Adelės brolis?* – prašenko ji.
Žmogus nusišypsojo. Taip, jis Adelės brolis.
 – *Stasys vardu?*
Taigi, Stasys! (p. 168).

Svečiui atrodo, kad jis žino daugiau negu namiškiai, kuriems jų tarnaitė, matyt, yra sakiusi turinti brolių, vardu Stasys. Kaip ir anksčiau, kai kalbėjosi su ūkininku, ateivis apsimeta palaikantis pašnekovo požiūrį, nors mano turįs „geriau už kitus žinoti“. Užtat, tarsi patvirtindamas pirmąjį moteriškės spėjimą, jis šypsosi, o į antrąjį atsako dviprasmišku sušukimu. Namiškiai savo ruožtu žino tai, ko žmogus „iš tolo“ negali žinoti. Sakymo adresatas turi rasti savo vietą šiose žiūros taškų slėpynėse. Iš ankstesnio ateivio jausminės būsenos aprašymo galima numanyti, kad su Avižių tarnaitė jį sieja ne kraujo giminystė. Bet ką reiškia netikėtas vaikino prie lopšio „uf“, kol kas neaišku.

Adelės-Onos atvaizdas ir toliau dvejinasi. Kai, taikydamasis prie šeiminkų žinojimo, Stasys pasakoja apie raišą Adelės seserį, senasis Avižius suklūsta: „Kaip *jie keistai šneka: Adelės sesuo!* O jam gi ar ne sesuo?“ Dviguboje perspektyvoje matomas ir Stasys. „Na, tu brolis ne brolis jai, giminė ne giminė man, o aš vis tiek pasakysiu...“ – dėsto senasis Avižius (p. 175). Dabar jau nustemba Stasys: „...savo dvasioj jautė keblumą: ar *čia papročiai kiti*, ar kokis galas, kad šeiminkus tarnai vadina tėvais, kad į jį patį kreipiasi kaip į giminę. – Genys margas, žemė dar margesnė.“

J. Fontanille'is pasakytų: stebėtojas kaupiamąją strategiją keičia gaubiamąja. Bet sakymo adresatas numano, kad „šiauriečių“ kalbėjimo papročiai čia niekuo dėti. Pasakotojas keičia šiaurietės vardą priklausomai nuo to, ką apie ją žino kiti pasakojimo dalyviai. Stasio pokalbyje su buvusią Avižių tarnaitę ji vadinama Ona. Taip pavadinama ir susidūrusi tarpduryje su Avižiene: „Mamyte, aš juos sumazgosiu, – tarė Ona“ (p. 174). Tai dar vienas sudvejintos žiūros atvejis. Avižienę, Stasio nuostabai, ji vadina „mamyte“, bet pati pristatoma tik jai ir Stasiui žinomu vardu.

Pokalbio epizode Stasį ir Oną sieja bendra praeitis. Pasitvirtina nuovokesnio skaitytojo spėjimas, kad šiaurietė Ona – Stasio žmona („mudu kunigas surišo su sidabriniais“, p. 172), ištekėjusi už jo ne savo noru: „Liepė – irėjau. Skurdžiams tėvams vis kad geriau kur įkišti dukterį“ (p. 173). Paaiškėja, kad likusi namuose raiša „Adelės sesuo“, apie kurią pasakojo Avižiams Stasys, ir yra tikroji Adelė ir kad Stasio minimas Broniukas dantukais „kaip voverės“, matyt, yra Stasio ir Onos sūnus. Bet to, kas nutiko Avižių sodyboje per tuos dvejus metus, Stasys nežino.

Pokalbio epizode pasikeičia įvardytų atlikėjų santykiai: *miršta* išgalvotoji Adelė, jos vietą užima šiame kaime niekam nežinoma Ona. Pašnekesių, kurie vyksta „už durų“, kol kas ši transformacija nepaveikia. *Adelės mirtis* ir Onos *gimimas* įtvirtinamas antroje novelės dalyje:

– Dėde, ji gi – mano... Ir sūnus auga.
 – Vėl pasaka, – gynėsi Avižius. – Juk ir pase buvo parašyta: Adelė Gervėčiūtė. Ar mes akių neturėjom, ar ką?
 – Ne Adelė, bet Ona.
 – Ona! Kliedi, ar ką?
 – Ne, dėde... Aš galiu jums viską išaiškinti (p. 179).

Po šio epizodo viešnios iš šiaurės Adele niekas nebevadina.

Pirmoje novelės dalyje žiūros taškų kaitą valdo noras žinoti. Antrojeje skir-

tingus žiūros taškus stengiamasi „suvesti į tvarką“. Tvarka numato visažinį lėmėją – bendruomeninį („Gi tavęs čia niekas nelaišys – *ką žmonės šnekėtų!*“ – p. 182) arba transcendentinį: „Tu neverti, bet Tasai verčia. / Ir Avižius pakėlė ranką į lubas“ (p. 182).

Avižiaus gestas tarsi pakartoja kelio rodyklę, duriančia pirštu „kažin kur į debesis“, o jo žodžiai – „Pas Dievą parašyta: ji priklauso pirmajam...“ (p. 181) – primena novelės epigrafą iš Pradžios knygos: „Kodėl tu sakei man: tai mano sesuo; dėl to aš ją paėmiau už žmoną? Dabar ji štai tavo žmona; atsiimk ją ir eik sau.“ Atrodytų, kad Avižius čia kalba kaip įgaliotas sakytojas.

Kitaip dieviškąją išmintį supranta Ona. Kai senis ją graudena: „Tu nė Dievo nebijai!“, ji atsikerta: „Dievas gi mane pažįsta“ (p. 181). O Petras tiki, kad turėtų būti kažkokia kita, dar niekam nežinoma teisybė: „Visos tos šnekos jam atrodė lyg kažkas netikra, ir jo mintyse šmėkšojo tolima viltis, kad kažkokia stipri ranka nustums tą siaubą, kuris tyko iš visų pusių. Atsirėmęs į sieną, laukė to kažko, pats nenuvokdamas, kas tai būtų: ar ūmus trenksmas, ar iš tų nakties ūkanų nejučiomis atslinkęs šviesos pluoštas“ (p. 181–182).

Tad novelės sakytojo žiūros negalima tapatinti su senojo Avižiaus požiūriu: ją apibūdina kelių perspektyvų sankryža. Pretenzijos į visažinystę kertasi su tuo, kas asmeniškai išgyventa. Sakymo adresatas daro tokią išvadą: „Pakludamas Dievo valiai, nusprendamas Onos likimą pagal tai, kas Biblijoje rašoma, šeiminkas tuo pačiu parodė, kad per visą savo gyvenimą jis neturėjo drąsos pats spręsti aštrių klausimų, nes vengė moralinės atsakomybės, ieškodamas autoritetų, kurie nulemtų jo veiksmus skaudžiomis ir neaiškiomis gyvenimo aplinkybėmis. Senatvėje jis jau nebegali daryti sprendimų, atitinkančių jo geros širdies ir sąžinės reikalavimus“²⁶.

Ona pasikliauja tuo, ką sako širdis: „Aš neisiu ten“ (p. 182). Supratusi, kad šių namų tvarkoje jai vietos nėra, renkasi dvigubą neigimą: „Aš juk nesakiau, kad su juo važiuosiu“ (p. 183) – „aš pati išeisiu“ (p. 184). Atsisveikinusi su sūneliu ir vyru, ji išeina ne tik iš kambario.

Bendruomeninis atlikėjas (kaimynai), pasirodęs novelės pabaigoje, išreiškia „ir Dievo, ir žmonių“ požiūrį:

O kaimynai rinkosi į jų namus, vyrai tokie rimti, moterys su juodais sijonais ir tamsiomis skarelėmis – Dievo pasitikti. Jie žengė per slenkstį, garbino Viešpatį, ir vieni likosi čia, o kiti tyliai slinko į seklyčią, kur lovoje tąsoma Ona šaukėsi Jėzulo – kad ją gelbėtų ir jai dovanotų.

Švirkščių dėdė pakilo nuo stalo ir pasakė:

– Aš negaliu... Gaila klausantis.

Ir jis dairėsi po kertes, įsižiūrėjo į giesmyną ant langinės ir stebėjosi šventąja Katarina, kuri vienoj rankoj laikė verbą, o antroj – pusiau lūžusį ratą (p. 189).

Šventosios, žvelgiančios nuo lentynėlės virš lango, atributai – kankinimo ratas ir palmės šaka – susieja žemiškąją kančią su Kristaus pašlovinimu.

Fabulą rezgančiuose diskursuose žiūros taškai keičiasi sintagminėje ašyje. Poetiniuose, pasak A. J. Greimo, „tauškaluose“ jie tvarko mitinio universumo, kuris „atsiskleidžia kaip įprastinis ir nenutrūkstamas“²⁷, paradigmas.

Tomo Venclovos eilėraštyje „Prisikėlimas iš mirusiųjų“²⁸ kalbama apie medį, kuris „gyvena du kartus“. Kaip natūraliojo pasaulio figūrą medį pristato aki-vaizdumo nuorodos: „už lango juoduoja bežadis“, „kai braunasi, pranykęs ir

²⁶ Šilbajoris R. Netekties ženklai. – Vilnius: Vaga, 1992. – P. 485.

²⁷ Greimas A. J. Struktūrinė semantika. – P. 170.

²⁸ Venclova T. Rinktinė. – Vilnius: Baltos lankos, 1999. – P. 144–145.

ūmus, / į šią beviltiškų fasadų gatvę“. Bet drauge tai ir interoceptyvi sąmonės figūra („tik mūsų sąmonėj išlikęs medis“). Pasakytame diskurse medis susieja sakymo *čia* („šiapus atlapų balkono durų“, „į šią beviltiškų fasadų gatvę“) su pasakymo *ten* („už lango“, „anapus marių“, „kitam žemyne“), o laiko ašyje – sakymo *dabar* („šiuos... metus“) su pasakymo *tada* („prarastus metus“, „prilyginančius išmintį jaunatvei“). Paskutinėje strofoje, sutapdamas su gotikiniu navos stulpu, jis jungia žemę ir dangų.

Diskurso sakytojas – dvejetainis atlikėjas: *mes abudu*, kartais pristatomas tiesiog kaip *mes*. II, III ir paskutinėje strofoje abiejų atlikėjų vardu kalba *aš*: „bet medis tebėra, kol aš kalbu“, „ir aš beveik žinau“, „sakau“. Pastarojoje žodį gauna ir antrasis asmuo: „Tu tari.“ Kai sakymas pereina į pasakymą („iš pirmo ir antrojo asmens / sapnų miglon, į beasmenę būtį“), greta sakymo aktantų pasirodo pasakymo „neasmuo“ – „trečias pašnekovas“²⁹.

Eilėraštyje vyrauja regimos figūros. Stebinčią akį primena „voko judesys“, o negalėjimą matyti – „į nesimą“ žvelgiantis lęšis. Šviesa („žiburiais žėruoja“, „nušvitęs nuo lajos ligi liemens“) susiduria su šviesos nebuvimu („juoduoja“, „tamsą“). Eidetinėje plotmėje išskiriami plotai („asfalto plotas“, vainikas) ir brėžiai („drūžės“, laibos šakos) arba plastinės figūros apibūdinamos negatyviai („plečia tuštumą skliaute ir venoj“, „spraga lašuos“, „išdilusi“, „sutrešęs“). *Galėjimui stebėti* priešinasi regėjimo kliūtys (tamsa, tuštuma, migla). Kalbant modaliniais terminais, tai *darymas, kad nežinotų*.

Pirmoje strofoje regėjimą papildo lytėjimas (*stangrios drūžės, plotas glitus*). Paskutinėje strofoje lytėjimo išpūdžiu užpildomos regos spragos:

lyg antkapyje navos vidury,
sunėrę delnus, pėdomis prigludę
prie gotikinio stulpo, netikri,
ar esame, ar buvome nubudę.

Klausa, atpažįstama pirmoje eilutėje, vėliau iš juslinio suvokimo pašalinama: *bežadis medis, „tyloj sutrešęs kamienas“*. Jai paliekama kalbos ir poezijos plotmė: „bet medis tebėra, kol aš kalbu“, „ritmo lūžis“, „šakų silabika“. Paskutinėje strofoje lytėjimo konjunkciją įtvirtina sakymas:

Sakau: *Tai buvo laimė*. Tu tari:
Mums sekėsi. Tokios beveik nebūna.

Kalba, kaupdama atmintį, atgaivindama dabartyje praeitį, uždarydama *amžinybę minutėje*, užpildo spragą tarp išorinės tikrovės ir žmogaus. „Mūsų sąmonėj išlikęs medis“ palieka viltį, kad „kažkas, kaip jį, atsimena ir mus“.

Bizantijos dailininkai, siekdami atvaizduoti šventybę, apvertė žiūrinčiojo ir žiūrinčio santykį: pavaizdavo Dievą nebe kaip stebėjimo objektą, bet kaip subjektą, kuris stebi mus pačius³⁰. Venclovos eilėraščio pabaigoje to, kuris „atsimena ir mus“, laukimas tampa prisikėlimo laukimu. Kaupiamąjį stebėjimą pakeičia gaubiamasis:

Taip atmenančio Dievo laukia kūnai
ankštam karste, motelio kambary.

²⁹ Plg. eil. „Pašnekesys žiemą“: „O trečias pašnekovas? Tu sakai, / Kad niekas šito pokalbio negirdi?“ (p. 46).

³⁰ Paris J. *L'espace et le regard*. – Paris: Le Seuil, 1965. – P. 154. Cit. pagal: Fontanille J. *Les espaces subjectives*. – P. 52.

Neprieinamas tiesioginiam jusliniam suvokimui pasaulis svyruoja tarp netikrumo, apgaulės ir paslapties. Netikrumo modalumą apibūdina nebuvimas ir neatrodymas („į nesimą žvelgia lęšis“), apgaulę – atrodymas ir nebuvimas („jis mudviem neilgai tesivaidens“), paslaptį – buvimas ir neatrodymas („netikri, / ar esame, ar buvome nubudę“). Interpretuodami „beveik žinojimą“ kaip dar ne buvimą, sakytume, jog pasakymas „ir aš beveik žinau (ar man atrodo)“ modalizuoja dalinę apgaulę. Tikrumą laiduoja tik gaubiamoji strategija, įveikianti dalinio žinojimo ribotumą. Akimirksninis subjekto ir objekto susilieėjimas pasiekia „kraštutinę situaciją: arba visiško gyvenimo, arba visiškos mirties“³¹. Ero-tą aplėbia Tanatas:

Kaip jis į tamsą, mes abudu žengiam
iš pirmojo ir antrojo asmens
sapnų miglon, į beasmenę būtį,
ir amžinybę nusveria minutė,
kai ilsimės ant priegalvio akmens
lyg antkapyje navos vidury,
.....
ankštam karste, motelio kambary.

Tačiau atmenančio Dievo akyje mirtis virsta prisikėlimu.

Sakymo ruošiniai

Figūratyvią kalbą A. J. Greimas yra apibūdinęs kaip kompromisą tarp individo laisvės ir socialinės būtinybės susikalbėti³². Tam, kad būtų suprastas, kalbantysis asmuo privalo paklusti ne tik gramatiniams, bet ir kultūriniais savo kalbinės kūrybos apribojimams. Kalbėjimas, kuris tarsi laisvai naudojasi visu leksikos žodynu, „sustingsta ir sustabarėja vartosenoje paleisdamas į pasaulį įvairias diskursines konfigūracijas, kurios gali būti laikomos kalbinės veiklos socialumo formomis“³³. Šie nauji „kolektyviniai vaizdiniai“, varžantys bei įpareigojantys, padeda individui peržengti patį save, įsijungti į socialines grupes ir paverčia jį visuomenine būtybe.

Aptardamas mito vaizdinius, Claude'as Lévi-Straussas pasitelkia semantines asociacijas, slypinčias prancūzų kalbos žodyje *bricolage*. Veiksmažodžio *bricoler* seminis branduolys – netikėtas judesys: atšokęs kamuolys ar biliardo rutulys, pasiklydęs medžioklinis šuo, jojamas žirgas, išsukęs iš tiesaus kelio, kad išvengtų kliūtis. Dabartinėje prancūzų kalboje terminu *bricolage* apibūdinamas *meist-rautojas* – „tas, kuris viską daro pats, savo rankomis ir naudodamas, priešingai negu tam tikros srities meistras [specialistas], visokias, dažnai atsitiktines priemones“. „Jis, priešingai negu inžinierius, kiekvieną kart nenaudoja specialiai tam projektui reikalingų žaliavų bei įrankių. Jo instrumentų pasaulis uždaras, ir savo žaidime jis laikosi taisyklės išsiversti su „parankinėmis priemonėmis“, t. y. su visada ribotu medžiagų ir įrankių arsenalu.“ „Per daiktus – pasirinkdamas vieną ar kitą galimybę iš riboto jų skaičiaus, [jis] atskleidžia savo charakterį ir

³¹ Greimas A. J. Iš arti ir iš toli. – Vilnius: Vaga, 1991. – P. 167.

³² Greimas A. J. Lietuvių mitologijos studijos / Sudarė K. Nastopka. – Vilnius: Baltos lankos, 2005. – P. 45.

³³ Greimas A. J. Sémiotique et sciences sociales. – Paris: Editions du Seuil, 1976. – P. 51–52.

gyvenimą. Meistrautojas niekada nebaigia savo projekto, bet visada įdeda į jį dalelę savęs.“

Pasak C. Lévi-Strausso, mitinė kūryba yra savotiškas intelektualus meistravimas. „Įklimpęs vaizduose“, mito autorius „savo ideologinių rūmų statybai naudoja ankstesnių socialinių diskursų laužą“, nesibaigiančioje rekonstrukcijoje „priemonių vaidmenį visada atlieka ankstesniais veiksmais pasiekti rezultatai: signifikatai pavirsta signifikantais, ir atvirkščiai“. Mitinis mąstymas tvarko ir pertvarko pasitelktus įvykius ir patyrimus naujai juos įprasmindamas: jis yra „išlaisvintojas, kovojantis prieš neprasmybę, su kuria mokslas pradžioje buvo susitaikęs“³⁴.

Taip aiškindamas terminą, C. Lévi-Straussas pats elgiasi kaip meistrautojas: žodį *bricolage* su jame slypinčiomis reikšmėmis pritaiko mitologijos metakalbai. Bet tai, ką jis sako apie mitinį diskursą, tinka visai sakymo veiklai. Kalbantysis visada turi po ranka ankstesnių diskursų nuolaužas ir, naudodamasis jomis kaip signifikantais, kuria naujus signifikatus. „Sakymo veikla, panaši į meistravimą, nesibaigia stereotipinio diskurso pagaminimu. Vartojamų objektų ir istorijos produktų atranka bei panaudojimas veda į kūrybą, kuri ir sudaro meistravimo, kaip sakymo praktikos, vienartiškumą“³⁵. Meistrautojas, iš senų dalykų darydamas naujus, yra dėmesingas jusliniam pasauliui, bet šis juslinis pasaulis jau yra „apdailintas istorijos ir kultūros“.

Kita vertus, sakytojas, iš žodinės žaliavos meistraudamas reikšmines figūras, žiedžia savo tapatybę. Jo tapatybė atsiskleidžia per santykį su ženklais ir figūromis, kuriuos atpažįsta kiti. Bet sakytoją meistrautoją atpažįstame ir iš to, kaip jis naudojasi ir transformuoja ženklus, kryptingai juos deformuoja pagal savo paties prigimtį, šitaip tarsi protestuodamas prieš prasmės eroziją, prieš desemantizaciją, kitaip tariant – „prieš neprasmybę“. „Tapatybę šiuo atveju reikia suprasti kaip pertrūkį, kaip inovaciją ir net išsilaisvinimą“³⁶.

Kalbos sistemoje slypinčios virtualios reikšmės aktualizuojamos ir realizuojamos konkrečiu sakymu. Iš kultūros universalijų, kaupiančių bendrąsias žmogiškas reikšmes, kiekviena individuali ar bendruomeninė kultūra atsirenka ir realizuoja tai, ko reikia jos specifinei raiškai. Savo ruožtu tos realizuotos, konkrečias kultūras apibūdinančios reikšmės sudaro naują sistemą. Jos nebepriklauso nuo realizuoto sakymo, yra virtualizuojamos ir aktualizuojamos. Pasikeitusį reikšmių statusą įtvirtina *sakymo praktika*. „Socialinis diskursas formuojasi ne tik pasitelkiant universalijas, bet taip pat diskursui nuolat atsigręžiant į patį save; taip susidaro gatavos, stereotipinės konfigūracijos, o šitaip atsiradę stereotipai keliauja į semionaratyvinį lygmenį, kad ten taptų [semantiniais] primityvais, taip pat sudrausmintais ir sistemiškais kaip ir universalijos. Sakymo praktika, palaikydama nuolatinę apykaitą tarp diskursinio ir kitų lygmenų, sudaro prielaidas semiotinei kultūrų kūrybai“³⁷. Diskurse ji sujungia reikšmės ne-laikiško artikuliavimo produktus su istorijos produktais.

Savotiškos sakymo praktikos „nuosėdos“ yra mitiniai vaizdiniai. Interpretuodama pastovių asociacijų pluoštus („mitinius archetipus“) kaip komunikacinius simbolius, mitologinė kritika išskyrė pastovų universalijų simbolių bran-

³⁴ Lévi-Strauss C. Laukinis mąstymas / Vertė M. Daškus. – Vilnius: Baltos lankos, 1997. – P. 29–35.

³⁵ Floch J.-M. Identités visuelles. – Paris: Presses Universitaires de France, 1995. – P. 6.

³⁶ Ten pat. – P. 7.

³⁷ Greimas A. J., Fontanille J. Sémiotique des passions: Des états de choses aux états d'âme. – Paris: Editions du Seuil, 1991. – P. 88.

duolį įvairiose kultūrose, nutolusiose viena nuo kitos laike ir erdvėje. Pastebėta, kad esama visiems žmonėms bendrų vaizdinių, kurie pasižymi iš esmės neribota komunikacijos galia. Tokie yra valgymo ir gėrimo, ieškojimo ir kelionės, šviesos ir tamsos, taip pat seksualinio pasitenkinimo, paprastai įgaunančio vestuvių formą, simboliai³⁸.

Kornelijus Platelis poetinį žodinės realybės meistravimą vadina palimpsestu: „Gal ir netikslu „Palimpsestais“ (išskutamas arba nuplaunamas pergamentas, ant kurio rašomas naujas tekstas) pavadinti vieną savo knygų, jeigu tokia esti visa kūryba“³⁹. Tokio poetinio meistravimo pavyzdys eil. „Pagaliau pasirodo lietus“:

Pagaliam jis išlenda iš už didelio namo,
kuriam gyvena dama aukso spalvos oda.
Nejaugi jai šis lietus? Išeinu į balkoną
su auksaspalvio pilsnerio bokalu,
pakeliu jį prie lūpų nelyginant ragą Rolandas
ir trukteliu gurkšnį, kad vos neužspringsta lietus,
mūsų pašvinkusius reikalus skalbti pagavęs.
Dama po kambarį vaikšto, poetiškai laisto gėles.
Dangus apvaisina žemę, tiek laukusią jo malonės,
miesto pajuodę medžiai sutinka jį ir parudavus žolė,
godžiai jį šliurpia špižiniai kanalizacijos dantys,
jo laukia jauna patarnautoja su aukso alaus bokalu.
Bet skambančios čiurkšlės neranda Danajos iščių,
kelio nurodyti joms teisingo ir aš negaliu.
Sielą gaubia įkaitęs varinis skliautas.
Tykšta lašai ir pradingsta ant jo šnypšdami.
Aš viduje ten giriuosi, meluoju, apsigaudinėju –
kaip tam užgimti, kuris susirems su siaubu?
Į vazonėlį pamėlęs laistytuvėlio snapelis
lieja chloruotą vandentiekio čiurkšlę toliau⁴⁰.

Eilėraščio tema – lietaus laukimas – lygiagrečiai plėtojama keliuose stilistiniuose registruose. Stebėtojo jusliniai išpūdžiai fiksuojami vaizdinga šnekamąja kalba: „pagaliau jis išlenda“, „trukteliu gurkšnį“, „vos neužspringsta“, „pašvinkusius reikalus“, „godžiai jį šliurpia“, „tykšta lašai ir pradingsta ant jo šnypšdami“. Su ja disonuoja buitį estetizuojančio snobo šneka: „dama aukso spalvos oda“, „su auksaspalvio pilsnerio bokalu“, „jauna patarnautoja su aukso alaus bokalu“, „poetiškai laisto gėles“, „skambančios čiurkšlės“, „pakeliu jį prie lūpų nelyginant ragą Rolandas“.

Priklausymą elitiniam intelektualų klubui išduoda psichoanalitinės nuorodos⁴¹. Gaubiančiosios ir gaubiamosios erdvės priešprieša, artikuliuojanti diskursą, parengia dirvą falinei simbolikai: „jis išlenda iš už didelio namo, / kuriam gyvena dama aukso spalvos oda“, „dangus apvaisina žemę, tiek laukusią jo malo-

³⁸ Frye N. *Anatomy of Criticism*. – Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990. – P. 118.

³⁹ Platelis K. *Palimpsestai*. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004. – Viršelio užsklanda.

⁴⁰ Platelis K. *Atoslūgio juosta*. – Vilnius: Vaga, 2000. – P. 57.

⁴¹ Pasak A. J. Greimo, „psichoanalizė, tapdama autonominiu kognityviniu diskursu, paskleidė savo žodyno atplaišas anapus uždarnos praktikų bendrijos“. Jos sąvokų kanalizaciją lydėjo „subtilių perskyrų praradimas, prasmę kuriančių skirtumų užtemdymas, tolydinė žinojimo lauko *desemantizacija*. Tačiau, nepasiekiamas mirtingiesiems, šis laukas išlieka atmintyje kaip konotacinis objektas, kaip raminantis arba bauginantis įsitikinimas tikrumu“. – Greimas A. J. *Sémiotique et sciences sociales*. – P. 55.

nės“, „jo laukia jauna patarnautoja su aukso alaus bokalu“, „Sielą gaubia įkaitęs varinis skliautas. / Tykšta lašai ir pradingsta ant jo šnypšdami“, „Į vazonėlį pamėlęs laistytuvėlio snapelis / lieja chloruotą vandentiekio čiurkšlę toliau“. Šių skirtingos plotmės vaizdinių izotopines sąsajas įtvirtina Danajos mitas: „Bet skambančios čiurkšlės neranda Danajos iščių, / kelio nurodyti joms teisingo ir aš negaliu.“ Mite pasakojama apie tai, kaip Dzeusas, pasivertęs aukso lietumi, prasisvertęs pas Argo karaliaus dukterį Danają, uždarytą į varinį bokštą. Iš jų sueities gimė Persėjas, nužudęs gorgonę Medūzą.

Skirtingai nei snobiška alaus bokalo ir Rolando rago paralelė, Danajos mitas apipavidalina visuminę diskurso reikšmę. Apokaliptinės vaizduotės poliuje lietus susieja žemiškuosius „mūsų reikalus“ su dangumi ir švytėjimu, demoniškoji vaizduotė „špižiniais kanalizacijos dantimis“ primena grėsmingas pragarmes. Sakytojas įsiterpia į mitinę istoriją prisiimdamas atsakomybę už tiesos ieškojimą: „skambančios čiurkšlės neranda Danajos iščių, / kelio nurodyti joms teisingo ir aš negaliu“⁴². Mitinio siužeto sprendimas žinomas: Persėjas, gimęs iš Dzeuso apvaisintų Danajos iščių, įveikia stingdantį pabaisos žvilgsnį. Bet kaip pakartoti mitą jo viduje atsidūrusiam sakytojui ir sakymo adresatui?

Aš viduje ten, giriuosi, meluoju, apsigaudinėju –
kaip tam užgimti, kuris susirems su siaubu?

Akivaizdu, kad estetizuojantis ir apsigaudinėjantis pasakymo *aš* nesutampa su jo kalbėseną ir laikyseną vertinančiu diskurso sakytoju. Pastarasis elgiasi kaip mitologas: išskaido ribotą „dar ne priešybių“ visetą, kad, iš naujo sudėstydamas jo fragmentus, sukurtų prasmės prieaugį⁴³.

Lietuvių semiotikų pasirinktas *sakymo* terminas gal pernelyg akivaizdžiai asocijuojasi su žodine veikla. Prancūzų *énonciation* (išreiškimas, dėstymas, formulavimas) ar analogiškas anglų *enunciation* žodinės substancijos tiesiogiai nenurodo. Estetinių diskursų tyrinėtojai sakymą suvokia kaip translingvistinį reiškinį: sakyti galima ne vien kalbėjimu, bet ir teptuko potėpiaais, skulptoriaus kaltu, muzikos garsais, šokio judesiu. Analizuodamas Petro Repšio knygos „Našlaitė Elenytė ir Joniukas aviniukas“ viršelį, Andrius Grigorjevas įžvelgia vizualius sakymo atitikmenis laiško, rylos, augalo figūrose⁴⁴. Semiotikoje diskurso terminas taip pat taikomas ir kalbinėms, ir nekalbinėms reikšmėms apibūdinti.

Sakymo problematika į prasmines struktūras įtraukia laiko strėlę. Reikšmė pasirodo priklausanti ne tik nuo imanentinių struktūros santykių, bet ir nuo istorinio laiko, apglobiančio diskurso sakytoją ir sakymo adresatą. Mąstančios asmenybės įsiterpimas į istorijos procesą, pasak Jurijaus Lotmano, didina laisvės ir neapibrėžtumo mastą⁴⁵.

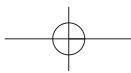
(Ištraukos iš Kęstučio Nastopkos studijos „Literatūros semiotika“ skyriaus „Sakymas ir diskursas“. Studija leidžiama „Baltų lankų“ leidykloje.)

⁴² Retorikoje toks naratyvinių lygmenų sukeitimas vadinamas metalepse. – Genette G. Figures III. – Paris: Le Seuil, 1972. – P. 243–251.

⁴³ Floch J.-M. Identités visuelles. – P. 5.

⁴⁴ Grigorjevas A. Semiotinės autorefleksijos pratybos // Literatūra ir menas. – 2009. – Sausio 23.

⁴⁵ Л о т м а н Ю. Культура и взрыв. – Москва: Гнозис, 1992. – P. 210–211, 233.

Iš Daugų ir Švėkšnos...

Rašytojas Rimantas ČERNIAUSKAS atsako į Romo DAUGIRDO klausimus

– Esi pusiau dzūkas, pusiau žemaitis. Kaip suvoki šių komponentų žaismą savyje? Gal tai prasiveržia ir į tavo tekstus?

– Tikrai mano tėvai kilę iš priešingų Lietuvos vietų. Tėvas – dzūkas nuo Leipalingio Lazdijų rajone, o mamos visos genties šaknys Švėkšnoje, senam žemaičių miestelyje. Aš pats gimiau Dauguose netoli Alytaus, čia formavosi mano charakteris ir tarmė, vėliau likimo vingiai nuvedė į Onuškę, Pivašiūnus ir tik ketvirtą klasę pradėjau lankyti Švėkšnoje, kur laimingai baigiau vidurinę. Taigi, dzūkų tarmę pamiršau, o žemaičių taip ir nepramokau, nes aplinkiniai šaipydavosi, jei bandydavau žemaičiuoti. Nors dzūkiškas tarimas, regis, bus išsilaikęs, nes, kai mokytojavau Klaipėdos 14 vidurinėje mokykloje, mokiniai mane pravardžiuodavo „dzūkeliu“.

Gaila, kad neužsitarnavau jokios ryškesnės tarmės. Tarmiškumas labai gražiai papuošia literatūrinį tekstą. Tarkim, R. Granausko ar J. Apučio jokia būdu nesumaišys su V. Krėve ar R. Kasparavičium. Ir ne tik dėl savotiškų tarmiškų žodelių „musėt“, „kaži“, „ja – ja“, bet ir dėl pasakojimo tempo, kūrinio kompozicijos. Žemaičiai lėtesni, labiau nuoseklūs, palengva vynioja siužetą, nesimėto į šonus dėl gražesnės detalės. Jeigu tikras žemaitis imasi gramdyti puodą, tai išvalys jį iki galo, o dzūkai gaivalingesni, jie tikri detalių meistrai, jų stilius šokinėjantis, sproginėjantis, dainingas, didesnių gabalų ar temų jie vargu ar galėtų imtis, nes tuojau nukryptų į šoną, imtų pasakoti apie tai, kas neesminga, bet tuo momentu jiems atrodo gražiau. Tipiškas tokių tekstų pavyzdys būtų S. Gedos eseistika.

Manau, aš likau daugiau dzūkas negu žemaitis: rašau apie K. Donelaitį jau dvidešimt metų ir vis negaliu užbaigti, susigundęs kokia netikėtai į galvą šovusia tema.

– Priklausai grupei rašytojų – Ričardas Gavelis, Vytautas Rubavičius, Vytautas Martinkus ir kt., kurie į literatūrą patraukė baigę tiksluosius mokslus. Kadangi žinome, jog viskas susiję (visuotinis sąryšio dėsnis), logika sufleruoja – įgytas išsilavinimas vienaip ar kitaip paveikė ir Tavo kūrybą. Gal galėtum „išskleisti“ šią įtaką?

– Vilniaus universitete mokiausi vienuose rūmuose su R. Gaveliu. Jis – fiziką, o aš – matematiką. Jau tada jis buvo garsus, publikavęs noveles „Nemune“, „Jaunimo gretose“. Aš tuo laiku nerašiau, gal tik eilėraščius panoms į albumus.

Kartu su juo vieną vasarą sėdėjom karinėje stovykloje prie Rygos, bet nebendravome, kiekvienas sukosi savo draugų rate. Su Ričardu artimiau susipažinau gerokai vėliau, kai po vieno vakaro Klaipėdoje jis nakvojo mano namuose. Gėrė tik stiprią kavą, kalbėjo vien apie ekonomiką ir laisvą rinką, tuos dalykus jis dėstė liūdnai pagarsėjusio Stašaičio verslo akademijoje. Nelabai ką supratau, bet klausyti buvo įdomu. Jis šaipėsi iš mūsų ekonomikos asų, kurie net nesidomi šiuolaikinės ekonomikos teorijomis.

Logika pranašesnė už emocijas, protas už sentimentalumą, juk tai, kas jausminga, traukia ašarą, gildo širdį, dažnai būna kvaila.

Tiek R. Gavelis, tiek V. Martinkus ar R. Klimas mūsų literatūros kritikų pagrįstai priskiriami nedidelei lietuvių intelektualiosios prozos kūrėjų grupei. Tai srovei poezijoje atstovautų K. Platelis, V. Rubavičius, G. Patackas, R. Daugirdas... Iš pirmo žvilgsnio jie rašo sausa, informatyvią, paramstyta kultūros ir mokslo terminais, frazėm, formulėm prozą, kurioje „jokio Sarbėvijaus kiemo kvapo“, kaip pasakytų a. a. literatūros kritikė Elena Bukelienė.

R. Gavelis buvo gal nuosekliausias tos srovės atstovas, konstruodavęs savo romanus tarsi optimalaus valdymo uždavinį, kur svarbiau pats veikimo procesas, judėjimo tikslas, o ne herojų charakteriai ar socialinė jų aplinka.

Matematikoje taip pat labai svarbu gražiai ir kuo trumpesniu būdu išspręsti uždavinį. Tikra matematika kažkuo primena poeziją, tik reikalauja dar didesnės vaizduotės ir specifinio žinių bagažo. Gražiai išspręstas uždavinys yra tarsi tobulas eilėraštis.

Gal todėl ir mano proza labiau lakoniška, be ypatingų literatūrinių puošmenų. Gal kartais ji kiek per sausa – V. Sventickas mano noveles apie K. Donelaitį yra pavadinęs „metraščiais“. Būdingiausias tokios prozos pavyzdys yra novelių ciklas (galėčiau vadinti apysakaite) – „Gustas“ („Nemuno“ leidykla, 1997). Ji gerokai skiriasi nuo ankstesnės knygos „Gusto istorijos“. Labiau centruota ir apmąstyta. Gaila, kad literatūros kritikų liko beveik nepastebėta.

– Literatūrinę karjerą pradėjai rašydamas eilėraščius. Turbūt tai pastebėjo ir kritikai. Štai Jūratė Sprindytė, apibūdindama Tavo stilistiką, nerašo, kad R. Černiausko prozai būdingi paradoksas bei groteskas, bet – „paradokso ir grotesko poetika“ (akcentuoju paskutinį žodį). Lakoniškumas būdingas ir Tavo kūryboje vyraujančiam smulkiąjam žanrui. Net vienintelis romanas („Samdomo žudiko išpažintis“) sudarytas iš novelių. Kaip pavyksta balansuoti tarp skirtingų žanrų? Ar negalėtum paaiškinti (pasitelkęs savianalizę), kodėl tikrovę dažniausiai preparuoji naudodamas grotesko ir paradokso skalpelius?

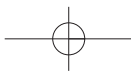
– „Paradokso ir grotesko poetika“? Iš tikrųjų gal tai labiau sinonimas žodžiui „stilistika“? Poetizmai, ypač rimuotos vietos, prozos tekstui tik trukdo. Nebent pakartojimai, kurių apstu užkeikimuose, užkalbėjimuose, Šventajam Rašte?

„Pakirsta kaip žolė ir sudžiūvusi mano širdis, aš jau pamiršau valgyti savo duoną, dėl mano garsaus vaitojimo prilipo mano kaulai prie mano kūno, likau panašus į dykrų varną, pasidariau kaip apuokas griuvėsiuose...“

Tokias Šventojo Rašto vietas aš mielai naudoju ir savo tekstuose, rašydamas, tarkim, apie Kristijoną Donelaitį.

Bet su poezija visa tai neturi nieko bendra. Eilėraščių, galima sakyti, neberašau, kartais kokius pastebėjimus sau į stalčių ar palinkėjimus draugams gimimo dienos proga.

Stiliaus lakoniškumas greičiausiai atėjo iš matematikos, o iš prigimties – no-

ras laužyti, skaidyti vaizdą į smulkesnius gabalėlius ar fragmentus... Juk materija niekada nėra vienalytė, ji sudaryta iš molekulių, kurios sudėtos iš atomų, šie sudaryti iš pozitronų, neutronų ir t. t. Galima kalbėti apie lietu, pamačius ar pajutus pirmą lietaus lašelį ant savo plikės. O kitas nori matyti vandens krioklius pro savo langą.

O aš visada lieku tarp mažų dalelių ir laiko tarpsnių. Kartais jie susidėlioja į didesnę paveikslą, kurį pavadinu apysaka ar net romanu, bet dažniausiai pasirašo kažkas panašaus į novelę ar apsakymą. Neskiriu šių žanrų.

Pastaruoju metu rašau visai trumpus tekstus, sugalvojimus, pastebėjimus apie paukščius ir poetus Lietuvoje. Juk turime Strazdą, Genį, Dagilį, Lazdynų Pelėdą... Ir daugybę kitų dvikojų su plunksnomis ar be jų.

O tikrovė jau seniai man atrodo absurdiška, ypač tai buvo ryšku tarybiniais laikais, jau nekalbant apie Stalino ar Chruščiovo eksperimentus su žmonėmis ir istorija. Dar pamenu, kaip aštuntoje klasėje tėvas, kuris tuo metu mokykloje dėstė mums „visuomenės mokslą“, aiškino, kad per dvidešimt penkerius metus mes pastatysime komunizmą ir kiekvienas gyvens pagal poreikius. Poreikių tuo laiku mes daug neturėjome.

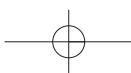
Visi tie laikai ir metai, kai žvelgi į juos iš patogaus atstumo, atrodo groteskiški, tačiau tada reikėjo juos išgyventi. Buvo net kuriama išgyvenimo terminija. Tokio žodelio kaip „blatas“ dabartinis jaunimas nežino, o tada be „blato“ negaudavai net tualetinio popieriaus, nekalbant jau apie geresnę knygą. Valstybėje, kuri užsimojo pastatyti komunizmą.

Deja, panašaus absurdo ir cirko elementų nepriklausomoje Lietuvoje vėl daugėja... Tik nebereikia slapstytis po grotesko stilistiką, gali varyti ką nori ir kaip nori, kad tik atsirastų, kas skaitys tavo kūrinius. Bet čia jau kita problema, kad knygų ir jas kurpiančių aiškiai daugiau, nei skaitančių Marijos žemėje.

– Gal aš klystu, bet įžiūriu tam tikrų sąsajų tarp Tavo Gusto ir Petro Dirgėlos Milkiaus bei Danieliaus Mušinsko Munkaus. Pastarieji du rašytojai – žemaičiai. Žinant, kad Tu kaip kūrėjas subrendai Žemaitijoje (Švėkšna), gal galima kalbėti apie tam tikro regioninio archetipo užfiksavimą? Paneik arba patvirtindamas išvystyk šią prielaidą.

– Tikrai nemanau, kad toks archetipas Žemaitijoje gyvuoja. Gal tai naivaus regėjimo kampas, noras stebėtis tau duotu pasauliu, patikrinti tarsi jau seniai žinomas tiesas. Ypač tai atrodė reikšminga brandaus socializmo laikais. Pameni anekdotą, kaip pasaulyje buvo renkamas geriausias mokslinis traktatas apie dramblius. Mūsuose atsirado: „TSRS – dramblių tėvynė“, „Drambliai komunizmo statybose“ ir t. t. Todėl nieko keista, kad Gustas užsinori įsitikinti asmeniškai, ar tikrai mūsų Žemė yra apvali. O jeigu neapvali, tai valstybė meluoja, tuomet iš tikrųjų yra dangus ir pragaras.

Man pačiam labai didelį įspūdį padarė M. Martinaičio Kukučio baladės. Galbūt tada sugalvojau tą patį padaryti ir prozoje, nežinau, dabar neatsimenu. O pirmąją Gusto istoriją („Gusto prietaisas“) parašiau važiuodamas autobusu į Švėkšną, kai pamačiau du vyrukus, kurie bėgiais stūmė prietaisą metalo patvarumui tikrinti. Tada pagalvojau – jie taip įsigilinę į savo darbą, kad net nepastebėtų atlekiančio traukinio. Susikūriau tą istoriją galvoje ir parlėkęs namo, net nepasisveikinęs su namiškiais, išsyk užsirašiau. Vėliau galvoje gimė gana originali idėja, beveik matematinis uždavinys, kurio sąlyga – miestelis, kur visi gyventojai neturi vardų, tik pavardę – Gustas. Uždavinys – surasti jiems vardus, nes vardas ne Dievo duotas, žmogus privalo jį užsitarnauti.

Tokį uždavinį ir sprendžiau savo knygoje „Gusto istorijos“ ir „Gustas“.

Bet tai tik formalus pasiaiškinimas, o iš tikro kiekvienas rašytojas rašo apie save ir savo aplinką, laiką, socialinę santvarką. Nuo savo laiko nepasislėpsi net giliausioje katakomboje. Manau, kad antroji Gustų laida „Gustas“ yra tipiškas politinis groteskas, dažnai kiek per sausas ir per daug politizuotas, nes rašydamas visą laiką jutau brandaus socializmo teorijos spaudimą. Nors kai kurias noveles parašiau jau pertvarkos metais...

Apie Petro ir Danieliaus kūrybą nieko negaliu pasakyti, bet bendrumo herojų charakteriuose išties galima pamatyti. Manau, jie turi savus, gal dar įdomesnius paaiškinimus. O gal tikrai egzistuoja ir žemaitiškas archetipas?

– Kryptelsiu kiek į šoną. Esi Ievos Simonaitytės ir Maksimo Gorkio literatūrinių premijų laureatas. Na, pirmoji mūsų skaitytojui daugmaž suvokiama, bet antroji skamba kiek mįslingai. Gal praskleisk paslapties šydą.

– 1987 metais Maskvoje leidykla „Molodaja gvardija“ išleido mano apsakymų rinkinį „Voinstvennyj charakter“. Knygos redaktorė Galina Kalašnikova (beje, redagavusi ir M. Šolochovą) pasiūlė rinkinį sąjunginiam M. Gorkio literatūriniam konkursui ir jis laimėjo antrojo laipsnio diplomą. (Buvo skiriama viena pirma, dvi antros ir trys trečios vietos). Pasiimti prizo skridau į Maskvą, tą renginį transliavo centrinė televizija, bet tada jau buvo 1988-ieji ir Lietuva gyveno visai kitomis nuotaikomis ir mintimis. Šiuo savo laimėjimu nebuvo kam pasigirti. Bet rezonansą Gorkio vardas sukelia. Ypač valstybėse, kurios su rusais neturėjo bendrų reikalų – skandinavų šalyse, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje, JAV... Įsitikinau tuo bendraudamas su užsienio šalių kolegomis.

– Apibūdindami kai kuriuos tavo kūrinius kritikai vartoja sąvoką „koliažas“. O tai asocijuojasi su daile. Apibrėžk savo santykį su ja, galimą įtaką stilistinei raidai.

– „Liūdesingas sielos koliažas“ – taip vadinosi kritikės Sigitos Bartkutės recenzija apie mano romaną „Samdomo žudiko išpažintis“. Bet ta knyga su daile neturi nieko bendra. Tai paprastas psichologinis novelių romanas apie jauną žurnalistą, kuris, šauniai pradėjęs savo kūrybinę veiklą (išleido apsakymų knygą), pamažu vis labiau klimpsta į korupciją, kol ima vos ne atvirai parsidavinėti. Man būdavo juokingai pikta, kai tą knygą pamatydavau knygynų detektyvų skyriuje.

O dėl dailės įtakos mano kūrybai? Greičiausiai ji neturėjo didelės įtakos, nors, rašydamas pirmąją apsakymų knygelę, aš naudojausi kai kuriais realistiniais paveikslais, kad galėčiau aiškiau ir tiksliau aprašyti aplinką, kurioje rutuliojasi kūrinio siužetas. Suprantu, kad turėčiau kalbėti apie romano kompoziciją, kaip jis sudurstyta iš atskirų novelių, ne visada susietų tarpusavyje, ir tai primena koliažo stilistiką, bet tada aš meluočiau – specialiai nieko nekomponavau, sudėliočiau noveles taip, kaip išėjo, neturėdamas jokio išankstinio plano. Gal kai kam tai primena koliažą?

Šiaip jau dailės mano gyvenime per akis – lankau parodų atidarymus, dalyvauju diskusijose dailės klausimais, esu net pristatęs poetės ir dailininkės Davos Molytės-Lukauskienės tapybos parodą Nidoje ir Palangoje, taip pat tapytojo Lino Jankaus kūrybos albumą Klaipėdos parodų rūmuose.

Kol kas Klaipėda dar netapo megapoliu, menininkai – rašytojai, dailininkai, muzikantai, aktoriai – čia bendrauja vieni su kitais, neužsidarydami savo cechuose ir savų problemų rate. Rašytojai lankosi dailės parodose, dailininkai ateina į literatūros vakarus.

– Nežinau, ar čia paviršutiniška duoklė dabarčiai, ar nesugebėjimas atsiplėšti nuo madingo trafareto, bet kritikų dalis Tavo kūrybą (ypač romaną) vertina kaip postmodernistinę. Aš nesugebėjau to išvelgti. Apibrėžk savo postmodernizmo sampratą.

– Aš taip pat savo kūryboje jokio postmodernizmo neišvelgiu, tiesiog vieną ar kitą rašymo manierą padiktuoja pati tema ir mano prigimtis – kalbėti ir rašyti kuo paprasčiau ir aiškiau. Manau, kad pagrindinis rašytojo darbas yra rašyti ir stengtis tai daryti kuo geriau. Pagauti, užčiuopti nelauktą, netikėtą temą, susikurti savitą stilistiką, padaryti kažką, ko iki tavęs dar niekas nėra atlikęs. O kurti terminus, kad pasvertum rašytojo darbą, jau literatūros kritiko pareiga. Bijau, kad tiksliai – kas yra postmodernizmas – jie patys negalėtų atsakyti, kiekvienas jį mato savaip. O aš pats, rašydamas kokį nors tekstą, tikrai negalvoju – va dabar sukursiu groteską, moderną ar postmoderną.

O jei reikėtų paaiškinti postmodernizmo sampratą, tikrai pasinaudočiau dailės terminologija. Man postmodernizmas – tai koliažas literatūroje, arba instaliacija, kai kūrinys bandoma įkomponuoti įvairių laikų ir epochų, atitinkamai ir stilistinių manierų, gabalus, citatas iš kitų kūrinių, savo kūrybos perdirbinius ir panašiai. Kam viso to reikia? Pavyzdžiui, parodyti, kad visais laikais dėjosi panašūs dalykai, žmogaus prigimtis nekinta nuo Homero laikų.

– Man vienas patraukliausių Tavo kūrybos bruožų – „balansavimas ant šventvagystės ribos“. Manau, kad lietuvių literatūros dalis dar neišbrido iš davatkiškų vystyklų, dažnai maskuojamų scholastinėm tiesom. Kaip traktuoji „šventumo“ epitetą sau, literatūrai, kūrybai? Ko čia daugiau – spekuliacijos ar noro prijaukinti chaosą?

– Sunkus klausimas. Nori žinoti, kas man yra tabu? Šiuo atžvilgiu aš tikrai neprilygstu R. Gaveliui ar J. Ivanauskaitei, kurios knyga „Ragana ir lietus“ vienu metu buvo net draudžiama, nes atvirai prabilo apie Jėzaus meilės ryšius su Marija Magdaliete. Taip toli aš nedirščiau lįsti. Manyje vis dar sėdi nedidelis cenzorius, kuris verčia gerbti artimą savo su visais jo dievais. Mano cenzorius neleistų man šaipytis ne tik iš Jėzaus, bet ir pranašo Mahometo, Alacho ar žydų Dievo Jahvės. Aš gerbiu žmogaus pasirinkimą tikėti vieną ar kitą Dievą, sakralumas man yra sakralumas, bet jokių šventų karvių aš nepripažįstu politikoje, mene ar literatūroje. Žinoma, yra labai gerų rašytojų, kuriuos aš skaitau ir gerbiu, bet jie man nėra šventieji. Pasišaipyti galima iš kiekvieno, nėra žmogaus be ydų. Štai V. Hugo, kurio romanų herojai švaistė milijonus, gyvenime buvo šykštuolis ir suskaičiuodavo kiekvieną su, duodamą savo tarnaitėi.

Ypač juokingi, verti pašaipos susireikšminę ar kitų sureikšminti asmenys: kokie Seimo nariai, valstybės tarnautojai ar ministrai. Beveik apie tokius rašė ir H. Balzacas „Žmogiškojoje komedijoje“ ir N. Gogolis „Revizoriuje“, ir M. Bulgakovas „Meistre ir Margaritoje“, ir V. Sirijos Gira, ir V. Petkevičius, nors jo „Durnių laivas“ man nepatiko. Čia labiausiai susireikšminęs buvo pats knygos autorius, visa galva protingesnis ir doresnis už knygos herojus.

Žinau, kad ir man būdinga stebėti kitų ydas ir šaipytis. Žinau, kad kartais perlenkiu lazda ir žmogus, save atpažinęs mano knygoje, supyksta ar labai dėl to išgyvena. Žinau, kad galėčiau į tai nekreipti dėmesio – literatūra nėra tikrasis gyvenimo atspindys, ji gyvena pagal savo pačios vidinius dėsnius, bet vis daugiau tokių kūrinių atsigula poilsio į mano rašomojo stalo stalčius.

– Reikšminga Tavo kūrybos dalis – knygos, skirtos vaikams. Kas pa-

stūmėjo į tą pusę? Kaip koreguoji (tegu ir pasąmoningai) savo tekstus, rašydamas vaikams. Kuo šis žanras Tau ypatingas, kokių naujų savybių reikalauja?

– Rašyti vaikams pradėjau beveik vienu metu kaip ir suaugusiems. Mano trečia knyga buvo apsakymų rinkinys vaikams „Senelės išdaigos“ (1984). Po to išleidau dar tris realistinių apsakymų knygeles ir netikėtai ėmiausi rašyti pasakas. Nors iš tikrųjų tai visai realūs nutikimai, kurie gali atsitikti gamtoje.

Postūmis į tą pusę buvo mano dukros Skirmantės dar vaiko ranka parašyta ir J. Marcinkaus leidykloje išleista knygelė „Mano pasakaitės“. Pamačiau, kad vaikams galima rašyti trumpai, daug nesigilinant į psichologines detales – kaip, kodėl ir iš kur atsirado vienas ar kitas pasakos personažas, o iš karto kurti intriga, susodinti juos nosis prieš nosį ir pradėti dialogą arba ginčą, kuris protingesnis, kuris stipresnis, gražesnis, linksmesnis ir pan. Dar netikėtesnė buvo į galvą šovusi mintis parašyti ne tik apie vaikus, bet ir apie visus kitus gyvius, reiškinius – sliekus (apie juos taip mažai parašyta), vanagus, pelėdas, debesis ir kitus, kurie kartu su vaikais eina į mokyklą, žaidžia, mokosi, įsimyli. Taip gimė trumpų pasakėlių ciklas „Pasakaitės vaikams, vanagams ir sliekams“, kurį 2003 m. su dailininko R. Oranto iliustracijomis išleido Rašytojų sąjungos leidykla. Paskui su tais pačiais herojais pasirodė dar dvi pasakų knygos – „Slieko pasaka“ (Versus aureus, 2006) ir „Vaikai ir vaiduokliai“ (Versus aureus, 2009). Abiejų knygų iliustracijos jaunos dailininkės iš Klaipėdos – Godos Jackutės. Ji paskatino užbaigti ir „Slieko pasaką“, kuri 2007 m. man visai netikėtai vaikų buvo išrinkta skaitomiausia metų knyga. Tai buvo didesnis įvertinimas už I. Simonaitytės ar M. Gorkio premijas. Juk knygą rinko patys vaikai, siųsdami ne telefono žinutes, o savo piešinius knygos tema. Turiu juos iki šiol savo bibliotekoje kaime.

O kaip reikia rašyti vaikams ir kuo tas rašymas skiriasi nuo suaugėlių? Visų pirma – tai aiškus ir lengvas stilius. Ilgų ir painių sakinių vaikai nemėgsta, dar labiau jie nepakenčia ilgo ir nuobodaus išvedžiojimo ar pasakojimo. Kodėl jaunesni skaitytojai taip mėgsta V. Račicką, pagal skaitomumo reitingus visą laiką pirmaujantį tarp lietuvių rašytojų – dėl lengvo pasakojimo ir svarbiausia – sąmojaus. Nedidelė juoko dozė vaikų kūryboje tiesiog būtina.

– Labai paplitę svarstymai, kad poetai „miršta“ (kūrybiškai) anksti, o prozininkus patirtis tik turtina. Tad kokiais kūriniais rengiesi nudžiuginti skaitytojus artimiausiais metais?

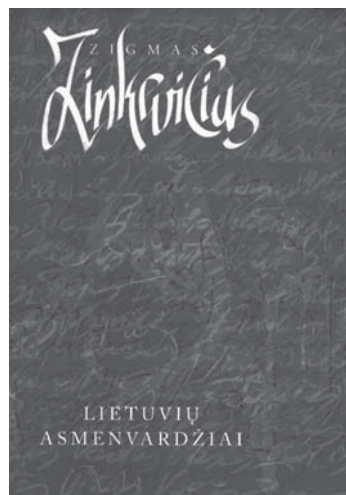
– Visa tai mitas. Kad poetai nemiršta, įrodei tu pats savo naujausia rinktine. O prisiminkime A. Žukauską, S. Gedą, kuris vis dar rašė iki mirties. Gyvenimo patirtis – savaime suprantama – praturtina tiek poetą, tiek prozininką. Manoma, kad tikroji prozininko branda prasideda nuo penkiasdešimties metų. Tačiau žmogų „turtina“ ir ligos, sulėtėja jo smegenų veikla, jį vis labiau ima kamuoti tinginystė, kuri man taip pat ne svetima. Taigi, planuoti ką nors sunkiau ir sunkiau. O šiaip...

Vieną kartą noriu galutinai užbaigti romaną apie K. Donelaitį. Tačiau tam reikia nemažai laisvo laiko, pasislėpti nuo draugų, pagundų ir rimtai viską apgalvoti.

Be to, esu pradėjęs realistinių apsakymų rinkinį vaikams, taip pat groteskų ir parodijų knygą apie mūsų literatūros (daugiau uostamiesčio) gyvenimą ir bėdas. Tą knygą įsivaizduoju su daugybe šmaikščių iliustracijų, kurios galėtų būti visai kita, savarankiška tema negu tekstas. Ir, žinoma, laukiu netikėtų minčių naujai pasakų knygai. O gal ir kelioms išsyk?

JONAS PALIONIS

Lietuvių asmenvardžių labirintuose

Nors pastaraisiais metais mūsų visuomenės gyvenimą aptemdė ekonominės krizės šešėlis ir lituanistikai, kaip ir kitiems mokslams, plėtotis nebuvo palankių sąlygų, tačiau negalima sakyti, kad lituanistai sėdėjo sudėję rankas ir laukė geresnių laikų. Kasmet pasirodydavo ne tik jaunosios kartos, bet ir lituanistikos veteranų reikšmingų darbų, naujų tyrinėjimų. Ypač daug tokių tyrinėjimų yra atlikęs nenuilstantis produktyviausias praėjusio šimtmečio antrosios ir šio šimtmečio pradžios mūsų kalbininkas, akademikas, profesorius Zigmas Zinkevičius, neseniai atšventęs savo 85-ąjį gimtadienį. „Baltisticoje“, „Gimtojoje kalboje“ ir kituose lingvistiniuose ir nelingvistiniuose leidiniuose nuolatos susilaukiame nemažai jo straipsnių aktualiais lietuvių kalbos, ypač jos istorijos, klausimais, taip pat atskirų įdomių knygelėlių, kuriose su jam būdingu įžvalgumu ir dėstymo paprastumu narpliojamos įvairios lietuvių kalbotyros problemos.

Nesileisdamas į visų pastaraisiais metais pasirodžiusių Z. Zinkevičiaus darbų apžvalgą, kuri užimtų labai daug vietos, norėčiau prisiliesti prie jo naujo, stambiausio (840 puslapių) veikalų „Lietuvių asmenvardžiai“, pažymėto 2008 m. data. Tai iš tikrųjų kapitalinis darbas ne tik dėl savo apimties, bet ir dėl jame nagrinėjamo objekto problemų gausumo bei sudėtingumo.

Veikalą sudaro 4 dalys: 1) įvadinė, kurioje aiškinami „Bendrieji dalykai“ ir plačiai (su tyrinėtojų bei jų darbų fotografijomis) apžvelgiama lietuvių asmenvardžių tyrinėjimo istorija (p. 13–65), 2) „I. Tautinis vardynas ir svetimųjų apnašos“ (p. 67–340), 3) „II. Krikščioniškasis vardynas“ (p. 341–486) ir 4) „Pravardynas“ (p. 487–608). Po šių dar pridėti skyreliai: „Atneštiniai asmenvardžiai“ (p. 609), „Lietuvių (baltų) kilmės asmenvardžiai į rytus nuo Lietuvos“ (p. 610–

Zigmas Zinkevičius. LIETUVIŲ ASMENVARDŽIAI. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008. – 840 p.

621), „Baigiamosios pastabos“ (p. 622–624), „Sutrumpinimai“ (p. 625–626), „Literatūra (šaltiniai)“ (p. 627–649) ir veikalė suminėtu ir/ar nagrinėtu asmenvardžių rodyklė (p. 650–839), sudaryta Laimutės Šinkūnienės, autoriaus dukros.

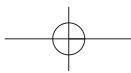
Iš veikalė „Pratarmė“ (p. 13) matyti, kad jame apsiribota tik „lietuvių kilmės asmenvardžiais ir tais, kurie tebeturi išlaikę lietuvių kalbos elementų“. Tai visiškai suprantama ir pateisinama, nes aprėpti visų įvairiakilmių etninės ir neetninės Lietuvos teritorijoje buvusių (rašytiniuose šaltiniuose fiksuotų) ir esančių asmenvardžių vienoje knygoje, kad ir didelėje, neįmanoma. Be to, ir tautiniais sumetimais lietuviškos kilmės asmenvardžių tyrinėjimui priklauso prioritetas, nes dar dideli klodai tokių netyrinėtu asmenvardžių glūdi nelietuviškai rašytuose šaltiniuose, ypač lotyniškai, lenkiškai ir rusiškai rašytose bažnytinių metrikų knygoose ir senąja kanceliarine slavų kalba rašytuose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanceliariniuose dokumentuose.

„Pratarmėje“ taip pat pažymėta (p. 14), kad veikalė asmenvardžiai esą klasifikuojami kilmės požiūriu į 3 pagrindinius sluoksnius: tautinis vardynas, krikščioniškasis vardynas ir pravardynas. Šitokio požiūrio, nors konkrečiai dar neformuluoto ir be juo paremtos klasifikacijos, autorius laikėsi ir savo pirmoje, 1977 m. išleistoje, knygoje „Lietuvių antroponimika“ (Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje). Šitokį požiūrį jis (kartais kaip vienintelį pagrįstą) deklaruodavo ir onomastikos tyrinėjimams skirtose konferencijose, onomasiologijos tyrinėjimų recenzijose.

Dėl to, kad asmenvardžius, kaip ir kitus tikrinius vardus (*nomina propria*), reikia tyrinėti istoriškai (diachroniškai) ir klasifikuoti juos kilmės požiūriu, turbūt neprieštaraus nė vienas rimtesnis kalbininkas. Tačiau kad diachroninis tyrimo aspektas ar pagrindas esąs vienintelis ir kad šiuo pagrindu nesą galima skirstyti asmenvardžių į **lietuviškosios** ir **nelietuviškosios kilmės** tipus, suabejos ne vienas mūsų laikų lingvistas. Juk sunku įsivaizduoti, kaip galima iširti istoriškai kurios nors tautos asmenvardžius, arba antroponimiką, be jos atskirų stambesnių ar mažesnių laikotarpių sinchroninės, t. y. tam tikram laikotarpiui būdingos asmenvardžių sistemos būklės „pjūvinės“ analizės. Be sinchroninės analizės neišsivertė savo darbuose ir recenzuojamo veikalė autorius (pvz., aprašydamas minėtoje 1977 m. knygoje Vilniaus Šv. Jono bažnyčios XVII a. pradžios santuokos ir krikšto metrikų įrašus).

Z. Zinkevičiaus naujame antroponimikos veikalė priimta tokia asmenvardžių klasifikacija: **tautinis vardynas** (*Gediminas, Vytautas...*), **krikščioniškasis vardynas** (*Jonas, Jonaitis...*) ir **pravardynas** (*Rudys, Vilkas...*). Nesunku pastebėti, kad pasirinktoji klasifikacija loginiu atžvilgiu yra ne be priekaištų: ji neparemta vienodu pagrindu. Kiekvienas iš išskirtųjų tipų yra vis kitokio lygmens: vadinamasis **tautinis** vardynas – etninio, krikščioniškasis – religinio, o **pravardynas** – lingvistinio (onomastinio). Be to, abejonių kelia ir klasifikacijoje pavartotas neapibrėžtas terminas **tautinis**. Tikslėsnis bei konkretėsnis terminas būtų **lietuviškasis** ar **senasis lietuviškasis (baltų) vardynas** (pastarasis vartojamas K. Kuzavino ir B. Savukyno „Lietuvių vardų kilmės žodyne“), nes **tautinis** – tai „bet kuriai tautai priklausantis“.

„Pratarmėje“ nenurodyta, kokiam skaitytojui veikalas skiriamas. Tačiau iš autoriui būdingo įpročio tekste nenurodinėti panaudotos literatūros ir nevengti vaizdinių priemonių (fotokopijų, žemėlapiukų ir kt.) galima spręsti, kad naujasis veikalas skirtas ne vien mokslo tikslams, bet ir platesnei mokyta visuomenei. Jame suminėti mūsų onomastikos tokie tyrėjai su jų asmens ar/ir darbų fotokopijomis: Kazimieras Būga, Antanas Salys, Pranas Skardžius, Aleksandras

Vanagas, Juozas Jurkėnas, Kazys Kuzavinis, Bronys Savukynas, Zigmas Zinkevičius (be fotokopijų – Petras Jonikas, Kazys Alminas, Matas Alminas, Janas Otrębskis, Nina Borovska, Walteris Fenzlau, Vitalija Maciejauskienė, Marija Razmukaitė, Jonas Dumčius ir Meilutė Ramonienė).

Tiek mokslui, tiek ir platesnei visuomenei, man rodos, būtų buvę tikslingiau visus asmenvardžius (antroponimus) tradiciškai skirstyti į **vardus, pavardes ir pravardes**, o neoperuoti dažniausiai tik **asmenvardžio** terminu bei sąvoka. Tai, kad ankstesnėmis epochomis esą sunku atskirti vardą ar krikštavardį nuo pavardės, nėra tvirtas argumentas: tam ir turi tarnauti tikrinių žodžių mokslas – onomastika, arba onomasiologija.

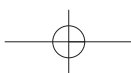
Lietuvių onomasiologijai (šis terminas geresnis dėl to, kad vienareikšmis) svarbu ne tik autoriaus požiūris į asmenvardžius ir jų klasifikaciją (požiūrių gali būti įvairių), bet asmenvardžių analizė, išdėstyta minėtose pagrindinėse dalyse. O ta analizė daugeliu atvejų nepriekaištinga, kvalifikuota, tokia, kokia ji randama visuose Z. Zinkevičiaus darbuose. Autorius nesitenkina vien tik lingvistine asmenvardžio kilmės charakteristika (kad tam tikras asmenvardis galės būti veldinys arba vedinys), bet gilinasi dažnu atveju į vadinamąsias ekstralingvistines (paprastiau – nelingvistines, istorines) sąlygas, galėjusias turėti reikšmės tam tikro asmenvardžio ar asmenvardžių tipo atsiradimui. Tuo tikslu dar įvadinės dalies atskiruose skyreliuose rašoma apie „Svetimkalbę raštinę“, „Pavardžių rusinimą, vokietinimą, anglinimą“, „Vardyno raidą tautinio atgimimo ir nepriklausomybės laikais“, „Okupacijas, jų poveikį vardynui ir dabartinę būklę“ (p. 42–65).

Pirmoje didžiausioje analitinėje dalyje daugiausia dėmesio skiriama seniesiems dvikamieniams asmenvardžiams (tokiems kaip *Algirdas, Mindaugas, Skaudminas...*). Čia po bendro pobūdžio charakteristikos pateiktas dvikamienių asmenvardžių „Dėmenų sąvadas“ (p. 73–169), t. y. dėmenų alfabetinis sąrašas su turimais pavyzdžiais ir autoriaus pastabomis dėl kiekvieno dėmens dažnumo, kilmės, struktūros, ryšio su bendriniais žodžiais, su prūsiais atitikmenimis ir kt. Tai savotiškas dėmenų žodynas, turintis stambesnius ar smulkesnius lizdus, priklausančius nuo pavyzdžių gausumo ir autoriaus pastabų pobūdžio bei kiekio. Lizdo struktūrą gali parodyti toks pavyzdys:

„**Būd-**: I. *Būd-vydas, Būd-vilas, Būd-vytas*. II. *Nór-būdas, Žì-būdas*. Pasakoma ir *Būd-*. Yra keli šaknies *Būd-* vienakamieniai asmenvardžiai (*Būdas, Būdà, Būdžius...*). Gali būti iš *Bud-* (pailginus balsį *u* dėl *būdas*)“ (p. 80).

[Čia kažkodėl neminama pavardė *Būdvietis*, plačiau aprašyta „Lietuvių pavardžių žodyne“, kur ji siejama su *būdà*.]

Toks sąvadas, papildytas po jo einančiu skyriumi „Dėmenų aptarimas“ (p. 170–191), yra pirmasis lietuvių kalbos moksle ir, be abejonės, bus naudingas ateities lietuvių onomastikos tyrėjams, juoba kad ne retu atveju autorius, komentuodamas dėmenis, esti gana atsargus: tenkinasi hipotetiškais pasakymais „gali būti veldinys“, „gali būti perdirbinys“ ir pan. Tačiau „Sąvade“ dažni ir tokie autoriaus teiginiai kaip „tokį dėmenį turėjo ir prūsai, taigi veldinys“ (p. 78, 82...), „gali būti veldinys, tai rodo reikšmės išblukimas...“ (p. 78, 82...), „į veldinį orientuoja reikšmės išblukimas“ (p. 79, 84...), „tai rodo neryški reikšmė“ (p. 94), gali kelti rimtų abejonų. Čia jų kelia jau pati „veldinio“ sąvoka, kuri veikale nei chronologiškai, nei tipologiškai nėra griežčiau apibrėžta. Jeigu identišką dėmenį

su lietuviais turėjo prūsai, tai gal tiksliau būtų jį vadinti **baltų** ar **baltišku**, o ne **lietuvišku**? Be to, kalbėti apie senųjų baltiškos kilmės dvikamienių vardų dėmenų, kaip ir apskritai apie tikrinių žodžių „reikšmės išblukimą“, – tai pripažinti, kad jie yra turėję ar tebeturi tokią reikšmę kaip ir bendriniai žodžiai (apeliatyvai). Tačiau mūsų laikais žymių kalbininkų linkstama manyti, kad bendriniai žodžiai, tapdami tikriniais, greitai desemantizuojasi ir atlieka tiktai nominatyvinę funkciją – pavadinti asmenis, vietas ir kt. (žr. J. Kurilovičiaus, S. Ulmanio darbus). Todėl kalbėti apie senovinių ar naujesniųjų dvikamienių asmenvardžių dėmenų reikšmę netinka: galima kalbėti tiktai apie jų pagrinduėjusių bendrinių žodžių reikšmę ar reikšmes ir neišleisti iš akių to fakto, kad bendrabaltiškos epochos ir ankstyvaisiais priešrašytiniais laikais nemažos dalies bendrinių žodžių reikšmės gerokai skyrėsi nuo dabartinių. Apie kokį „pirmykštės reikšmės išblukimą“ galima kalbėti pirmuose tokiuose dėmenyse kaip *Al-* (*Al-girdas*), *Au-* (*Au-rimas*), *Bug-* (*Bug-daras*), *Tal-* (*Tal-mantas*) ir pan. (p. 175), kuriuose pirmasis dėmuo yra taip sutrumpintas, jog jame nelikę jokių bendrinio pamatinio žodžio pėdsakų?

Rimtu „Dėmenų sąvado“ skyriaus trūkumu, o ne rimta abejone, esu linkęs vadinti nepaaiškintą autoriaus nusistatymą įsivesti visur *a*-kamienės senųjų lietuviškų (baltiškų) dvikamienių vardų antrojo komponento formas, pvz., *Bárgailas* vietoj autentiškos *Bar-gáila* (p. 73), *Jógailas* vietoj *Jo-gáila* (p. 98), *Skirgailas* vietoj *Skir-gáila* (p. 135) ir t. t. Dabartiniu požiūriu čia ir kirčiavimas neįprastas, autoriaus nuomone, senesnis. Matyt, nenorint suklysti, būtų tikslingiau senųjų dvikamienių vardų visai nekirčiuoti ir nenurodinėti priegaidės, ypač mokslinio pobūdžio veikale.

Po „Dėmenų sąvado“ ir „Dėmenų aptarimo“ pirmoje dalyje seka „Dvikamienių asmenvardžių sąvadas“ (p. 192–266). Tai alfabetinis visų veikale suminėtų senųjų dvikamienių vardų sąrašas, kurio antraštinės formos nekirčiuotos, bet kaip ir „Dėmenų sąvade“ pateiktos tik su *a*-kamienne galūne *-as*. Prie antraštinio vardininko čia jau prišlietos ir vardų formos su autentiškais galūnėmis *-a*, *-ė*, *-is*, *-ys*, *-ius* bei jų vediniais, taigi – pasitaisyta, pvz.: **Jovaišas:** *Jóvaišas*, *Jóvaiša* (p. 209); **Radvilas:** *Rādvilas*, *Radvilā* <...>, *Radvilis*, *Radvilaitis*, *Radviliūnas*, *Radvilónis*, *Radviliónis*, *Radviliūkas*, *Radvilāvičius*, *Radviláuskas*, *Radvilánskas* (p. 233). Būtų gerai, kad šitame sąvade būtų buvęs nurodytas ir dvikamienių vardų šaltinis (prie kai kurių prirašytas tik nieko nesakantis XVI a.), nes skaitančiajam suabejojus dėl antraštinės formos autentiškumo belieka pasikliauti vien autoriaus autoritetu. Šaltinių nenurodymas tam tikromis santrumpomis, taip pat jų neišskyrimas literatūros sąrašė yra vienas iš ryškesnių metodinių veikalo trūkumų. Galimas argumentas, kad tai būtų labai išplėtę ir taip didelės apimties darbą, tam pateisinti nebūtų tvirtas, nes jame apstu ir šiaip su lingvistine analize nesusijusių dalykų (neaiškiais atrankos principais įdėtų istorinio bei bibliografinio pobūdžio pastabų apie tam tikrą vardą turinčius žmones, gana dažno vienuodų formulavimų kartojimo ir kt.).

Po „Dvikamienių asmenvardžių sąvado“ ir „Dvikamienių asmenvardžių aptarimo“ pirmoje dalyje pateiktas dar trečias tokio pat pobūdžio skyrius „Trumpinių ir vienakamienių asmenvardžių sąvada“ (p. 276–323) ir ketvirtas „Trumpinių ir vienakamienių asmenvardžių aptarimas“ (p. 324–340). Kaip matyti iš šių skyrių pavadinimų, kiekviename iš jų sujungti du sąvada: vienas apima vardų „I ir (arba) II komponentu einančių dėmenų“, o kitas – iš „I komponento dėmenų ir II komponento pradžios“ sudarytus ar autoriaus rekonstruotus trumpinius. Kadangi čia pacituoti apibūdinimai dėl pavartotų pleonastinių terminų **kompo-**

mentas-dėmuo yra nelabai aiškūs, pravartu duoti čia po vieną jų pavyzdį. Pirmojo tipo pavyzdys: „**Džiugas:** *Džiugas, Džiugà, Džiugis, Džiugys, Džiugėlis*“ (p. 280), antrojo – „**Kantras** (*Kaňt-rimas*): *Kaňtris, Kantrys XVI a.*“ (p. 311).

Tai vieni iš problemiškesnių veikalų skyrių, keliančių nemažą abejonių. Ypač abejotinas čia didokas pluoštas trumpinių, autoriaus kildinamų (rekonstruotų) iš neegzistuojančių, tiksliau sakant, šaltiniuose nepaliudytų ar neaptiktų atvejų. Pavyzdžiui, jau minėtas *Džiugas* nebūtinai yra trumpinys iš senovinių dvikamienių vardų *Džiu-gailas, Džiu-gilas* ar *Džiu-gintas*, bet gali būti susijęs su *džiu-gūs* „tas, kuris džiaugiasi“, taigi gali būti paprastas vedinys. Tas pat pasakytina ir apie vadinamąjį trumpinį *Kantras*, kuris atstatytas iš *Kant-rimo*, bet gali būti siejamas su būdvardžiu *kantrus* „kuris kenčia“. Tokių abejotinių atvejų yra gana daug. Todėl tokiais neaiškiais ir nepaliudytais atvejais rekonstruotas trumpinys, kaip ir bet kuri asmenvardžio lytis, turėtų būti pažymėta bent žvaigždute, juoba kad antraštelėmis, kaip ir „Dėmenų sąvado“ skyriuje, eina atstatytosios (autoriaus vadinamos „simbolinėmis“) lytys su galūne *-as*.

Antroje, perpus mažesnėje, dalyje nagrinėjamas, kaip minėta, mūsų krikščioniškasis vardynas. Iš pradžios čia trumpai rašoma apie Lietuvos krikštą, krikštavardžių santykį su senaisiais vardais, kanonines krikščioniškų vardų formas ir jų laidiškus variantus, krikščioniškų vardų rašymą, vardų madas, jų vedinius, vardų amžių ir jų klasifikaciją. Toliau po tokių įžanginių dalykų kilmės atžvilgiu krikščioniški asmenvardžiai, „dirbtinai“ neskiriami vardai nuo pavardžių, nes „vardai ir pavardės bus suvokiamos kaip darni asmenvardžių sistema, kuri toliau klasifikuojama istoriškai, pagrindu imant krikštavardžių (ne pavardžių) kilmę“ (p. 351). Dėl tokios sampratos taip pat galima ginčytis, nes, viena, pavardžių ir vardų skyrimas yra neabejotinas dalykas – tai onomasiologiškai skirtingi asmenvardžių posistemiai, istoriškai žvelgiant atliekantys nevienodas funkcijas, o antra, nereikia jų „dirbtinai“ skirti, neišsiaiškinus atskirų epochų asmenvardžių specifikos (pvz., ligi XV a. apskritai nėra pagrindo kalbėti apie lietuvių pavardžių sistemos egzistavimą).

Z. Zinkevičiaus savotiškai suprasti asmenvardžiai skirstomi į „Hebrajiškos kilmės vardyną“ (p. 352–385), „Graikiškos kilmės vardyną“ (p. 386–423), „Lotyniškos kilmės vardyną“ (p. 424–451), „Germaniškos kilmės vardyną“ (p. 452–468), „Slaviškos kilmės vardyną“ (p. 469–478) ir „Įvairių kitų kalbų kilmės krikštavardžius“ (p. 480–483). Po šių skyrių pridėtas dar skyrelis „Krikščioniškų vardų mišinys su senuoju vardynu“ (p. 484–486). Kodėl laikantis minėtos sampratos „asmenvardžiai“ skirstomi į „vardynus“, nelabai aišku (gal autoriaus suvokiami šie du terminai kaip sinonimai?).

Dėl recenzijos apimties ribotumo negalima detaliau apibūdinti šios antrosios dalies turinio. Galima tiksliai konstatuoti, kad joje, kaip ir pirmoje, apstu faktinės medžiagos ir teorinių samprotavimų apie krikščioniškąjį vardyną ir atskirus vardus, pateiktus alfabetine tvarka. Šiai daliai gerokai pasinaudota K. Kuzavinio ir B. Savukyno „Lietuvių vardų kilmės žodynu“, susilaukusiu kelių leidimų. Pavyzdžiui, skyriuje apie hebrajiškos kilmės vardus iš bendro 52 vardų skaičiaus Z. Zinkevičiaus veikalė užfiksuoti 47. Tačiau čia kai kurių vardų (*Baltramiejaus, Jokūbo, Jono, Juozapo, Mykolo, Motiejaus, Simono, Tomo*) lizdai taip išplėsti, jog jų aprašymai užima po du ir daugiau puslapių. Tai primena turiningesnius enciklopedinius straipsnius, suteikiančius įvairios informacijos. Tai, žinoma, tiksliai padidina mokslinę veikalą vertę.

Trečioje, šiek tiek mažesnėje negu antroji, dalyje nagrinėjamos oficialiomis pavardėmis virtusios pravardės. Nors šios dalies „Įvadinėse pastabose“ termi-

nologiškai nenusakytas tokių pravardžių klasifikacijos principas, tačiau iš tvirtinimo, kad „jų sisteminimo centras buvo pats žmogus“ (p. 492) ir iš skyrių pavadinimų galima spręsti apie pasirinktą antropocentrinį principą, t. y. skirstyti pravardes pagal jų sąsają su išorinėmis ir vidinėmis žmogaus bei jo aplinkos ypatybėmis (plg. skyrių pavadinimus: „Asmenvardžiai, susiję su žmogaus gimimu“, „Gyvūniniai asmenvardžiai“, „Augmeniniai asmenvardžiai“, „Asmenvardžiai susiję su žmogaus amatu“, „Tautovardiniai asmenvardžiai“, „Žmogaus fizinės ypatybės rodantys asmenvardžiai“ ir „Žmogaus dvasinės ypatybės rodantys asmenvardžiai“).

Kaip matyti, skyrių pavadinimuose neįrašoma net **pravardės** terminas, nors visa dalis pavadinta „Pravardynu“. Tai susiję, mano manymu, su autoriaus nepagrįsta pažiūra griežčiau neskirstyti asmenvardžių į vardus, pavardes ir pravardes. Juk kalbėti apie oficialias, pavardėmis virtusias pravardes ir vengti **pavardės** ir **pravardės** terminų – nesuprantama logika. Tačiau pats klasifikacijos pagrindas (principas) nekelia abejonių. Juo, kiek kitaip formuluotu, remtasi ir labai vertingoje Alvydo Butkaus monografijoje „Lietuvių pravardės“ (1995).

Dėl tos pačios priežasties (recenzijos ribotos apimties) neįmanoma plačiau atskleisti bei vertinti ir trečiosios dalies turinio. Joje taip pat gausu iš įvairių šaltinių sukaupytų pravardžių ir lietuvių onomasiologijai reikšmingų apibendrinimų.

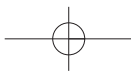
„Baigiamosiose pastabose“, be dėmesio vertų tam tikrų lietuvių asmenvardžių raidos apibendrinimų, griežtai (sakyčiau, netgi nekorektiškai) smerkiami tie tyrėjai, kurie pavardes skirsto į **lietuviškas** ir **nelietuviškas**: „Taigi pagrįžtinai vykdomas griežtas pavardžių skirstymas į vadinamąsias „lietuviškos“ ir „nelietuviškos“ kilmės pavardes nėra tikslingas, kartais netgi absurdiškas dėl neaiškių ir dažnu atveju abejotinų bei subjektyvių kriterijų, kai žiūrima tik žodžio šaknies.“

Nesileisdamas į tokio menkai argumentuoto požiūrio platesnę kritiką (tai yra padariusi žinoma onomastikos specialistė V. Maciejauskienė 1997 m. „Baltisticos“ 92(1) sąsiuvinyje), norėčiau pridurti prie to, kas buvo pasakyta straipsnio pradžioje, kad asmenvardžio, kaip ir bendrinio žodžio, kilmei nustatyti svarbu žiūrėti ne tik šaknies, bet ir priesagos, nes ji dažnai būna taip pat reikšmingas papildomas kilmės rodiklis.

Veikalo gale įdėta asmenvardžių rodyklė, apimanti daugiau kaip 25 000 vietų, yra labai vertingas priedas. Jis rodo ne tik tiriamojo objekto didžiulę apimtį, bet ir nepaprastą autoriaus darbštumą, be to, atlieka tokiam veikalui labai reikalingą informacinį vaidmenį.

Šioje recenzijoje paliesti toli gražu ne visi mano pastebėti teigiami ir neigiami dalykai. Netikslumų ar ginčytinų tvirtinimų veikale atsirado ne tik dėl dviejų skirtingo požiūrio į atskiras problemas, bet galbūt ir dėl skubotumo, nes, kaip rašoma pratarmėje, „dėl didelio užimtumo imtis iš esmės lietuvių asmenvardžių tyrimo pasidarė įmanoma tik nuo 2006 m. antrosios pusės, baigus kitus darbus“ (p. 13). Kadangi veikalas datuotas 2008 m., tai nepilnų dviejų metų laiko tarpas yra iš tikrųjų labai mažas. Tačiau skubėti autorių, kaip ir kitus jo kartos mokslo žmones, turbūt skatino ir nejaunatviškas amžius, pagimdęs norą kuo greičiau pamatyti savo daugelio metų apibendrintus tyrinėjimų rezultatus. Ir tas noras realizuotas: susilaukėme naujos, stambios Z. Zinkevičiaus monografijos, kuri, be abejonės, praturtina lietuvių onomasiologiją tiek naujų duomenų kiekiu, tiek originaliomis daugelio lietuviškų asmenvardžių kilmės interpretacijomis.

DAINORA POCIŪTĖ

Nuo maišto iki melancholijos

1543 m. Andrea Vesalijus (1514–1564), Abraomo Kulviečio bendraamžis, publikavo savo revoliucinį medicinos veikalą „Septynios knygos apie žmogaus kūno sandarą“ („De humani corporis fabrica libri septem“), kuriame žmogaus kūno anatomija pirmą kartą Vakarų medicinos istorijoje buvo analizuojama remiantis tikrais žmogaus kūno pavyzdžiais ir disekcijomis, o ne nuo antikos įprastomis žmogaus ir gyvūnų organizmų analogijomis. Knygą iliustravo 300 piešinių – juos pagal renesansinius žmogaus kūno grožio kanonus sukūrė Ticiano mokinys Johannas Stephanas von Calcaro bei pats Ticianas. Antikiniai torsai buvo pripildyti A. Vesalijaus tyrinētu žmogaus vidaus organų turiniu. Pats A. Vesalijus knygos pradžioje paliko savo žymųjį portretą, kuris emblemiškai nusakė visą jo santykį su tradicija: į skaitytoją žvelgiantis autorius demonstruoja žmogaus rankos disekciją. Tai prieštaravo nuo antikos ir viduramžių įsigalėjusioms medicininėms normoms, kurios neleido tyrinėti rankos, prieš tai nedisekcionavus pagrindinių vietų, kuriose glūdi siela. Kai Nyderlandų dailininkai, paveikti šios A. Vesalijaus ikonologijos, ėmė masiškai tapyti anatomijų pamokas, kai kuriuose iš jų paveikslų šalia vaizduojamo profesoriaus anatomo jau būdavo parodomos kitos ikonos: užversta Galeno knyga ir atverstas A. Vesalijaus veikalas.

Šis pavyzdys iliustruoja XVI a. vidurio europietiškosios sąmonės intensyvumą ir revoliucingumą. Tos revoliucijos aušrą matė ir lietuvis Abraomas Kulvietis Ginvilionis, Kulvos bajoras, pirmasis lietuvis, tapęs Naujųjų laikų skelbėju, įgyvendinęs tų laikų intelektualų iškeltą trijų kalbų žmogaus idealą ir pradėjęs lietuvių sąmonės revoliuciją. Atrodo, kad A. Kulvietis pažinojo A. Vesalijų, nors to tiksliau įrodyti negalima. Mat A. Vesalijus iki 1533 m. studijavo Liuvene ir pusę metų kartu su A. Kulviečiu toje pačioje Trijų kalbų mokykloje lankė hebrajų bei graikų kalbų kursus. Kadangi hebrajų kalbos profesorius turėjo tik kelis studentus, tikėtina, kad A. Vesalijus ir A. Kulvietis buvo susitikę...

Filologija davė pamatą daugeliui XVI a. modernizavimo procesų. Net ir medicinos istorikai laikosi nuomonės, jog A. Vesalijus savo atradimus padarė tik todėl, kad įgijo naujus metodologinius filologinės interpretacijos pagrindus. O Erazmas, Liuvene įkūręs Trijų kalbų mokyklą, teigė, kad filologija turi tapti ir krikščionių doktrinos interpretavimo pagrindu. Todėl reformacijos, kurios tikslas buvo ne naujos konfesijos formavimas, bet doktrinos revizija, studijos yra tiesiogiai susijusios su filologija.

Šio teksto autorė ties ankstyvaisiais reformacijos procesais tikslingiau susikoncentravo prieš šešerius metus, pradėjusi tyrimus įvairiose Italijos vietovėse (iki tol labiau domėtasi konfesinės raštijos – giesmynų, katekizmų – raidos problemomis). Taip atsirado protestantizmo problematikos vienijami dvejopos krypties darbai: monografija „Maištininkų katedros. Ankstyvoji reformacija ir lietuvių–italų evangelikų ryšiai“ bei straipsniai apie LDK protestantų raštijos iki XVII a. vidurio ypatumus. Pastarieji daugiau skirti lietuviškosios raštijos raidai iki didžiausios lietuviškos reformatų knygos – „Knygos nobažnystės krikščioniškos“ (vienintelis likęs egzempliorius saugomas Upsaloje) – pasirodymo.

Poreikio tyrinėti LDK reformaciją Italijoje negaliu paaiškinti, tiesiog jaučiau, kad ten kažkas slypi. Iš pradžių buvau užsimojusi įsigilinti į pačių italų jau gerokai tyrinėtą antitrinitorizmo problematiką. Ši tema bei italų disidentų veikla Rytų Europoje aštuntąjį devintąjį XX a. dešimtmetį buvo populiarūs, tad tokie italų istorikai kaip Domenico Caccamo, Massimo Firpo ir kiti buvo išleidę keletą darbų. Tiesa, dabar ši sritis sulaukia vis mažiau pasišventėlių. Kai prieš metus buvau sutikusi M. Firpo ir paklausiau, ar jis ką nors dar veikia šioje srityje, profesorius ėmė mostaguoti rankomis ir pareiškė, kad daugiau nebeturės reikalų su tokia mazochistinių užmojų reikalaujančia „beveik nedokumentuota istorija“.

Iš tiesų, nors XVI a. Lietuva ir pradeda rašyti, kai kurie jos ankstyvųjų Naujųjų laikų istorijos aspektai yra be galo mažai dokumentuoti. Jau vien faktas, kad neturime išlikusių pagrindinių šaltinių – XVI a. sinodų protokolų, reikalingų LDK reformuotų bažnyčių nuodugnai istorijai atkurti, rodo, kad dabar nebėra kito kelio, išskyrus labai kruopštų detalių iš įvairiausių sričių rankiojimą. Užtat tuo didesnį pasitenkinimą suteikė tyrimų metu kai kurie atrasti dokumentai, leidę rekonstruoti A. Kulviečio biografiją. Ypač du nauji faktai apie A. Kulviečio studijas: Liuvene (Belgijos valstybinis archyvas) atrastas įrašas apie jo studijas Liuveno universitete ir Sienoje (Sienos arkivyskupijos archyvas) atrastas jo abiejų teisių doktorato gynimo protokolas. Abu dokumentai įrodė iki tol tik netiesiogiai spėjamus faktus apie A. Kulviečio studijų vietas ir paskatino smulkiau pasigilinti į to meto Liuveno bei Sienos kultūrinę aplinką. O dviejų puslapių Sienos doktorato protokolas (parašytas sunkiai įskaitomomis specifinėmis XVI a. Sienos universiteto santrumpomis) suteikė ir daugiau detalių žinių, kurių pagrindu plėtojau tyrimą apie A. Kulviečio savimonės ir pažiūrų formavimąsi. Kiek džiaugsmo suteikia vien tas faktas, kad A. Kulviečio gynimo procedūroje dalyvavo Alessandro Sozzini – bene žymiausias Sienos giminės atstovas. Sozziniai (Lelijus ir Faustas, vėliau ne sykį lankęsi Lietuvoje) yra tapę italų disidentizmo Rytų Europoje simboliais, todėl faktas, kad šios istorijos pradžia siekia jau A. Kulviečio studijų metus, atrodo neįtikėtinas dalykas.

Studijoje susitelkiau ties dviem asmenybėmis – Abraomu Kulviečiu ir Mikalojumi Radvila Juodoju, nes kaip tik jie ne tik parašė du pirmuosius LDK reformacijos tekstus, kurie pritraukė mano, kaip literatūros istorikės, dėmesį, bet ir lemtingai darė įtaką XVI a. Lietuvos kultūrai. A. Kulvietis pirmasis pradėjo aboliučiai nelygią kovą su Bažnyčios korupcija, kuri, kaip spėjo jo motina Elžbieta

Kulvietienė, jam lėmė staigią mirtį, o Radvila Juodasis pirmasis įkūrė nuo Romos bažnyčios nebe priklausomą Bažnyčią, nes jis nieko nebijojo ir jokios – net pačios Romos Apaštališkojo sosto sutelktos – jėgos jam nebuvo kliūtis.

Šios asmenybės buvo tikri maištininkai – Bažnyčiai pavojingi net ir po mirties. Bažnyčia A. Kulviečio neleido palaidoti kapinėse, o Radvilos Juodojo palaikus istorijai taip pat teko slėpti. Šis Radvila tapo ir pirmuoju lietuviu, uždraustu visuotinai skaityti Europos katalikiškajame pasaulyje ir įtrauktu į garsų uždraustųjų knygų sąrašą – „Index librorum prohibitorum“. Manau, kad jis tuo didžiavosi, kaip ir savo išleista pirmąja Lietuvos Biblija. Radvilos Juodojo evangeliškosios veiklos laikotarpis – neilgas ir nepaprastai intensyvus. Revoliucinius pokyčius jis nulėmė per dvylika trylika savo paskutinių gyvenimo metų, kuriais demonstravo esąs evangelikas. Kai 1555 m. Vilniuje apsilankė vienas iš jėzuitų ordino iniciatorių, Ignatiaus Loyolos artimas draugas Alfonsas Salmeronas, jam pasirodė, kad šioje šalyje dėl Radvilos Juodojo veiklos tiek įsigalėjusi erezija, kad įkurti jėzuitų kolegijos nėra jokios vilties.

Tiesa, situacija jau po dešimtmečio, mirus Radvilai Juodajam, ėmė keistis. Ne mažiau nei tėvas stipriu charakteriu pasižymintis jo vyriausias sūnus Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis radikaliai pakeitė tikėjimą ir, grįžęs į Katalikų bažnyčią, daug nusipelnė jos labai bei kontrreformaciniams procesams Lietuvoje.

Rekonstruodama įvairių šių žmonių savimone, jų religines pažiūras, gilinausi į XVI a. religinės elgsenos ypatumus: konversijos, religinės simuliacijos, nikodemizmo fenomenus. Padariau išvadą, kad LDK konversijos buvo ne staigūs, bet su socializacijos procesais susiję reiškiniai. Nors Lietuvoje, priešingai nei Italijoje, nebuvo įkurta inkvizicija kovai su reformacija, represijų ir draudimų baimė skatino vietinių didikų ir bajorijos simuliacinę sąmonę.

Italų vaidmuo Lietuvos reformacijos procese buvo svarbus, bet labai nevie-nalytis. A. Kulvietis buvo pirmasis, kuris susidūrė su intensyviais filoprotestantiškais Italijos procesais iki Inkvizicijos atkūrimo. Turtingas ir intelektualus Italijos bažnytinis gyvenimas lėmė ir tai, kad net pačiuose aukščiausiuose bažnytinės hierarchijos sluoksniuose bei aristokratijoje buvo daug reformų šalininkų. Todėl tokia figūra kaip kapucinų ordino galva – sienietis Bernardinas Ochinas, skelbęs „liuteroniška“ vadintą išganymo ne dėl darbų, o iš malonės idėją, tapo populiariausiu XVI a. Italijos pamokslininku, kurį, kaip ir A. Kulvietį, 1542 m. „ištiko“ staigus ir netikėtas Apaštališkojo sosto pasmerkimas bei ekskomunika, privertusi jį emigruoti į kalvinistiškąją Šveicariją. Šios ankstyvosios italų evangelizmo idėjos suformavo Kulviečio laikyseną ir religines pažiūras, deklaruotas jo „Tikėjimo išpažinime“ laiško Bonai Sforzai pavidalu.

Kitas italų ir Lietuvos santykių aspektas jau buvo nulemtas prasidėjusios italų disidentizmo bangos Italijoje atkūrus inkviziciją. Italai, emigravę į Šveicariją, tapo ne tik Jeano Calvino ir Heinricho Bullingerio Rytų Europoje agentais, bet ir šveicariškosios reformatų ortodoksijos oponentais bei vis intensyvesnių heterodoksinių pažiūrų skatintojais. Italų dalis, nebetoleruojama net ir protestantiškoje Šveicarijoje, ne sykį prieglobstį rado Lietuvoje pas Radvilą Juodąjį. Taip žymiausi Italijos evangelizmo atstovai – Bernardinas Ochinas, Lelijus ir Faustas Sozziniai, Giorgio Biandrata, Valentino Gentile ir kiti – lankėsi Lietuvoje ir įsijungė į LDK reformacinės kultūros procesus: Bažnyčios kūrimą, knygų leidybą.

Italas Pieras Paolo Vergerijus, į Vokietiją pabėgęs buvęs Kapodistrijos vyskupas, tapo pagrindiniu liuteronizmo ir Augsburgio konfesijos įtvirtinimo Lietuvoje

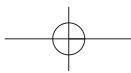
ir Lenkijoje agentu. Jo plati ir šakota politinė ir kultūrinė veikla Lietuvoje ir Karaliaučiuje davė impulsą išspausdinti Radvilos Juodojo laišką popiežiaus nunciui Aloizijui Lippomanui. Šis keletą kartų įvairiomis kalbomis išspausdintas manifestas („Due epistolae“) tapo antrąja Lietuvos evangeliška konfesija, kuri išgarsino Lietuvą kaip reformuotos Bažnyčios visoje Europoje šalį.

Italų konfliktiškas santykis su šveicarų ortodoksija paskatino Lietuvos Evangelikų bažnyčios schizmą, tačiau nereikėtų šio proceso vertinti vienpusiškai. Tai natūralūs konfesionalizacijos procesai. Schizma buvo ortodoksijos ribas bandžusių nubrėžti helvetų konfesijos šalininkų ir radikalesnius minties iššūkius skatinusių jėgų susidūrimas. Ji susilpnino LDK Evangelikų bažnyčios vienybę, paskatino kai kuriuos grįžimus į katalikybę. Kita vertus, schizma suformavo unikalų Rytų Europos reiškinį – unitorizmą, kurio įdomiausi fenomenai reiškesi LDK, Lenkijoje ir Transilvanijoje. Lietuvoje unitorizmas buvo išnaikintas XVII a. viduryje, tačiau Transilvanija tapo vienintele Europoje kunigaikštyste, kur jis buvo paskelbtas viena iš valstybinių religijų, gyvavusių ir per visą XVIII a.

Vienas iš svarbiausių šių įvykių herojų – italas Giorgio Biandrata, ryški ir kontroversiška asmenybė, J. Calvino žodžiais, „gyvatė užantyje“. Jis stipriai veikė LDK, Lenkijos ir Transilvanijos evangelizmo procesus: LDK ir Lenkijos jau skilinėjantiems protestantams įsiūlė kurį laiką galiojusį moratoriumą diskutuoti ir aiškintis religines sąvokas nebibline kalba. Kitaip tariant, jis bandė atriboti filosofinės ir religinės kalbos diskursus. Tai davė rezultatų vystant kritinės biblijo tyros mintį Lietuvoje.

Kiekvienas pasiūlymas ir sprendimas turi savo laiką. Aiškindamasi ankstyvosios LDK reformacijos anatomiją tam tikru požiūriu savo žodynui taip pat taikiau moratoriumo sąlygas. Šiuo metodu siekiau ne tiek atriboti, kiek nuspainioti istorinių ir istoriografinių kultūros bei sąmoningumo istorijos kategorijų. Tai sudėtingas kelias, verčiantis sustoti ties įvairiausio pobūdžio detalėmis, bet jis suteikė daug atradimo džiaugsmo. Todėl kaip Petras Gonezijas ar Giorgio Biandrata, kurių vienas apsiašarojęs ir susijaudinęs, o kitas gudriai simuliuodamas Lietuvos evangelikams aiškino, kad termino Trejybė Rašte nėra (todėl mąstydami apie ją įkūnijančią doktriną turime ieškoti atsakymo istorinėse sąvokose), taip ir šio teksto autorei teko būti atidžiai sąmonę bei konfesijos terminiją iliustruojančioms kategorijoms ir žodynui. Priežastis paprasta: istoriografinėse studijose pernelyg lengvai vartojami LDK, taip pat ir kitų šalių reformacijos konfesinėms realijoms taikomi terminai „liuteronas“, „kalvinistas“, „antitrinitorius“, kurie nieko tikra nepasako (arba jau nebe pasako) apie kultūros antropologijos procesus. Tikra yra tai, kad joks vadinamasis liuteronas, kalvinistas ar antitrinitorius reformacijos įkarščių savęs tokiu nevadino ir šiuos eponiminius darinius jiems pritaikė jų kritikai. XVI a. Bažnyčios reformų šalininkai sau taikė tik dvi – „krikščionių“ ir „evangelikų“ – sąvokas, tik jas intensyviai reflektavo ir apmąstė. Todėl A. Kulviečio vadinimas liuteronu ar ankstyvojo LDK reformacijos etapo įvardijimas liuteronizmu yra savotiškas nesusipratimas, nes taip mes tiesiog perimame katalikų Bažnyčios šiems žmonėms taikytas pravardes (Romoje net J. Calvinas būdavo vadinamas liuteronu).

Vis dėlto istoriografinių sąvokų reikšmė yra svarbi. Jos privalo egzistuoti kaip tam tikri istoriografinės raidos mąstysenos ženklai. Tais atvejais, kai jos atspindi tapatybės pamatus, jų nereikėtų atsisakyti. Todėl manau, kad pagal doktriną LDK konfesionalizacijos procesus, kurie nuo septintojo XVI a. dešimtmečio vidurio ėmė tapatintis su Augsburgu arba Helvetų konfesijomis, jau gali-

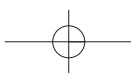
ma sieti su liuteronizmu bei kalvinizmu, o vadinamuosius antitrinitorius – su unitorizmu.

Tokios pat sudėtingos yra šių tyrimų ne tik konfesinės, bet ir sąmonės bei mentaliteto kategorijos. Jau sulaukė polemikos mano du A. Kulviečiui taikyti įvardijimai, kuriais aptariau šią tragišką ir nepaprastai iškilią asmenybę. A. Kulvietį vadinu *pirmuoju lietuvių maištininku ir sąžinės atradėju Lietuvoje*. Tokį savo teiginį atsiimsiu, arba iš naujo apmąstysiu jo pagrįstumą, jei atrasiu (arba kas nors atras), jog Lietuvių kultūroje šiomis kategorijomis galima pagrįsti kokius nors procesus, vykusius iki A. Kulviečio. Bet visų pirma reikia pabrėžti, kad tai taip pat ir istorinės sąvokos, esančios su A. Kulviečiu susijusiose XVI a. tekstuose. 1542 m. gegužės mėnesio Žygimanto Senojo dekretu prieš A. Kulvietį, kurį laiką pirmuoju LDK valstybinių jėgų tekstu prieš asmens pažiūras, jis yra pavadintas „valstybei pavojingu maištininku“. Trys Algirdo mirčiai pasmerkti krikščionys, atsisakę valgyti mėsą, tikrai nebuvo maištininkai. Tai tipiški kankiniai, kurių istorijas įprasmino hagiografiniai kanonai. O A. Kulvietis buvo maištininkas valstybės požiūriu, jis karštai kritikavo valstybės sistemą ir siūlė radikalius pakeitimus. Pirmame Lietuvos nepriklausomame tekste – „Tikėjimo išpažinime“ (1543) – jis deklaravo savo pažiūras ir vertybes, teigdamas, kad jos yra sąžiningos, paremtos krikščioniškosios, Biblijoje deklaruotos, tiesos žinojimu, o ne godumu ir veidmainiavimu.

A. Kulvietis lietuviams atliko apaštalo Pauliaus vaidmenį, kuris buvo žymiausias krikščioniškosios etikos aiškintojas bei interpretatorius. Kaip tik Paulius krikščionybės aušroje savo religinį diskursą parėmė *sąžinės* kategorija. Iki krikščioniškame kontekste tai buvo antikiniame pasaulyje retai vartota etinė kategorija, o hebrajų pasaulis tokios iš viso nežinojo. Į hebrajų kalbą sąžinės kategorija atėjo per arabų kalbą tik XII a. Tai rimtas pagrindas teigti, kad žydai, metaforiškai kalbant, iki XII amžiaus „neturėjo sąžinės“, kaip, beje, ir mūsų kunigaikštis Gediminas. Gal toks teiginys kai ką žeidžia, sukelia kalbinę alergiją, bet aš jį laikau argumentuotu ir įdomiu atradimu. „Sąžinės nebuvimo“ konstatavimu kalbu ne apie kokį nors moralinės sistemos „trūkumą“, bet apie istoriškai skirtingus kultūrinius pasaulius. Juk gyvename kategorijų pasaulyje ir realybę aiškiname pagal savo sąvokas bei kategorijas. Tai, aišku, yra ne būtines, o sąmonės kategorijos. Taigi kultūros interpretatoriai, o ypač filologai, turi laikytis savotiškų kalbinių „moratoriumų“, būti atidūs žodžiams bei sąvokoms. Kaip galime tvirtinti, kad žydai, ar pagonys lietuviai, buvo „sąžiningi“, jeigu jie iš viso neturėjo nei tokių sąvokų, nei jų recepcijų, atėjusių iš kitų kultūrų? Jie, aišku, turėjo kitas moralines kategorijas, – kaip tik tas kitas ir reikia išlukštenti, išaiškinti, kaip ir kada jos atsirado. Kaip tik tokie ir turi būti sąmonės ir jos kaitos istorijos tyrinėjimai. Filologas privalo nepasiduoti žmogiškam norui psichologizuoti apibendrinimus ir juos vertinti remdamasis buitiniu intuityvumu. Ir šiandien tebėra aktuali XX a. pradžioje iškelta Maxo Weberio „supratimo“ kategorija, kurią jis akcentavo kaip pagrindinį kultūros sociologijos parametą, bet atribojo nuo psichologinio supratimo.

Tyrinėjime bandžiau parodyti, kaip sąžinės kategorija, kuri A. Kulviečiui buvo grynojo krikščioniškojo diskurso pamatinė kategorija, pamažu protestantų ortodoksijoms formuojantis, įgavo ir konfesinės kategorijos aspektų tiek liuteronų (Martyno Mažvydo, kuris pirmasis savo raštuose pavartojo ją lietuviškai), tiek kalvinistų doktrinos. Tam pasitelkiau giesmių ir kai kurių kitų protestantų konfesinių tekstų, ypač katekizmų, analizę.

Specializuotų LDK reformatų spaustuvių veikla ir palyginti laisvai platina-

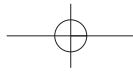
ma jų produkcija aprėpia maždaug šimto metų laikotarpį. Pirmoji tokia spaustuvė 1553–1554 m. pradėjo veikti kunigaikščio Radvilos Juodojo valdose Brastoje, paskutinė – 1653–1656 m. veikė privačiose kito tos pačios giminės kunigaikščio – Jonušo Radvilos valdose Kėdainiuose. Nuo antrosios XVII a. pusės LDK reformatų literatūra jau žymiai mažesniu mastu buvo spausdinama Prūsijoje (daugiausia Karaliaučiuje ir Gdanske).

XVI a. LDK evangelikų spaudos produkcija katalikiškosios atžvilgiu buvo dominuojanti. Evangelikai Lietuvoje buvo ir literatūros tautinėmis kalbomis – lenkų, lietuvių, rusėnų – iniciatoriai. LDK reformatų spaustuvių laisvos veiklos šimtmečio laikotarpiu pasirodė šiuo metu žinomi įvairūs mažųjų ir didžiųjų reformatų katekizmų leidimai, atstovaujantys skirtingiems LDK evangelikų minties plėtros laikotarpiams. Kadangi pagrindinė Lietuvos reformatų viešoji kalba buvo lenkų, didžioji dalis katekizmų yra lenkiški. Tik 1598 m. Vilniuje ir 1653 m. Kėdainiuose buvo išleisti ir mažieji lietuviški reformatų katekizmai – vertimai iš LDK lenkiškųjų tekstų. LDK katekizmų egzemplioriai yra labai reti, dažniausiai išlikę vienietiniai egzemplioriai Švedijos, Lenkijos, Šveicarijos, Lietuvos bibliotekose.

Visus Reformacijos laikotarpio Lietuvos reformatų katekizmus galima sugrupuoti į keturias grupes, atstovaujančias skirtingiems evangelizmo LDK raidos laikotarpiams ir skirtingiems redakciniams katekizmų variantams. Šias katekizmų grupes, arba tiesiog katekizmus, galima įvardyti LDK vietovių, kuriose buvo įsikūrusios reformatų spaustuvės, vardais, nes katekizmų parengėjai ne visais atvejais žinomi.

Pirmoji Lietuvoje lotyniškais rašmenimis knygas pradėjusi spausdinti spaustuvė Brastoje sykiu buvo ir Lietuvoje į bažnytinę organizaciją besiburiančių evangelikų spaustuvė, įkurta Mikalojaus Radvilos Juodojo 1553 m. Jau tais pačiais metais Stanislovui Hozijui (1504–1579) buvo pranešta, kad spaustuvininkas Bernardas Wojewódka išleido „liuteroniškų“ knygų. Ši spaustuvė 1559 m. išleido ir pirmąjį Lietuvoje H. Bulligerio veikalą „O prawdziwem przyjmovaniu ciała i krwi P. Jezusa“. Apie 1553–1554 m. Brastoje buvo išleisti pirmieji Lietuvoje mažasis ir didysis katekizmai (apie 1553–1554 m.), kurių parengėjai nebuvo nurodyti. Šie katekizmai gana originalūs ir tiesiogiai neseka kuriuo nors žinomu Vakarų šaltiniu, tačiau jiems įtaką darė liuteroniškų katekizmų modelis. Pavyzdžiui, mažojo katekizmo prakalba yra vertimas iš liuteroniško 1543 m. Urbano Rhegijaus Magdeburge išleisto katekizmo, o katekizmo struktūra turi sąsają su pirmaisiais lenkiškais liuteronų Jano Seklucjano (1545) ir Jano Maleckio (1546) katekizmais. Tačiau Mažojo Brastos katekizmo negalime vadinti liuteronišku dėl daugelio kalvinizmui artimų akcentų, ypač išryškėjančių ginčytinuose liuteronų ir kalvinistų klausimuose, o didžiojo katekizmo modeliui, kuriam įtaką darė liuteroniški Johanno Brenzo ir Urbano Rhegijaus katekizmai, galėjo pasitarnauti ir dialoginis J. Calvino katekizmas (1542, 1545). Mažajame Brastos katekizme, nepaisant struktūrinių jo panašumų su mažuoju liuteroniško katekizmo modeliu, egzistavo ir kai kurių šveicariškųjų doktrinų elementai.

Antrosios grupės katekizmus reprezentuoja mažasis ir didysis katekizmai, išspausdinti 1563 metais Nesvyžiuje. Spėjami pagrindiniai šių katekizmų parengėjai Simonas Budnas ir Martinas Czechowiczius jau katekizmo išleidimo metais pradėjo reikštis kaip trinitoristinės polemikos šalininkai. Katekizmai buvo neilgai vartoti Lietuvos Reformatų bažnyčioje ir vėlesniuose reformatų leidiniuose greitai pasmerkti dėl erezijos. Iš tiesų didžiajame Nesvyžiaus katekizme, skirtame „paaugusiems vaikams“, pastebima ryškių anabaptizmo teiginių,

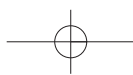
akcentuojama, jog tapimą krikščionimi lemia įtikėjimas ir atsinaujinimas, atgimimas per krikštą. Aiškiai formuluota ir antitrinitorizmo doktrina, Kristų apibrėžiant Marijos sūnumi, mesiju, pateptuoju ir tarpininku su Dievu Tėvu, o šventąją Dvasią – vedle ir guodėja.

Tačiau Nesvyžiaus Mažasis katekizmas („Coś ty jest?“, „Kas tu esi“) negali būti vadinamas antitrinitorišku. Jokių tiesioginių eretinių formuluočių jame nebuvo, o šio katekizmo modelis ir apibrėžtys įsitvirtino kaip tekstinis visų vėlesnių Lietuvos reformatų katekizmų pamatas. Kai kurie mažojo katekizmo teiginiai vėliau buvo įvertinti kaip neišsamūs, tam tikros vietos – nutylėtos, todėl vėlesni katekizmai Nesvyžiaus variantą nekeitė, bet pildė. Atsižvelgiant į labai negausias ir nepakankamai apibrėžtas inovacijas, kurias atliko vėlesnio (Vilniaus) reformatų katekizmo rengėjai, savo katekizmo pagrindu palikę Nesvyžiaus mažojo katekizmo tekstą, galime pasakyti, jog pastarasis pagal reformatų ortodoksijos standartus neturėtų būti vadinamas „eretišku“. Nors jame ir nebuvo vaikų krikštą ginančios formuluotės, Nesvyžiaus katekizmo teksto pamatą tebematome ir visuose XVI–XVII a. Lietuvos reformatų katekizmuose.

Trečiajai reformatų katekizmų grupei atstovauja vadinamieji Vilniaus katekizmai – pirmieji valstybės sostinėje išleisti Lietuvos reformatų katekizmai. Iš tiesų tai vienas redakcinis mažojo katekizmo variantas, pirmą kartą sykiu su kito pobūdžio bažnytiniais kūrniais išspausdintas Vilniuje 1581 m. ir pakartotas 1594, 1598 ir 1600 m. Jau 1581 m. Vilniaus katekizmo leidime buvo išspausdinta ir vėlesniuose leidimuose kartota pratarmė, skelbianti, jog Lietuvos reformatai atsiriboja nuo Nesvyžiaus leidiniuose pastebėtos antitrinitorių erezijos ir vienijasi su Vokietijos bei Lenkijos kalvinistais. Tai liudijo aiškų LDK Evangelikų bažnyčios polinkį galutinai suderinti savo ortodoksijos bruožus su helvetų doktrina. Nepaisydami to, Vilniaus katekizmo rengėjai (spėjama, kad pagrindiniu redaktoriumi galėjo būti vėliau Vilniaus distrikto superintendentu tapęs Stanislovas Sudrovijus) panaudojo, kaip minėta, visą Nesvyžiaus mažojo katekizmo tekstą. Tiesa, vadinamaisiais „nutylėtais“ – sakramentų ir dieviškosios Trejybės sampratų – klausimais katekizmas buvo šiek tiek papildytas. Palyginus Nesvyžiaus ir Vilniaus katekizmų tekstus matyti, jog Vilniaus katekizmas yra perspausdintas Nesvyžiaus tekstas, papildžius jį dviem žymesniais intarpais – klausimu ir atsakymu apie vaikų krikštą bei klausimu ir atsakymu apie šv. Vakarėnės naudą. Po pastarosios apibrėžimo dar buvo išspausdinta ženklą teoriją komentuojanči „deklaracija“.

1594 m. Vilniaus Katekizmo leidimo pagrindu buvo parengtas ir pirmasis lietuviškas – Merkelio Petkevičiaus – katekizmas, išleistas 1598 m. kartu su lenkiškuoju Vilniaus tekstu kaip dvikalbio katekizmo pavyzdys.

Ketvirtosios, paskutinės, Lietuvos reformatų katekizmų grupės pavyzdžiai susiję su esminėmis LDK reformatų „helvetizavimosi“ pastangomis. Šios grupės leidiniams priklauso po 1620 m. išleisti Liubčo didysis ir mažasis katekizmai ir Liubčo mažojo katekizmo redakciniu variantu paremtas antras lietuviškas reformatų katekizmas, 1653 m. išleistas Kėdainiuose Liubčo leidinyje, kurį 1620 m. išleido Lietuvos Reformatų bažnyčia, buvo pateikti mažasis ir didysis katekizmai, namų ir Bažnyčios pamaldų dalys bei stambus giesmynas. Svarbu pažymėti, jog didysis katekizmas buvo išverstas iš 1553 m. Kasparo Oleviano ir Zacharijaus Ursino parengto Heidelbergo katekizmo. Kadangi 1618 m. Dordrechto sinode jis buvo patvirtintas oficialiu Reformatų bažnyčios konfesiniu veikalu, didžiojo Liubčo katekizmo prakalboje pasakyta, jog jis parengtas pagal „Reino vaivadytės Katekizmą, už kurį jau seniai geresnio savo srity nematėm.

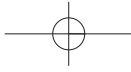
Jį naudoja visos reformatų bažnyčios Vokietijoje, Nyderlanduose, Prancūzijoje, Anglijoje, Škotijoje ir kitur; su juo ir mūsų Lietuvos katekizmai visais šventais klausimais dabar suderinami“. Apie pateikiamą mažąjį katekizmą buvo pareikšta, jog tai nuo seno LDK naudotas katekizmas, tačiau papildytas reikiomomis deklaracijomis ir priedais. Taigi Liubčo leidinys didįjį katekizmą derino su europinėmis kalvinizmo normomis, o mažajam katekizmui parengti pasinaudojo ta pačia senąja vietine Nesvyžiaus–Vilniaus Lietuvos tekstų tradicija. Vis dėlto mažasis katekizmas, nors išlaikė mažųjų katekizmų korpusą, buvo taisytas ir reikšmingai papildytas. Apibendrinant įtrauktas naujoves, taisymus ir priedus, galima teigti, jog jame aktualizuotos Švč. Trejybės ir jos pagrindimo Šventuoju Raštu, Jėzaus žmogiškosios ir dieviškosios prigimties, Šventojo Rašto pažinimo kaip tikėjimo pamato ir dvasinės šv. Vakarienes paskirties temos. Visos jos buvo nepakankamai arba visai neapartotos ankstesnių grupių mažuosiuose katekizmuose. Šios naujovės pirmą kartą atsispindėjo ir lietuviškame 1653 m. Kėdainių mažojo katekizmo tekste.

Eucharistijos sakramento dogmatinio suvokimo skirtumai buvo esminiai, neleidę susivienyti evangelikiškosios LDK ir Lenkijos bažnyčioms. Šis sakramentas, tapęs svarbiausiu krikščioniškųjų LDK bendruomenių skiriamuoju bruožu, buvo pagrindinė tarpusavio religinės polemikos tema, todėl ir katekizmuose Eucharistijos klausimui skirtas ypatingas dėmesys.

Brastos katekizme pateiktas Eucharistijos apibrėžimas skyrėsi nuo pirmojo lenkiško liuteronų apibrėžimo, pateikto Jano Seklucjano Katekizme (iš to paties J. Seklucjano veikalo į lietuvių kalbą jį 1547 m. išvertė M. Mažvydas), kuriame deklaruojamas kūno ir kraujo, duonos ir vyno pavidalais (anot M. Mažvydo – „ypatinėse“) „tikrumas“ bei „teisumas“. Mažajame Brastos katekizme, kur gana atsargiai, bet labai aiškiai tolstama nuo liuteronų liturgijos, nusakant tikrojo Kristaus kūno ir kraujo ir jo sakramentinių pavidalų santykį, dar vartojama ta pati liuteronų sukurta terminologija, tačiau jame vengiama tvirtinti šio santykio tikrumą, t. y. apie realų kūno ir kraujo buvimą ar nebuvimą sakramente. Pirmasis Vilniaus kalvinistų bendruomenės superintendentas Simonas Zacijus vos penkeriais metais vėliau, 1559 m. Brastoje išspausdintuose „Vilniaus Krikščionių Susirinkimo Aktuose bei nutarimuose“ Eucharistijos sakramento klausimą nagrinėjo gana plačiai ir, nors nepateikė konkretaus Eucharistijos apibrėžimo, jau išskyrė realius duonos ir vyno *pavidalus* ir juose (o tuomete kalvinistų terminija, po jais, „pod osobą“) slypinčią duonos ir vyno *substanciją*, arba *esybę*. Pastarasis išskyrimas buvo labai svarbus šio klausimo istorinės eigos momentas ir parodė, jog S. Zacijus buvo vienas pirmųjų Lietuvos evangelikų, pateikusių helvetiškus „ženkliskumo“ argumentus.

Reformacija buvo istorinis procesas. XVI a. pabaigoje subrendę kontrreformaciniai užmojai jau nulėmė kitokio pobūdžio kultūrinius procesus. 1611 m. Vilniuje, Dievo kūno šventės metu, gatvėmis einant procesijai, į Vilnių pabėgęs jaunas italas Franco do Franco pradėjo šaukti, kad yra bedievystė garbinti ostiją ir giedoti „non est panis, sed est Deus Homo liberator meus“. Jis buvo suimtas ir įkalintas. Apklausiamas teigė, kad jau prieš metus norėjo atlikti panašų aktą, tačiau buvo atkalbėtas kažkokio evangelikų kunigo. Teigė jautęs pareigą atverti žmonių akis ir parodyti, kad negyvų dalykų garbinimas ižeidžia gyvąjį Dievą. Jau kitą rytą aikštėje įvyko italo egzekucija, nupjaunant jam liežuvį ir ketvirčiuojant. Paliktas ant pakylos kūnas labai kraujavo ir pats budelis jį uždengęs jaunuolio marškiniais.

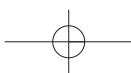

Liepos 2-ąją Francesco Simonetta, Foligno vyskupas, popiežiaus nuncijus Lenkijoje 1607–1611 m., iš Vilniaus rašė: „Tas eretikas friulietis, kuris bedieviškai iškeikė Švenčiausiąjį sakramentą ir paskui buvo pasmerktas mirties bausmei, šią savaitę buvo nubaustas sukapojant į gabalus ir išraunant liežuvį. Jis sakėsi esąs dėkingas vienam kilmingam lietuviui ir dviem eretikų kunigams...“

Tačiau egzekucija ankstyvajai reformacijai būdingos visuomenės reakcijos jau nebesukėlė. Ankstyvojoje barokinėje Lietuvos kultūroje ima ryškėti rezignacijos ir melancholijos ženklai.

Nors 1620 m. kunigaikštis Kristupas Radvila savo instrukcijoje „Kristupo Radvilos informacija <...> liečianti sūnaus mano Jonušo priežiūrą ir auklėjimą“, skirtoje būsimam „Knygos nobažnystės krikščioniškos“ mecenato Jonušo Radvilos pedagogams, nerimavo dėl savo vos septynerių sulaukusio sūnaus melancholiškumo ir kaip gydomąją priemonę rekomendavo jo disciplinavimą, Jonušas Radvila taip ir liko „melancholiku“. XVII a. pradžioje rašytuose prisiminimuose rezignacines to laikotarpio nuotaikas išreiškė ir jaunystėje aktyvus reformacijos entuziastas Teodoras Jevlašauskis.

Nuo maišto iki melancholijos – tokia Lietuvos sąmonėjimo emblematika. Šių emblemų turinius esmingai nulėmė reformacinė mintis.

INGRIDA SOKOLOVA

Ji mokėjo mylėti,

nes užaugo apsupta Meilės, Šilumos ir Grožio... Visos septynios Maurinių atžalos buvo Meilės sukurtos. Ir kai penkerių metų Zenta susirgo vaikų paralyžiumi, kuris visam gyvenimui pasmerkė ją nejudrumui, ji Meilę patyrė septyniskart stipresnę. Tačiau vis tiek Zentai dar ilgai, ilgai jos nepakako: juk ji buvo mačiusi, kaip ištikimai, beviltiškai daug metų jos motiną dievino dėdė Hansas – garsusis muzikas Holcapfelis.

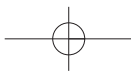
Kai Zenta invalido vežimėliu atvažiavo Liepojon, ji taip pat atrado dievinimo objektą: Janį Akuraterį, su kuriuo romantiškai susipažino 1919 metų pavasarį. Rašytojas guli ligoninėje. Tai sužinojusi Zenta paprašo klasės draugės nunešti jam gėlių ir laiškėlį. Parūpina jam sviesto. Jų bičiulystė tęsiasi ligi pat Akuraterio mirties. Zenta aplanko jį ir Rygoje, jo naujame bute Altuonavos gatvėje, 1935 metų sausio 29 dieną; jis visiškai prieš pat mirtį – 1937-ųjų balandį – ateina pas Mauriniją.

Kuo rašytoją patraukė jauna mergaitė? Asmenybės Spindesiu! Juk buvo tokių laikotarpių, kai jie matydavosi kasdien: jis Zentai paskyrė eilėraščių – ir kiek gėlių dovanodavo! Nuo pat pirmojo susitikimo Akurateris visą gyvenimą rašė jai raštelius ir laiškus. O Zenta jam 40(!) kartų atsakė. Ir jau patį pirmąjį kartą, 1919 m. lapkričio 20-ąją, parašė: „Kaip karštai, kaip labai esu Jums dėkinga, nemoku nė apsaityti, bet jei žinočiau, kad galiu Jums suteikti bent mažytėliausio džiaugsmo, daug ką paaukočiau...“ Ji prašo – fotografijos. O kitąkart – patarimo ir paramos tolesniam mokymuisi Rygoje: „Aš nebijau nei audros, nei kovos... Turiu tiek daug neišeikvotų jėgų.“

1921 m. Zenta „skambiai ir lengvai“ verčia „Samdinio bernioko vasarą“. Jai liūdna, kad autorius taip toli ir sekmadieniais negali ateiti. 1926 m. aukštojoje

---

Zenta Maurinia (1897–1978) – garsi latvių eseistė, save vadynusi kultūros filosofe, ypač domėjosi didžiųjų žmonių gyvenimu. Tai atsispindi ir jos knygoje „Knyga apie žmones ir daiktus“, kuri lietuviškai išleista 1998 m. Spausdiname latvių literatūrologės ir Z. Maurinios kūrybos tyrinėtojos Ingridos Sokolovos esė apie rašytoją.

mokykloje ji skaito referatą apie Akuraterio „Elegiškus momentus“. Ne, ne, tegul jis nė nemanąs ateiti pasiklausyti: ji tada „negalėtų nė žodžio pratarti...“

Ir dar vienas Zentos Maurinios liudijimas:

„Mano pirmasis išspausdintas darbas – 1919 metų birželio 29 dieną – buvo Akuraterio vaizdelio „Mano mylimiausioji“ („Libausche Zeitung“ – I. S.) vertimas į vokiečių kalbą, mano pirmasis latvių kalba publikuotas straipsnis – Akuraterio „Tylos ir šviesos“ recenzija 1922 m. rudenį „Švietimo ministerijos mėnraštyje“. O kai 1944 m. suėjo 25-eri metai nuo mano literatūrinio darbo pradžios, aš juos pažymėjau parašydama esė „Amžinasis Akurateris“, sumanytą kaip įvadą mano sudarytajam Akuraterio prozos rinkiniui. Pats poetas, jau sunkiai sirgdamas, buvo išreiškęs norą, kad atlikčiau šį darbą, jeigu jis pats to padaryti jau nepajėgs. Esė apie Akuraterį – paskutinis tėvynėje parašytas darbas, galbūt geriausias, kokį aš apskritai esu parašiusi apie latvių poetus, nes, norint gerai rašyti, būtina ne tik iki smulkmenų pažinti objektą, bet ir karštai mylėti: tik meilėje atsiskleidžia tikrasis supratimas“, – taip po daugelio metų prisiminė Z. Maurinia.

O iki tol ji 1939 m. buvo parašiusi esė „Ugninių gėlių poetas“ (knygoje „Saulės ieškotojai“). Joje yra žodžiai: „Jis mokėjo dailiai imti, dailiai duoti, dailiai ateiti, dailiai išeiti – ir pagaliau paskutinis, galbūt sunkiausias dalykas: susitikimas ir išsiskyrimas su juo buvo vienodai gražūs...“

Zenta niekada neužmiršo Janio Akuraterio: 1947 m. liepos 25-ąją – jo dešimtyjų mirties metinių dieną – Maurinia, jau būdama tremtyje, Upsaloje, rašo „Grožio poetą“...

Jaunystėje Zenta Maurinia kiek įmanydama stengėsi nusigręžti nuo „dygios kasdienybės“, ją žavėjo „visa, kas nerealu, beprotiškai gražu“. Zentai tai pirmasis jausmų sumaištis laikotarpis. Besotystės laikotarpis. Bet galbūt ir pirmosios didžiosios meilės svaigulys?..

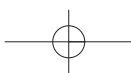
Paskui seka nežinios ir abejonių metai – ar kas nors galės iš tikrųjų pamilti invalidę, kuri iš lovos į krėslą persikelia rankomis ir yra visiškai priklausoma nuo kitų žmonių: nuo tikrojo gailėstingumo ar pinigais apmokėto akimirkos pataravimo. Po savo paskaitų ji žvelgia į žmonių sausakimšas sales: kurgi tas, kuris ateis tik tikrosios meilės vedamas? Jos klausosi kažkoks egzaltuotas ponas, kuris dovanų atsiunčia kailinius, taip pat ir toks, kuris siūlo... paaukuotą karietą.

Zenta žvelgia į veidrodį – ar ji graži? Ar jos protas gali ir galės uždegti kokio nors vyro širdį?

Ir tada prasideda Mūrmuižos epopėja... Nuo 1929-ųjų ji važinėja į šią Valmieros pavartę ir perskaito Liaudies universitete 130 paskaitų. Ir 65 kartus mažytėje Balcės stotelėje naktinio Rygos traukinio laukia kažkoks išnašus vyras. Tai – Paulas Petersonas iš Briedžių sodybos. Agronomas ir pianistas. Ir – Liaudies universiteto direktorius. P. Petersonas kiekvieną kartą prašo mašinistą dar akimirką padelsti stotelėje, nes per tą vieną stovėjimui skirtą minutę nėra taip paprasta iškelti iš vagono Zentą. Paskui jis, paėmęs ją ant rankų, įkelia į vežimą ir veža į Mūrmuižos pilį. Čia Zentos jau laukiama – languose žiba žvakės, kvepia eglėšakiais, o vasarą visur gėlės, gėlės, gėlės. Ir ji pasakoja apie pasaulio kultūrą. Pasakoja sėdintiems salėje, pasakoja tiems, kurie prietemoje aptūpę jos krėslą terasoje prie ežero klausosi apie Pero Giunto ir Solveigos meilę. O gretimoje patalpoje Paulas Petersonas, Darzinio mokinys, skambina Grygą ir pro muzikos garsus girdi kiekvieną jos ištartą žodį.

Jis galėtų pakartoti Anos Brigaderės eiles, skirtas Mūrmuižai ir jai:

Užsiglaistė visos spragos,
Jos sakė: „Mes sveikinam tave

Ir mylim už šviesos spindulėlį,
Kurį mūsų sieloms davei.“

Bet Petersonui šviesos spindulėlio buvo per maža. Jis troško pačios saulės. Ligi paskutinio atodūσιο, nors jau seniai buvo supratęs, kad jo svajonė ir viltys – neišsipildančios.

Zenta gyveno mansardos kambarėlyje, ją lepino braškėmis, varške, šviežiomis bulvėmis – trimis jos gardumynais. Jos vežimėlis buvo stumiamas gražiausiomis Vidzemės vietomis. Ir kasdien ji matė maldaujančias Paulo Petersono akis. Taip, jis visada buvo šalia, kas akimirką pasirengęs padėti.

1934 m. vasaros pradžioje Maurinia kuriam laikui atsisveikino su Mūrmuiža: kartu su seseria Helga ir Janiu Zanderiu ji per Varšuvą išvyksta į Viena. Ir į ten, ir atgal važiuodama, sustoja Varšuvoje pavišėti pas pažįstamą muzikos mylėtoją, literatūros mokslininką ir poetą, profesorių S. J. Kulakovskį, su kuriuo 1933 m. susipažino Rygoje. Jis taip pat buvo iš tų, kurie į Zentą žiūrėjo neslėpdami susižavėjimo. Čia, Varšuvoje, jis įteikia Zentai skirtą eilėrašį:

Сужден Вам драгоценный дар
Воспламенять сердца и мысли,
И тот, кто молод, тот, кто стар
В беседе времени не числит.

Теперь я снова унесу
От Вас желанную тревогу.
И ту хрустальную красу,
Которой в жизни так немного.

Tą akimirką Zentos mintys toli toli. Gal Mūrmuižoje pas Petersoną? Taip, ji siuntinėjo į Tėvynę laiškus savo auklėtiniams. Ir jam taip pat. Bet... Po daugelio metų Zenta prisipažins, kad į Kulakovskį žiūrėjusi lyg „pro miglą“. „Kad kelionė į Florenciją man reiškė lemtingą gyvenimo klausimą – to nežinojo niekas.“ Ir ji III klasės vagonu išvyksta susitikti su Dante ir savo gyvenimo lemtingąja meile.

Atsigręžus į Mūrmuižos laikus, kyla klausimas: ar ji iš tiesų nesuprato, kad, susiedama savo gyvenimą su Paulu Petersonu, būtų padariusi šį gyvenimą lygesnį, ramesnį? Bet galbūt ji nėmaž nenorėjo tylios idilės? Iš Liaudies universiteto pilies į Briedžius vedė... Tylos kelias, ir ten, kur jis baigėsi, buvo stotelė, kurią Zenta Maurinia vadino „draugystės duonele“, „pasitikėjimo kaušu“. Ten, toje stotelėje – Tylos kalne – vidury gražaus sodo stovėjo didelis namas su veranda, ant kurios laiptų dažnai buvo sėdėta. Su Petersonu ji bendravo „trejopai: asmeniškai, laiškais, per muziką“ net ir tada, kai Liaudies universitetas jau buvo uždarytas, – tragiškaisiais 1940 m. ir ne mažiau rūsčiu karo laikotarpiu, kai nepaklūstantys nei vienam, nei kitam okupaciniam režimui vis dar norėjo būti kartu, kalbėtis ir klausytis Paulo lyriško ir siautulingo skambinimo fortepijonu. Taip pat gegučių, lakštingalų, lietaus lašų, laužo spragsėjimo, to, kas draugėn sudėjus leisdavo „taip šiltai pajusti mūsų šeimos tarpusavio artumą“.

1930-ųjų rudenį susirgo mylimiausia Sesutė – Renatė, dešimt metų už Zentą jaunesnė. O ligi tol buvo svajonės ir pokalbiai apie laimingą gyvenimą... trise. Taip, Renatė tekės už Zilizano (Paulo Petersono). Be to, ir Briedžių motina nuolat primindavo sūnui, kad seniai metas vesti. Renatė neprieštaravo, nors, jos nuomone, Paulas „dievino“ Zentą. Ir iš tiesų: Petersonui tarsi egzistavo tik

trys M: Motina, Muzika, Maurinia. Ir tie penkiolika metų, kai Direktorius pažinojo Doktorę, buvo Dievinimo metai!

Pavaikščiojusi basa po drėgną žemę, Renatė peršalo. Prasidėjo aklosios žarnos uždegimas. Trys kankinančios savaitės Valmieros ligoninėje. Kiekvieną dieną Zilizanas aštuonis kilometrus stūmė Zentos ratelius iki ligoninės. Po operacijos atsirado viltis, bendras kelias į ligoninę abu ramino. Ir staiga – spalio 1-oji, juodoji diena. Šaltą, darganotą rytą atvira mašina Zenta vežė Sesutės karstą per visą Latviją. Jai pačiai nebesinorėjo gyventi...

Kelionė iš Valmieros ligoninės kopyčios pasibaigė Ramybės sode Liepojos uosto pakrastyje. Kam gi dar kitam ji būtų galėjusi išsakyti savo mintis, jei ne Paului Petersonui: „Tuštuma dieną ir naktį šmėklinėja aplink mane – nebežinau, kur priebėgos ieškoti. Dienos, kurios visada buvo per trumpos, nūnai tokios kankinančiai ilgos, o naktys – joms iš viso nebėra pabaigos.“

Bet nors namie laukia tik ilgas, tamsus koridorius ir tuščias kambarys, – Zenta Maurinia dirba. Vos tik išleistą „Dostojevskį“ siunčia Zilizanui su įrašu: „Mylėti – tai kito skausmą išgyventi taip pat skaudžiai, neišvengiamai aštriai kaip ir savąjį.“

Petersonui šis siuntinys – „vienas šviesiausių šventadienių“. Ir jis ne vienintelis: kiekviena nauja Maurinios knyga pirmiausia keliauja pas jį, į Briedžius. Taip pat ir ką tik išverstasis „Bethovenas“. Jam įdurmu „Baltasis kelias“ ir „Dantė“...

Praeina dveji metai po Sesutės mirties, ir Zenta rašo Petersonui: „...kartais net negalėdavau atskirti, kur prasideda prisiminimai ir kur pasibaigia esatis, – tačiau sulig kiekviena diena vis labiau ir labiau nugalėjo ramybė. Taip, ramybės aš turbūt niekur kitur nesu taip giliai jautusi, kaip ten, pas Jus. – Šiandien anksti rytą aplankiau Sesutę. Ak, jei yra mirtis, nėra gyvenimo... O priprasti? Ne, yra tokių dalykų, prie kurių niekada nepriprasi...“

Sesutės laidotuvių dieną Zilizanas buvo pasakęs Zentai: „Niekas mūsų negali išskirti...“ Jo širdyje aistra „Elitai“, „baltajai gėlei“, „didžiajam stebuklui“, „šviesos nešėjai“ ir „įstabiai sielos saulei“ – taip jis vadino Zentą, – negeso. Ši pagarbą atsispindi bendrame Mūrmuizos Liaudies universiteto dienoraštyje: „Ji ta, kurios bijo blogis ir tamsa.“ Petersonas prašo kiekvieno klausytojo siųsti jai sveikinimus į Florenciją, kur ji „rašysianti knygą apie visų žmonių supratėją Dantę“. Jis tarsi bando pateisinti šią tolimą jos kelionę: „Jos pavargęs kūnas, jos iškankinta siela alko šviesesnės saulės, negu mieloji Latvija jai jos galėjo duoti... Ji nūnai prie žmonijos dvasinio atgimimo versmės...“ Zenta toli, todėl, kad bent kiek jaustų jos artumą, Zilizanas važiuoja pas jos tėvus.

Bet Zentos Maurinios iškankinta širdis vis dar abejojo jo meile, atrodė, ji neturinti teisės į tokią laimę, tačiau 1934 m. kovą, kai Zentos rūpesčiu P. Petersonas vyksta į Daniją susipažinti su tenykščių aukštųjų mokyklų veikla, Maurinia atsiunčia į traukinį jo mėgstamų saldumynų ir V. Rydzinieko darytą savo fotoportretą su Rainio žodžiais:

Tu neapkenčiamas daug būsi ir daug mylėtas,
O meilės negalima imti, kada nori, tik – duoti.

Ir kai ji Vienos operoje klausosi „Fidelijo“, kai per keturiolika dienų „išgeria visą Vieną“, – kiekvieną akimirką mintyse siunčia jam sveikinimus, „pykdama ant nesuvaldomų ašarų“.

Zenta dažnai viešėdavo Briedžių sodyboje. Ateidavo pasveikinti per gimta-

dienį su žvakide ir lelijomis rankose. Taip pat ir vieniems metams keičiant kitus ji vis pas Zilizaną.

Per 1935 metų Kalėdas Maurinia „svetingiausių ir mylimiausių Briedžių namų“ svečių knygoje įrašė:

Šiems saulės namams,
Kurie mintį, džiaugsmą,
Šypsena, garsus neša,
Kad pėdsakus paliktų čia...

Ir 1936 m. vasario 9-ąją: „Vieversėlis gieda, baltas hiacintas kvepia, amarilis tramdo savo aistras – šiame kambaryje ir vidury žiemos žydi pavasaris...“

Šiame kambaryje Zenta sėdi vėl ir vėl. Šėlsta Bethovenas ir liūdi Šopenas. O Darzinis melancholiškas. Zilizanas žilpina Rachmaninovu ir Čaikovskiu. 1936 m. birželio 19-ąją ji Petersonui palieka eilutes:

Vienoje Tavo rankoje – naktis ir pragaištis,
Antroje – visa žvaigždžių begalybė...

1936 m. liepos 26-ąją:

Ši vasara, ši vasara –
mano širdin įkrito
Kaip karšta laimės ašara...

Įrašas 1937 m. birželio 13–14 d., per Petersono gimtadienio iškilmes:

„Aš nežinau, kelintą kartą esu čia. Bet visuomet kvepia lelijos, mėlynuoja dangus, dega raudonos žvakės didžiuliame, sodriai žaliame ažuolo vainike. Pakeliui į čia kažkur suokė lakštingala – skamba Listo, Šumano muzika. Jei iš visų šių vasaros vakarų būtų galima nupinti vainiką, tai ir žiemą būtų vasara. Kad bent galėčiau visus šiuos garsus sulieti į vieną žodį – ačiū.“

Taip, ji matė maldaujančias Petersono akis, jautė sergstinčias rankas. Ir – suprato jo skausmą. Daugelyje laiškų Mūrmuižos bičiuliams, ypač E. Karnatui, prašoma: „Aplankykite Direktorių, kad vėl neužteiktų tokia šalna, kaip pernai žiemą!“ – „Paskambinkite kartais Direktoriui. Jam labai to reikia. Jis taip siaubingai vienas. To net neįmanoma įsivaizduoti.“ O K. Murinį prašo nuvežti apybraižą apie Bethoveną, nes Petersonas „mokės subtilią studiją įvertinti“; „jis labai muzikalus, jo skambinimas fortepijonu yra nepaprastas“.

1941 m. gruodžio 15 d. vėl E. Karnatui: „Tegul šiomis sunkiomis dienomis mūsų šeimos artimiausi žmonės būna šalia Direktoriaus. Man regis, tik taip galima įrodyti, kad Mūrmuižos liaudies universitetas buvo kai kas daugiau, negu tušti, gražūs žodžiai...“

1942 m. liepos 31-ąją Briedžių svečių knygoje ji įrašo: „Kada vėl matysimės? Kokia saulė tada spindės? Dėkoju už šią vasarą, saulės ir draugystės nušviestą.“

Bet jau buvo pasirodęs „svetimšalis iš tolimos ispanų žemės“, kuris taip pat troško būti Zentai artimas. 1935 m. Konstantinas Raudivė netgi atvažiavo kartu su ja į Mūrmuižą. Ko neišdrįso pasakyti romantiškasis „švelnus vienuolis“ Petersonas, padarė kitas – pilnas gaivalingos jėgos ir atkaklumo. Yra tokia nuotrauka – trys žmonės pievoje: Raudivė jau Zentai už nugaros, Petersonas – tik priešais.

Po daugelio metų rašydama prisiminimus, Maurinia teigė: „Aš turėjau ir norėjau su Zilizanu skirtis. Mus išskyrė... Buvau nusprendusi Zilizaną Briedį išstumti iš savo širdies. Gal jo motina ir buvo teisi, neva aš trukdanti jam susikurti laimingą šeimyninį gyvenimą... Dariau viską, kad jį prarasčiau, ir drebėjau iš baimės, kad sykį iš tiesų tai gali nutikti.“

Jis visą gyvenimą mylėjo Zentą Mauriniją, ligi paskutinės valandos jame degė „neišgyventa meilė“. Bet ir Zenta neužmiršo „kilniosios dvasios“, gyvendama svetur šventė juodviejų atmintinas dienas, rašė laiškus, siuntė į Valmierą siuntinius, net rašomąją mašinėlę, paskyrė jam puslapius knygoje „Išdrįsti yra gražu“.

Paulas Petersonas, kurį Puoruko garbei ji vadino Zilizanu Briedžiu, taip pat „Antiniu, kuris kopia į stiklo kalną, veda Saulcerytę į žmones“, išsaugojo 602 Maurinios laiškus. Viename jų buvo žodžiai: „Tolumoje – rauda tavo Solveigos širdis.“ Atėjo diena, kai Zenta iš Vokietijos paprašė... laiškus sudeginti.

Zenta Maurinia nestovėjo prie Paulo Petersono kapo, nes buvo toli toli. Ji stovėjo prie kito žmogaus kapo, iki kurio buvo tik keli žingsniai – skersai gatvę, nes su juo buvo patyrusi „žmogaus gyvenimo šviesiausias šventes“.

Grįžusi iš kelionės po užsienį, Zenta Maurinia aiškiai suprato: Konstantinas Raudivė – tai „abipusė būtinybė“. Ji sutiko tamsiaplaukį su akiniais, kuris „davė tai, kas yra daugiau nei garbinimas ir susižavėjimas“, su kuriuo pirmą kartą patyrė „saugumo jausmą“ ir „tragiškas atsitiesimas virto harmoningo gyvenimo šlovinimu“.

Jie susitiko saulėtą 1935 m. kovo 15-ąją, kai Konstantinas Raudivė (1909–1974), neturtingų valstiečių sūnus, užaugęs dideliame varge, studijavęs Paryžiuje, Madride, buvo ką tik pargrįžęs iš užsienio ir išvertęs Unamuno romaną „Migla“. Maurinia išspausdino atsiliepimą apie šią knygą, ir šit vertėjas jai pasiskambino, norėdamas susipažinti, pasikalbėti, padėkoti.

Pašnekesys truko kelias valandas. Ir Raudivę sujaudino šios bejėgės moters subtilus intelektas ir karšta širdis. Ji, kurios didžiausias noras buvo nepriklausomybė, šio vyro akivaizdoje pasirodė visiškai priklausanti nuo aplinkinių žmonių. Jam tai buvo staigmena. Žaibas iš giedro dangaus. Taigi ir žaibiška reakcija: jis norįs būti jos atrama. Akimirksniu įvyksta piršlybos. Zenta jas atmeta. Jis buvo lankęsis Maurinios paskaitose ir kas kartą vis labiau jomis žavėjęsis, bet prie jos neprieidavo, neprisitatydavo, kaip kad darydavo daugelis kitų. Tą pirmąjį jų susitikimo kartą jis pasiguodė negalįs išleisti savo naujojo darbo, nes už paskutinius pinigus išspausdinęs „Miglą“, o kai pokalbis nukrypo į Bodlerą, išsiėmė iš švarko kišenės mažą knygelę ir perskaitė eilėraštį „Albatrosas“ (taip ji vėliau vadino Raudivę). Jis vėl išvyko – į Angliją ir Italiją. Bet sugrįžęs tučtuojau aplankė ir dar kartą pasipiršo. Ir išgirdo žodį „taip“. Zentai nelengva buvo jį ištarti. Ji buvo moralistė. Pakartojo, kad brautis į svetimą šeimą niekas neturi teisės. O čia štai Raudivė paliekas žmoną, du vaikus! Paskaitose apie ispanų literatūrą galbūt nė pačiai neįjuntant Maurinia buvo pradėjusi kartoti: „Mano draugas Konstantinas... Teisus mano...“ Reakcija buvo nelaukta ir skandalinga: laikraštyje „Pėdējā Brīdī“* pasirodo Raudivės žmonos Natalijos protesto straipsnis.

Visuomenėje sklido paskalos, neva jis liekās su Zenta todėl, kad ji garsi, kad Raudivė šildosi Zentos saulėje. Kai pats tapo žinomas, jau buvo gailimasi jo dėl prieraišumo „ligotai moteriai“. Garbingas esąs, negalįs pamesti. Viešumoje Raudivę vadino donkichotišku nuotykių ieškotoju, kuris latviškai kalbās su akcentu, Zentą Mauriniją – „Fausto žmona“. Arvydas Žilinskis**, tuos metus prisiminda-

* „Paskutinę akimirką“ (Vert.).

** Latvių kompozitorius.

mas, sakė: „Ji buvo didi mokslininkė su savarankiškais sprendimais, jis – keistuolis.“ Taip, net draugai Raudivę laikė „fantastu“, labiau tinkančiu Paryžiui ar Madridui. Kai svečiuojantis tapytojo Mikelio Rozentalio šeimoje buvo aptariama Konstantino ką tik pasirodžiusi knyga „Silvestro Perkuono memuarai“ ir Raudivė pasakęs: „Aš rašau apie save patį“, – vienas svečių metų: „Vadinasi, esi kaip reikiant apsimelavęs.“

„Ne tik prašalaičiai, bet ir mano artimieji, tie tikriausieji, darė visa, ką tik įmąnydami, kad mane išskirtų su Konstantinu“, – pokario metais savo dienoraštyje rašė Maurinia. Po pažinties abu nuvažiavo į Liepoją. Zenta norėjo išsikalbėti su motina, kuri negalėjo net pagalvoti apie dukters bendrą gyvenimą su Raudive. Motinai labiausiai patiko harmoningas vienišos moters gyvenimas – knygos, darbas, draugės. O Zenta važiavo neabejodama, kad jos išmintingoji motina, kuri, jau būdama septyniasdešimties, dar puošdavosi prieš veidrodį, nepašykštės jai supratimo ir patarimo. Deja, Zenta to negavo. Bet meilė juk todėl ir yra meilė, kad ji kurčia ir akla. Ir bergždžia yra duoti įsimylėjėliams patarimus. Teisybė, vien tik tėvas ištarė: „Dabar galiu ramiai mirti. Žinau, kad geras žmogus saugo mano balandėlę.“

Jis tapo jos Albatrosu, ji – Mirdza ir Tereza iš Raudivės romanų. Žmonėse Konstantinas Zentą visuomet vadindavo Daktare, namie – skalbė drabužius, virė košes, nes jai amžinai skaudėdavo skrandį, o kai prieš pat karą galėjo nusamdyti virėją, tikrindavo net puodus. Pats sunkiai susirgęs, rūpinosi, kad Zenta laiku išgertų vaistus ir suvalgytų savo „menkutį paukščių ėdesį“. Zenta Maurinia nepaliesdavo pašto, kol Konstantinas nebūdavo perskaitęs rytinio laikraščio. Jis tvarkė jos finansus. Nešė ir kėlė Zentą tūkstančius kartų. Jis buvo jos kojos. Tiksliau – Konstantino rankos atstojė Zentai kojas. Kaip dažnai šių rankų padedama ji galėjo ištrūkti iš ligos patalo, nukeliauti į pievas, miškus, kalnus, koncertus, parodas. „Ją reikia mokėti kelti – ji ne lagaminas“, – sakė jis. Pakeldavo ir gailėdavosi dešimtis kartų, kai ji pargriūdavo ir net ką nors susilaužydavo. O pabėgėlių klajonėse – šešias savaites vieškeliais, ištisis mėnesius be pastogės – elgetavo produktų, klostė, šildė. Meistravo lentų tiltelį, kad „mano Zenta“ galėtų išvažiuoti sodan. Į gyvenimo pabaigą padovanėjo limuziną.

Aštuoniolika metų Zenta Maurinia gyveno „tvankiuose, ankštuose mebliuotuose kambariuose“, net pusrūsyje, be to, dar drebėdama prieš šeiminius. Pagaliau buvo surastas erdvus ir gražus būstas Kuldygos gatvėje. Namas – sode. Keturi kambariai su veranda. Zenta sodinama ant palangės. Ji lesina paukščius, dėžutėse ant palangių prižiūri neužmirštuoles. Bet staiga kiekvieną popietę apie pusę trijų Raudivė pradeda dingti. Zentą kamuoja nežinia. Kai daugiau nebegali išverti, rašo padėkos laišką ir – visiškai paleidžia savąjį Albatrosą. Bet tą akimirką jis pareina namo. Ir jau iš tolo garsiai šaukia: „Tučtuojau išei oran!“ Priešais namą stovi... naujas tviskantis automobilis. „Šis pilkas žirgelis priklausau tau ir vadinasi Rosinantas!“ Vėliau ji sužino, kad automobilis nupirktas už „Don Kichoto“ vertimo honorarą.

Prasidėjus karui, okupantai ėmė rekvizuoti transporto priemones. Vokiečių karininkas, išvydęs kieme Rosinantą, liepė pasirašyti perdavimo aktą. Tada Raudivė išnešė į kiemą Zentą Mauriniją. „Jis jūsų!“ – tarė vokiečiai, suplėšė aktą ir skubiai pasišalino.

„Su Albatrosu dalijamės gyvenimo vargais. Nėra jokių ribų tarp jo ir mano planų. Kas tikrai yra mylėjęs, to negali tenkinti nei religija, nei filosofija“, – taip rašė Maurinia. Ir dar: „Aukščiausia meilė – tai suprantanti meilė.“ Konstantinui reikia padėti – ir ji vertė jo knygas, netgi storąją „Pelenai ir aistra“, rašė joms

pratarmes, anotacijas, prašė leidėjų kūrinius išleisti. Kai 1940-aisiais Raudivę areštavo čekistai, o karo metais – gestapas, Maurinia siuntė jam produktus, vyko pas aukštą valdininką – „pasipūtusį tuščiagalvį“, kad Albatrosą išvaduotų. Bet kaip tik karo metais ji ir bandė įkalbėti Raudivę eiti savo keliu, nes jų santykiai darėsi vis sudėtingesni.

1943 m. liepos 20-ąją laiške „Mano mylimai Zentai“ „silpnasis“ žmogus rašo: „<...> aš Tave pernelyg mylėjau ir myliu. Jokie išorės sukrėtimai nei mano asmeniniame, nei užasmeniniame gyvenime nepajėgtų manęs nuo Tavęs atitolinti. Aš galiu atsakyti tik tą akimirką, kai mano širdis liejasi per kraštus, kai ji dėl savo sklidinimo ieško Tavęs ir ketina Tau pasakyti tai, ką visus pastaruosius metus slėpė, ko negalėjau bent jau žodžiais išreikšti. Šiuo atžvilgiu esu baisingas Tavo skolininkas.

Kaip dažnai pačius geriausius, pačius meiliausius žodžius aš nurydavau, kai jie nusizėminę meldė manęs, kad juos Tau ištarčiau!.. Esu nuolat sunkių vidinių priekaištų pilnas dėl to, kad nedariau ir nedarau visko, ką dar galėčiau Tavo labui padaryti. Nes visi mano sunkumai, visos mano nelaimės tik menka smulkmena, jeigu jas palygini su viena vienintele tavo para. Mano mylimoji, atleisk man už viską...

Mano Dieve! Tu niekada nedrįsk galvoti, kad aš esu Tave pasirinkęs, kad būnu su Tavim tik iš kažkokio gailesčio, iš kažkokios filantropijos... Esu pernelyg vitališkas, pernelyg demoniškas, pernelyg gaivališkas <...>, pernelyg spontaniškas ir neramus, kad prisiimčiau ir ištvėrčiau tokius labdaros darbus. Tai galbūt įstengia ir gali daryti koks nors senilus idealistas, koks nors svieto lygintojas – geriausia šio žodžio prasme, bet aš to nepajėgčiau... Mano šaknys, kurios Tave susirado ir kurios Tavęs laikosi amžinai, turi metafizinę pradžią...

Mano didžioji drama, mano nepabaigiamoji tragedija, mano gilioji „komedija“ (pagal Dante's „Dieviškąją komediją“) esi Tu... Jei aš Tave esu priėmęs, jei Tu užpildai mano gyvenimą, tai visa, kas vienadieniška, kas laikina, neturi reikšmės mūsų santykiams, ir negali būti nė kalbos apie „palikti“ arba „išeiti“, negali būti diskutuojama „myliu“ ar „nemyliu“...

Tu mane antrąsyk pagimdei, ir šis gimimas man svarbesnis už fizinį gimimą. Esu tylomis stebėjęs ir padaręs išvadą, kad Tu manimi kai kur ėmei abejoti, kai kur Tu su manimi nebesusitvarkai. Nemanau, kad Tau galėtų daryti poveikį išorinio gyvenimo aplinkybės...

Savo prigimtimi esu tikras Don Kichotas: myliu nuotyki dėl paties nuotyčio, myliu žmogų dėl paties žmogaus, myliu kovą dėl pačios kovos...

Taip, mano mylimoji Zenta! Taip, aš einu savo keliu, taip, aš vykdu misiją ir noriu ją vykdyti anaip tol ne todėl, kad taip norėčiau, bet kaip tik todėl, kad taip liepia elgtis visas mano gyvenimas, visos tos galios, kurios yra manyje ir už manęs, visa mano lemtis, visa, kas bedugniška ir žodžiais neišsakoma.

Būk su manim, kaip ir aš esu su Tavim.

Gimsime kiekvienai dienai.“

Zenta rašė atsakymą po aštuonių dienų, sėdėdama vasarnamio sode Jaundubultuose:

„Konstantinai, išklausk mane! Atverk savo širdies ausis mano žodžiams. Aš nežinau, kas man darosi: ar tai naujo tarpsnio – galbūt brandos? – nuojauta, ar žūties išgyvenimas. Esu lyg obelis, kuri rudenį lūžta, nes nėra nė vieno, kuris nurašytų obuolius. Aš pririšta prie šio negrabaus vežimėlio it vergas prie galeros – mintys, siluetai, vaizdai šuoliais lekia mano galvoje <...>.

Vėl perskaitau Tavo laišką. Pats Dievas Tau liepė jį parašyti, kad mane sustiprintų.

Tai Tavo braižas. Tu jį rašei, juk nėra abejonės? Kad tai esi Tu, kiekviename savo poelgyje dalyvaujantis visa savo esybe, visa savo žmogiškąja vienvone. Nepraryji savo meiliausių žodžių. Sakai juos. Juk ir žodžiai turi gydomąją galią. Man baugu tos tamsios jėgos, kuri manyje glūdi.

Senovėje tokias moteris, kurios regėdavo „paveikslus“, vadino raganomis ir degino ant laužo, nors buvo ir keletas mulkių, kurie jas vadino šventosiomis...

Dabar dvylikta. Po aštuonių valandų Tu būsi namie su visu savo demonizmu, vitališkumu ir gaivališkumu.

Tavo laiške yra vienas sakinyš, kurį aš skaitau, kaip kad tikintieji skaito maldas. Bet juk kiekvienas žmogus turi savo maldą. Mane slegia tai, kad aš Tau šiuo mūsų laikotarpiu nieko neduoju, išskyrus rūpesčius.“

Yra išlikęs ir keturiuose languoto sąsiuvinio lapeliuose pieštuku rašytas ir daug kur pabrauktas Raudivės laiškas:

„Su dideliu nuolankumu aš priimu tai, ką man skiria likimas. Ką Tu man reiški, žino vien mano širdis. Aš turiu ne itin daug iliuzijų, tačiau viena iliuzija man primena save nepaprastai atkakliai – tai iliuzija dėl Tavo už jokių pinigų neįgyjamo, be galo brangaus buvimo šalia. Aš nuolat ką nors veikiu ar mąstau ir Tu nuolatos būni kartu. Mano akys nepailsdamos žiūri į Tave, ir aš dėkoju Dievui už šį didžiulį jo gailestingumą.

Sulig kiekviena diena atrandu Tavyje naujų dorybių, ir jos visos man tampa nepažeidžiamais įstatymais. Būtų labai maža, jei aš Tave tik mylėčiau ir Tavęs nepaliaujamai siekčiau, bet aš jaučiu Tau nepaprastai didelę pagarbą. Tik vieną žodį mūsų santykiams galiu pritaikyti – jie Šventi. Juose nėra nieko tokio, kas nesiderintų su mūsų širdies dėsniais. Tu su didžiuliu atkaklumu ir kančiomis vykdydai savo širdies įstatymus. Taigi ir aš liksiu saviesiems ištikimas ligi mirties. Tu man turi didesnę galią negu visos kitos mirtingosios būtybės. Esi mano lemtis iki pabaigos! Tavo sukurtoje atmosferoje aš gyvenu. Man teks patirti daug liūdesio, jei šiomis dienomis Tavęs nematysiu. Būsiu Rygoje tiksliai šeštadienio rytą. Lauksiu Tavo skambučio arba aplankymo. K.“

Ir ant to paties lapo 1944 m. liepos 4-ąją pridurta:

„Jei mėginčiau aprašyti savo jausmus ir išgyvenimus, kuriuos patyriau nuo to sekmadienio ryto, kai palydėjau Tave į Asarus, man tai kainuotų nepaprastai daug vidinių pastangų, o Tau liūdesio ir galbūt net skausmo. Apie visa tai noriu tylėti.

Viduje jaučiuosi be galo susijęs su Tavo kančiomis ligoninėje. Nežinau, kokioje ligoninėje Tu esi, todėl siunčiu šį laišką namų adresu, nes viliuosi, kad jis pateks Tau į rankas. Aš tavęs tris kartus laukiau ir visada – veltui. Paskutinis mūsų pokalbis buvo toks, kad pripildė mano širdį kartėlio. Ir Tu, mano labiausiai mylėta moteris, esi tokia man atsaini, kad visą šį laiką neradau savo širdžiai ramybės.

Ką man daryti?

Pamiršti, negalvoti... Bet tai man reikštų tą patį kaip negyventi.

Todėl dabar aš tylėsiu ir lauksiu. Mano Silvestras taip pat Tavęs lauks.“

„Ar Tu manim tiki?“ – jis dažnai klausdavo Zentos. O ji įrašė dienoraštin: „Meilėje sunkiausia – suteikti mylimam žmogui absoliučią laisvę.“ Zenta ją suteikė kankindamasi iš pavydo, ji mokėjo atleisti ir būti neįtikėtinais kilniaširdė, nes „sieloje matė visas moteris, kurias jis buvo mylėjęs“. Savotiškai mylėjęs! Vos tik Zenta kur nors išvykdavo ar atsidurdavo ligoninėje, Kuldygos gatvėje kaipmat atsirasdavo eilinė trumpalaikė meilužė. Kai kurioms gimdavo ir vaikų. Gali būti, kad, suvokdama savo luošumą, Zenta pati skatino „pono K. R.“ nuotykius, nes liepdavo tarnaitai Malvinai būti jam meiliai. O kai Ludo Berzinio atsiųstoji tarnaitė „meilumo nerodė“, Malvinai pasidarė „sunku gyventi“.

1982-ųjų spalį, eidama Maurinios pėdomis Švedijoje, pirmiausia susipažinau su 33 metus buvusią jai ištikimą sekretore Irene Mellis, kuriai Zenta yra paskyrusi daug savo knygų su „padėka už turtingas bendro darbo valandas“. Irene teigė: „Raudivės dėmesys Zentai buvo nepaprastas. Kas jį traukė prie žmonos? Jos asmenybės žavesys. Karališkumas. Patosas net kasdienybėje. Žinių gausa ir noras jas skleisti toliau, populiarinti tai, kas nauja. Dvasios pergalė prieš kūną. Nepasidavimas lemčiai. Pats iki jos lygio nepakilo. Buvo pesimistas. Kartais šiurkštus. Žinodamas, kad ji lengvai sužeidžiama, buvo neištikimas. Taip pat ir su kažkokia švede, kuriai gimė duktė.“ Yra fotografija, kurioje Raudivės duktė Mirandela (herojės vardas knygoje „Silvestro Perkuono memuarai“) sėdi Zentos kabinetė ant rašomojo stalo, stebima jos ryškių, spindinčių akių. „Zenta labai mylėjo Delą (ji apskritai mėgo myluoti vaikus), bet mergaitė neatsivertė nė vienos Zentos ir Raudivės knygelės“, – tęsia Irenė Mellis. „Bet tai nebuvo vienintelis Raudivės vaikas.“ (1944 m. kovo 7 d. Zenta rašė į Mūrmuižą, kad jai reikia „pasirūpinti mažąja augintine.“) Raudivės „laisvės“ filosofija skambėjo taip: „Aš ne-
saistau savęs nei su kuo, nei su vienu.“

Zentos santuoka kartais primindavo A. Strindbergo aprašytąjį pragarą. Tačiau 1966 metais apsigyvenę Badkrocingene, abu tučiuojau pasodina ypatingą beržą – vienos šaknys, du kamienai. Šis „dvilypis“ beržas tapo „mūsų neišskiriamo buvimo simboliu – du kaip vienas“. Jie nugyveno kartu beveik keturiasdešimt metų. Ir Badkrocingene tiek kaimynai, tiek draugai juos laikė idealia įsimylėlių pora. Jis buvo pabaigęs savo, vyro, klajones. O gražus kurortinis miestukas juk buvo tokia maža salelė, kurioje kiekvienas žmogaus žingsnis kiaurai matomas.

Konstantinas Raudivė – vienintelis Zentai artimas žmogus svetimame krašte, nes su seserimis ji bendravo labai retai, – miršta 1974 m. rugsėjo 1-ąją, ketveri metai prieš jos išėjimą, nors ir buvo dvylika metų jaunesnis. Zenta lieka su vyro rankraščiais, „anapusbės balsų įrašais“, kuriais jis domėjosi paskutiniaisiais savo gyvenimo metais. Dabar jai į valias laiko prisiminti jų bendrus dešimtmečius ir akimirkas. Zenta rašo lyg ir kokius apmatius savo paskutinei knygai „Mano šaknys danguje“, rašo lyg ir kokį dienoraštį. Taigi 1976 m. liepos 4 d. puslapyje galime perskaityti:

„Kodėl aš negaliu šiais laiptais užlipti kaip visi kiti? Kodėl negaliu vaikščioti? Kodėl man reikia nešti šį surūdijusiom vinim sukaltą kryžių? Visos liaupsės ir laimėjimai neištraukia nė vienos vičvienaitės vinies! Jos urbiasi į mano rankas ir kojas, esu prikalta. Nešaukti, nešaukti! Juk turėjau, Kosti, tave, tu užnešdavai mane visais laiptais į viršų. Tada jie neturėjo galios, tu nešei mane tarsi būčiau besvorė. Tu žinėjai, kad viena aš šio kryžiaus negaliu pavilkkti.“

Aš tau sakydavau: – Nebūk su manim, tu privalai mane palikti.

Tu atsakydavai: – Tu negali išsiversti viena. Tik mirtis mudu gali išskirti. Aš už tave jaunesnis, aš būsiu prie tavęs iki paskutinio atodūsio...

Yra praradimų, su kuriais niekada neapsiprantama, kurie niekada nepamirštami, kad ir ką sakytų išminčius protas. Širdis turi savo priežasčių, kurios protui nepasiekiamos.“

1976 m. lapkričio 4-ąją: „Kuo ilgiau gyvenu, tuo mažiau suprantu, kad Konstantinas niekada pas mane nesugrįš.“

Dienos be skausmo – to jau niekada nebus. Mažas, didelis, daugiau ar mažiau kamuojantis, bet nuolatinis. Sėdėjimas dažnai būna kančia. Kaip Konstantinas sekdamas, kad nesėdėčiau ilgiau valandos ar dviejų! Kiekvieną dieną tenka iš naujo dėlioti mozaiką iš smulkių gabalėlių; jei kokį nors pamirštu ar pametu, atvaizdas nebeišeina...“

1977 m. rugpjūčio 13 d. ji prisimena Raudivės žodžius:

„Jei į tave spokso todėl, kad važiuoji ratukais, kodėl tu tai pastebi? Juk kreipdama į tai dėmesį, žemini pati save.

Jis pykdavo, jei kas nors mane vadindavo sergančia moterimi.

– Tu sveikesnė už sveikiausią moteriškę; o kad negali vaikščioti, tai kliūtis, kurią mes visiškai įveiksime, kai tik turėsime daugiau pinigų.“

1977 m. rugpjūčio 16 d.: „<...> Neseniai radau kadaise rašytą Konstantino laišką ir išsigandusi bei nustebusi klausiau savęs: – Ar tai aš buvau taip mylėta? – Kitame laiške, parašytame šešiasdešimtaisiais metais, yra Budos posakis, kuris galėtų būti viso mūsų gyvenimo moto: „Kol yra mirtis ir gimimas, yra ir kančia.“ O po aštraus kivirčo: „Esi viduje taip nusiteikęs, kad manęs tu išvis negali įžeisti. Jei būčiau kitoks, negu esu, apskritai niekada tavęs nebūčiau sutikęs. O ar tu to norėtum?“ (1952).

Šiandien negaliu suprasti, kaip tais metais buvau tokia pavydi, jog nesuvočiau, kad vadinamosios draugužės kuriančio žmogaus gyvenime yra tik prasiplaškymui. Jas uždrausti – vadinasi, jį apiplėšti. Jei vyro širdyje žmona iš tiesų turi vietą, visos kitos yra periferijoje, arba praturtindamos jį, arba nepalikdamos jokių pėdsakų. Savo vietą žmona praranda, jei meilė būna klaida. Mano vietos niekada niekas neužgrobė. Bet aš to nežinojau ir dėl savo aklumo neapsakomai kentėjau. Pasaulis aptemo. Nemačiau jokios išeities.“

Tais metais jis rašė: „Tu mano širdies ir gyvenimo centras, ir kai man priekaištauji, jaučiuosi taip, tarsi kas nors mano širdį išpjautų ir išmestų į kelio dulkes.“

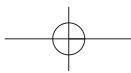
Bet ir tai dar nėra Meilės paskutinis akordas. Gyvenimo draugo garbei ji parengia „Atsiminimų knyga apie Konstantiną Raudivę“, kurioje įvertina jį kaip „plataus masto pasaulinę asmenybę“. Juodu ilsisi bendrame kape, kurio paminklinis užrašas byloja, kad – „Mirtis tai perėjimas į kitą esatį“.

Žmonai sunku atleisti vyro neištikimybę. Yra tokių, kurios skiriasi – ir skiriasi keikdamos sutuoktinį, stengdamosi užmiršti net ir tai, kas buvo gera.

Zenta Maurinia negalvojo nei apie atleidimą, nei apie užmiršimą. Ji žinojo, suprato, kad niekada negalėjo būti savo vyrui nei aistringa meilužė, nei jo vaiko motina. Toli gražu ne kiekviena moteris sugeba pakilti į tokias supratimo aukštumas. Zentai labai seniai buvo aišku ir dar kai kas ypač svarbaus: be Konstantino ji daug ko nebūtų galėjusi pasiekti – nebent tik pastogę kokioje nors senų žmonių prieglaudoje, kokiuose nors invalidų namuose. Savo draugėms Zenta prisipažino: „Po Konstantino mirties padėtis katastrofiška ir materialiniu atžvilgiu.“ Mat jis tvarkė ir visus ūkinius reikalus. Zenta tikėjosi rasti pagalbininkų už mokestį. Viena kita entuziastė vokietė atsirado. Ir vis vien – kur pažvelgsi, visur – neužpildoma tuštuma. 1976-ųjų gruodį ji rašė J. Klydzėjui: „Kraupiai jaučiu svetimumą tvarkydama Konstantino rankraščius, juodraščius, laiškus. Kam visa tai liks po mano mirties? Taip pat ir jo man rašyti laišakai...“

Galbūt trumpai žvilgtelėjus į Zentos Maurinios intymųjų pasaulį taps suprantama, jog tai – ne atsitiktinumas, kad kaip tik ji taip subtiliai įsijautė į Europos kultūros didžiųjų meilės porų istorijas, kodėl ji džiaugėsi ir liūdėjo dėl jų vingiuotų kelių, kodėl apskritai rašė apie Meilę ir taip mokėjo mylėti pati.

Iš latvių k. vertė **RENATA ZAJANČKAUSKAITĖ**

MERAB MAMARDAŠVILI

Psichologinė kelio topologija

Iš rusų k. vertė AUSTĖJA MERKEVIČIŪTĖ**Devinta paskaita**

1984 04 23

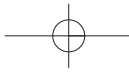
Dabar turime susikaupti, nes tai, ką jums skaitysiu, iš pirmo žvilgsnio atrodo labai nekaltai. Įprasti literatūriniai aprašymai, tačiau ši įprastybė trukdo pastebėti tam tikras prasmines jungtis, žyminčias vidinį sielos kelią. Juk visa, kas susiję su siela, sunku pastebėti. Ne tik todėl, kad nesuprantame kito žmogaus, bet ir todėl, kad pats žmogus supranta save tiek menkai, jog kaip tik dėl šios priežasties jo siela neprieinama kitiems. Įprasta manyti: kito asmens siela mums neprieinama, nes priklauso jam, o mes žvelgiame iš išorės. Iš tikrųjų žvelgdamas vidun žmogus regi taip pat mažai kaip ir mes. Dėl vienos priežasties, kuria noriu jus „užkabinti“. Ši priežastis susijusi su anksčiau minėtais dalykais. Pateiksiu vieną Prousto frazę. Ji reikšminga, nes šis žmogus šį tą patyrė ir kalba

---

Gruzinų filosofas Merabas Mamardašvilis (1930–1990), vienas Maskvos logikos ratiolio įkūrėjų (1952), bemaž nepaliko rašytinių veikalų. Jam, „sokratiškosios“ tradicijos tęsėjui, filosofuoti reiškė „maštyti balsiai“. M. Mamardašvilis skaitė daugybę paskaitų įvairiuose buvusios Sovietų Sąjungos ir užsienio šalių universitetuose. Išliko daugelio šių paskaitų įrašai, iššifruoti ir paskelbti po filosofo mirties. 1984 m. Tbilisio universitete M. Mamardašvilis skaitė paskaitų kursą apie M. Proustą. 1997 m. šių paskaitų tekstai išleisti knyga „Psichologinė kelio topologija“. Siūlome vieną paskaitą.

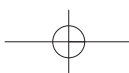
mums iš savo patirties. Patiriant nutinka svarbių dalykų ir gali šį tą sužinoti. Proustas rizikavo, gyveno, todėl galime šį tą sužinoti. Jis sako (deja, prancūzų veiksmažodį *livrer* sunku išversti): *aucun être ne veut livrer son âme*. „Niekas nenori galutinai atiduoti savo sielos.“ T. y. niekas niekada neatsiveria kitam iki galo. Visada lieka šis tas, ką žmogus pasilaiko sau. Tačiau pasilaiko kaip tik tai, ko nežino pats. Kodėl nežino? Tiesiog todėl, kad žmogus, kiek jis yra žmogus, egzistuoja tik su žaibo ženklu, egzistuoja kaip neužbaigta būtybė, pasak XX a. egzistencialistų, esanti tuo, kuo ji nėra. T. y. visada esame projektuojami į mūsų pačių neužbaigtumą. Štai šis mūsų pačių neužbaigtumas su kokio nors išpūdzio arba žaibo ženklu – kam ir kaip galėtume jį atiduoti? – ir yra intymiausias dalykas. Ne tai, ką žinome apie save, ką slepiame, nes žinome ir todėl slepiame nuo kitų, – ne. Kas mumyse neužbaigta, to niekam neatiduosime. Juk patys stovime ir drebame prieš neužbaigtumo ženklą. Priešais tai, kas neįvyko, kas nepadaryta ir ką turiu padaryti tik aš žaibo akimirka. Tačiau turiu padaryti tik aš. Šis „turiu padaryti“ reiškia, kad dar nepadariau. Štai ši siela mums neprieinama, ji neprieinama ir pačiam šios sielos subjektui dėl paprastos priežasties: jos tiesiog dar nėra. Tačiau tai, ko nėra, ir yra vertingiausia. Intymu.

Anksčiau sakiau: jei nubundame, tai nubundame kokiam nors kontinuumu, kurį ne mes pradėjome, – jo tiesiog negalime pradėti, nes bet kurią akimirka, kai nubundame, tam nubundame kiek per vėlai. Visada kas nors jau yra. Visada kas nors jau atlikta. Pagalvokite, ar galima pradėti taip, kad ko nors jau anksčiau nebūtų... Visada kas nors jau sukibo, susijo, kas nors įvyko. Pradėti nuo gryno nulio arba švarios lentos neįmanoma. Dažniausiai nežinome, kam nubundame. Yra, tačiau nežinome. Tokį kontinuumą aptikome ir savo pačių darbe, kai kalbėjau praėjusį kartą; pateikiau jums vieno poeto eiles, paskui kito, galiausiai kelis Prousto fragmentus. Paaiškėjo, kad susiduriame su vadinamaisiais atitikimais. *Correspondances* – tai, ką simbolistai vadino atitikimais. Jie susidūrė su šia tema, tačiau pati tema labai sena. Joje nėra nieko nauja. Kartoju: mumyse, kaip žmonėse, tikrai išgyvenančiuose kokią nors sielos gyvenimo pilnatvę, nėra nieko nauja. Jei pasiseks, nugyvensime taip, kaip nugyveno kiti. Jei nepasiseks, nugyvensime taip, kaip nugyvename mes, turintys kokias nors pavardes. Atitikimų buvo ir mūsų darbe. Kalbame apie ką nors, ir priklausomai nuo to, kaip kalbame (jei kalbame išmaniai), staiga atsiranda atitikimų. O kas yra atitikimai? Tai, kas yra mumyse, tačiau mes nežinome. Jau yra, o mes nežinome. Tarsi uždavinėliai, kuriuos reikia išspręsti pačiam. Tau pateikiami duomenys, atsakymai jau egzistuoja, beje, ir tavyje, tačiau tu jų dar nežinai. Štai apie ką ir kalbame visą laiką (t. y. apie tai, kas yra mumyse ir ką naudojame; juk atitikimai netyčiniai – pasakiau ką nors ir tai staiga sutapo su Mandelštamo mintimi, – nepalaikykite mano žodžių puikybe. Dar ir todėl, kad proto – ne protingumo – srityje rangų nėra. Nėra hierarchijos. Ir jei atrodys, kad aptikote savo mintį Mandelštamo žodžiuose, nemanykite esą nekuklūs, mat Mandelštamas – didis poetas, o jūs – menkas studentas. Taip nėra – proto srityje, proto kontinuumu nėra hierarchijos, nėra rangų, nėra pareigybių). Vadinasi, jei nubundame, nubundame kontinuumu. Atsižvelgiant į šį kontinuumą, t. y. į tam tikrus atitikimus ar vietas, mūsų sąmonės toposus, reikia skaityti tekstą, šiuo atveju – Prousto. Išpėju, kad hierarchijos, rangų čia nėra, – nėra didžio nei menko, protingo nei kvailo. Nėra ir kuklių ar nekuklių klausimų. Kuklumas ir nekuklumas – vien žmogiški pramanai. Apgailėtini pramanai. O mes, patys suprantate, gilinamės į ne visai žmogiškus, nors ir žmogaus padarytus dalykus. Taigi nubusdami šiame kontinuumu neturime jokių privilegijų. T. y. veikia tam tikra sielos topografija – įprastiniai sugebėjimai, kuriems visada suteikiame hierarchiją, išsidėstę ne taip,

kaip juos paprastai išdėstome. Prisiminkite, įvedžiau lygiadienio tašką, tokį tašką, į kurį sueina visi pasaulio svoriai. Įtemptą ir kartu tuščią tašką. Tašką, kuriame skirtumai tarp socialinių rangų, tarp žmonių savybių nesvarbūs, kur viskas išlyginta ir kur viskas vyksta. Šis išlyginimas ir yra sielos topografija. Norėdamas paaiškinti, ką turiu omeny, pasakysiu, kad mūsų darbo prasmės požiūriu Prousto teksto fragmentai, kuriuos noriu pateikti, kalba apie tai, kaip apskritai galime ką nors pamatyti ir suprasti. Kaip tik šių, o ne kitų fragmentų parašymo ašis – tokia metafizinė mintis: *nesvarbu, iš kokio taško eini*, galima judėti iš bet kurio taško. Galima eiti nuo muilo reklamos arba nuo Pascalio „Minčių“. Nuo kilnios abstrakčios idėjos (paskui tekste išgirsite žodžių junginį „abstrakčios idėjos“) arba nuo pyragaičio „madlen“. Galima eiti nuo žemo arba nuo aukšto. Tarkime, nuo aukštos religinės moralės, kaip psichologinės žmogaus būsenos, arba nuo pederastijos. Jei judi aplink tašką, kurį pavadinau lygiadieniu, nesvarbu, nuo ko prasideda šis judėjimas. Kiekvienas gali. Ir, beje, „dvasia dvelkia ten, kur nori“. Niekas nenustatė, ne tik žmogus, bet ir Dievas nenustatė, kas ką sužinos ir supras. Tai labai svarbus, fundamentalus dalykas.

Mes esame taip socialiai ištvirkinti, kad mūsų mąstymui būdinga natūrali prielaida, jog yra savaiminė privilegija užimti kokią nors vietą, kuri leidžia mums mąstyti geriau nei kitiems, šios privilegijos neturintiems. Pvz., tam tikros klasės įkūnija kokias nors tiesas, nes užima tam tikrą vietą istorijoje, taigi kartu tarsi egzistuoja privilegijuotas atskaitos taškas, kuriame atsidūrus galima matyti geriau, nei mato kiti. Ar aiškiai kalbu? Visi puikiai tai žinote, tačiau visa tai – klaidas ir neatitinka nei mūsų sielos gyvenimo sąrangos, nei tų dėsnių, pagal kuriuos apskritai ką nors gyvenime patiriame ir ką nors sužinome. Visiškas neatitikimas. Nėra tokios privilegijos. Neatsitiktinai kalbėjau apie nekaltą lygiadienio tašką, citavau Dante'ę, ir veikiausiai jums atrodė, kad kalbu apie literatūrą, o kalbėjau apie kažką, kas turi – ką? – atitikimus visiškai kitose srityse. Mūsų aptariamoje topografijoje nieko šito nėra. Visa ten kitaip pasiskirstę. Beje, kitaip pasiskirstę net ir viename pirmųjų esminių topografinių tekstų žmonijos istorijoje, tekste, kuris iš tikrųjų yra sielos topografija. T. y. jame pateikiamos mūsų sielos sąsajos, santykiai, arba proporcijos. Turiu omeny evangelijas. Tačiau yra ir vienas labai didelis keblumas, jis neatsiejamas ir nuo mūsų aptariamo teksto. Proustui žmogus kaip toks neegzistuoja: žmogus nėra faktas, jis – aktas. Pastanga būti žmogumi. Vadinasi, žmogus pasaulyje neegzistuoja, egzistuoja tik pastanga būti žmogumi. Šiaip žmogus tėra mėsos gabalas, apdovanotas psichiniais sugebėjimais, ir tiek. Be to, pasak filosofų, jam iš pat pradžių būdingas blogis. Proustas teigė: jei ką nors sužinome, sužinome jaunystėje. Žinoma, reikia pridurti, kad jis turėjo omeny tokį dalyką: yra laikas sužinoti ir yra laikas skaityti tai, ką sužinojai. Niekada nesužinosime to, ko nesužinojome jaunystėje. Ką nors perskaityti irgi galime tik iš to, ką sužinojome jaunystėje. Žinoma, jaunystėje išgyvenami pagrindiniai įspūdžiai, t. y. būties įspūdžiai, – teisingumo ir neteisingumo, laisvės ir nelaisvės ir kiti. Antai vienas mano jaunystės išgyvenimų buvo toks: bet kokia laisvė ir bet koks grožis neįtikėtinai trapūs ir pasmerkti. Tikriausiai irgi pastebėjote: jei yra kas nors gražaus, tai būtinai paženklinta pražūties antspaudu. Pratrūksta kažin kokios jėgos, neišvengiamais tarsi šachmatų partijos ėjimais vedančios grožį pražūtin (beje, pirmąsias žmonių legendos – kiekvienos šalies epą sudaro legendos, – kiekvienos šalies ir tautos epas, ir mūsų, gruzinų, epas pasakoja apie tai. Antai yra draugystė, tačiau joje būtinai jau glūdi sėkla, grūdas ar gyvatės kiaušinis, ir per visiškai nesuvokiamus nesusipratimus – tegali stebėtis, kaip tai įmanoma, kaip buvo įmanoma tuo pati-

kėti, – žmonės patiki šmeižtu, ir visa griūva). Ir nėra mechanizmų, kurie patys savaime užtikrintų, kad grožis tvirtų, laisvė tvirtų ir t. t. Kiekvieną kartą turime juos atkurti savo pastanga ir rizika. Tačiau esama instrumento, remiančio šią žmogaus pastangą. Tokia parama žmogaus pastangai yra tekstas (plačiąja žodžio prasme). Dauguma kultūros reiškinių – tokie prie mūsų prišlieti tekstai, per kuriuos turime įtarpinti savo polėkius ir ketinimus. Antraip polėkiams ir ketinimams nėra kuo remtis. Tarkime, dabar sukuriu situaciją mitingo, per kurį jūs tariamai sugebate išsakyti savo pačių nuomonę... Klausimas, ar per mitingą – turiu omeny psichologinę situaciją, mitingas pagal apibrėžimą yra psichoziškai nenormali situacija su savomis įtampomis, savais ritualiniais mitingo šokiais, – žmogiška būtybė gali kristalizuoti savo galvoje tai, ką ji iš tikrųjų galvoja ir ko nori? Ne, tai neįmanoma. Tokiu atveju kas yra kultūra? Kultūra yra tai, kas niekada nepalieka mūsų akis į akį su tokio pobūdžio situacijomis. T. y. susidūręs (kaip psichologinė būtybė) su tokia situacija, nieko negali. Visada reikalinga įtarpinimų erdvė. Todėl, tarkime, demokratijos formalizmas geriau už aiškų bet kokios teisingos santvarkos turinį. Kodėl? Todėl, kad teisinga santvarka – tai lėtinis mitingas, o formali demokratija – kultūrinė struktūra, suteikianti tau intervalą, kuriame gali tapti žmogumi; beje, ir sužinodamas, ko nori ir ką iš tikrųjų galvoji.

Vadinasi, kalbame apie tam tikrus dalykus, egzistuojančius ne savaime, o pagal tam tikrus dėsnius. Tam tikroje topografijoje. Beje, ir toje topografijoje, kuri sulygina. Ėjau prie to, kad pasakyčiau, jog pirminis evangelijos tekstas atėmė iš nelaimingųjų ir nuskriaustųjų teisę būti privilegijuotiems dėl to, kad jie nelaimingi ir nuskriausti. Juk vargšai dvasioje nėra vargšai tiesiogine žodžio prasme, tai žmonės, neturintys jokių pretenzijų, tiksliau, išankstinių privilegijų. T. y. nieko, kas būtų anksčiau už šią situaciją ir šią problemą. Iki žaibo akimirkos buvai turtingas, o žaibo akimirka nesvarbu, kad tu turtingas. Tu – Germantas, bet žaibo – susidūrimo su Albertina – akimirka nesvarbu, kad tu – Germantas. Ten veikia kiti dėsniai. Tu vargšas – iki žaibo, po jo tai nesvarbu. O žmonės mano, kad labai svarbu. Todėl jie, beje, ir Kristų nukryžiuavo. Juk jam pasirodžius, atėjęs į Jeruzalę, jie iš pradžių jį gerai priėmė dėl paprastos priežasties: manė, kad jis atėjo suvedinėti socialinių sąskaitų ir kurti teisingos karalystės žemėje. Sužinoję, kad jis ne apie tai kalba, kad jam terūpi išvaryti demonus iš žmogaus sielos, kad jis teigia Dievo karalystę mumyse, ne žemėje, kartoju – mumyse, ne žemėje, nors mes juk irgi žemėje, tačiau Dievo karalystė mumyse, – jie pratrūko: „Nukryžiuok jį, nukryžiuok!“ Mat tikėjosi eilinio socialinio misionieriaus, eilinės, valdžios sankcionuotos pasakos apie teisingumą, realiai įgyvendinamą žemėje laimingos visuomenės pavidalu. Kai suprato, kad kalbama ne apie tai, o apie nesuprantamus dalykus, kuriems jie nepajėgūs (ir šiandien), žinoma, jie atidavė jį kryžiaus kančiai.

Na, ką įgijome dabar po visų šių kalbų: pirma, nustatėme, kokie rimti yra, atrodytų, nekalti dalykai. Nekalti žodžių junginiai, nekalti keblumai (tarkime, pasakiau „sielos topografija“), „užkabinantys“ daug ką, kas mums svarbu. Ir, antra, esame nusiteikę pajusti visa tai žmogiškos patirties užrašuose. Vadinasi, visos privilegijos likviduotos, taip pat skurdo ir nelaimės, proto ir kvailumo privilegijos, – viso to nėra, ir dabar pamėginsime skaityti tekstą.

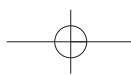
Kalbėjau apie pasaulį, lyg ir skilusį į dvi dalis. Paskui tos dvi dalys visą laiką egzistuos Marselio sieloje, susydamos įvairiausiomis jungtimis ir lemdamos tai laimę, tai nelaimę. Dvi dalys – dvi pusės. Germantų pusė – aristokratijos pasaulis, legendinis mūsų herojui, ir Mezezglizo pusė – jo kilmės (buržuazinės terpės)

pusė, čia gyvena paprasti gerai įsitaisę žmonės su visais giminystės ryšiais, kurie mums – kai esame jauni – atrodo esą svarsčiai ant kojų. Žinoma, bet koks ryšys – tarkime, su tavo mylinčia motina, – yra priebėga, tačiau kartu ir našta, nes pernelyg prisodrintas. Pernelyg užgauna tavo sielą. O mes svajojame apie ką nors ryškaus ir spindinčio dar ir todėl, kad tai ne itin užgauna mūsų sielą ir galime jaustis laisvi, tikėtis kokių nors avantiūrų, nuotykių. Pvz., kad būsime pristatyti hercogienei Germant. Tai ne tiesiog pristatymo aristokratei aktas, bet ir lengvo, žaižaruojančio gyvenimo aktas. Be ko? Be tų svarsčių, pasitinkančių Marselį sugrįžus namo. Tačiau meilės svarsčiai nėra vien išoriniai, jie ir mūsų sieloje. Juk grįžęs namo po pasivaikščiavimo Germantų pusėje, kur svajojo apie ryškų, nuotykingą ir lengvą gyvenimą, jis pats trokš motinos bučinio nakčiai. Taigi čia nustatytas istorijos tūris (jis kiekvienam žmogui kitoks), per kurį, jei tau pavyks, turi nutiesti kelią. Mat motinos bučiny (Proustui) – tai kartu ir pirminė arba, pasak mokslininkų psichologų, archetipinė bet kokios įmanomos meilės ir švelnumo forma. Kai vėliau jis persekios Albertiną, persekiojimo mechanizmas iš tikrųjų bus jo sąlyčio su motinos bučiniu nakčiai mechanizmas. Bet koks dalykas, atrodytų, nieko bendra neturįs su meilės santykiais, įgavo struktūrą, kuri apibrėžė šiuos santykius. Ir paskesni santykiai, niekuo nesusiję su motinos meile, atkuria pirmykštės būsenos struktūrą. O šią pirmykštę būseną nustatė Mezeglizo pusė. Sąlyginai pavadinsime ją Svano pusė... Svano pusė – Germantų pusė. Pasivaikščiojęs Germantų pusėje, kur ant parko takelio sušmėžavo hercogienės Germant šešėlis, kur vakarėjant danguje ryškėjo šešėliai pilių, apgyvendintų, žinoma, mūsų herojaus vaizduotės, o ne realiais dalykais, jis rašo štai ką: „Kaip aš nuo tos dienos, eidamas Germantų pusėn, sielodavausi, jog neturiu literatūrinių gabumų, jog reikia atsisakyti bet kokių vilčių kada nors tapti garsiu rašytoju! Likęs valandėlę vienas, taip dėl to grauždavausi ir taip kentėjau, kad protas pats savaime, gindamasis nuo skausmo, visai liaudavosi galvojęs apie eiles, apie romanus, apie poetinę ateitį, kurios aš, neturėdamas talento, negalėjau tikėtis“*. Žmogus nori mąstyti jam žinomomis formomis, t. y. rašyti romanus ir eiles, taip išgarsėti ir suvokia tam neturįs jokių sugebėjimų. Jų nėra. Ir jis atsižada. Na, trukdo ir tinginystė (kitose vietose ši tema rutuliojama kaip tinginystės tema); prireikus atsisėsti, pagalvoti ir ką nors parašyti, Marselį apimdavo begalinis tingumas. Jis niekada negalėjo prisiversti. Arba, tai irgi esminga, sėsdavo prie popieriaus lapo ir – visiškai tuštuma galvoje. Niekas neateina į galvą. Tačiau kaip tik tuomet – vadinasi, jis jau tiek nusivylė savimi, tiek išvadino save tinginiu, negabiu ir t. t., kad viso to atsižadėjo, – „...ir tuomet staiga koks nors stogas, saulės atspindys akmenyje ar kelio kvapas, neturįs jokio ryšio su mano mintimis apie literatūrą, niekuo su ja nesusijęs, sustabdydavo mane, apsiausdamas kažkokiu ypatingu malonumu, kažką slėpdamas, kaip man atrodė, už to, ką matau, ir tarsi ragindamas tą kažką pasiimti, o aš, kad ir kaip stengdavausi, negalėdavau to atrasti. Kadangi jausdavau, kad tai yra juose, stovėdavau nekrustelėdamas, žiūrėdavau, traukdavau orą, bandydavau prisismelkti mintimi už to vaizdo arba kvapo. O jei reikėdavo vyti senelį ir eiti toliau, mėgindavau išlaikyti juos užsimerkdamas; stengiausi tiksliai įsiminti stogo apybraižas, akmenis atspalvį, nes jie, nors ir nesuvokiau kodėl, atrodė kažko pilni, pasirengę atsiverti ir atiduoti man tai, kam jie yra tik danga. Tie įspūdžiai, žinoma, negalėjo sugražinti man prarastos vilties tapti kada nors rašytoju ir poetu, nes visuomet siedavosi su koku nors atskiru daiktu, neturinčiu intelektualinės vertės nei ryšio su jokia

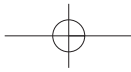
* Cituojama remiantis M. Prousto „Prarasto laiko beiškant“ (Vilnius: Vaga, 2004).

abstrakčia tiesa. Tačiau jie bent suteikdavo man protu nesuvokiamą malonumą, savotiško vaisingumo iliuziją ir tuo išsklaidydavo graužatį, bejėgiškumo jausmą, kuris prislėgdavo mane kiekvieną sykį, kai ieškodavau filosofinės temos dideliame literatūriniame kūrinii“.

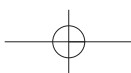
Fiksuokite mintyse visko sulyginimą, tai, kad nėra aukšto ir žemo; čia reikia prisiminti viską, ką kalbėjome anksčiau, – darbo kaip priešybės tinginystei uždavinį, darbo su žaibo ženklu, nes toliau vėl eina sklandžios frazės. Tačiau jose visa tai yra. Ir dar – siužeto paieška. Skaitau toliau, o jūs mintyse klokite visa ant savo patirties, tačiau tam reikia kokių nors orientyrų, juos ir mėginu pateikti. Juk mūsų mąstymas taip sutvarkytas, ir jūsų, ir mano (mąstymas kaip mūsų psichologinė geba), kad mintimi laikome štai ką: štai prisėsiu ir sugalvosiu. Siužetas, kurį sugalvosiu, visada savavališkas, t. y. mano valios vaisius. Vadinasi, iš pradžių darau A, B, pagalvoju apie ką nors, arba suimu save į rankas, susikaupiu, ir po n žingsnių, jų gali būti du, turiu siužetą. Minties objektą. Taip tariamai mąstome. Tačiau iš tikrųjų viskas ne taip. Manome, kad taip galvojame, tačiau iš tikrųjų, jei galvojame, galvojame visiškai kitaip. Proustas sako, kad „šis uždavinys, šis sąžinės uždavinys“ (lotynų kalbos genijus tuo pačiu terminu jungia sąžinę, *conscience morale*, ir sąmonę, *conscience*; vadinasi, pagal etimologiją sąmonė ir sąžinė yra tas pat; įdomus sutapimas). „Tačiau sąžinės pareiga, kurią man uždėdavo šie formos, kvapo arba spalvos įspūdžiai, pareiga stengtis išvelgti tai, kas slypi už jų, buvo tokia sunki, kad nedeldamas imdavau ieškoti dingsties išvengti tokių pastangų ir nepatirti nuovargio.“ Prisiminkite liudytojus – Kristaus apaštalus, norėjusius miego, – tai vis tas pat. Toliau Proustas rašo: „Laimė, tėvai pašaukdavo mane...“ Kaip džiaugsmingai atsiliepiame į šauksmą, leidžiantį mums išvengti tokio darbo; beje, tėvams atrodo, kad juos ypač mylime, nes džiugiai šypsomės, tiesa, šypsomės ne todėl, kad mylime tėvus, o todėl, kad jų šauksmas išvadavo mus iš to, ką turėjome tą akimirką padaryti ir nesugebėjome, nes reikėjo pernelyg daug triūso. „Pajusdavau, kad nebėra reikiamos ramybės ieškojimams toliau sėkmingai tęsti, kad verčiau jau, kol pareisiu namo, apie tai nebegalvoti ir tuščiai nesivarginti. Taigi nebesukdavau galvos dėl to nežinomo dalyko, įsisiautusias į formą ar kvapą, būdavau ramus, nes žinojau, kad atkursiu jį namie, rasiu išsaugotą po vaizdų apdangalu gyvą... Tačiau parėjęs namo galvodavau apie ką kita, ir taip kaupėsi mano sąmonėje (kaip mano kambaryje gėlės, suskintos vaikščiojant, ar kieno nors dovanoti daiktai) akmuo su saulės atšvaitu, stogas, varpo gausmas, lapų kvapas, daugybė įvairiausių vaizdų, užklojusių jau seniai numirusią tą nujaučiamą realybę, kuriai atskleisti man taip ir neužteko valios.“ Praleistas Jono žaibas.

O toliau ištrauka, kur Proustas aprašo priešingą įvykį: kartą po pasivaikščiojimo jis važiuoja ekipažu ir prieš jį išnyra du Martenvilio bažnyčios bokštai, prie jų prisijungia trečias ir visi susipina į ornamentą... Pasirodė du bokštai, tai suartėjantys, tai išsiskiriantys su trečiuoju, ir atsirado kažkokia būseną. Būseną, nesusijusi nei su abstrakčia idėja, nei su filosofiniu siužetu, nesuvokiamas, paslaptingas džiaugsmas. Žinoma, nepaaiškinamas tuo, kad matai bokštus. Sėdėdamas ekipaže mūsų herojus įsižiūri į šiuos horizonte šokančius bokštus, tai tolstančius, tai artėjančius priklausomai nuo kelio posūkių, ir jaučia, kad niekaip neįstengia pasiekti įspūdžio gelmės, jo ištakų, priežasties, jaučia, kad šis judėjimas, ši ryški šviesa kažką slepia (beje, tokia aiškia šviesa man visada atrodė keista šviesa Tbilisyje, ji taip ir įstrigo man jaunystėje, – paskui labai nustebau, susidūręs su Mandelštamo eilute „Girtesnė akiai kevale šviesos“... „Dėl ko man buvo taip malonu iš tolo į juos žiūrėti, nežinojau, o stengtis tai išsiaiškinti atrodė

labai sunku; norėjau išlaikyti galvoje tas saulėje judančias linijas ir negalvoti apie jas dabar. Ir veikiausiai, jei būčiau taip padaręs, tuodu bokštai būtų amžinai nuėję ten pat, kur ir anie medžiai, stogai, kvapai, garsai, mano išskirti iš kitų dėl to paslaptingo malonumo, kurį jie man suteikė ir į kurį niekada giliau neįsiskverbčiau. Daktaro belaukiant nulipau pasikalbėti su tėvais... Vežėjas, matyt, buvo nenusiteikęs kalbėti, atsakinėjo nenoromis, tad man neliko nieko kito, kaip bendrauti su pačiu savimi...“ Čia prasideda klasikinė tema, einanti per visą romaną (todėl įspėjau jus, kad susidūrėme su motyvo romanu), čia muzikine žodžio prasme fragmentais sutelktos visos temos. Tarkime, draugystės ir intelektualinio pokalbio tema. Šiuo atveju kalbama apie vežiką, nepanorusį su Marseliu kalbėti, todėl išorinės aplinkybės privertė jį griebtis savo paties draugijos. O jei vežikas būtų panorėjęs ir pradėjęs kalbėti, Marselis būtų su juo išsibarstęs lygiai taip pat, kaip išsibarstome draugaudami, per intelektualinį pokalbį, kai ištariamų žodžių garsu nuvejame įspūdį, buvusį mummyse, kurį patys turėjome iššifruoti. Žodžių garso pabaidyti daiktai bėga nuo mūsų. Dažniausiai kaip tik tokia yra tiesioginė intelektualaus pokalbio pasekmė... Tačiau vežikas nepageidauja kalbėti, ir Marselis vėl panyra į tą įspūdį. Toliau Proustas pateikia (jau kabutėse) „pasažą“, kurį kadaise pasiuntė į laikraštį *Le Figaro* (Martenvilio varpinių aprašymą), ten tekstas buvo paskelbtas; šį fragmentą (kiek pataisytą) jis įtraukė į vėliau parašytą romaną, – toliau jau tekstu atkuria iššifruotą įspūdį. Dar vienas rožinio karoliukas...

Vadinasi, Proustas iššifravo, suprato šį nesuvokiamą džiaugsmą, iššifravo sutapatindamas tris bokštus su trimis legendos merginomis (paliktomis tyruose ir t. t.), kurios apsikabina šokdamos, – ir paaiškėjo to, ką jam sakė šie bokštai, prasmė. Jie bylojo jam apie tris seseris siejančią žmogišką šilumą ir meilę. Na, atrodytų, ne dievaižin kokia mintis. Paskui jis sakosi pasijutęs taip, tarsi būtų kaip perekslė padėjęs kiaušinių ir dabar galėtų džiaugsmingai kudakuoti, nes vis dėlto išsiaiškino, ką bokštai jam bylojo. Anksčiau dar praspūdavo tokia frazė: „Anaiptol nemaniau, kad anapus šių Martenvilio bokštų slypi kas nors panašaus į gražią frazę.“ T. y. jis mato bokštus, o už jų slypi graži frazė arba forma. Paskui išnyra merginos – ne trys bokštai, o trys merginos, be to, iš legendos. Iš tikrųjų čia užsimezga tema, susijusi ir su gražia fraze, ir su trimis merginomis – *acte durable*, t. y. *trunkančio akto tema*. Kalbėjau jums apie trunkančius aktus labai pakylėtais, bemaž dieviškais terminais, – kad Kristaus agonija trunka amžinai, – kad esame viduje ko nors, kas vyksta neįvykdamas. T. y. negalime pasakyti, kad tai įvyko. Esame *viduje* to, kas vyksta. Įsivaizduokite tokią pasaulio kosmologiją, kurioje pasaulis būtų *tariama ir niekada neištariama frazė*. Na, jei pagalvosime, kaip tik toks ir būtų vienintelis galimas žmonijos istorijos apibrėžimas. Istorija ir žmonija – tai mėginimas būti žmogumi. Mes esame viduje. Negalime vertinti iš išorės. Mėginimas gali pavykti, gali ir nepavykti. Tai viena užsitęsusi, iki šios dienos vykstanti arba tariama, jei norite, frazė. Arba, pasak Prousto, „graži frazė“. Tai pasaulio apgyvendinimas daugybinėmis būsenomis vis to paties, vykstančio visą laiką. Arba – Faulknerio patrankos, jau užtaisytos lemtingą pietiečių ir šiauriečių mūsų dieną, bet dar neiššovusias. Nors žinoma, kad jos iššovė. Tačiau tai tėra fizinės istorijos faktas, dvasios gyvenime ir vieningos istorijos struktūroje, anot Faulknerio, kiekvienas asmenybe tampantis jaunuolis turi nuspręsti, kaip jis pasiels tą akimirką, kai vėliavos išskleistos, patrankos užtaisytos, tačiau kareiviai dar nepatraukė paskui vėliavas į mūsų ir patrankos dar neiššovė, ir visa tai galėjo neįvykti. T. y. – kas? – Kristus nenukryžiuotas. Yra dalykų, kurių atžvilgiu žmogus yra žmogus tiek, kiek jis negali ko nors net priimti kaip įvyku-

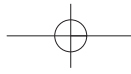
sio. Juk iš tikrųjų nelaikome galimu, pvz., kad įvyko Kristaus nukryžiavimas. Štai tiek, kiek mums tai nepriimtina, t. y. nėra įvykęs faktas, mumyse kažkas vyksta ir mes esame žmonės.

Arba kitas *acte durable*. Trunkantis aktas. Albertina paliko mūsų herojų ir gatvės jam prisipildė... galima sakyti, *atpažinimų*. Kiekvienoje moteryje jam vadenosi Albertina. Vieną jis net nusivijo, pametė iš akių, paskui vėl sutiko prie savo vilos (tiksliau, prie vilos, kurioje gyveno, vila priklausė Germantams). Prisiminęs moters vardą ar įsivaizdavęs, kad prisiminė, jis jau spėjo sukurti ištisą romaną ir pasiuntė telegramą Sen Lu, kad šis praneštų jam tikslų vardą; belaukdamas Sen Lu atsakymo, sukūrė ištisą avantiūrinį meilės romaną su šia atpažinta, tiksliau, neatpažinta moterimi, – paskui paaiškėjo, kad tai buvo Žilberta, jo pirmoji meilė. Štai kaip galima atpažinti ne tai, kas yra, ir nepažinti to, kas yra. Arba atpažinti tai, ko nėra, arba nepažinti to, kas yra. Bet dabar mums svarbu pačios būsenos *dauginimasis*, kuris ir yra prasmė. Kitas *acte durable* (atkreipkite dėmesį į tai, kaip patiriame pojūtį, mūsų kvaila kalba vadinamą grožiu): Marselis eina šaligatviu, šalia ant plento stabtelė automobilis, į jį sėda moteris. Štai toks vaizdas. Dešimtys moterų sėda į automobilius, mes matome, tačiau mums tai tarsi neegzistuoja. O jei matome, t. y. kažkas mumyse vyksta, – juk jaudulys dažnai nesuprantamas, nėra nieko banaliau už automobilin sėdančią moterį, – tačiau jei *matome*, pasak Prousto, matome *acte durable*. Tarsi begalinę, metų metus automobilin sėdančią moterį. Aktas, kuris tęsiasi, vyksta, ir kurį suvokiame – konkretus individualus aktas patraukia mūsų dėmesį – tik tuo atveju, jei anapus jo pamatėme trunkantį aktą. Jis mums gražus. Ir ištis moteris, sėdanti į taksi, pasirodė graži ir staiga smogė mums kažkuo pasikartojančiu ir neužbaigtu. Aktu. Juk jis neužsibaigė tuo, kad būtent ši moteris įsėdo į automobilį. Rytoj ar po metų kita į automobilį sėdanti moteris mus taip pat sujaudins. Na, nepasakosiu kuo... Aišku – kojos forma... Bet kuo. Taip paaiškinsime sau, juk privalome sau viską paaiškinti, negalime neaiškinti, deja. O čia – *acte durable*. Banalus – kas gali būti banaliau už šią sceną gatvėje... moteris sėda į taksi. Ir mes esame gyvi, jei atsidūrėme šio begalinio akto viduje, sprendami kažkokį savo uždavinį. Juk Proustas palaikė praeivę moterimi, su kuria galima patirti erotinę avantiūrą (paskui paaiškėjo, kad tai Žilberta), nes jos atžvilgiu buvo begalinio Albertinos suvokimo akto viduje. Vadinasi, dabar atkūrėme, pirma, amžino arba trunkančio akto temą, tačiau kartu nepastebimai užgriebėme laiko temą. Prousto temą. Štai tokiu nekaltu tekstu.

Taigi Marselis grįžta namo. Ir viskas jam skyla į dvi puses. Kartoju: tai kelionė... kaip dainuoja Okudžava, kokia ta eilutė? – po abi tavo sielos puses?

– Į bet kurią tavo sielos pusę...

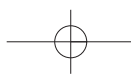
– Taip, į bet kurią tavo sielos pusę. Taip. Štai šiuos Okudžavos žodžius prisimenu taip pat, kaip Proustas mato moterį, sėdančią į taksi, ir t. t. Štai, prašau, *acte durable*. Vadinasi, kažko ieškau ir esu to viduje – abiejose savo sielos pusėse. Tai štai – abi sielos pusės. Taigi pasivaikščiujame po Germantų pusę, dabar Marselis grįžta namo, ir staiga viskas pasikeičia. Atrodytų, tarp Germantų pusės ir Mezeglizo arba Svano pusės nėra didelio fizinio ar geografinio skirtumo. Beje, dar apie tai, kad skirtumo nėra, kad paskui, kai pereisime visas savo sielos puses, jis išnyks: romano pabaigoje Žilberta, pirmoji Marselio meilė, kurią jis sutinka jau kaip savo draugo Sen Lu našlę, ištars jam nekaltą frazę: „Juk žinai, kad patekti į Germantų pusę buvo galima pasukus į dešinę nuo vartelių...“ O jis eidavo į kairę, ten kelias toliau šakojosi į dvi puses. Paaiškėja, kad esama tiesaus kelio, kuriuo einant apskritai neįmanoma pastebėti skirtumo tarp Germantų ir

Svano pusės. Paaiškėja, kad viskas yra tas pat. Ir reikėjo nugyventi visą gyvenimą, kad įsitikintum, jog skirtumo tarp šiųdviejų pusių nėra. Na, gerai, aš nukrypau. Ir štai pusės išsiskiria – kuo? Tuo, ką jums sakiau. Ten šviesi avantiūra be pareigų, be dvasinio svarmens, čia jis grįžta namo ir vėl jį apima nuojauta, kad savo kambary lauks mamos bučinio, – dabar jis antroje savo sielos pusėje. Ir žino, kad, kaskart pasivaikščiojimui užsitęsęs, bučinys atšaukiamas. Jis būdavo atšaukiamas kadaise vaikystėje (mūsų herojus niekada negalėjo užmigti be šio bučinio, prasidėdavo jo kankynė). Dabar jis vėl grįžta į bučinio pusę ir žino, kad bučinio nebus. Tačiau žino ir tai, kad nubudęs saulei šviečiant to jau neprisimins, vėl galvos apie Germantų pusę ir apie nuotykius ten. Ir šiuodu dalykai kaitaliosis jo sieloje niekaip nesusydami tarpusavyje. Taip klojamas sielos gyvenimo pagrindas. Šios pusės, sako autorius, „siejasi su daugybe smulkių nutikimų iš to mūsų gyvenimo“, būtent intelektualinio (plačiaja prasme), dvasios gyvenimo... Kaip norite vadinkite šiuos įvykius, uždėsiančius atspaudą visam jo gyvenimui. Žinoma, šie intelektualiniai įvykiai, šis intelektualinis gyvenimas „vystosi nepastebimai, ir tiesas, pakeitusias mums to, kas vyksta, prasmę ir vaizdą, atvėrusias mums naujus kelius, seniai rengėmės atrasti; tačiau tai vyko mums to nežinant; ir datuojame šias tiesas ta diena, ta akimirka, kai jos mums pasidarė akivaizdžios“. O toliau – apie gėles, kurias jis matė pievoje, vandenį, srūvantį priešais saulę, peizažą ir t. t., visa tai, „žinoma, tas gamtos kampelis, tas sodo pakraštys negalėjo nujausti, kad per mane jiems lemta išlikti savo labiausiai efemeriškomis ypatybėmis“ (gėlės, kaip žinote, vysta; vanduo gali nustoti tekėti ir t. t.). Ir visa tai išliko jo sieloje, ir tai, kas išliko, Proustas vadina „giliaisiais mano dvasinio žemyno klodais“. „Gal manyje išseko visa kuriantis tikėjimas, o gal tikrovė klostosi tik atmintyje, bet gėlės, kurias pirmąsyk pamatau šiandieną, man neatrodo tikros.“ Toliau eina labai spalvingas aprašymas viso to, kas liko sieloje, kas išgyventa Mezeglizo arba Germantų pusėje; visa, ką bet kada keliaudamas pamatau (tarkim, gudobelę ar žydinčias obelis), suvokiū (t. y. tai, ką matau) ne pirmą kartą. Suvokiū – „nes tai glūdi tame pačiame klode kaip ir mano praeitis, ir kaip tik todėl iš karto tampa artima mano širdžiai.“

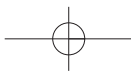
Dabar labai trumpai tai apžvelgsiu. Čia visiškai neakcentuojant eksponuojama visa tema ir Prousto laiko struktūra. Pateiksiu jums šios temos prasmę, persokdamas iš karto ir prie kito Prousto pavyzdžio, nes ten esti tam tikrų žodžių junginių, svarbių mums kalbant apie išpūdį. Tai tema, į kurią, beje, atkreipė dėmesį net psichoanalitikai (vis dėlto gana banaliai; tarp kitų dėmesį į šią Prousto temą atkreipė ir Manoni**, Lacano mokinys, daug rašęs apie literatūrą psichoanalizės požiūriu). Sąlygiškai ją galima pavadinti „Moters sodu“. Moters sodas Proustui – Bulonės miškas, apgyvendintas Marselio jaunystės išpūdžiais, t. y. išpūdžiais alėjų, kuriomis nuostabiose kariatose lėtai pravažiuoja Paryžiaus gražuolės. Paskui, po n metų, jis žiūri į šį mišką ir mato: „miškas kaip miškas“, „ežeras kaip ežeras“. Tai labai gilus, su laiko problema susijęs pastebėjimas apie tai, kaip veikia mūsų suvokimas. T. y. kas mums yra išpūdis, o kas nėra. Paaiškėja, kad išpūdis yra tai, kame glūdi *gisements profonds de mon sol mental*. Gilieji mentaliniai arba dvasiniai, arba sielos klodai. Tai, kas *įsispaudė*, suskambėjo nata, kurią reikia iššifruoti, – paskui sutikęs, pvz., gėlę, įstengi suvokti ją kaip gėlę. T. y. susijaudinti, pamatęs gėlę. Pamenate, sakiau jums: kas mus jaudina ir kas ne? Kieno atžvilgiu mūsų siela kupina ir kas palieka mus tuščius ir šaltus? Galime ar negalime pagalvoti, užsinorėję pagalvoti? Juk gėlės grožis turėtų mus

** Octave'as Mannonis (1899–1989) – prancūzų etnologas, filosofas, psichoanalitikas.

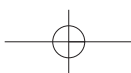
jaudinti, bet nejaudina. Arba jaudina. Tačiau jei gėlė gali jaudinti arba nejaudinti, tai jau yra problema – juk gėlės grožis abiem atvejais tas pats. Arba – veržiesi į pasimatymą su moterimi, atėjai ir jauti mirtiną nuobodybę. Kodėl? Esame su objektu, o dirba *sol mental* – sielos klodai. Jie, pirma, susieja įvairius įvykius kažkokiam laike *virš* laiko ir erdvės – šiuos įvykius gali skirti chronologinis laikas, tačiau jie susiję kažkokiam vidiniame laike. Taigi turime vidinio laiko problemą. Antra, laiko struktūra – tai galimo mūsų suvokimo arba išpūdžio struktūra. Miškas kaip miškas nejaudina, jaudina „Moters sodas“. T. y. bet kurio ežero grožį įstengiu suvokti, jei tai nėra tiesiog dabar mano matomas ežeras. Jei anapus jo stovi sukurta, nusistovėjusi *struktūra*, – ji sujungia mano galvą ir mano gebą jaudintis, mano gebą suvokti ir suvokiamą daiktą. Ne pats daiktas paveikia mane; taip nėra, ne taip mes sudaryti. Tarkime, įsivaizduoju nuostabią moterį, – paaiškėja, tam, kad grožis jaudintų, nepakanka šios idėjos ir paties objekto buvimo. Pats objektas, pasak Prousto, yra ežeras kaip ežeras (pridursiu – moteris kaip moteris), miškas kaip miškas. Paukščiai skrido virš šio ežero kaip virš bet kurio kito ir nieko sieloje nesukėlė. O tai, kas sieloje sukeliama arba nesukeliama, mums svarbu, nes visa mūsų problema – *sielos gyvenimo pilnatvė*. Buvimo (*присутствия*) problema. Kaip būti kokią nors akimirką arba kiekvieną akimirką patiriant visą mūsų gebos suprasti, išgyventi ir jaudintis pilnatvę (t. y. būti galima), – tai ir vadinasi būti (*присутствовать*). Tačiau dažniausiai būdami nebūname (*отсутствуем*). Taigi apversime – tai, apie ką kalbame ir kas sudomino Proustą, yra buvimo dėsniai. Kadangi, kartoju, būdami dažniausiai nebūname. Tačiau kokiomis jungtimis ir kaip užsimezga mūsų buvimas – įdomu.

Vadinasi, užgriebėme laiko klausimą. Toliau jau kyla didžiulė problema. Paskui daugybėje puslapių visa tai pradings, bus kitų aprašymų ir t. t., paskui vėl išnirs tas pats motyvas, sujungiantis ir ankstesnio, ir tarpinio aprašymo gijas. Vėl grojamas, atrodytų, jau kitais žodžiais. Paskui vėl išnyks ir t. t. Taigi grįžtu prie motyvo – Proustas vėl susiduria su grįžimo namo siužetu ir staiga probėgšmais šį tą užrašo. Jau sakiau, grįžimas namo – Mezglizo arba Svano pusėn – tai grįžimas į zoną, į tą sielos pusę, kurioje lauki motinos bučinio. Grįžimas į tas valandas ir tas vietas, kai „nubunda *angoisse* (neišverčiamas žodis: baimė, lūkestis su baime, ilgesys), kuris vėliau persikelia į meilę“. Vadinasi, berniukas žiūrėjo į varpinę, pasivaikščiojo Germantų pusėje, grįžo į Mezglizo pusę... ir čia pat pateikiama struktūra to, kas paskui su juo vyks. Todėl, kad *angoisse*, arba, kaip sakiau, motinos bučinio laukimo struktūra, persikėlė į Albertiną ir kitas. Ir apskritai į visas galimų santykių su mylima moterimi formas. Kad ir kas ji būtų. Bet kokio santykio viduje nepermaldaujamai reiškiasi ši struktūra. Tam tikru požiūriu – primenu, kad Prousto romanas yra išsilaisvinimo romanas, – tai romanas, nukreiptas prieš motiną (tačiau be galo subtilia žodžio prasme, nesu-praskite tiesmukai). Žinoma, tai meilės motinai romanas, tačiau meilės ypatinga žodžio prasme. Yra, galima sakyti, dvejopa meilė. Meilė, kuriai apgailėtinai vergaujame, – vergaujame kitų ar savo pačių emocijoms, arba tam, ką laikome savo emocijomis. Meilė, kai meluojame patys sau. Ir yra meilė, kurią įstengia patirti klasikinė siela. Meilė, kai galima mylėti, nepereinant pragariško ciklo, nesiekiant užvaldyti meilės objekto. T. y. mylėti daiktą patį savaime, žinant, kad jo neįmanoma turėti. Kartu tai ir išsigelbėjimas nuo mirties, nes, pasak Prousto, „kaip tik prisirišimas prie objekto sukelia savininko mirtį“. To, kuris prisirišęs prie objekto. Sakiau, kad šis romanas tam tikru požiūriu parašytas prieš motiną, tai išsilaisvinimas iš egoistinės meilės motinai, susitelkusios į motinos bučinio po-

reikį ir atitinkamas mėšlungiško bėgimo formas, siekiant iš naujo patirti šį bučinį, – bėgimo, galbūt slegiančio tave ir kitus, kai gali lipti per lavonus, kad tik būtum motinos pabučiuotas. Antra vertus, tai priklausomybė nuo mylimo, tačiau bučinio nesuteikiančio objekto. Tokia priklausomybė žemina klasikinę sielą. Įsivaizduokite: jūs mylite tėvynę, tėvynė kupina trūkumų... ir jei mylite ją taip, kaip Proustas buvo prisirišęs prie motinos bučinio, būsite amžinas tėvynės ydų vergas kaip tik todėl, kad ją taip mylite. Nesugebėdami jos mylėti nepriklausomai. Tai štai meilėje niekam neprivalome atsiskaityti, net ir meilės objektui, niekam neprivalome nieko įrodinėti. Meilė – mano reikalas, taip pat, pvz., ir meilė tėvynei. Ir įrodinėti jos niekam neprivalau. Todėl esu laisvas nuo lūkesčio, kad mano tėvynė taps tobula ar mama mane pabučiuos. Yra aplinkybių, dėl kurių mama gali manęs nepabučiuoti, negali būti, kad mano meilė jai priklausytų nuo to – pabučiuos ji mane ar ne. Arba negali būti, kad mano meilė tėvynei priklausytų nuo to, turi mano tėvynė ydų ar neturi. Ir, priešingai, jei visa priklauso nuo meilės objekto grožio, tai šis objektas maksimaliai ydingas, nes lūkestis arba siekis turėti nuostabų meilės objektą, visais atžvilgiais tobulą, yra yda. Žmonės, apimti šio jausmo, ydingi. Vadinasi, viskas atvirkščiai: tėvynė niekada netaps nuostabi, jei savo meile jai nebūsime nepriklausomi. T. y. jei būsime užvaldyti aistros kam nors įrodinėti, kad ją mylime. Tarp kitų sau ir pačiam meilės objektui. Būdami nepriklausomi, galime būti laisvi. Tai ir yra meilė, žinoma, aukštesniu lygiu. Kodėl? Todėl, kad ji – *neįmanomybės* akivaizdoje. Neatsitiktinai pradėjau nekaltą tautizaciją apie tai, kad niekada neatiduodame sielos iki galo: nė vienas iš mūsų dar neegzistuoja, esame truncančio akto viduje, ir intymiausia mums – tai, ką turime padaryti, tačiau nepadareme. Tačiau ir motina tokia, ji irgi susiduria su neįmanomybe... Pažinti kitą žmogų kaip partnerį neįmanomybės atžvilgiu – metaforiškai – ir yra aukščiausias kitų žmonių, šalių (bet ko) priėmimas (čia sutapatinu šalis, žmones – mūsų prierašumų, mūsų priklausomybių mechanikos požiūriu tai vis tas pat). Kaip tik todėl kartoju, tai kelias, nueitas prieš motiną. T. y. prieš meilę motinai, padarančią tave vergiškai priklausomą nuo to, kaip ji (motina) pasielgs (pabučiuos ar nepabučiuos). Šią situaciją galima perkelti ir į kitas meilės formas: Marselis išgyvena meilę Albertinai, atskleidamas savyje žvėrį, – kad iš tikrųjų ne Albertiną myliu, iš tikrųjų noriu ją tiesiog turėti kaip daiktą, amžiams uždaryti savo širdies ar savo vilos kalėjime. Taigi išsivadavimas iš egoizmo ir atradimas partnerystės, kaip kiekvienam vienodai neįmanomos, kaip tokios, kurioje kiekvienas kažko niekada neduos kitam, nes pats neturi. *Aucun être ne veut livrer son âme* – niekas nenori atiduoti man sielos. *Iki galo*.

Tai štai šis Prousto nerimas (*angoisse*) persikelia į meilę: „Žinoma, ši amžina skirtingų išpūdžių (t. y. lengvumo išpūdis Germantų pusėje ir *angoisse*, nerimas, juntamas Svano pusėje) jungtis manyje vien todėl, kad juos patyriau tuo pačiu metu, vėliau suteikė man daugybę nusivylimų ir paskatino daugybę kartų suklysti. Juk dažnai panorėdavau vėl pamatyti kokį nors žmogų nesuvokdamas, kad to noriu tik todėl, kad jis primena man gudobelės gyvatvorę...“ Arba Svano atveju: kartais jam atrodydavo, kad myli Odetę arba nori ją matyti, o iš tikrųjų norėdavo klausytis muzikos. Ir šį norą klausytis muzikos suvokdavo kaip norą pabūti su Odete. Arba – iš tikrųjų noriu tiesiog mėgautis gudobelės vaizdu, tačiau topografinė šio noro padėtis mano sieloje tokia, kad man atrodo, jog noriu matyti mylimąją. Tačiau pamatęs mylimąją neišvengiamai nusivilsiu, nes noriu matyti gudobelės krūmą, – žinoma, būdamas šalia mylimosios tikrai nepajusiu tos būsenos, kurią patirčiau atsidūręs šalia savo svajonių objekto. Arba, tarkime,

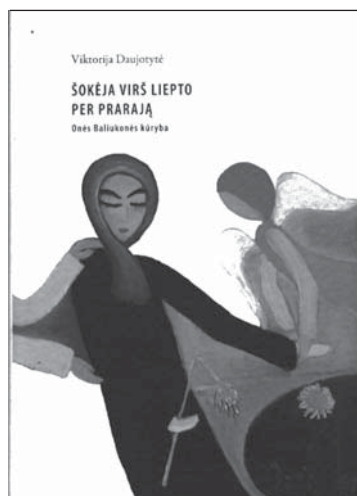
norą keliauti galima palaikyti atsinaujinusiiais jausmais kokiam nors žmogui. Visa tai jau užfiksuota mūsų sielos topografijoje. Tačiau kartu, daro išvadą Proustas, tai yra ir pranašumas, kaip tik tai ir „teikė gelmę mano jausmams“ arba, kalbant mūsų kalba, *atverdavo mūsų galimos istorijos laiką*. Pasakysime taip: tai mūsų sieloje atsiradusios užuomazgos to, ką iš tikrųjų galime suvokti ir sužinoti. Tai, ką galime suvokti ir sužinoti, yra paženklinta vienu ženklų, arba pateikia mums vieną sąlygą – turime surizikuoti, t. y. pastatyti save ant kortos. Tai vis rizikingi jausmai, ne abejingi jausmai, ne abstraktūs siužetai. „Užkabintas“ mūsų likimas. Taip pat ir visa, kas autoriui nutiks ateityje. Jis žino: bus štai tokie nusivylimai, tokios klaidos. Tačiau nepadaręs nesužinosi. Vadinasi, galima pasakyti: neišitraukdamas nieko nesužinai, išitraukdamas neišvengiamai prikvėpuoji ant stiklo, per kurį žiūri. Kitaip neįmanoma. Nerizikuodamas nesužinosi, rizikuodamas neišvengiamai sužinosi iškreiptai. Štai tos dvi kortos, kurias sujungę gauname tą nedaugelį mūsų aptinkamų tiesų. Tačiau kokiais gebėjimais aptinkame šias nedaugelį tiesų ir kokia toji keista kategorija, kurią Proustas vadina įspūdžiu? Kokia tikroji mūsų suvokimo ir mąstymo prigimtis ir ką galime daryti tam tikromis aplinkybėmis, neaiškaus arba migloto džiaugsmo aplinkybėmis? Neaiškaus, migloto jaudulio, niekada nebendramačio su šį jaudulį sukeliančiu objektu. Tai žmogiško patoso situacija. Patosas (jį galima pavadinti *poesis*) visada *perteklinis* pasaulyje vykstančių dalykų atžvilgiu. Perteklinis mūsų gailestis dėl mirusiojo. Mirusiojo gailesčiu neprikelsi. Perteklinė mūsų atgaila...

VALDEMARAS KUKULAS

Pomirtinė šokio režisūra

Paradoksalu: Viktorija Daujotytė monografiją apie Onės Baliukonės kūrybą „Šokėja virš liepto per prarają“ parašė praėjus vos keliems mėnesiams nuo poetės mirties, o aš apie šią knygą kalbu praėjus daugiau nei pusantrų metų nuo jos pasirodymo. Atrodytų, ko dar bereikia, – esu skaitęs beveik visas V. Daujotytės knygas, tad nesunkiai galėjau įsivaizduoti jos brėžiamus O. Baliukonės kūrybos apribus, taip pat esu skaitęs, ir gana atidžiai, visą poetės kūrybą, tad negalėjau tikėtis ir kokių nors labai netikėtų jos vertinimų. Ir vis dėlto „fenomenologinis slenkstis“ atsirado. Kaltos čia turbūt abi – ir poetė, ir jos interpretatorė. „Baliukonės kūryboje yra būsenų – patirčių, kurias sunku persakyti ar apibūdinti – jos pa-

Viktorija Daujotytė. ŠOKĖJA VIRŠ LIEPTO PER PRARAJĄ. – Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2008. – 261 p.

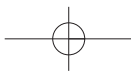
čios kalba stabdo aiškinimus. Ekstazių estezės yra komplikuotos“ (p. 169), – rašo V. Daujotytė apie O. Baliukonę, ir visai įmanoma, kad kalbėjimas apie komplikuatą kalbėjimą taip pat yra komplikuotas, tik jau keliagubai, tad ką kalbėti apie tos keliagubos komplikacijos interpretaciją?

Problema ta, kad O. Baliukonės poetinė kūryba nėra baigta. Ir ji niekad nebus išbaigta, tai paprastai nutinka kūrėjui mirus; jos baigiamasis akordas „Dangaus akmuva“ yra ne kas kita, kaip metafizinis poetės sugrįžimas į „Laukines vaivorykštes“, žinoma, jei sutiksime, kad svarbiausia jose – „stebuklingas atradimas, kad žodžiais galima pralenkti save, sukurti nebuvusias ir nesančias situacijas, kurios tačiau gali ir gyvenime išsipildyti“ (p. 189). O „Akmuvos“ stebuklingas atradimas – kad viskas jau seniai buvo iki tavęs ir už tavęs, ir gyvenimas yra ne kas nors kita, o nepaliaujama ir nesibaigianti savęs kūryba – iš nieko ir Niekio, iš šalto kosmoso ir nepajudinamo Vienio. „Dangaus akmuva“ tarsi panaikina visas svarbiausias O. Baliukonės kūrybos prieštaras – šviesos ir purvo, skrydžio ir nuopuolio, amžino ir niekingo, laikino, aukštojo ir žemojo stiliaus. Ir panaikina ne naikindama, o apibendrindama, pakylėdama iki skaidraus kosminio abstrakcijos švytėjimo ir poetinės minties nuogybės, kuri iš esmės su abstrakčia, bet angažuota mintimi nebeturi nieko bendra. Tai jau net ne metafizinė, o kosminė, sferinė lyrika, kuriai vis dėlto tinka ir metafizinės poezijos apibūdinimai: „Metafizinė lyrika iš esmės susijusi su netikrumo tikrumu, su paslaptim, su ezoterinėmis nuojautomis, su atsiminimu kažko, kas realybėje neturi atitikmenų“ (p. 236).

Dar tikslesnis čia pat cituojamas Martinas Heideggeris: „Žinojimas yra būties atsiminimas.“ O „Akmuva“ yra dar ir visos kūrybos (net neparašytos) atsiminimas, taip tarsi nevalingai sutapatinant kūrybą su būtimi (ne vienoje ekstazinėje būsenoje O. Baliukonė yra tai liudijusi gana tiesmukai ir kategoriškai). Tikra tiesa: „Baliukonės lyrikos kaita spiralinė – apie tą patį, bet vis kitu lygiu, gal tiksliau – aspektu, daugkartiniai grįžimai prie to paties, nušvitimai, aptemimai, pakilimai ir nuopuliai. Kaip siekiamybė – tyła, meditacija, neįpareigotas ir neįpareigojantis buvimas“ (p. 232). Ir „Akmuva“ (pirmiausia pačiai poetei, o po atsargių, bet išvalgių V. Daujotytės interpretacijų ir mums) turbūt ir yra tas siekiamybės išsipildymas, kurį užrašius galima jau ir pasitraukti. Bet – pabrėžiu – tai nėra nei visos O. Baliukonės kūrybos sąvadas, nei jos kulminacija, o tik nauja galimybė, kuri jau niekada neišsipildys. Nebent jei išsipildymu laikytume, kaip jau minėjau, „Laukines vaivorykštes“ ir per visą kūrybą iš naujo pereitume viskam, ką atrandame, taikydami „Akmuvos“ matricą. Beje, šitoks poetės rinktinės aiškinimas panaikina ir dar vieną esminį – kūrybinės poetės laikysenos, vaidmens suvokimo – prieštaravimą. „Jausmo tikrumas besąlygiškai laikomas svarbiausia gyvenimo tiesa, reikalaujančia pasirinkimo ir apsisprendimo, kuris niekada nėra aiškus – tik klausimas teigiant, tik teigimas klausiant, tik žinojimas nežinant“ (p. 194), – teigia V. Daujotytė, turėdama galvoje ne tik ankstyvasias poetės knygas, kur ši programa buvo tiesiog formuluojama, bet gal net labiau vėlyvasias, kuriose pirmą kartą autentiškumą, natūralumą ne kartą prislopina antrinių, tretinių tikrovių nuosėdos. Bet šiam teiginiui tarsi prieštarautų kitas teiginys, kuris paaiškina anų nuosėdų kilmę ir motyvaciją: „Baliukonės poetinis balsas dramatiškas, ji yra dramatinė

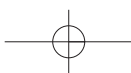
poezijos aktorė. Būtent – aktorė, poetinės vaidybos profesionalia technika prisidengianti, atsiskirianti nuo savęs ir savo kasdienio gyvenimo“ (p. 229). Kitaip tariant, atsiskirianti nuo savęs ir grynai teatriškai, teatrališkai sutapatinti su savo anapusiųs regėjimais ir fantomais, visa tai, kas regima ir sapnuojama, priimanti kaip esama ir išgyvenama. Čia kalbu apie vėlyvąją O. Baliukonės poeziją, kuri prasidėjo ne kokioje nors „Elgetaujančioje saulėje“, o vis dėlto labai ankstyvoje „Viltuje“. Tad šalia neišbaigtumo, lemtingo negalėjimo šiai kūrybai baigtis dabar brėžiasi ir komplikuoja šios kūrybos vientisumo problema. Kaip čia yra? Esame įpratę galvoti (iš pirmo žvilgsnio ir iš tiesų taip atrodo), kad O. Baliukonė – kaip reta vientisa poetė, jos poetinis balsas jei ir kito, tai tik vis didėjančios vidinės įtampos, vis aukštėjančio ir aštrėjančio balso kryptimi, o štai dabar sakome, kad jei ne „Dangaus akmuva“, jos kūrybos visuma suaižėtų, suskiltų į atskirus gabaliukus.

Daugeliui O. Baliukonė yra ir liks pirmiausia „Laukinių vaivorykščių“ autorė, todėl ir jos rinktinės, kurioje kūrybinio kelio pradžia poetės iš esmės „perrašyta“, recenzijos buvo jei ne kritiškos, tai bent gerokai rezervuotos. V. Daujotytei irgi atrodo panašiai: „Ankstyvąją lyriką, kilusią iš patirties, Baliukonė buvo apčiuopusi savito kelio galimybę. Pasiėmė ją kaip duotą. Vėliau ši galimybė, ši paslaptinga duotis buvo tarsi sudrumsta. Sunku pasakyti dėl ko, kodėl. Bandyta to skaidraus atsiminimo – stebėjimo – girdėjimo prisisiekti kitais būdais – taip pat ir ezoterinės lektūros keliu“ (p. 237). Bet tai bus vėliau. Dabar svarbu pasakyti, kad antras rinkinys „Viltis“ jau beveik niekuo nebepriminė debiuto, neliko čia nei tautosakiškos šviesos, nei poetinių išgyvenimų skaidros. Ėmė rasti ribinės psichologinės būsenos ir poetinio išsiskyrimo įtampos, net pertempimai, kurie Onę lydės jau visą

gyvenimą. Tai – „gyvenimiškųjų ir poetinių principų formavimosi knyga, daugeliui poetų pažįstamo vidinio slenksčio knyga. <...> Ilgėjanti, intonaciškai gilėjanti eilutė įrėžia poetinį *credo*: „Išskelk savo širdį kaip kibirkštį – akimirkai vienai. / Arba išskelk kaip vėliavą – meilei, ištikimybei“ (p. 189–190). Beje, ši poetės knyga vienintelė, kurioje intensyvus dramatismas galėjo virsti melodramatizmu. Vėliau šitai tapo neįmanoma, nes nuo pozų, netikrų figūrų autorę jau patikimai saugojo didesnė ar mažesnė intelektualinė distancija. Rinkinys „Iš kelio dulkių“ svarbus kaip paskutinis sąmoningas poetės bandymas susisiekti su savimi, jau nugyventa ir pergyventa, bet vis dar gyva. Tai tarsi gyva „Laukinių vairovorykščių“ ir „Vilties“ jungtis. Vėl, kaip ir pirmojoje knygoje, „skirtoji giesmė“ labiau atiduodama į paties žmogaus rankas, jo susikaupimui, valiai, kartu tikint gamtos pasaulio akivaizdžiai liudijamu biologiniu ir dvasiniu tikslingumu“ (p. 197). Natūrali, nuosekli šios knygos tąsa – rinkinys „Tėve mūsų gyvenime“, kurį komentuodama V. Daujotytė drauge komentuoja ir „Dulkes“, suteikdama abiem knygoms platesnį, universalesnį ne tik psichologinį, bet ir grynai literatūrinį kontekstą: „Gyvenimo kaip didžiausios vertybės teigimu Baliukonytė (čia dar Baliukonytė – V. K.) prisijungia prie tos lietuvių tarybinės lyrikos tradicijos, kuri buvo atverta Mykolaičio-Putino rinkiniuose „Būties valanda“ ir „Langas“. Ją pratęsė Degutytė, rinkinyje „Gyvenimo švelnus prisiglaudimas“ savitai atskleidė Justinas Marcinkevičius. Baliukonytės lyrika, palyginti su Marcinkevičiaus tarsi išankstine gyvenimo harmonijos, gyvenimo gerumo koncepcija, gali būti suvokta ir kaip jos antitezė, priešybė“ (p. 199). Ši citata čia itin svarbi, nes Baliukonės kūrybos atžvilgiu ji pritaikoma jau paskutinį kartą. Vėliau iš visų „lyginamųjų“ liks tik V. Mykolaitis-Putinas, J. Degutytė

tyliai dings, o „žemišką, pernelyg žemišką“ Just. Marcinkevičių negrįžtamai pakeis mistiškasis, ezoteriškasis O. Milašius. Be to, rinkinys „Tėve mūsų gyvenime“ užbaigia O. Baliukonės kūrybos etapą, kai buvo rašoma lyrika ir tik lyrika. Su knyga „Vaduok“ prasideda etapas, kuriam pavadinimo neduoda ir V. Daujotytė, tad neduosiu ir aš. Sąjūdžio ir pirmaisiais nepriklausomybės metais mes, tiesa, visi buvom pasidavę politinei euforijai ir lengvai bėgome patriotinės retorikos putų viršūnėmis (pvz., V. Braziūno knyga „Užkalbėti juodą sraują“), ir keista, kai kuriems net labai hermetiškiems poetams pavyko tapti pilietinės lyrikos kūrėjais. Tuo metu nestebino ir O. Baliukonės patriotinė, socialiai criticistinė retorika, juoba kad ją parėmė gausūs vieši poetės pasisakymai, jos publicistika. Šiandien, deja, „Vaduok“ eilėraščiai atrodo jau kitaip: ji nesugebėjo suvaldyti kūrėjui įgimto egocentrizmo, tad jos patriotiniai motyvai neįgavo B. Brazdžioniui įgimto himniškumo, oratoriškumo, be to, visuomeninė lyrika pirmiausia yra visuotinė, globali, todėl ir abstrakti, o individualus O. Baliukonės santykis su tikrove plačiai apmąstytinas temas „nutempė“ iki banalaus „išsikolijimo“, „išsiplūdimo“ lygmens, ir tiek. Net formaliai žiūrint: O. Baliukonės „eilėrašties išoriškai griežtas, geometriškas, tačiau kalba kartais yra pernelyg ornamentuota. Ornamentu pavirsta ir ritmas, kai sąskambiais jungiama Paulių ir palių, Saulių ir saulių“ (p. 209). Užtat tuo svarbesni „Bokštai“, kuriais prasideda ir baigiasi paskutinis, intensyviausias šios poetės kūrybos etapas. „Baliukonytės eilėraščiuose stiprėja gyvenimo kova ir daugėja gyvenimo be kovos – arba be publicistikos, deklaracijos, patoso. Gyvenimo iš didžio ir tauraus nuolankumo“ (p. 214). Čia susieina, susipina visos iki tol buvusios O. Baliukonės lyrikos universalijos („Būtis yra paslėptis ir paslaptis – ši tezė Baliukonei buvo ele-

mentari. Kūrybą ji suprato kaip dia-logą su paslaptim, pati būtų parašiusi – su PASLAPTIM“, p. 109). Nuo čia reikia dažniau ir subtiliau kalbėti apie įvairių religijų ir ezoterikos atšvaitus, net giliai įspaustus pėdsakus O. Baliukonės kūryboje. „Paprastai mąstant – giliausia kuriančio žmogaus ezoterinių patirčių versmė yra pati kūryba, paslaptingas kraujo sujudimas, jo bangų daužymas į žodžių narvą, teksto prasilaužimas – *pražydimas žiemą kraujo uogomis ant balto sniego...*“ (p. 99). Bet šios poetės kūrybos ezoteriniai patyrimai nėra vien estetiniai, estezės ir ekstazės. Ji iš tiesų jaučia kosmoso bangavimą, jaučia ir juodo, ir balto mėnulio poveikį tiek savo mąstymui, tiek sveikatai, be to, ji aiškiausiai regi seniai mirusius žmones. „Metafizinis pasaulis jau buvo tikras, neabejotinas. Iš to – nuolatinis veržimasis pakilti į dvasines aukštumas arba nupulti taip žemai, kad Aukštosioms sferoms nebūtų įmanoma jos nepastebėti“, – M. Kontrimaitė, p. 113). Tad O. Baliukonės atžvilgiu gal tikslesnis būtų kitas V. Daujotytės pateikiamas ezoterikos apibūdinimas: „Ezoterinė būseną – sąmonės atsivėrimas jos pačios *anapus*. Eilėraštis – „vienos minutės triumfas“ („Triumfas“), kartu ir nuolatinis būties išbandymas – ar dar pasiekiamas šis *svaigus žinojimas?*“ (p. 117). Kad ir kaip intriguotų, trauktų metafiziniai ir ezoteriniai O. Baliukonės kūrybos motyvai, vis dėlto man ir atrodė, ir dabar tebeatrodo, kad tai tėra neišbaigtos ir jau neišbaigsimos jos kūrybos ženklas, paliudijimas. Kol kas ir svetimos religijos, ir ezoterinė lektūra jai tebuvo vis prisimatuojami nauji egzotiški rūbai (o juk Onė buvo neabejotina puošėja!), su kuriais tarp kitų visada atrodys savita ir nepakartojama, bet visiška savastimi, organiška poetės asmenybės dalimi šie motyvai galėjo tapti nebent ateityje. Deja, jau nebetaps, tai taip ir liks kūrėjo raidos pusiau- kelės ženklu. Tiesa, galima guostis,

kad toliau pusiau kelės rytietiški, ezoteriniai motyvai nepasistūmėjo ir Vy-dūno bei V. Krėvės kūryboje. Ties šiuo rinkiniu (nors gal labiau ties „Neregio sodais“) reikėtų kalbėti ir apie O. Baliukonės poetinės formos pokyčius. Ištikima ketureiliui, dabar ji eilėraščių išlaisvina, ir išlaisvina ne tik formaliai. Jį išlaisvina ir nuo metaforos (nors „metafora yra poezijos metafizika – ir tai, ko paaiškinti neįmanoma; metaforą aiškina tik metafora“, p. 238), kurią vis dažniau pakeičia simbolis ar šiaip abstraktus metafizinis diskursas. V. Daujotytė teigia, kad „Onei tai tinkamas kelias: laisvinti eilėraščio išorinę formą ir kietinti, kristalinti vidinę formą, pasiekti įtampą, kurioje dėl žodžio, jo vietos ir skambesio tenka atkakliai dirbti. Ne pridėti, o atimti, nuskobti visa, kas leidžiasi, kas atplyšta, atšoka“ (p. 220). Man gi atrodo priešingai: O. Baliukonės eilėraščių fizika ir metafizika buvo jos metafora, ir apkapojus, apgenėjus jos keliaprasmybes, ėmė lįsti negrabūs struktūros grobai. Galbūt todėl ir visa, kas atsirado, randantis naujai eilėraščių struktūrai, naujam jo modeliui (Dao, ezoteriniai ir kitokie motyvai), man atrodo dirbtinai prilipdyta, priklijuota, niekaip nepriauga prie pagrindinio O. Baliukonės kūrybos kamieno. Man artimesni ankstyvesni ir patys vėlyvieji šios poetės eilėraščiai, apie kuriuos kita proga V. Daujotytė gražiai pasako: „Baliukonytės eilėraštis atrodo kaip tiksliais kirčiais iškaltas ryškių kontūrų aštriabriaunis būties stačiakampis (ne Strielkūno kvadratas, ne Gedos ovalas ir ne tobulasis Vytauto Mačernio rutulys). To stačiakampio kraštinių – priešpriešos, sunertos iš keturių eilučių, išradingų, net visai naujų rimų. Medžiagos įveikos jausmas – lyg fizinis veiksmas“ (p. 206). Jei O. Baliukonė nuosekliai būtų laikiusis to „būties stačiakampio“ ir „Neregio soduose“, ir „Elgetaujančioje saulėje“, gal ir nauji, jos kūryboje netikėti

motyvai būtų lengviau ir natūraliau prigiję. Keturėilis pats savaime juos būtų absorbavęs ir harmonizavęs.

O. Baliukonė buvo „žmogus, kuris rašė gyvendamas ir gyveno rašydamas – išsirašydamas, lyg išsilaižydamas žaizdas, sopulius“ (p. 79). Knygą apie ją parašė žmogus, kuris gyvena mąstydamas ir mąsto gyvendamas – išgyvendamas šitą būtį ne tik išmintingai poetišku literatūrologijos diskursu, bet ir eilėrašciais, o tai šiuo atveju labai svarbu. Svarbu štai dėl ko. Bet kuris kitas literatūrologas, susikoncentravęs į prieštarinę, dramatišką, konfliktinę O. Baliukonės asmens ir kūrybos charakterį, neišvengiamai būtų ėmęsis psichoanalitinių tyrimo metodų ir pateikęs atitinkamas išvadas. O V. Daujotytė prabyla apie taurų kūrėjo ir pačios kūrybos nuolankumą prieš būtį, prieš universumą, kurio O. Baliukonės kūryboje nėra su žiburiu nerasi. Nebent pačiuose paskutiniuose eilėraščiuose, bet ir čia nuolankumas buvo labiau intencija, nuojauta, o ne duotybė. Bet V. Daujotytė žino, kad be šito neišsipildo jokia kūryba ir joks kūrybinis likimas. Jei ne pačiais eilėrašciais, tai bent savo mirtimi nusilenkiama, – už O. Baliukonę tai padaro pati V. Daujotytė. Pacitavusi eilėraščio „Kitas Krantas“ fragmentą, ji rašo: „Nuo čia jau tik vienas žingsnis į kuriančios sielos nuolankumą, pažįstamą Biliūnui, Mykolaičiui-Putinui, Nėriai. Į nuolankumą *po to*, po maišto, maištingumo, maištavimo. Iš metafizinio nuolankumo erdvės sugrįžti į vaikystę ir regėti, kaip ją, varganą, apšviečia vardadienio angelas“ (p. 210–211).

Taigi: dar ne nuolankumas. Iki metafizinio nuolankumo – dar vienas žingsnis. Ir todėl O. Baliukonės kūryba nėra baigta ir išbaigta. Ir todėl ji atvira bet kokiai interpretacijai ir bet kokiai aktoriaus, skaitovo intonacijai. Nes pačios Onės intonacijos jau niekas tikrai nepakartos.

MARTYNA BRAŽIŪNAITĖ

Ištrigęs klampioje būtyje

Naujas poeto, prozininko ir dramaturgo Sigitos Parulskio eilėraščių rinkinys „Pagyvenusio vyro pagundos“ susilaukė nemažai prieštarų vertinimų tiek literatūrinėje, tiek populiariojoje spaudoje. Apie šios knygelės dizainą ir pristatymą pasakyta tiek, kad vargu ar verta ką pridėti. Neišsiskirsiu iš minios pasakydama, kad ir man, vos nusipirkus, trūko viršelį juosianti juoda gumelė (gal čia koks specialiai paruoštas triukas, siekiant sugroti silpnais skaitytojų nervais?), o per knygos pristatymą išgirdau daug „parulskiško“ sąmojo, neabejotinai keliančio jo populiarumą *liaudyje*, ir gavau dozę taiklių, jau sparnuotais posakiais spėjusių tapti frazių. Perskaičiusi rinkinio pavadinimą susimąsčiau: pagyvenęs dėl to, kad patyręs, matęs ir šilto, ir šalto, ar kad pavargęs, viskuo nusivylęs? Bet kuriuo atveju atrodo, kad šįkart poetas įkvėpimo sėmėsi iš Šiaurės miestelio, kuriame, kaip teigia, „gyventi galima“.

Recenzijos išangai pasirinkau leng-

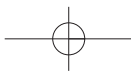
Sigitas Parulskis. PAGYVENUSIO VYRO PAGUNDOS. – Vilnius: Baltos lankos, 2009. – 72 p.

vą toną, juk ir pati knyga, Evaldo Ignatavičiaus žodžiais tariant, parašyta tarsi „kaire ranka“, tuo pabrėžiant autoriaus meistriškumą ir gebėjimą kurti nededant ypatingų pastangų. Rinktinė persmelkta atviros ir turbūt nieko nebešokiruojančios, bet tekstą pagyvinančios erotikos, desakralizuotų krikščionybės įvaizdžių, kūniškos graikų mitologijos ir egzistencinės tematikos. Autorius leidžia suprasti, kad ši knyga yra poetinė kūrėjo brandos ir kartu eilinio vyro vidutinio amžiaus krizės išraiška, kai balansuojama ties autoironijos ir narcisizmo riba. Nors atrodo, kad knyga pasiduoda šiuolaikinėms tendencijoms, kad ji pristatoma kaip prekė, o literatūrologai kritikuoja jos apipavidalinimą, tačiau, mano galva, tai tėra postmodernistinis rašytojo žaidimas su skaitytoju. Kalbu ne tik apie „praktišką“ vokelio kyšiams rausvai švytinčiu vidumi sprendimą (lietuviai per daug drovūs, kad panaudotų jį pagal paskirtį), bet ir apie miesto kultūros ženklus, mirkčiojančias angarų šviesas, spalvotus ekranus, vaitojančius liftus fiksuojančios poezijos ir padūmavusių nuotraukų simbiozę. Kone visos jos paskendusios rūke arba tamsoje, tačiau vilties teikia į tinklą įsipainiojęs angelas ir kamuoliniais debesimis virstantis užsirūstinęs dangus. Dar yra Berlynas, Amsterdamas, Viena.

Pirmame eilėraštyje sutinkamas *axis mundi* yra knygos centrinė ašis, kuri simbolizuoja priešybių – dangaus ir žemės, vyro ir moters, aukštosios ir žemosios sferų – susitikimą, vyriškumą ir kūrybines galias. Gausu mitinių jungčių ir opozicijų: „iš didingo, bet šalto ir atšiauraus dievų pasaulio“ („H 1“) šiuolaikinio skubaus gyvenimo magistralėmis ir trasomis leidžiamasi į požemio sferas („leidžiantis į olą Jama Vilenica“), Dievas ir moteris sutapatinami kaip dvasinio ir fizinio malonumo, simbolinio atgimimo šaltiniai („D&M“), žmogus lieja įtūžį ant nebylaus Dievo („nuomininkas“), kurio kūnas tampa

dar vienu lengvai pasiekiamu dalyku („kai gulime nuogi vienas šalia kito, išvarginti aistros“), vyro ir moters vienvė susitinka ant neperžengiamos jų pasaulių ribos („valymas“). S. Parulskio poezija dažnai vadinama vyriška, tam neįmanoma nepritarti. Knygos pavadinimas išduoda orientaciją į savąjį ego, tačiau nemanau, kad apskritai nėra *aš ir tu* santykio. Nors moteris kai kuriuose eilėraščiuose suvokiama kaip objektas – „kai matau / tas voveraites, žvelgiančias / į mane kaip į viešpatį, bent jau kaip į fauną / na, mažų mažiausiai, kaip į seną ir / raišą satyrą“ („voveraitės“), – tačiau didžioji aistra jau išblėsusi, o ironija pirmiausia nukreipta į save: „taigi eilėrašties turėtų skambėti taip: vėjas atriša / moters plaukus, vyras nedrįsta atrišti jos / batų raištelį, jis apsilėjęs / pseudo-krikščioniška sofistika / ir scholastiniais kliesiais apie / nuodėmę ir atgailą, sunkus / kaip barža, plukdanti pro šalį / vienkartinį pasaulį, liudesį, neviltį / ir senatvinį marazmą“ („pagyvenusio vyro pagundos“). Moters pasaulis egzistuoja kažkur paraleliai, lyrinis subjektas susitinka ir vėl amžinybei išsiskiria su ja tik „trumpiausios metro linijos stotelėje“ („Claudia“) arba jį žeminančioje situacijoje, kai moteris tampa pranašesnė dėl savo konkrečios misijos šioje žemėje išmanymo: „moteris anapus / prekystalio nuožmiai tylėjo, atsitvėrusi / baltame lape juodai iškaltomis raidėmis: likimo kryžiai nekeičiami ir negražinami“ („parduotuvėje“).

Eilėraštyje „paskutinė moteris“ motinos ir mylimosios figūros susijungia į bendrą moters paveikslą, turintį Kristaus Motinos Marijos bruožų: „dabar ji stovi pasilenkusi ties mano guoliu / kuriame guli vienas <...> / dabar ji stovi greta ir puošiasi mano baimės / prakaito vėrinium, gražėja / jaunėja / dabina plaukus paskutinėm / mano agonijos valandom.“ Visą rinkinį gaubia autoriaus tapatybės klausimas ir meta-

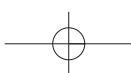

fizinių tėvo ir sūnaus santykių tematika. Pirmame eilėraštyje nerandame nieko originalaus – kalbantysis pretenzingai išsizada poeto vardo, o poezijos sakralumą keičia buitiskas proziškumas: „tavo krūtys, kai išeini iš vonios / kambario, – jeigu būčiau tikras poetas, sakyčiau – / iš alyvų giraitės“ („voveraitės“), vėliau paaiškėja kodėl: kūrėjas jaučiasi esąs už pasaulio literatūros ribų, į kurių negali patekti net pasibalnojęs Trojos apgaulės arklij: „net jei rėkčiau, kad įminiau Šekspyro mįslę, kad žinau, kieno / vardu prisidengęs Bibliją kūrė Jahvė / esu tik šešėlis, sėdžiu prie Hado vartų kartu su pasipūtėliu Odisėju / ir pasakaju savo nuoskaudas viskam abejingai tėvo šmėklai“ („poetiniai interesai“). Neįmanoma nepastebėti hamletiškos problematikos ir antiklos autoritetų demitologizavimo. Vėl kartojasi *axis mundi*, mistinio slenksčio tarp kūrybos ir nekūrybos, būties ir nebūties, prasmės ir tuštumos motyvas: „dabar, kai vis dažniau jaučiuosi / esąs Empedoklis, bergždžiai mėginantis / sukurti maišą vėjams gaudyti / galvoju, kas mano žodžiams, kuriems / kaip ir iečiai ar sparnui, reikalingas vėjas / kas jiems atidaro vartus ir uždaro“ („vartai“).

Paskutinis rinkinio eilėraštis reziumuoja visus gyvenimo prasmės ir kūrybinio įkvėpimo ieškojimus, besibai giančius nesėkme ir kartėliu: „kiekvienas lytinis aktas turi dvi stadijas – prieš tai / ir po to, kaip ir viskas mūsų gyvenime, prieš / nuopuolį ir po to / ir apgailėtina senatvė tik dar vienas, paskutinis / po to / ir kaip gi gyventi po to, po akto, po pietų, po / mirties“ („šokėjos“). Pesimistinę nuotaiką kuria regresuojančio gyvenimo, gyvenimo mirties link, merdėjimo suvokimas. Sustingusi amžinybė ir pagauto momento laikinumas sustiprina šį įspūdį: „skaičiau bibliotekininkų sąrašą, sėdėdamas / šalia seno / Mančesterio bibliotekos židinio, jis priminė / žmogų, kuriam viskas / šiame pasaulyje / dau-

giau ar mažiau panašu į / dulkes“ („židiny s Mančesterio bibliotekoje“). Laikas suvokiamas kaip praeinantis, todėl reflektuojami praeities prisiminimai, kertiniai vaikystės patyrimai: „matau nueinančią motiną su šunim / bet negaliu pajudėti, suprantu, kad tai paskutinis jų / pasivaikščiojimas, negaliu pajudėti / matau, pasidengia lapais, sniegu, užauga žole / takelis, kelias, horizontas“ („klevo sėklos“). Lyrinis subjektas jaučia būties laikinumą ir kartu jos tąsą, kurios simboliu tapta tėvo batų matavimasis – savotiška sūnaus iniciacija, iš kartos į kartą perduodamas ritualas: „sūnus avi mano batus / nežinau, dar negaliu suprasti / ar dalis manęs sugrįžo į batų namus / ar dalis jau išėjo, ir kuri dalis būtų geresnė“ („batų deginimas“).

Sūnaus ir mirusio tėvo santykis apmąstomas monologu, kuriuo išreiškiama tiek stiprus prisirišimas, ilgėjimasis, tiek nuoskauda dėl tėvo meilės trūkumo: „kartais tavęs neapkenčiau, kartais labai ilgėjausi / motinai buvai neišsipildžiusi meilė / man – neužgyjantys paauglystės sapnai“ („Telemachas prie Odisėjo kapo“). Savo kūrėjui sūnus jaučia prieštarigus jausmus, siekia išvyti jį iš sielos, arba reikalauja lygiaverčių santykių: „tegu dabar Jis / žiūri į mane ir sprogsta / iš pavydo“ („tarkim, keletą akimirkų jaučiausi, lyg man sektųsi“). Mesdamas iššūkį Dievui, žmogus bando jam atkeršyti už nepalaujamą kaltės ir graužaties jausmą, kurį yra priverstas nuolat kentėti, tačiau kartu negali visiškai nuo jo atsiriboti. Vargu ar be šio trūkinėjančio ryšio ir nuolatinio savo santykių su kūrėju aiškinimosi žmogaus būtis ir jo ieškojimai būtų bent kiek prasmingi. Panieka Dievui pinasi su nuolankumu, todėl šis santykis vertinamas ironiškai: „ko gero, teks man palaukti ligi savo / mirties valandos, o tada jau žiūrėsime / tada pasakysiu jam viską, ką norėjau per / visą savo gyvenimą, o / svarbiausia, velniai rautų, –

kiekvienas / padorumas / turi turėti ribas“ („nuomininkas“)

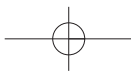
Eilėraštyje „išmalda“ moralumas įgauna visai kitokį atspalvį – tai, kas patenkina asmens ego, nėra laikoma geru darbu. Pajuokiamas padorios visuomenės sugebėjimas lengvu judesiu atsikratyti nereikalingos sąžinės graužaties: „tris kartus nedaviau išmaldos, todėl / vakare, manau, jis, tamsusis / šlykštynė mano viduje, nusipelnė / pačios prabangiausios kekšės, kokią tik išgalės / parūpinti viešbučio personalas ir mano / taurioji, šviesioji / išmintingoji, gailestingoji pusė“. Taip pat demaskuojami holokausto vykdytojai („biblioteka“) ir patys žydai, sukūrę įgirusią, nesibaigiančią krikščionybės „muilo operą“, kurios pagrindiniai veikėjai – kenčianti, apgailėtina žmonija ir ją išduodantis dangus („tarkim, keletą akimirkų jaučiausi, lyg man sektųsi“). Pasak E. Ignatavičiaus, „Sigitas S. Parulskis yra vienas sąžiningiausiai praeities sąskaitas apmokančių mūsų rašytojų“, kuris ir šiame rinkinyje nevengia atkurti nemalonių prisiminimų, susijusių su dujų kameromis, žydų vėlėmis ir Jeruzalės akmenų spalva. „Pagundose“ taip pat nepamirštama atiduoti duoklės praeitį palaidojusiam ir nieko nauja neatrandančiam postmodernizmui, apsistačiusiam geležinėmis uždangomis, kapituliuojančiam ir netekusiam paskutinės vilties: „tyla, jokio bandymo išsikapstyti, per šitiek metų nė vieno / mėginimo išsikasti tunelį į Tibetą, prakirsti / Mirusiųjų sieną į Kiniją, į Berlyną / bent jau į gretimą miestelį, nors į kaimyno daržus, kur / galu vagy žydi aguonos“ („tamsieji žemės vandenys“).

Kasdienybės gairės – tai ligos, senėjimas, susvetimėjimas. Čia pasakotojo ironija tampa dominuojančiu savo tapsmo, vidinių ir išorinių įvykių ir aplinkos apmąstymo principu: „negaliu susilaikyt nepasakęs: / aš gyvenau, kol man nuleido širdį“ („gydytoja“).

Dekartiškasis „cogito ergo sum“ virsta kiek kitokiu moto: „sėdžiu ir nieko nedarau, žinau, kad / tai nelabai gerai, ir negerai tik / dėl to, kad žinau / ką gi aš žinau, velniai rautų“ („nuotrauka su cigarete“). Anot Jūratės Baranovos, „ironija visada šiek tiek agresyvi, ji liudija ironizuojančiojo galią žaisti savus žaidimus, gebėjimą apsimesti menkesniam, nei esi iš tikrųjų“ (Baranova J. „Filosofija ir literatūra“, p. 337). Lyrinis subjektas vadina save *jausmingu iškrypėliu*, pro kurio stebintį žvilgsnį niekas nepraslysta („Krokuvos žydų kvartalas“). Ironizuojama ne tik rašančiojo misija: „vaikštau aplink aukštą įkvėpimo ir idealų sieną / niekas negirdi mano balso“ („poetiniai interesai“), bet ir kasdieninis santykis su supančiu pasauliu: „paskui grįžau namo / pažiūrėjau per TV paskutines žinias / ir išjungiau savo šešėlį / ir vėl pasijutau esąs vientisas, nesusitėpęs / nei šiuo pasauliu, nei kitu“ („svarbiausias dalykas man šviesos šaltinio nustatymas, kadaise yra sakęs mano bičiulis Šarūnas S.“).

S. Parulskio tekstuose mirtis yra vienas svarbiausių mąstymo objektų. Pasakotojas žino, kad kelio gale laukia mirtis, bet šis žinojimas nesukelia gaudulio. Autoironija tampa savignyos priemone, šiek tiek atvėsinančia įtemptus santykius su nebūties jėga. „Kelias į mirtį akivaizdesnis ir aiškesnis per savo paties artėjimo į mirtį partities įsisąmoninimą“, anot J. Baranovos. Lyrinis subjektas mėgina įsijausti į nykstančią mirusiojo sąmonę: „dar matau, dar paskutinį sykį man leista: / kažkas paskubom kemša senus laikraščius / į tuščius mano batus, kad nosys / per šermenis nebūtų subliuškę / senus laikraščius / su mano tuščia atmintim“ („tuščia“). Mirtis priartėja prie žmogaus gyvenimo įgaudama apčiuopiamą pavidalą: „atidarau šaldytuvą, gelsvai apšviestame / morge guli bekraujė tėvo galva“ („vidinis kraujavimas“). Ironija virsta makab-

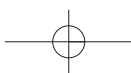

rišku grotesku – parodijuojamas be-
jėgiškas žmogiškos būties trapumas ir
trumpumas, vienadieniai gyvenimai:
„jų daug čia, sunkiais / sparnais įstri-
gusių tirštam ore / tarp spalvotų dau-
giaaukščių dėžučių / skuba namo pa-
maitint vienišų televizorių / eina iš
banko ar iš ligoninės, o gal tik trum-
pam / užsuks atsipūsti pakeliui į ka-
pus / galiu eit ir smaigstyti juos, be-
jėgiškai / plastančius būties voratink-
lyje“ („tvankuma, varanti iš proto ir
nuteikianti mizantropiškai“). Tekste
paryškintas nebūties, nykimo moty-
vas, kurį žmogus įsisąmonina kaip
pagrindinį savo „buvimo patvirtinimą“
(Parulskis S. „Doriforė“, p. 18–19).

Smagu stebėti, kaip vienas su kitu
pinasi S. Parulskio tekstai: atsikartoja
ne tik motyvai ir filosofinis požiūris į
egzistenciją, bet net situacijos, laikas,
vieta. Pavyzdžiui, rinkinio eilėraštis
„karštos dulkės“ tarsi atkartoja eilė-
raštį „Šaltis“ iš 1994 m. rinkinio „Mi-
rusiųjų“. Tas pats leidimosi į rūsį mo-
tyvas, tas pats iki kaulų smegenų per-
sismelkiantis šaltis ir mirtingumo su-
vokimas. Tik naujesniame eilėraštyje
šis epizodas įgauna gilesnes dimensi-
jas, atkartodamas patirtą *nieko* pojūtį:
„kiek nedaug reikia, kad išgyventum /
egzistencinę dramą, susitaikytum su
nenumaldomai / krešančio laiko dul-
kėm.“ Viename iš labiausiai įsiminu-
sių šio rinkinio eilėraščių „vidinis
kraujavimas“ grįžtama prie romano
„Doriforė“ ietininkės įvaizdžio: „ką tik
kažkas / su romėniška ietim / ieškojo
manyje / Dievo.“ Kyla klausimas, kas
iš nelaimingo vaiko kompleksų neišau-
gusiame lyriniame subjekte bando
rasti kokį nors jo egzistavimą pateisi-
nantį motyvą. Tas, kuris valdo žmonių
likimus, kuris eksperimentuoja žmo-
nėmis kaip vaikas su varle? Ar antra-
sis „aš“, moteriškasis rašytojo *alter ego*
variantas, negailestingas jo laisvės
naikintojas, galintis paversti į *varlę*,
žiurkę ar driežą, savo nepajudinama

tvirtybe grasinantis sugriauti iki pa-
matų menkavertiškumo jausmo apnik-
to herojaus egzistenciją: „ji, kodėl ji
kiekvieną vakarą / gali vienu brūkš-
telėjimu nusivalyti / veidą, o man / o
kaip gi aš / ir aš norėčiau nusivalyti,
nusigremžti / pradėt kiekvieną dieną
iš pradžių / kur po velnių, kur / su kuo
nuvalyti tai, kas esu“ („valymas“). Mo-
teris suvokiama arba kaip mylimoji,
su kuria „rojuje“ dalijamasi egzisten-
cinės kaltės prieš dievo rūstybę jaus-
mu: „tavo oda / ką tik prašiaužusios
nuodėmės skonio“, arba kaip prieš-
ninkė, kurią siekiama nužudyti visiškai
užvaldant: „norėčiau pasinert į ta-
ve taip giliai, kad išnerčiau kitoje /
laiko ir erdvės pusėje, kekšės / glėby-
je, su kruvina / Dievo mėsa burnoje“
(„kai gulime nuogi vienas šalia kito, iš-
varginti aistros“).

Kruvinas žuvėdrų kapojamas va-
karas („prieblanda“), lėktuvo plėšoma
dangaus nekaltybė („Šiaurės miestelis“),
rausvų kraujosruvų išvagoti gel-
toni lapai („ruduo“) ir kitokios miesto
betone mirštančios gamtos agonijos
šiek tiek primena radauskišką impres-
sionizmą, tačiau labiausiai – su niekuo
nesupainiojamą S. Parulskio tiesmu-
kumo ir ironiškos žaismės derinį.
Geografinės ir kultūrinės platumas
vienijanti visagalė ironija gelbėja pa-
sakotoją ir pačią kūrybą nuo vidutinio
amžiaus vyro ir kitokių krizių, sen-
natvės, mirties. Autoriaus sugebėjimas
apversti įprastas prasmes ir reikšmes
aukštyn kojomis ir žaidimas su pabo-
dusiomis klišėmis nuo pirmojo poezijos
rinkinio „Mirusiųjų“ pasirodymo tapo
neatskiriamu S. Parulskio bruožu.
„Šventa“ poetinė kalba šio kultūros
chamo lūpose virsta pilkų Vilniaus dau-
giabučių kiemuose ant suoliuko *sem-
kes* triauškiančių vaikėzų blevyzgo-
jimu, tačiau to nepabūgusiam skaity-
tojui tenka susidoroti su trykstančių
metaforų fontanais ir intelektualių
įžvalgų srautu.

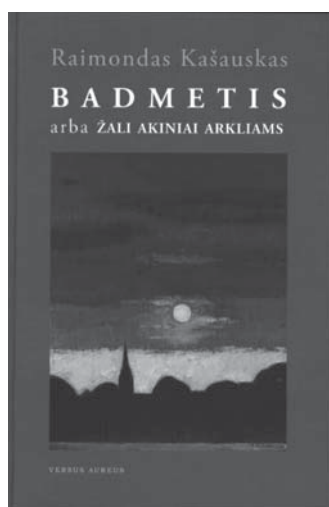

Ir stori romanai – nenuobodūs

Raimondas Kašauskas tęsia savo didįjį užmojų – išleido antrąją autobiografinio romano dalį „Badmetis, arba Žali akiniai arkliais“ (romano „Laukimas“ tęsinį). Autorius nuo seno pasižymi blaviu tikrovės reiškinių suvokimu, įžvalgiu literatūrinių srovių, tėkmių, bangų, literatūrinio gyvenimo užkulisių vertinimu. Tai paliudija ir periodikoje pastaruoju metu pasirodę pokalbiai bei interviu.

Kritikų dėmesys šiam autoriui sumažėjo, manau, nepelnytai. Apsigauna tie kūrybos vertintojai, kurie vyresnių rašytojų kartą nurašo į literatūrinio proceso nuostolius. Antai kritikė Jūratė Sprindytė, svarstydamą nepriklausomybės metų lietuvių prozos procesus, prasitarė: „Štai išeina du didžiuliai R. Kašausko romanai <...>, bet apie juos niekas nekalba. Vadinasi, jos [tos knygos – A. G.] jau yra literatūros proceso paribyje?“ („Metai“, 2010, Nr. 3, p. 82).

Pirmiausia reikia tuos storus ro-

Raimondas Kašauskas. **BADMETIS, ARBA ŽALI AKINIAI ARKLIAMS.** – Vilnius: Versus aureus, 2009. – 456 p.

manus perskaityti, tuomet atsiras ir kalbos – daug ir įdomios. Jeigu pavyktų rasti objektyvių literatūros ekspertų, panašių į šviesaus atminimo profesorę Elena Bukelienę, kurie perskaitytų ir įvertintų tuos R. Kašausko romanus, tada išgirstume daugiau tiesos. Manau, verdiktas romanų autoriui būtų palankus.

Nuo debiuto stebėjusi R. Kašausko meninius ieškojimus, E. Bukelienė viltingai laukė jo talento išsiskleidimo, ir tai išsipildė pastarųjų metų apysakų knygoje. Neseniai pasirodžiusios R. Kašausko apysakos „Palaimos slėnis“, „Pavaduotojas“, „Kitas“ galėtų sėkmingai konkuruoti su įvairių kartų prozininkų kūryba.

Ne į literatūrinio proceso paribį, bet į centrą nutaikyti ir didieji autobiografiniai R. Kašausko romanai. Jų epinis masyvumas yra apmąstyta ir motyvuota ypatybė. R. Kašauskas priiskirtinas prie talentingiausių vyresniosios kartos žemaičių prozininkų J. Apučio, E. Ignatavičiaus, R. Granausko, kurių kūriniai pasižymi psichologizmu bei tradicinių vertybių puoselėjimu. Vis dėlto R. Kašauskas gerokai plačiau nei šitie plunksnos broliai užgriebia tikrovės epinę medžiagą, drąsiau įsileidžia į pasakojimą socialinius, politinius ekskursus, išmoningiau panaudoja buitinę, etninę faktografiją. Užsimojęs plačiai ir epiškai, R. Kašauskas nenuslysta tikrovės paviršiumi, empirinę medžiagą jis įprasmina itin plastišku, daugialypių stiliumi, kurio pagrindinė dominantė – emocijas pasaulio ir laiko išgyvenimas.

Šiandien daug kas imasi memuarų, pasakoja apie savo gyvenimus. Atminties literatūros autoriai, atsižėrdami į praėjusį laiką, neišvengiamai prisimena save bendresniame istorinės tikrovės fone. Galėjo memuarus rašyti ir R. Kašauskas, medžiagos jam tikrai užtektų. Bet šis žanras jam pasirodė per siauras, todėl autorius visa galva pasinėrė į romaninį-isto-

rinį savęs ir gimtojo krašto praeities tyrinėjimą.

Romano „Badmetis“ aptarime, išklauses Petro Braženo ir Algimanto Bučio kalbų, R. Kašauskas gana kategoriškai pareiškė, kad abiejų romanų protagonistas Vytautas Norvaišas nėra jis pats, taigi kūrinys nėra autobiografinis. Ir iš tikro Vytautas Norvaišas yra apibendrintas donkichotiško, „idalgiškojo“ tipo jaunuolis, kokių pasi-taiko visais laikais. R. Kašauskui kurkas svarbiau buvo atkurti vaizduojamo laiko autentiką, emocinį epochos tikrumą. O tai nėra lengva, jeigu turime omeny visų pirma ne praėjusio laiko faktologiją ar buitinę aplinką, kuriuos atmintyje nesunkiai galima atgaivinti kad ir atsivertus enciklopedijas bei žinytus; daug sunkiau įvykdyti kiekvienam meno kūriniui keliamą reikalavimą – pasiekti emocinio stiliaus tikrumo ir psichologinės tiesos. Kad ir koks būtų vaizduojamas pagrindinis kūrinio veikėjas – didvyris, nusikaltėlis, pamišėlis ar toks svajoklis kaip Norvaišas – jis turi įtikinti skaitytoją savo charakterio visuma. Vytautas Norvaišas ir yra įtaigus autentiško romano herojus, – jaunuolis menininkas iš prigimties, tikrovę regis svajotojo, vizionieriaus akimis.

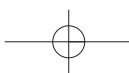
Tokį maksimalistinį svajoklį „sutraundyti“ būtų nelengva bet kokiam rašytojui; R. Kašauskui tai pavyksta padaryti, sakyčiau, meistriškai. Nebūtų pasisekę, jeigu jis neturėtų susiformavusios laiko filosofijos ir meninio metodo, kaip jį įkūnyti į stilistinį kūrinio audinį. Žinau, kad nuo seno R. Kašauskui didelę įtaką darė didžiojo sielos dialektiko F. Dostojevskio kūryba, kad jis kūrybingai studijavo Marcelio Prousto, Williama Faulknerio romanus. Tie vardai daug ką pasako apie „literatūrinę mokyklą“, jos pobūdį.

R. Kašausko romano laiko filosofiją man padeda suvokti Šv. Augustinas, kurio laiko samprata aktuali ir šian-dien. Jis ilgai ieškojo „pagrindinio“

laiko, kol nusprendė, jog tai – dabartis. „O jeigu ir ateitis, ir praeitis egzistuoja, aš noriu žinoti, kur? Jeigu man dar ne pagal pečius toks žinojimas, tai vis dėlto aš žinau, kad ir kur jie būtų, jie ten nėra praeitis ir ateitis, bet – dabartis <...>. Todėl kad ir kur, ir kokie jie būtų, jie egzistuoja tik kaip dabartis. Ir tikroviškai pasakodami apie praeitį, žmonės išgauna iš atminties ne pačius įvykius – jie yra praėję, – o žodžius, pasufleruotus tų įvykių vaizdinių: buvę įvykiai, paveikę mūsų jausmus, sieloje įspaudė tarsi savo pėdsakus. Pavyzdžiui, mano vaikystės nebėra, jinai praeityje, kurios jau nebėra, tačiau kai aš apie ją galvoju ar kalbu, tai regiu jos vaizdą dabartyje, nes jis iki pat šiolei gyvas mano atmintyje.“

Intensyviai ieškodamas aukščiausios substancijos – Dievo, Šv. Augustinas skverbėsi į laiko, atminties, sielos gelmes. Gilus mąstymas apie Dievą visada reiškia mąstymą apie pradžią ir pabaigą, apie akimirką ir amžinybę. Tikėjimo, Teisingumo, Gerumo, Idealo ieškojimo aistra, dabarties–praeities–ateities laikų reliatyvios sampynos apmąstymas būdingas ir Vytautui Norvaišui. Romane ne kartą prisimenami trijų kaimiečių, nešančių vogtas bulves, trijų pakeleivių – moters, vaiko ir... šėm-margės – siluetai, išdidinti vakarinių žarų, kalvoto vieškelio reljefo fone.

Priminsiu, kad R. Kašauskas romane „Badmetis“ vaizduoja gana tikslų istorinį laiką – 1950–1953 metus, jų atspindį jaunuolio atmintyje. Romane „Laukimas“ buvo papasakota tiktai apie vieną dešimtmečio berniuko dieną. Abu romanai – monologiniai, kadangi jų centre tik vienas pagrindinis personažas, tačiau nei pasakojimo ribotumo, nei veiksmo kameriškumo nejunti, kadangi ir R. Kašausko romanų protagonistas, kaip ir Šv. Augustino „Išpažinties“ pasakotojas, praeitį, ateitį, dabartį matuoja, vertina pačiu jautriausiu laikrodžiu – siela („Tavyje, siela mano, aš matuoju laiką...“).

R. Kašauskas sugeba laiko ir erdvės rėmus plėsti ir iš veikėjo sielos, ir iš pasakotojo „visažinės“ instancijos. „Rodos, siauresnio plyšio, per kurį būtų stebimas gyvenimas, nebeįmanoma sugalvoti, o skaitai ir negali atsistebėti pasakojimo erdvumu, stebėjimo rakursų įvairove, atsiskleidžiančios šių dienų realybės spalvingumu, nevienareikšmiškumu“, – rašė E. Bukelienė apie apysaką „Palaimos klonis“, vaizduojančią šių dienų „bomžo“ likimą.

Apysaka – glaustesnis žanras, jis gal iš tikrųjų labiau atitinka R. Kašausko prozos ypatybes. Romanui „Laukimas“ tenka priekaištauti dėl kompozicijos trūkumų, „Badmetis“ kompozicinės struktūros požiūriu sutvarkytas darniau, nors apimtimi yra dar stambesnis. Šiek tiek erdvesnis jis ir pasakojamojo laiko atžvilgiu – čia su Vytautu Norvaišu bendraujame jau beveik porą metų. Per tuos metus Norvaišo gyvenime nutinka daug kas: jis išeina iš gimtojo kaimo ir apsigyvena miestelio name – barake, buvusiam kumetyne, pereina į vakarinę darbo jaunimo vidurinę mokyklą, ją baigia, įsimyli gražuolę mokytoją – vykdomojo komiteto pirmininko, lovelaso Navalinsko žmoną Audronę, pradeda rašyti eilėraščius, veržiasi į rajoninę spaudą, svajoja ir apie respublikinę, susidraugauja su paslaptinguoju žurnalistu, disidentu Klemensu, nori išgelbėti savo bičiulį nuo bausmės už bulvių vagystę, kaunasi už teisybę su galinguoju tarybinio ūkio direktoriumi Audeniu, išgyvena dėl svajonių draugo Romusio, tarnaujančio sovietinėje armijoje, žmonos palaido elgesio, svajoja įkurti gerųjų širdžių sąjungą ir t. t.

Romanas baigiamas Vytauto Norvaišo pirmuoju apsilankymu mokytojos Audronės namuose. Iš daugiašakio pasakojimo autorius galėjo finalui pasirinkti ir kitokią sceną, bet jei pasirinko šią, vadinasi, norėjo išryškinti, akcentuoti savo herojaus dvasinės brandos pirmąjį etapą, kai jauna as-

menybė pasijunta tampanti kūrėju, kai jam reikės atsisveikinti su jaunatviška praeitimi ir pradėti kitokį gyvenimą. Mokytoja jam įteikia respublikinį žurnalą „Žingsniai“, kuriame išspausdinta Vytauto novelė. Tai pirmasis didelis jaunojo literato provincialo laimėjimas, kuriame yra ne tik paties autoriaus, bet ir jo garbintosios, svajonėse romantiškiausiom spalvom išdabintosios, su Stendhalio romano „Parmos vienuolynas“ gražuole Sanseverina gretintinos mokytojos Audronės indėlis. Kaip tik ji ir paslaptinasis žurnalistas Klemensas yra Vytauto talento globėjai, o Audronė juo žada rūpintis ir toliau, – kai jis išvyks į Vilnių, kai ten jam reikės sukintis tarp konkurentų, įsitvirtinti.

Romano pabaigos epizodai ryškiai simbolizuoti, kaip, beje, ir daug kitų veikalo epizodų. Jie nuspalvinti, įgarsinti ir įprasminėti pagal savotišką išorinės tikrovės ir vidinio pasaulio pajautą, remiantis, manau, augustinška laiko filosofija, kuria R. Kašauskas apdovanojo savo jaunojo protagonisto sąmonę. Tokias jausenas išvelgėme ir ankstyvojoje R. Kašausko kūryboje, jo romantiškai dramatiškose apysakose „Suaugusiųjų žaidimai“, „Motociklininkai“, „Mano motinos akys“, romanuose „Mažos mūsų nuodėmės“, „Gerumo kaina“. Gyvenimo tikrovę, jos fenomenus, laiko praeinamumą, tekamumą R. Kašauskas visada rodo kaip dvigubą, dažnai net trigubą veidrodinį atspindį veikėjo sąmonėje, kaip sąlyginį–tapybinį foną, kaip nostalgiką vyksmą, kaip psichologinę įtampą; tikrovės vaizdinys jo personažų akyse, o tuo labiau atmintyje, niekada neatspindimas tiesiogiai.

R. Kašauskas įtaigiai suderina tarsi kraštutinumus – sodrų realizmą ir asociatyvinę simboliką. Gal tokia įtaigą lemia pasakojimo būdas, kai trečiojo asmens instancija (tas pats visažinis pasakotojas ar demiurgas) yra idėjiškai itin demokratiška, leidžianti bet

kuriuo momentu, vos tik protagonistui panorėjus, perimti pasakojimo giją, įjungti savo neišsenkančių fantazijų, regėjimų mechanizmą. Todėl R. Kašausko romano sakiniai dažniausiai ilgi, išsišakoję, lėtai banguojantys...

Minėtame finaliniame romano epizode – Norvaišo susitikime su mokytoja Audrone jos „baltajame kotedže“ – dialogų nedaug, bet užtat gausu Vytauto Norvaišos savianalizės, to minėto *fono* reginių, vaizdinių. Būdinga tokio stiliaus ištrauka: „Jam dingojosi, jog visas šis fonas, kuris buvo aplinkui ir kuriame, tartum vaidindamas kažin kieno primestą vaidmenį, buvo ir jis pats, svarbesnis už jį, – smelkėsi į jo sielą, primindamas buvusias akimirkas, stebėdamasis, klausdamas, netgi gąsdindamas kažin kokiomis nenumatytomis, būsिमomis pasekmėmis, nežinomybe, – ir jis prisiminė, jog jam šitaip būdavo visada, kai tik prireikdavo žengti kokį nors svarbų gyvenimo žingsnį, priimti sprendimą, apsiginti nuo ištikusios nelaimės (džiaugsmas apsireikšdavo daug rečiau, todėl ir dabar juo netikėjo), ir jis sutelkdavo dėmesį į aplinką, į pašalinius daiktus, į nepažįstamus, su juo nesusijusius žmones, jų veidų išraišką, gaudydavo jų žodžius, aplinkos spalvas, šviesos ir šešėlių žaismą, garsus, net kvapus, – tarsi juose slypėtų kažin kokie galintys pagelbėti burtai. O paskui ryškiai prisimindavo ne buvusius įvykius, bet jų foną. Taip jam buvo ir dabar, ir klausė kažin kieno, kas slypėjo aplinkoje, teisingiau jį supančių daiktų viduje, – ar iš tiesų čia jis pats, ar tai kažin koks jo paties antrininkas, matytas svajonėse, gražiuose, miglotuose praeities toliuose? O gal – kitas? Jei taip, tai kas galėtų padėti išsivaduoti iš tokios keblios, neįtikėtinos būklės?“ (p. 426–427).

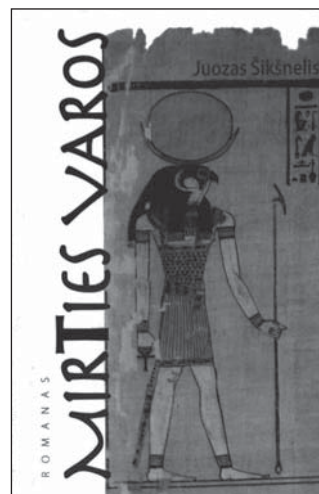
Prieš kelerius metus R. Kašauskas apysakos „Kitas“ visą struktūrą pagrindė laiko ir atminties reliatyvizmu, veikėjo susidvejinimu. Pagal laiko, at-

minties ir sielos fenomenų transformavimo, pagal pagrindinių veikėjų traktavimo savitumą R. Kašauskas statytinas į vieną gretą su minėtais kolegomis žemaičiais ir dar prie jų pridėjus gerokai jaunesnį Petrą Dirgėlą.

RAMŪNAS ČIČELIS

Istorija ir moteris – tai mirtis

Juozo Šikšnelio romane „Mirties varos“ Istorija tiek pat nesuvokiama, kaip ir moteris. Kad ir kiek stengtųsi kūrinyje vaizduojami vyrai išnarplioti abiejų iracionalumą, Istorija ir moteris lieka paslaptimi, kuri skatina skaitytoją nesustojant versti puslapį po puslapio. Romaną sudaro trys struktūriniai segmentai: istorinių įvykių prieš

Juozas Šikšnelis. MIRTIES VAROS. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008. – 319 p.

beveik du šimtus metų, kai Napoleono kariuomenė žygiavo per Lietuvos teritoriją, aprašymai; epizodai po beveik dviejų šimtų metų nuo prancūzmečio; Rusijos imperijos slaptosios policijos šnipo Žako de Sangleno užrašai.

Skaitant istorinę romano medžiagą (būtent medžiagą, nes ji kūrinyje suliteratūrinta minimaliai), iš pradžių darosi nuobodu. Juk iš pramoginės literatūros, kuriai priskirčiau „Mirties varas“, tikimasi vaizdingumo, kvapą gniaužiančios intrigos... O čia – istoriniai faktai, kuriuos išmokome dar vidurinėse mokyklose: „Po apžiūros įsakyta žengti toliau iki paskutiniosios ribos – Nemuno. Joninių naktį čia buvo sutelkta 350 000 karių“ (p. 52). Kita vertus, tuoj pat skubu teisinti pasakotoją: tik atrodo, kad skrupulingai tekste aprašinėjami Napoleono armijos būriai, jų sudėtis yra „pliki“ faktai. Suprantama, kad istoriniai duomenys – taip pat interpretacijos objektas: kai suvoki, jog tie tūkstančiai kareivių, žygiavusių per mūsų šalį, buvo Istorijos aukos, aprašymo preciziškumas neatrodo toks beprasmis. Juolab kad autorius tikrai tiksliai surinko istorinius duomenis, juos susistemino ir pateikė skaitytojui.

Kitas klausimas, kurį kelti verčia istoriniai J. Šikšnelio sukurto pasakotojo pasažai: kaip Istorija kūrinyje pavirsta literatūra? Dažniausiai istorinių romanų autoriai renkasi paprastą išeitį – metatekstą paverčia mažuoju pasakojimu: įtraukia konkrečius veikėjus, kurie nebūtinai yra didžiosios istorinės asmenybės, lėmusios įvykių eigą. Didelė pagunda romanistui, kuriančiam istorinį pasakojimą, – suversti istorijos įvykių priežastis ne karvedžiams, imperatoriams, o kokiam nors smulkiam, marginaliam niekšeliui, kurio žemiškosios vertybės (dažnai susijusios su moterimi) ir lemia žygių bei mūšių baigtį. J. Šikšnelio romano pasakotojas pasinaudoja šia galimybe, tačiau neatsisako ir metateksto, kuria-

me dominuoja istoriografinė stilistika – detalus, tačiau ne „tankus“ aprašymas.

Mažasis pasakojimas „Mirties varose“ yra sutalpintas į slaptosios policijos šnipo Žako de Sangleno užrašus. Gal todėl, kad romano struktūra grįsta priešprieša „beveik prieš du šimtus metų“ vs „beveik po dviejų šimtų metų“, minėti užrašai tartum paskęsta kūrinio įvykių verpetuose. Skaitytojas turėtų ypač sutelkti dėmesį skaitydamas užrašų puslapius, nes tai – viena vertingiausių „Mirties varų“ struktūrinių dalių. Viena vertus, joje kuriamas tradicinis šnipo Žako de Sangleno paveikslas, išreikštas ir profesiją atitinkančios išvaizdos aprašymais, ir šnipo vertybėmis, kurias nesunku nuspėti: materialinė nauda, smalsumas kartais vien dėl smalsumo, siekis įtikti ir kartu pergudrauti šeiminką, kuriam dirbama: „Nors esu vadinamas niekšu, nešvarių žaidimų meistras, nors esu keikiamas ir nekenčiamas, nors esu pasiuntęs myriop ne vieną, nors esu žudęs ir pats buvau ne kartą žudomas, bet pakviestas pas imperatorių ir susidūręs akis akin su besivaipančiu Balašovu staiga pasijutau esąs nekalta avinėlis“ (p. 73). Kita vertus, užrašai nustebina stilistiniu originalumu, balansuojančiu tarp dienoraščio ir veiklos ataskaitos. Jei tai būtų tik dienoraštis, pasakojimui stigtų objektyvumo. Jei tai tebutų veiklos ataskaita, liktų neaiškios Žako de Sangleno veiksmų priežastys. Kai stilistiškai šie priešingi pasakojimo būdai sujungiami, skaitome ištis didelę vertę turinčius puslapius.

Romano skyriai, pavadinti „Beveik po dviejų šimtų metų“, yra vulgarūs, kiek gali būti vulgarūs vyrai ir moterys. „Mirties varų“ veikėjai, figūruojantys minėtuose skyriuose, yra beveik be išimties seksistai: „Puolėme vienas kitam į glėbį, ir papildėje pajutau būdingą trūktelėjimą“ (p. 94). Skaitant galima patikėti nuvalkiotu teiginiu, kad vyrai kas kelias minutes galvoja tik apie

lytinius santykius. Šie romano puslapiai „prifarširuoti“ ir rusiškų keiksmažodžių. Tačiau seksas ir keiksmas čia nėra savi-tiksliai. Rusų kalbos leksika padeda aiškiai suformuoti skyrių „Beveik po dviejų šimtų metų“ originalų stilių, kuris iš-kart atpažįstamas kaip kitoniškas, nei istorinio pasakojimo ar šnipo užrašų: „Praradau vakarą, nepatyriau orgazmo, tai bent paerzinsiu pasiėmusi šitą *bezdeluškę*“ (p. 139). O seksizmas atsigręžia prieš patį pasakotoją ir veikėjus (tai tur-būt įdomiausias kūrinio literatūrinis „judesys“): vyrai išvien niekina moteris ir geidžia tik vulgaraus sekso, tačiau su-klumpa prie didžiosios moters – Isto-rijos, kuri lieka slėpinga, aistringa, ta-čiau neperprantama ir nesuvartojama.

Visus romano skyrius jungia intri-ga – senovės Egipto laikų skulptūrėlė „ušebti“, kurios veikimas yra lygiai iracionalus, kiek ir Istorijos ar moters. „Ušebti“ – tai mirties varų daiktinis reprezentantas. Žmogiškasis jo atitikimuo – moteris, o abstraktusis – Isto-rija. Taigi „ušebti“, moteris ir Istorija reiškia tik viena – mirtį: „*Ušebti* sto-vėjo stalo viduryje ir išblukusiuose veido bruožuose, regis, švietė vos įžiū-rima šypsena. Nieko gero nežadanti šypsena. Mirties varos yra...“ (p. 319). Atrodo, banali išvada. Juk akivaizdu,

kad Istorija yra griovimo „mašina“, o apie moters pragaištingumą prirašyti prozos, poezijos ir dramų tomai, tačiau „Mirties varų“ literatūrinės vertės ro-diklis – labai įtikinami ir vaizdingi mirčių aprašymai.

„Mirties varos“ – tai pramoginė lek-tūra, kuriai, rodos, nederėtų kelti aukš-tų reikalavimų, tačiau vis dėlto įdomu suprasti, ar ši knyga priskirtina gerai populiariajai literatūrai. Pirmiausia aiš-ku tai, kad J. Šikšnelis žengia jau iš-bandytais literatūros keliais – tradiciš-kai kuria literatūros kūrinio veikėjų paveikslus ir charakterius, intrigą. Ro-mano struktūra liudija, kad autorius valdo istorinio žanro teksto „receptą“. Pasakotojas skyriuose „Beveik po dvie-jų šimtų metų“ gal ir siekia šokiruoti ir stebinti, sukrėsti, tačiau ar ne dėl stilistikos visa tai? Neabejotina, kad „Mirties varų“ neturėtų skaityti vai-kai, bet suaugusiojo akyse pasakotojo stilių pateisina literatūros logika ir au-toriaus intencija (vieno dienraščio ko-respondentei J. Šikšnelis kalbėjo: „Aš pasakojau istoriją, nes literatūros pa-šaukimas, mano giliu įsitikinimu, yra pasakoti istorijas“), todėl „Mirties va-ros“ – ne vien pramoginis žaidimas, tiksliau, tai – žaidimas su ugnimi: Isto-rija, moterim ir mirtimi.

Kaimas mieste

Tai ne keturnaujiena, ne sensacija, ne paraiška skandalų knygai. Toks reiškiny yra net Čikagoje – „antras kaimas“. Yra ir Vilniuj.

Kažkada įkvėptai tarė Bitės Vilimaitės ankstyvosios novelės lyrinis herojus, poetas:

– Vilnius – mano didelis kaimas!

Ir pakvipo šieniu ant parketo, o vasara... nubarstė pienių pūkais tavo plaukus...

Tas mano gyvenamasis kvartalas yra už stoties: tarp Peleos ir Kaminkelio gatvių. Jame ir yra Dzūkų gatvė, buvusi Škaplierna. Ten, kur jinai kertasi su Panevėžio, negalvokit, kad šioji trumpa – iki kazarmų – ne, jinai virtusi negrištu kaimo vieškelėliu, pro medinius namus vyšnių sodeliuose tęsiasi iki Žirnių gatvės, natūraliai pavirstančios Minsko plentu. Tas kvartalas, kur žiemą vasarą gyvenu kaip „dačioje“, kažkada buvo 1-as Naujininkų kaimas. 2-as Naujininkų – už Dariaus ir Girėno gatvės, kur plerpsio dabartinė „Maksima“. Kaimiškumą įrodo užsilikęs įprotis, nes žmonės iki dabar sako:

– Einu į miestą, – jeigu traukia už stoties. Už stoties yra ir Naujininkų seniūnija, Kauno gatvėje. O vietiniai savo „kaimą“ vadina Naujany. Ir žmonės čia naujany – naujonys. Kaip Karoliniškėse – koraly. Naujonys – kodėl ne? Man tai netgi gražiau negu sunkiasvoriai Naujininkai – it ilgas tepaluotas geležinkelio sąstatas. Kaip vienas mano eilėraštis, apie kurį A. Marčėnas ir S. Parulskis sujukę pasakė:

– Nu ir griozdas!

Kad egzistuoja tas žodis „naujany“, rodo ir rašytiniai duomenys – *graffiti* ant neseno pastato: „My, naujany...“, žodžiu, mes, naujonys, kažkam jau kad užmo-suosim... Dzūkų ir Tankistų (dabar Peleos) gatvės sovietmečiu buvo garsios narsumu. Mūsų laikais, kai čia atsikėliau, kaimynas inžinierius yra mane apšvietęs:

– Nenustebk, čia kiekvienas į pečius gauna nors kartą per dešimt metų.

Gali taip atsitikti ir dažniau. Tat nemalonu ir nesveika. Žinoma, šito neišvengsi ir Vilniaus miegamuosiuose rajonuose. Nelygu laimė.

Stotis ir kvartalai aplink ją – tai dar ne Naujonys. Tai miestas. Ir ne bet koks. Štai Sodų gatvės viršuje yra podiumas. Ant jo vaikščioja mergaitės – pirmyn atgal. Tai kas, kad parūkydamos, bet jos dirba. Toje vietoje, kur antkapių turgelis. Galima perfrazuoti: „Meilė ir mirtis Vilniuje.“

Rytais mergaitės darbininkės (tarsi iš J. Janonio eilėraščio) ilsis po naktinės pamainos kavinyčiukėse, gurkšnodamos gaivinamuosius ir nealkoholinius gėrimus. Vžūm! – privažiuoja taksistas, nemandagus kaip vežikas, ir rėkia:

– Bystro sadis’!

Stropi mergaitė pasiima ridikiulį ir skuba į mašiną, palikusi neišgertą, bet

apmokėtą alaus bokalą atidžiam mylimam alfonsėliui, kuris įtikinamai pavaizduoja nuliūdęs, esą dėmesingas juk jis.

Kai kurios mergaitės (bendraamžės) su manim net ir sveikinasi. Nepagalvokit nieko bloga, jos ir su Juozu Baltušiu sveikintųsi, jeigu jis būtų išdrįšęs čia gyventi. Tiesiog yra draugiškos.

Kartą (prieš dešimt metų) buvo toks atsitikimas. Prie viaduko vaikštinėjo darni pora: policininkas ir policininkė. Ir užnešė nelabas rytų vėjas link jų ilgametę darbuotoją, „žibutę“. Ogi velnias patraukė ją už liežuvio ir ėmė ši sakyti smarkius žodžius apie porelę. Policininkas, apsimetęs „šlangu“, nusigręžė, o draugė išsitraukė „bananą“ ir tris kartus pamokė vargšę. Toji tuoj suprato, užsiraukė ir spėriai pranyko. Aš lyg ir norėjau užtarti: nepiktybinė jinai, o policininkė įsmeigė į mane žvilgsnį be žodžių klausdama:

– O tu kas? Klientas? Gal ir nuo manęs nori?

Aš be žodžių atsakiau, kad ne, visiškai ne, ir nuskubėjau savopi.

Čia jau tokios tradicijos. Mano tėtis, kuris, kol buvo gyvas, visados buvo jaunimas, pasakojo, kad po karo prie stoties tai čia, tai ten pasigirsdavo šūksnis – prekybinis pasiūlymas:

– Komu pindy gorącej?

(Vulgarokas, todėl sunkiai išverčiamas lenkiškas posakis.)

Tėtis tuo metu mokėsi prekybos mokykloje (deja, nebaigė), tad reklamą įvertino dalykiškai, kaip „gešeftą“.

Taip buvo – būna mieste, o Naujonyse – ne, čia ramu. Jeigu tau liūdna ir nėra kam rankos paduoti, gali „Lelijėlėje“ „ant lelijų baltų pasidėjęs papus“ tyliai gražiai pasiskųsti likimui, kad jis tau per žiaurus. Juolab šią viešojo maitinimo įstaigą gelbsti užsakyti pietūs, dažniausiai gedulingi. Tą galima suprasti iš susirinkusiųjų aprangos. Jei šviesiai apsirengę – gal ir vestuvės, krikštynos vargu bau, gal koks jubiliejus, bet tai retesnis atvejis. Vienąkart, atsimenu, sustojo užsieninių kaliošų karavanas, ant priekinio (balto) fordo sėdėjo riebulė lėlė, paraiška, sakykim, krikštynomis. Bet netrukus ta mašina ir dar kelios dingo. Taip jaunieji atsikratė senių balasto ir nuburzgė linksmi švęsti: „Lelija“ užsakyta, jei nori pratęsti, pabendrauti – tai „už savo pinigų, už savo pinigų“.

Šalia – už penkių žingsnių – yra „Lelijos“ konkurentė „Dzūkija“, irgi ruošianti tokius subuvimus. Pasak A. A. Jonyno:

– Prie Kasparo – pati stilingiausia kavinyčėlė „Naručio“ tinkle.

Bet kad ir graži: stalai užkloti švariamis baltomis staltiesėlėmis, kampe: gėlė – medis raudonais žiedais. Tą gėlę Trakų žemės kaimuose vadina kleveliu. Jei išgeri stikliuką, turi užkąsti bent „pierniku“, gali silkute ar paskersuotu raugintu agurku. Neseniai lange pasirodė kukli reklama, bet aš sustojau, perskaičiau (įdomu):

NAUJIENA

Cepelinai – 4,95.

Žemaičių blynai [dzūkiškai būtų kakorai] – 4,5.

Kepsnys „Dzūkų pasaka“ – 5,40.

Rauginti kopūstai su mėsa [bigosas – *aut. past.*] – 4,40.

Bulvių plokštainis [kugelis – irgi *aut. past.*] – 4,50.

Radau damų spaudoje paaiškinimą, kad cepelinai – tai norvegų valgis, aš višąlaik maniau, kad vokiečių, nes grafas von Zeppelinai buvo vokiečiai, bigosas – lenkiškas valgis, jo esama per 100 receptų, vienas su raudonaisiais serbentais, kugelis – žydiškas, prieškolumbinis, tada jis buvo gaminamas iš burokų, o kakorai gal totoriški...

Nesakykit, šiais laikais tai gana įdomu.

Nelabai toli nuo čia – auklėjamoji mergaičių įstaiga. Joje sovietiniais laikais didis lietuvių psichologas Romas Daugirdas skaitė tautologinę paskaitą apie lesbijiečių meilės žalą. Kai baigė, nemandagios mergaitės klausia:

- Tai kam tu čia tą darai? (suprask – kalbi).
- Nes už tai gaunu „stolniką“ (100 rublių), – atsako Daugirdas.
- Tai gerai, – nusiramina mergaitės. – Tada tu nesi durnas.

Buvo čia pat ir „pabas“ (aludė) ant kampo, kur nepatartina gerti su nepažįstamais airiais. Su pažįstamais ruskiais irgi. Bet užsidarė. Užsivožė. Kaip ir „visapara“ tame pačiame name. Prekyba geriau ėjo, kol gudai varė „kaliošus“ iš Vokietijos, drūčiai padėvėtus automobilius. Sustodavo Vilniuj „gastinčiaus“ nusi-pirkti. Blokados laikais gudai buvo apskritai geri žmonės, prekiaavo Liepkalnio gatvėj, gerokai toliau už malkų turgelio, jau pakrūmėse – už miesto, benzinu. Žiauriai neplėšė, pusė Vilniaus čia važiuodavo užsipilti, ir net mano žemiečiai iš Trakų rajono.

Ak, ta blokada! Apsilankė pas mane tuometis rašytojų vadas Vytautas Martin-kus, pašnekėjom virtuvėj prie besikūrenančios krosnelės. V. Martinkus ir sako:

- Visai nieko čia pas tave. Nei miestas, nei kaimas.

O prie Moscickio mano rajonas vadinosi „Nowy swiat“ (Naujas pasaulis). Vos ne Amerika, nauja pora kaliošų. Kiekviename didesniame Lenkijos mieste buvo tokio pavadinimo rajonas, sakytumei, rusiškos Čeriomuškos. Ir Vilniuje taip pat – pietinėje miesto dalyje, Lenkijos link.

Nebuvo, žinote, tame Moscickio Vilniuje taip jau labai ir įdomu. Konstanty Il-dedefons Galszynski (aš ėmiau taip ir parašiau) „Žaliosios žąsies“ teatro suma-nytojas ir galva, metus ar pusantrų Vilniuj pabuvęs, kartą su kartėliu pasakė:

- Pojdę pieszo do Warszawy!

Nei jis taip darė, nei ką. Sėdo į traukinį ir išvažiavo į Varšuvą.

Turbūt suabejojo: ar vilniečiai turi humoro jausmą. Nieko nuostabaus – aš ir dabar abejoju.

Nesu koks jau labai didelis lenkų garbintojas, kaip kartais apie mane pasako, bet... Šviesios atminties Antanas Ramonas per kelis mėnesius išmoko lenkų kalbą geriau už mane.

– Na kad, žinai, tikrai reikia, – jis tuo metu dirbo Dailės muziejuj. Panašios nuomonės yra ir dzūkas Juozas Šikšnelis, kurio istorinį romaną apie devyniolik-to amžiaus Vilnių su įdomumu perskaičiau. Man netgi labiau patiko negu Raido Dubrės detektyvai. Panašu, kad autoriui irgi.

Tėvas, pamenu, dar pasakojo, kad pokario Vilniuje buvo atsiradę daugybė užieigėlių, dar privačių, su keliais staliukais. Kažkas panašaus į mano jaunystės metų „KPSS“ (kafė protiv staroj senagogi) Pylimo gatvėje ar senąjį „Singapūrą“ Totorių gatvėje. Pastarasis buvo didesnis. Jų meniu skyrėsi nuo Prekybos mo-kyklos valgyklinio patiekalų sąrašo. Pirmas patiekalas: sriuba dangaus skaistu-mo, antras: cukrinis jautienos kaulas su koše, dėstytojams – minkščiau: tešmens gabalas. Tampydavo jį peiliu ir šake kaip gumą, kaip padangą kokią. Tešmenį įveikti būdavo nelengviau kaip kaulą.

Dabar, pažiūrėję pro picerijos ar kinų restorano langą, ką matai: du (daug), o dažniausiai vieną arba nulį lankytojų. Vilniečiai yra linkę maitintis tradiciškai.

Bet ir šašlykinėje, kur Žirnių gatvėje, lankytojų nelabai. Sovietmečiu popu-liariausias patiekalas senoviškai lietuviškai buvo vadinamas „raganų kepsniu“ – nerimtas valgis piemenų ar per bulviakasį, kad ant lauko gardžiau kvėpėtų, vie-toje aperityvo.

Viešbučiai viešbutukai pietinėje Vilniaus dalyje, rodos, laikos pusiau su bėda. Ką gi: čia pat oro uostas, traukinių, autobusų stotys.

Tarkime, „Runmis“: lietuvių–lenkų įmonė. Šalia jo – automobilių aikštelė, dažnai artipilnė mašinų lenkiškais numeriais, ar „Suzuki“ ir „Harley-Davidsonų“. Ir lenkiški autobusai stovi dviauksčiai, ypač pavasarį, žydint alyvoms.

Kas dar įžymaus mano kaime? Totorių ir Karaimų kapinės už degalinės Minsko plente. Juk visi žino, kad jų religijos skirtingos, bet vieta kapams buvo paskirta, mano žiniomis, caro ar gubernatoriaus „pastanavlenijem“. Kas ten kreips dėmesį į smulkmenas, nacmažumas, o man tai gražiau – tautines bendrijas. Bet kapinės taip ir liko: pusė – totorių, pusė – karaimų. Tačiau tvarkingos, nes užrakintos, bet už tvoros gyvena žmogus, kuris už tą tvarką atsakingas. Kapinės geometriškai tobulos, akmeninės stelos, išplanavimas tarsi iš P. Mondriano paveikslų. Jei kam parūptų varis ar bronzą, tai atsakau: nėra.

Prie to paties kelio, Nemėžy, antrame Lietuvos totorių didmiesty (pirmas yra Butrimonys Alytaus apskrity, įdomus raudonų plytų vienaaukščių namų miestas), yra labai daili medinė mečetė. Net nustebtumėt. Kaip ir aš, kai pirmąkart pamaciau, dirbdamas Vilniaus rajono „Vilnioje“ žurnalistu.

Sovietmečiu gal plačiau būčiau parašęs ir internacionalinėmis temomis apie savo kaimynus lenkus, rusus, žydus. Ir baltarusius, vis apgailėstaudamas dėl Kapsų gatvės turgelio, kur baltarusiai kolchozninkai tikrai pigiai pardavinėdavo iš sunkvežimių, aišku, bulves, bet ir kopūstus, morkas, burokus. Kolchozninkai kaip kolchozninkai: stengdavosi kuo greičiau parduoti, kad Vilniuje dar apsipirkti laiko į valias liktų ar ko kolchozui užpirkti.

Mano kaimynas Marjanas, baltarusis katalikas, aplankęs gimtinę, sako:

– O man tai Vilniuj geriau. Pripratau.

Tau gerai, tai ir man neblogai.

– Gal kokį baltarusišką anekdotą parsivežei? Kad ir senovinį. Senoviniai gal net geresni.

Tai reikia man ir „užsiapvalinti“. Nekalbėkit, šišas yra svarbu. Taip poetai trumpai ir skambiai vadina įkvėpimą. Parašiau. Turbūt ir Antanas Čalnaris, lietuvių literatūros pradininkas Trakuose, nesupeiktų.

RAMŪNAS KASPARAVIČIUS

2010 pavasarvidis (vidupavasaris)

AŠTUNTOJI ANTANO VAIČIULAIČIO PREMIJA

Konstatavimas. 2010 m. birželio 22 d. Vilniaus pedagoginio universiteto (VPU) II rūmuose įvyko literatūrinė popietė, per kurią įteikta Antano Vaičiulaičio premija už geriausią novelę, 2008–2010 metais paskelbtą Lietuvos rašytojų sąjungos mėnraštyje „Metai“. Apdovanojimą pelnė prozininkas Vidas Morkūnas už kūrinį „Mirtis“ (2010 m., Nr. 1).

Be V. Morkūno, popietėje dalyvavo anksčiau premijos laureatai Petras Dirgėla ir Danutė Kalinauskaitė, premijos vertinimo komiteto nariai Joana Vaičiulaitytė-Buivienė (ji ir premijos mecenatė), Vanda Juknaitė, Vytautas Martinkus, Jūratė Sprindytė, Danielius Mušinskas („Metų“ žurnalo vyriausiasis redaktorius), VPU Lituanistikos fakulteto dekanė prof. dr. Vilija Salienė, Lituanistikos fakulteto literatų susivienijimo „Literatų arka“ nariai ir kt.

Istorija. A. Vaičiulaičio premija išskirtinė tuo, kad ja apdovanojami autoriai už kūrinį, skelbtą periodiniame leidinyje. Nors šiandien dažnai pasišaipome iš sovietmečio, tenka pripažinti, kad tada tokių premijų netrūko. Ir tai nebuvo vien kultūrinės spaudos prioritetas – apsakymų (vaikams) konkursą rengė net „Lietuvos pionierius“ (ir „Tiesa“, ir „Komjaunimo tiesa“).

Kaip žinome, po Atgimimo įžengėme į sunkmetį ir visos šios premijos „subyrėjo“. Nors literatūros raidai svarbu surasti ir pažymėti kūrinius, dar nespėjusius pasislėpti po knygų viršeliais. Tai ir autorių padrašinimas, ir puiki galimybė užfiksuoti dar tik besiformuojančias inovacines tendencijas. Turbūt tai suprato A. Vaičiulaičio našlė Joana Vaičiulaitienė bei literatūros kritikas Albertas Zalatorius. Jie ir inicijavo naujos premijos atsiradimą (J. Vaičiulaitienė ir mecenavo), praėjus vos penkeriems metams po Atgimimo, kai literatūrinių apdovanojimų fronte viešpatavo dykra. Šiūmetis premijos laureatas – jau aštuntas. Po J. Vaičiulaitienės mirties tradiciją tęsia trys dukros.

Renginio eiga. Literatūrinę popietę vedė V. Martinkus. Savo įžanginiame žodyje jis A. Vaičiulaičio premiją pavadino lietuvių novelės nobeliu. Jos reikšmę nulemia rašytojo asmenybė. A. Vaičiulaitis – išskirtinė figūra lietuvių literatūros istorijoje. Tai aukštosios literatūros autorius. Jo novelistika labai žmogiška ir estetiška. Ne veltui penktojo dešimtmečio literatai (tarp jų ir Vytautas Mačernis) rašytoją laikė savo mokytoju ir simboliu. Todėl premijuotieji yra įpareigoti lygiuotis į A. Vaičiulaičio novelistiką.

V. Martinkus kiek praskleidė vertinimo komiteto darbo užkulius. Pažymėjo, kad per pastaruosius dvejus metus „Metų“ žurnale buvo paskelbta dvidešimt trijų autorių maždaug 80 novelių. Naudojant sportinę terminologiją, finalą pasiekė trijų autorių novelės – be jau minėtos Vido Morkūno „Mirties“, Eugenijaus Ignatavičiaus „Vokietukas“ ir Petro Venclovos „1983-ieji. Karantinas – juodligė“. Vėliau kalbėjusi J. Sprindytė paaiškino, kas nulėmė galutinį vertinimo komiteto sprendimą. V. Morkūno novelėje daugiau „šarmo“, paslapties. Kūrinys – inovacinis, jis plečia novelistikos horizontus. Kitų dviejų autorių novelės labiau tradicinės, nors parašytos profesionaliai, puikiai „sukaltos“. J. Sprindytė pažymėjo, kad po tam tikro nuosmukio pastaraisiais metais novelės žanras atsigauna. Tai liudija Ievos Toleikytės, Danutės Kalinauskaitės, Petro Dirgėlos, Alvydo Šlepiko knygos.

D. Kalinauskaitė pažymėjo, kad A. Vaičiulaitis jai pirmiausia asocijuojasi su stiliumi – rašytojo nesupainiosi su kitais autoriais. O šiandien daug knygų ne parašomos, bet pagaminamos. Nuėmus galvą (pavarde), gali vieno autoriaus tekstą prijungti prie kito ir niekas nepastebės klaidos. D. Kalinauskaitė išreiškė nuogąstavimus, kad menksta aukštosios kultūros formos. Nėra vidinio kultūrinio gyvenimo poreikio, kuris ir gimdo privačią mecenatystę.

P. Dirgėla pabrėžė V. Morkūno novelės preciziškumą – jos beveik nereikėjo redaguoti (šią funkciją jis turėjo atlikti kaip „Metų“ žurnalo darbuotojas). P. Dirgėla metaforiškai įvardijo V. Morkūno rašymą, kaip plaukimą upe ir lipimą į kalnus, o premijuotąją novelę prilygino geriausiems šio literatūros žanro kūriniams. P. Dirgėla apgailestavo, kad į literatūrą veržiasi per daug tokių žmonių, kurie neturi nei talento, nei tinkamo pasirengimo.

D. Mušinsko nuomone, A. Vaičiulaičio premija – viena sunkiausiai pelnomų. Norint ją gauti, reikia pademonstruoti aukštąjį literatūrinės meistrystės pilotą (poezijos zonoje yra nepalyginamai daugiau premijų). Prie geriausių per pastaruosius dvejus metus „Metų“ žurnale spausdintų novelių D. Mušinskas prisiskyrė ir V. Martinkaus „Karvelių lesintoją“ bei L. Gutausko „Šunų dainas“.

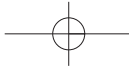
VPU rektorius Algirdas Gaižutis pažymėjo, kaip šiandien svarbu išsaugoti elitinio bendravimo židinius (tarp jų ir susitikimus su rašytojais). Nes elitizmas – prieštara masiškumui. A. Gaižutis prisiminė italų tapytojo J. Morandžio kūrybą, kaip pavyzdį, kiek daug galima perteikti minimalia forma (dailininkas tapė vien butelius). Bet tam būtina išsiveržti iš masinės sąmonės rėmų.

Mecenatė J. Vaičiulaitytė pasveikino laureatą, palinkėjo visiems lietuviams išsaugoti lietuvišką žodį, emigravusiems – sugrįžti į namus. Ji akcentavo, kaip toli Lietuva nužengė per nepriklausomybės metus, prisiminė, kaip viskas buvo pilka per pirmuosius apsilankymus tėvynėje.

Vėliau kalbėjo V. Morkūnas. Jo kalba išspausdinta ankstesniame žurnalo numeryje (Nr. 7).

Fonas. Turbūt siekiant „suminkštinti“ renginio formalumą, literatūrinę popietę pagyvino muzikos intarpai. Kartkartėmis muzikavo VPU „Šviesos“ ansamblio kanklininkė bakalaurė Sigita Sigevičiūtė. Ji atliko lietuvių kompozitorių kūrinius.

ROMAS DAUGIRDAS

ALGIRDO BRAZAUSKO FENOMENAS

2010 m. birželio 26 d. mirė pirmasis nepriklausomos Lietuvos (po Atgimimo) Prezidentas Algirdas Mykolas Brazauskas.

Tris kartus atsisakiau stoti į Komunistų partiją ir tris kartus sužlugdžiau savo karjerą. Mane smerkė šviesios atminties uošvis Vytautas Liutikas (matematikos profesorius). Jo nuomone, jei išsilavinęs lietuvių jaunimas taip kategoriškai saugos savo moralinę nekaltybę, valdžios postus užims vien ciniški kolaborantai ir iš imperijos centro atsiųsti rusai (tai dar labiau komplikuos padėtį Lietuvoje). Neįtikino. Jaunatviškas maksimalizmas „deginu kiaušinius“.

Vis dėlto Atgimimo išvakarėse Lietuvos Komunistų partijos (LKP) viršūnėje jau įsitvirtino grupelė liberalių nacionalistų (manau, galima taip pavadinti šiuos reformatorius). Nedaug jų buvo: Algirdas Mykolas Brazauskas, Justas Vincas Paleckis, Lionginas Šepetys (su išlygom), na, gal dar vienas kitas. Į jų gretas A. M. Brazauskas įsiliejo ne visai tradiciškai. Ne kaip komjaunimo ir partijos aktyvistas, bet kaip gabus šalies ūkio vadovas. Kildamas karjeros laiptais, jis, aišku, negalėjo išvengti komunistinio šleifo, bet priėmė tai kaip neišvengiamybę.

Jei ne naujos istorinės aplinkybės, ši grupelė tikriausiai ir būtų likusi tragiškoj mažumoj – faktiškai nieko nelemianti, gal vos pasaldinanti karčią tikrovės piliulę. M. Gorbaciovui atleidus varžtus ir susikūrus Sąjūdžiui, aritmetiką pakeitė algebra. Susidarė naujas dialektinis sąveikų laukas, – Sąjūdis, remdamasis absoliučia Lietuvos gyventojų dauguma, pradėjo spausti Komunistų partiją. Tai sudarė sąlygas liberaliems nacionalistams perimti valdžią partijoje. Ir savo ruožtu suteikė manevro laisvę pačiam Sąjūdžiui. Kad šis sėkmingai funkcionuotų, reikėjo dviejų smūgius iš centro amortizuojančių flangų – iš dešinės ir kairės. Pirmojo vaidmenį atliko Laisvės lyga, kaip didžiausia baidyklė Maskvai, radikalizmo simbolis: štai kas bus, jei Jūs nenustosite spausti Sąjūdžio. LKP buvo skydas iš kairės – transformavo Maskvos instrukcijas ir skandino jas klampioj masėj. Tam tikslui buvo demagogiškai naudojami Perťvarkos lozungai – spekuliuojama jais.

Kai Sąjūdis įsitvirtino ir beveik niekas neabejojo, kad triuškinamai nugalės būsimuose rinkimuose į Aukščiausiąją Tarybą, liberalūs nacionalistai (komunistai) padarė dar vieną paslaugą tautai (ir Sąjūdžiui) – atsiskyrė nuo Sovietų Sąjungos Komunistų partijos. O ši partinė grandinė buvo pagrindinė, kuri laikė imperijos tautas nelaisvėje.

LKP viršūnes užtvindė sąjūdiečiai, o kolaborantų buvo atsikratyta (formaliai jie patys atsiskyrė).

Sunkiausias socialinių pervartų etapas yra porevoliucinis. Jis dažniausiai idealistinius siekius paverčia savo parodijomis. Tokia perspektyva „švietė“ ir Lietuvai. Juolab susikūrė klasikinė postrevoliucinė partija – konservatorių. Agresyvi, kerštinga, užtvindyta „persivertėlių“, buvusių saugumiečių ir net nomenklatūrininkų (tai padėjo partijos lyderiui – šachmatininkui – manipuluoti pavaldiniais). Ši partija pamėgino „privatizuoti“ Sąjūdį, o kartu ir visas teigiamas, su juo susijusias emocijas. Tarsi neigė objektyvų procesą – neišvengiamą Sąjūdžio politinę sklaidą. Žmonės tai matė. Bet, ačiū Dievui, jie dėl A. M. Brazausko bendražygių turėjo pasirinkimo alternatyvą (kitos partijos dar nepajėgė konkuruoti). Aišku, ne idealią, nes labai užterštą nomenklatūrininkų. Bet šiame šalies raidos etape tai buvo mažesnė blogybė.

Savo tikrąjį veidą konservatoriai pademonstravo po praloštų rinkimų – supriešino šalies gyventojus ir sukėlė pilietinio karo grėsmę (prisiminkime savanorių išėjimą į Pakaunės mišką). Bet pamažu putos nulsūgo, nugalėjo sveikas protas. A. M. Brazauskas bei jo partija netiesiogiai „kalti“, kad konservatoriai kiek civilizavosi. Į lyderius prasiveržė patrauklesni žmonės – Irena Degutienė.

Savo, kaip lietuvių, poziciją A. M. Brazauskas sutvirtino pasirašydamas Lietuvos stojimo į NATO ir ES pareiškimus. O juk NATO Sovietų Sąjungos komunistams buvo didžiausias baubas.

Manau, paskutinis A. M. Brazausko nuopelnas šaliai ir savo partijai – susijungimas su socialdemokratais. Šie, skirtingai nei LDDP (nauja buvusių komunistų iškaba), neturėjo negatyvaus praeities šleifo. Apskritai socialdemokratai dar XIX a. pabaigoje pirmieji iškėlė nepriklausomos Lietuvos lozungą. Ir nemažai nuveikė jį įgyvendindami. Ir po Atgimimo ši partija buvo gana „švari“, joje beveik nebuvo nomenklatūros, netrūko tremtinių ir politinių kalinių. Kai kas mano, kad socialdemokratai atliko savotišką skėčio vaidmenį, uždengdami ir kiek prislopindami LDDP nuodėmes. Vis dėlto, galvojant apie šalies ateitį, stipri kairiųjų partija poliarizavo ir suteikė tam tikrą konstruktyvumą chaotiškai Lietuvos politinei sklaidai, padėjo kiek neutralizuoti vis atsirandančias populistines partijas, kurios sėkmingai spekuliuojo Lietuvos sunkumais – ir objektyviais, ir subjektyviais. Šis kairiųjų konsolidavimo procesas vargiai būtų įmanomas be LDDP lyderio pastangų.

A. M. Brazauskas nebuvo nei vedlys, nei

tribūnas. Kai kas jį net kaltino inertiškumu ir nenoru išsišokti. Bet visad atsirasdavo tada ir ten, kur labiausiai reikėjo. Jo žmogiškos savybės padėjo sušvelninti prieštaravimus ir humanizuoti – kiek tai buvo įmanoma – pačią konfliktiškiausią situaciją. Todėl galima teigti – A. M. Brazausko veikla padėjo adekvačiai atsiliiepti į to laiko iššūkius ir buvo naudinga Lietuvai.

P. S. A. M. Brazauskas paliko ir labai materialią savo pastangų išraišką (savotišką paminklą) – Valdovų rūmus. Jis daugiausia nusipelnė, kad šio objekto atstatymas pasiektų negrižtamą stadiją. Nesileisiu į nesibaigiančias diskusijas dėl Žemutinės pilies rekonstrukcijos tikslingumo. Tik priminsiu banalią tiesą – šie rūmai yra Lietuvos valstybingumo simbolis.

ROMAS DAUGIRDAS

„SANTAROS-ŠVIESOS“ PASAKOJIMAI

Nėra reikalo tėvynės varpais skalambyti apie renginius, kurie, kaip „Santaros-Šviesos“ suvažiavimai, vyksta jau ne vieną dešimtį metų. Šiam žanrui būtinas raporto prieskonis pernelyg dažnai tekstą paverčia lėkštu, o jame išvešėjęs ir skaitytoją nedelsiant apninkantis nuobodulys yra beveik neišvengiamas. Nors, kaip moko senovės romėnai, visa, kas neišvengiama, reikia priimti stoisškai.

Viena pasakojimo apie renginius neišvengiamybių – duoklė formalumams, tokiems, kaip, pavyzdžiui, laiko ir vietos aplinkybės: Alanta, 2010 m., nuo birželio 25 d. ryto iki birželio 27 d. vakare pasibaigusių Pasaulio futbolo čempionato rungtynių tarp Anglijos ir Vokietijos rinktinių. Beje, futbolas minėtinas kaip gal neakivaizdus, tačiau realią traukos jėgą turėjęs veiksnys – kai kas Nerijaus Kesmino klausėsi ne mažiau atidžiai nei, tarkim, Leonido Donskio.

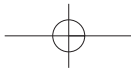
„Santaros-Šviesos“ (ar tiesiog – Santaros) suvažiavimas yra atviras renginys, matyt, dėl to kai kam jis atrodo keistas. Vienas alančiškis, kuriam dalyvavimas suvažiavime buvo ne malonumo ar smalsumo, bet – darbo reikalas, sakėsi nesuprantąs, kaip galima tris dienas lauke šviečiant saulei sėdėti salėje ir kalbėti, kalbėti, kalbėti... Dar mažiau prasmes jam turėtų šitas rašinys, juolab kad jame nebus pasakojama apie Mikalojaus Vilučio eiseną, Kęstutį Navaką ant Henriko Gulbino

autobusiuko ar Algio Mickūno šokius, mat šis tekstas bus prilenktas prie dar vienos žanrinės neišvengiamybės – beveik svarbiausio Santaros akcento – pranešimų, tiksliau, jų atpasakojimo.

Tris dienas vykusio suvažiavimo pranešimus mėginta „vertikaliai“ sudėlioti į tris (po vieną kiekvienai dienai) teminius blokus: nepriklausomybės dvidešimtmečio darbų įvertinimą, Vytauto Kavolio idėjų aptarimą bei bandymą įvertinti dabartinę Vakarų civilizacijos situaciją. Kadangi šie blokai nepasižymėjo dideliu homogeniškumu, išryškėjo „horizontalios“ teminės jungtys – problemos, kurios įvairiomis variacijomis atsikartojo per visas suvažiavimo dienas. Viena pagrindinių tokių „mazginių“ temų – lietuvių pasakojimų apie save problema – bene labiausiai išryškėjo Dariaus Kuolio ir Egidijaus Aleksandravičiaus pranešimuose, nors ji šiek tiek nagrinėta ir Leonido Donskio bei Tomo Venclovos tekstuose.

D. Kuolys priminė užmirštą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) laikų pasakojimą apie Vytautą Didįjį, kuris tuomet vaizduotas ne vien kaip užkariautojas, bet kaip laisvių ir teisių suteikėjas (gaila, į Santarą neatvyko Zenonas Norkus, turėjęs skaityti pranešimą apie Vytautą – imperijos kūrėją) – pasakojimas apie tokį Vytautą buvo užmirštas ar, tiksliau, nebuvo prisimintas, todėl dabar sunku atpažinti D. Kuolio pristatytą XVII a. tapytą Vytauto portretą (esantį Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčioje), kuriame jis panašesnis į bajorą, o ne šalies valdovą. Anot D. Kuolio, bandymas išsaugoti ir plėsti teises bei laisves buvo viena LDK žlugimo priežasčių. Jo teigimu, XVIII a. buvo rengiamasi bendruomenę modernizuoti, norėta taikiai įgyvendinti tai, kas pasiekta per Prancūzijos revoliuciją, t. y. suteikti teises ir laisves baudžiauninkams bei miestiečiams.

Lietuvių pasakojimų apie save problemą iškėlė ir E. Aleksandravičius. Jo teigimu, pasakojimai, su kuriais dabar vienaip ar kitaip save sieja lietuviai, po truputį pradeda nebeatitikti tikrovės. Aušrininkų kurtas pasakojimas apie lietuvius kaip sėslią, valstietišką bei teritorinę etnolingvistinę bendruomenę buvo labai svarbus konsoliduojant tautą XX a. pradžioje, tačiau dabar jis keistinas. Emigracijos mastas tiek XX a. pirmojoje pusėje, tiek šiuo metu nebeleidžia lietuvių laikyti sėslią tautą – lietuviai jau seniai gyvena ne vien Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje – esama ir pasaulio Lietuvos, kuri kartu su savo atstovais yra eliminuota iš lietuvišką tapatybę formuojančių pasakojimų. Negana to, šio pasakojimo

kuriama tapatybė nepajėgi apimti visos Lietuvos istorijos, mat ji neapima politinės LDK bendruomenės patirties – maždaug nuo Vytauto mirties iki XIX a. plyti svetimas laukas, kurį E. Aleksandravičius pavadino „didžiąja Lietuvos istorijos cezūra“. Tad dabar mūsų sąmonė skilusi, nes kolektyvinė atmintis konstruoja vieną pasakojimą, o gyvename pagal kitą. E. Aleksandravičiaus nuomone, jau yra atėjęs laikas apie tai kalbėti ir keisti (ar tiesiog prisiminti užmirštus kad ir Mykolo Biržiškos, Mykolo Riomerio siūlytus) mūsų tapatybę konstruojančius pasakojimus, kurie galėtų kalbėti ne tik apie visą mūsų istoriją, bet ir dabartinę situaciją. Tokios bendriausios šio teminio „mazgo“ tezės. Būta ir dar vieno, mažesnio „mazgo“, kurį trumpai galima pavadinti „cirkas ir politika“.

Iš ne-pranešimų minėtinos Mikalojaus Vilučio, anot jo paties, abejotinos tiesos apie meną ir kūrybą. Į Santarą taip pat užsuko ir Lietuvoje viešėjusi Andrejaus Tarkovskio sesuo Marina Tarkovskaja, kuri pasakojo apie savo brolio kūrybą. Jos pasakojimas buvo ganėtinai bendras ir žmonės, šiek tiek išmanantys A. Tarkovskio biografiją, turbūt išgirdo mažai ką nauja. Tiesa, kaip įdomybę galima prisiminti M. Tarkovskajos teiginį, kad bene žinomiausias jos tėvo Arsenijaus Tarkovskio eilėraštis „Вот и лето прошло, / Словно и не бывало...“ parašytas Druskininkuose.

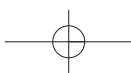
Negalima praleisti ir Kanadoje gyvenančio bei angliškai rašančio Antano Šileikos į lietuvių kalbą išversto romano „Bronzinė moteris“ pristatymo. Įspūdį paliko ne tik laisva rašytojo laikysena, bet ir gebėjimas į kartais pernelyg pinklius filosofų ar labai tiesmukus kai kurių žmonių iš salės klausimus atsakyti paprastai, be jautraus pretenzinguo, nesiremiant bendrine išmintimi.

Šis atpasakojimas gali tęstis dar ilgai, tačiau, užuot skaičius, verčiau kitąmet asmeniškai susiruošti į „Santaros–Šviesos“ suvažiavimą ir įsitikinti, kiek melagingas šitas tekstas. O prieš išstariant „ir aš ten buvau, alų midų gėriau“, galima pasidalyti viltimi, kad kam nors iš nacionalinio radijo transliuotojų į galvą šautų mintis įrašyti bent dalį Santaros pranešimų ir leisti juos išgirsti platesnei visuomenei. Toks užmojis ne tik puikiai atitiktų nacionalinio transliuotojo misiją, bet ir būtų naudingas pačiai visuomenei, kadangi čia svarstomi klausimai ir jų aptarimo būdas yra ne tik aktualūs, bet ir įdomūs. Kol kas šią užduotį šiek tiek atlieka interneto portalai, kurie paskelbė kelis adaptuotus „Santaros–Šviesos“ skambėjusius tekstus.

TOMAS ANDRIUKONIS

TURGAUS PASLAPTYS

2010 m. gegužės 13–14 d. Šiaulių universitete vyko tarptautinė interdisciplininė mokslinė konferencija „Turgus kultūroje“. Jos rengėjai – Šiaulių universiteto Literatūros istorijos ir teorijos katedra – pakvietė įvairių sričių mokslininkus jau į keturioliktą tokio pobūdžio konferenciją. Ją rėmė Lietuvos smulkiųjų verslininkų ir prekybininkų asociacija bei asociacija „Lietuvos prekyvietės ir turgavietės“. Mokslinę konferencijos dalį pradėjo ŠU Lietuvių filologijos (su specializacijomis) studentai, pristatydami tyrimą „Ar einate į turgų?“. Išaiškėjo, kad ŠU Humanitarinio fakulteto dėstytojai į turgų dažniausiai eina šviežių daržovių ir kitų maisto produktų. Tokį tradicinį turgaus vaizdinį praplėtė Laima Arnatkevičiūtė pranešime „Turgaus kaita: nuo tradicinio iki e. turgaus“, pažymėjusi, kad „e. turgus nėra adekvati tradicinio turgaus versija ir negali būti“. Libertas Klimka pranešime „Garsusis Vilniaus Kaziukas: kilmė, raida, tradicijos, perspektyvos“ pristatė seniausią kultūrinę tradiciją turinčią mugę. Pateikdamas istorinių faktų, aptardamas šventės struktūrą, parodydamas kino filmą, profesorius iškėlė nemažai diskusinių klausimų, susijusių su Kaziuko ateitimi. Tai, kad Vilniaus Kaziukas peržengė Vilniaus ribas, įdomiame pranešime – „Kaziukas“ Vilniuje ir Poznanėje kaip regioninio tapatumo ženklas. Mugės tradicija ir istorija“ – atskleidė Monika Pokorska-Iwaniuk. Ji pristatė Poznanės Kaziuką, parodė šiuolaikinės rinkodaros, valdžios ir visuomenės sąryšio ypatumus, kurių, mano nuomone, trūksta mūsų Kaziukui. Jonas Mardosa pranešime „Atlaidų prekyba: formos ir turinio kaita XX a.“ nušvietė, kaip istoriškai mugės buvo priderintos prie atlaidų. Pranešėjas apibūdino struktūrą, tradicijas, regioninę specifiką, pažymėdamas, kad „turinys kinta, bet forma panaši“. Arūnas Dirvinskas aptarė šiuolaikinį Gariūnų turgų kaip istorinį, socialinį, psichologinį fenomeną. Daug dėmesio buvo skirta turgaus prekeivio tapatybei, negatyvioms konotacijoms, o tai iš tiesų mokslinių tyrimų vertas objektas. Vytenis Rimkus „Turgaus mene“ pateikė retrospektyvią liaudies meno refleksiją, pabrėždamas, kad apie 1960–1970 metus iškilo turgaus meno problema. Terminas „turgaus menas“ ir šiandien turi neigiamą konotaciją. Aptaręs istorinę „turgaus kilimėlių“ situaciją, menotyrininkas teigė, kad „turguje slypi labai daug dalykų“. Vieną jų – mugės vargonus – pristatė Jurgita Dovalcovienė. Ji pateikė istorinę apžvalgą, pakomentavo vargonų veikimo principus, o vėliau gausiai susirinkusiems pade-monstravo anglišku mugės vargonų skambesį.

Plenariniame posėdyje iškeltos apibrėžtys, problemos ir situacijos buvo reflektuojamos keturiuose sekcijose. Šios apžvalgos autorius dalyvavo sekcijoje „Turgus lietuvių literatūroje“. Joje Džiuljeta Maskuliūnienė teigė, kad didaktinėje prozoje „turgus vertinamas pozityviai, nes tai ir ekonominė veikla, ir komunikacinė vieta“. „Turgus tampa simboliu, metafora, atspindi svetur gyvenančio personažo būdą“, – aptardama konkrečius J. Jankaus, M. Katiliškio, A. Landsbergio kūrinius sakė Dalia Kuizininė. Nerijus Brazauskas analizavo turgų kaip istorinės sąmonės ženklą J. Užpurvio, A. Landsbergio, I. Mero kūriniuose. Kad turgaus tema yra beveik visuose I. Šeinaus švediškuose romanuose, netikėtai paaikšėjo ir švediškojo I. Šeinaus kūrybos laikotarpio tyrinėtojai Sigutei Radzevičienei. Ji atskleidė turgaus vaizdinių transformacijas, perskaitė pačios verstą ištrauką. Iš Švedijos į Lietuvos Sąjūdžio laikus sugražino Asta Gustaitienė, kuri išskyrė konkrečias turgaus antinomijas (turgaus kaip triukšmo bei tylos, turgaus kaip sakralios vietos, turgaus kaip pigumo sinonimo) G. Patacko, E. Karnauskaitės, M. Martinaičio ir kitų poetų lyrikoje. Kituose šioje sekcijoje skaitytuose pranešimuose (Dailios Jakaitės, Irenos Baliulės, Jolitos Lukšytės, Danguolės Šakavičiūtės) buvo nagrinėti pirkimo ir pardavimo, pasiūlos ir rinkodaros šiuolaikinėje lietuvių poezijoje bei prozoje aspektai.

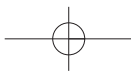
Sekcijoje „Turgus užsienio literatūroje“ buvo perskaityti Fiodoro Fiodorovo, Aurimo Nausėdos, Vydos Bajarūnienės, Ramūno Šilio, Vytauto Bikulčiaus, Mareko Oziewiszo, Alinos Romanovskajos, Julditos Nagliuvienės, Irenos Ragaišienės pranešimai. Dažniausiai autoriai nagrinėjo mugės / turgaus temą konkrečiuose J. Bunyano, I. S. Nikitino, I. Gončiarovo, E. Zola, H. Kasacko, A. Patchett tekstuose. Skirtingų tautų, žanrų, autorių kūriniai byloja, kad turgus svarbus ir Rytų, ir Vakarų kultūroms. Turgaus vaizdinys yra nuoroda į plačius ir neretai specifinius istorinius, mentalinius, nacionalinius diskursus.

Sekcijoje „Turgus kalboje“ perskaityti ir aptarti kalbininkų (Broniaus Maskuliūno, Jolantos Vaskelienės, Jurgitos Macienės, Reginos Kvašytės, Giedrės Čepaitienės, Solveigos Sušinskienės, Ainos Būdvytytės-Gudienės, Redos Toleikienės, Svetlanos Karavajevos, Elenos Akimovos, Egidijos Masevičienės, Vilijos Adminienės, Juozo Petruševičiaus) pranešimai parodė, kad lingvistinis *turgaus* aiškinimas sietas su leksinėmis ir darybos reikšmėmis, su kalbos vartojimo ypatybėmis, su konceptualiosiomis metaforomis. Beje, baigiamajame plenariniame posėdyje pateiktas

analitiškas Silvijos Papaurėlytės-Klovienės pranešimas „Tai, kas yra pigu lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje“ atskleidė tris turgaus koncepto reikšmes, konstatavo, kad „moralinės vertybės neapibūdinamos kaip pigios“. Kognityvinės lingvistikos metodologinė prieiga buvo labai vaisinga.

Ketvirtoje sekcijoje „Turgus istorijoje, etnokultūroje, mene“ vyko tikras interdisciplininis darbas. Pirmoje dalyje buvo perskaityti Dainiaus Sobeckio, Virginijos Jurėnienės, Arūno Gumuliausko, Daivos Šeškaukaitės, Gražinos Kazlauskienės pranešimai, kuriuose turgus reflektuotas pagal Biblijos, istorijos, etnokultūros kontekstus. Man teko laimė išgirsti Angelės Kavaliauskienės, Lionės Lapinskienės, Sigitos Poškaus, Virginijos Apanavičienės, Jurgio Dieliauto pranešimus. Visi jie turėjo konkretų objektą, bet ne visi aiškų metodologinį, teorinį pamatą. A. Kavaliauskienė pristatė etnokultūrinius turgaus vaizdinius, eliminuodama laiko aspektą. Mikabalių kaimo gyventojų pasaulėvoką įtikinamai atskleidė L. Lapinskienė. Jos nubrėžtos kaimo gyventojų mąstymo ir vertybių trajektorijos liudija šio kaimo žmonių unikalumą. Kad turgaus tema nebuvo svarbi etninėje muzikoje ir tik iš dalies reikšminga akademinėje, parodė ir leido patiems įsitikinti V. Apanavičienė. Gal ši situacija yra lietuvių mentaliteto išdava? Savas turgaus apibrėžtis ir metodologiją žaismingai rimtame pranešime pristatė Sigitas Poškus. Žaidžiant žodžio „turgus“ asociacijomis ir „eseistiškai paplaukiojant“ galima apie turgų pasakyti daugiau nei rimtu veidu akademiniam pranešime. Ironiškas ir savirefleksiškas pranešimas apibūdina ir visas konferencijų patirtis apskritai, ypač kai tiksliai klausiama: „Kas paneigs, kad mokslinė konferencija ne turgus?“. Niekas. Kas paneigs, kad turgus ir turgaus ribos yra metaforinės ribos, ypač jei jos užfiksuotos fotografijose? Šį klausimą kėlė ir įdomias diskusijas inspiravo Jurgis Dieliautas. Vėliau, vakare, jos persikėlė į Šiaulių turgaus kavinėje vykusią vakaronę, kurioje diskusiją „Mokslo ir verslo susitikimai kultūros erdvėje“ vedė Gražina Kadžytė. Čia ištirpo ir realios, ir metaforiškos, ir metoniminės turgaus ribos. O atkurtos jos buvo baigiamajame plenariniame posėdyje, kuriame buvo perskaityti ir istorinio (Loretos Dauliuvienės, Aistės Lazauskienės) bei politinio ir kultūrologinio pobūdžio pranešimai (Kęstučio Šerpečio, Gintauto Mažeikio, Vladimiro Trimailovo). Jūratė Svičulienė reziumavo, kad „knygų mugę galima vertinti kaip reklamos kampanijos projekta“. Jonas Nekrašius priminė Šiaulių turgaus istoriją. Konferenciją baigė viešnios iš Lat-

vijos. Marina Reiskart literatūrologiniame pranešime analizavo miesto įvaizdį XIX a. rusų apybraižose. Interdisciplininį turgaus ir A. Čako prozos skerspjūvį pateikė Tatjana Lavreckaja, o Augusto Sauliečio tekstus ir ypač kontekstus interpretavo Inese Valtere, akcentavusi turgų kaip „žymėtą erdvę“. Greta šių ir kitų teorinių, interpretacinių, istorinių, poleminių pranešimų konferencija turėjo gausią kultūrinę programą. Buvo atidaryta paroda „Turgus spaudiniuose“, veikė Šiaulių tautodailininkų turgus, buvo klausomasi jau minėtų mugės vargonų, buvo apdovanoti fotokonkurso „Mano turgus“ laureatai (I vieta skirta Vytautei Biliūtei, Kelmės „Aukuro“ vidurinės mokyklos moksleivių fotostudijos narei!), vyko ekskursija „Šiaurės Lietuvos miestelių turgaus aikštės“. Taigi šioje konferencijoje buvo visko: ir kalbos apie turgų, ir turgaus kalbos. Buvo ir mugės vargonų, ir turgaus aikščių, ir turgaus valdytojų ir pirkėjų, ir pasyvaus vaikščiojimo po turgų bei aktyvaus derėjimosi. Turgus įvyko ir pavyko, nes turguje, anot profesoriaus Vytenio Rimkaus, daug paslapčių.

NERIJUS BRAZAUSKAS

JOSIFAS BRODSKIS: „MANO PRIEŠAS – VULGARUMAS“

1980 m. vasario–gegužės mėnesiais Valentina Polunina Mičigano universitete rašė daktaro disertaciją apie Josifo Brodskio tropus, įrašinėjo jo paskaitas ir pokalbius. Šis V. Poluninos ir J. Brodskio pokalbis spaudoje pirmą kartą buvo pavišintas 2009-ųjų spalį.

Nobelio literatūros premijos laureatas J. Brodskis (1940–1996) 1972-aisiais emigravo iš TSRS į JAV, kur iki gyvenimo pabaigos įvairiuose universitetuose dėstė rusų literatūrą. Šiomet poetui gegužės mėnesį būtų sukakę septyniasdešimt metų.

– Jums rusų kultūros palikimas – Deržavinas, Lomonosovas, Baratynskis...

– Netgi Kantemiras, visa klasikinė XVIII amžiaus poezija.

– Man atrodo, kad jūs turite kažką bendra ne tik su anglų metafizikais, bet ir su Thomasu Hardy'iu.

– Taip, jį labai myliu, myliu už gražią formą. Jo eilėraščiai tiesiog nuostabūs: kiekvienos strofos intonacija skirtinga, ir pagal ritmą, ir pagal formą.

– Kai kurie vaizdai galėtų būti ir jūsų. Prisimenate eilėraščių „The Convergence of the Twain“? Garlaivio ir ledkalnio susidūrimo vaizdas?

– Taip, man labai patinka šis eilėraščių.

– Hardy'io ironija?

– Ji nieko bendra neturi su manąja. Tai paprasčiausiai *second hand stuff*. Jeigu jau ieškote ryšio, tai jis yra, pavyzdžiui, su W. H. Audenu ir E. Montale.

– Taip, tie, apie kuriuos jūs rašėte, jums artimi. O S. Beckettas?

– Taip, ir Beckettas. Viena dama mane labai pagyrė, kai aš jai perskaičiau „Gorbunovą ir Gorčakovą“: „Too much Beckett“. Aš manau, kad „Gorbunovas ir Gorčakovas“ geriau nei Beckettas.

– O kitos įtakos?

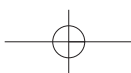
– Jų daug. Ir jokių. Yra įtakos ir „įtakos“. Štai, pavyzdžiui, 1959-aisiais, tiksliai neprisimenu, aš rašiau eilėraščius. Viskas klostėsi normaliai, kol nepaėmiau į rankas Baratynskio tomelio. Aš dar nežinojau, ką apskritai veiksiu pasaulyje, rašiau eilėraštingus, važinėčiau į ekspedicijas. Tol, kol Jakutsko knygyne neaptikau Baratynskio tomelio. Kai jį perskaičiau, man pasidarė aišku: aš neturiu ką veikti Jakutijoje, ekspedicijoje aš nieko kito nežinau ir nesuprantu, eilėraščiai yra vienintelis dalykas, kurį aš suprantu. Baratynskis ryškiai, taip manau, paveikė mane tuo santūriu tonu, ir aš supratau – tai mano kelias. Atitinkamai, jeigu ne daugiau, lingvistiškai, stilistiškai turėjo įtakos Cvetajeva, kurią aš žinojau, ko gero, nuo dvidešimties metų. Kai pirmą kartą perskaičiau jos eilėraščių, jie mane tiesiog apstulbino.

– Baratynskio santūrumas ir Cvetajevos veržlumas?

– Taip, jeigu būtina, taip. Aš manau, kad Cvetajeva, kad ir kaip būtų, yra ta poetė, kuri ypatingai kontroliavo save. Manau, kad ji iš tikrųjų, jeigu kalbėti rimtai, – pati didžiausia XX amžiaus rusų poezijos formalistė. Chlebnikovas, Majakovskis, palyginti su ja, nerimta. Ji net didesnė formalistė, sakyčiau, už Pasternaką. Štai jums stipriosios įtakos: Baratynskis, Cvetajeva, Deržavinas ir Kantemiras.

– Jūs visą laiką buvote drauge su Achmatova.

– Pirmiausia ne visą laiką, o gana neilgai. Aš su ja dažnai pasikalbėdavau. Ji sakė: „Jo-

sifai, aš nesuprantu, ką jūs čia veikiate. Jums mano eilėraščiai negali patikti.“ Tai ne visai taip: man jos eilėraščiai nepaprastai patiko ir patinka, bet... tai ne ta poezija, kuri mane domina. Man buvo įdomus (dabar bandau samprotaudamas visa tai įvertinti) žmogus. Man svarbiausia buvo ji pati – žmogus, poetė... ir netgi ne poetė.

Apie tai kvaila kalbėti, bet taip susiklostė aplinkybės, nežinia kodėl iš tikrųjų tapau tuo, kuo tapau, bet niekada, ypač bendraudamas su Achmatova, net ir dabar nepasakyčiau apie save, kad aš – poetas.

Taigi manęs poetė nedomino, o kažkas dingęs, esmingesnis, paprasčiausiai tai buvo vienintelis žmogus, su kuriuo buvo galima turėti reikalų. Be to, aš rašiau eilėraščius ir, žinoma, man buvo nepaprastai malonu, kai ji juos gyrė. Tai, tarp kitko, ji nelabai suprantamu būdu pamokė mane... gal surasti tikrą kelią, bet viskas prasidėjo kaip tik nuo jos. Prisimenu, apie „Eiseną“ ji pasakė: „Koks vienišumo laipsnis!“ Tai, beje, apie tai, kur link aš tada veržiausi – kaip pasakyti? – *to convey*, išreikšti, perteikti. Aš supratau jos žvilgsnio gelmę, vertinimus, svarstymus – ji iš tikrųjų žiūrėjo į tai, apie ką galima angliškai pasakyti: *to the moral center*. Gan reikšmingas dalykas, bet kiekvienas mano eilėraštis buvo skirtingas. Pamenu, sukūriau „Didžiąją elegiją Johnui Donne'ui“; ji man patiko, bet, sukūręs ją, pamiršau. Po savaitės ar po dviejų tą „Johną Donne'ą“ nuvežiau Achmatovai. Ir ji man pasakė: „Baiminuosi, kad jūs nesuprantate, ką sukūrėte“, na ir t. t., ir pan. Man buvo aišku, apie ką kalbama; juk jūs žinote, kai parašai, ypač jeigu visa tai vyksta Rusijoje, niekas tiesiogine prasme nekreipia į tai dėmesio, neskiria dėmesio, kurio nusipelnė kūrinys. Galbūt tai Achmatovai buvo svarbu, be to, ji į rašymą žiūrėjo taip, kaip būtina žiūrėti. Tai juk jūsų civilizacija, su kuria niekas nesutinka.

– Rodos, jūs W. H. Audeną vertinate labiau nei T. S. Eliotą?

– Audenas buvo labai kuklus poetas, bet jis nebijojo kalbėti apie tai, kas gali nepatikti kitiems. Eliotas užgniauždavo savo dainą dažniau nei Majakovskis. Tikrų Elioto eilėraščių labai nedaug. Juose begalė šalutinių sakinių, kuriais jis bando apsiginti nuo įvairiausių galimų išpuolių.

– Jūs dabar rašote ir rusiškai, ir angliškai. Koks ryšys tarp šių kalbų? Ar galima anglišką dvasią sujungti su rusiška gramatika?

– O jūs paskaitykite mano įžangą Cveta-

jevov dvitomyje, ten apie tai kalbu. Cvetajevai darė įtaką vokiečių kalba. Tačiau ji rašė rusiškai, nors nuo vaikystės kalbėjo trimis kalbomis.

– Kaip kalba išreiškiamas tremties jausmas?

– Namuose viskas padeda ir viskas trukdo, tu žinai, jauti, kur priešai ir kur draugai. *Outside Russia* tu nežinai *who is who*. Aš vienai vienas su kalba. Paastrėjęs kalbos jausmas. Atsargiau, įdėmiau tikrini save kelis kartus, dažniau naudojiesi žodynu.

– Kokį įvardytumėt pagrindinį priešą?

– Vulgarumas. Intelektinis ir dvasinis vulgarumas. JAV – labai vulgari šalis. Tiesa, dvasinis vulgarumas kartais gali atnešti netikėtų rezultatų. Štai samdomas kareivis, kalbėdamas per Amerikos televiziją, netikėtai gali pareikšti: „Aš supratau, kad nužudžiau žmogų, kuris buvo kur kas sudėtingesnis už mane.“

– Ar tik ne Bellai Achmadulinai skirtas Jūsų eilėraštis „Vienai poetei“?

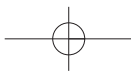
– O ne. Kažkodėl ir Bella jį prisiskyrė sau. Jis adresuotas vienai pažįstamai, kurią aš taip pat galėčiau sėkmingai pavadinti astronaute, o įvardijau poetę, truputį ironiškai, gal net įžeidžiai.

– Ar jūs sukūrėte savųjų eilėraščių hierarchiją?

– Poetas – geriausias savo eilėraščių teisėjas. Geresnis nei bet kuris kritikas. Aš sukūriau savo eilėraščių hierarchiją. Paskutinis eilėraštis – ne visada geriausias. Mano geriausi eilėraščiai – „Drugelis“, „East Finchley“. Eilėraštyje „East Finchley“ išsprendžiau problemą, kurios negalėjau įveikti iki tol. Niekada anksčiau nerašiau apie gėles. Žodžiui „gėlės“ reikėjo konteksto, kuriame žodis privalo būti ištariamasis su tam tikra intonacija ir jis turi būti eilėraščio pabaigoje.

– Studentai dažnai klausia manęs – apie ką šis eilėraštis? Bet paaiškinti eilėraščių žodžiais – tai, pasak Marinos Cvetajevov, su-reikšminti savąj žodį labiau už poetą.

– Žinoma. Bet auditorijoje mes mokomės visai kitokių dalykų. Aš stengiuosi jiems paaiškinti, kaip funkcionuoja poetinis mąstymas, taigi kaip veikia poeto mąstysena, kai jis rašo eilėraščius, kas lemia eilėraščio rašymą, kokia jo strategija, kokia žodžių kilmė, jų asociacijos ir t. t., kaip jis juos atrenka, ką išmeta. Iš esmės poetas atskleidžia tiek, kiek ir nulepia.

– Todėl ir tenka šifruoti visus jūsų vaizdus ir sąsajas?

– Ir taip, ir ne. Svarbu, ką poetas veikia su kalba tame lygmenyje, kuriame žmonės ne... na, aš nežinau... ką aš ten... Poezija – tarsi absoliutus kalbos lygmuo, štai kas ji yra. Ir visa tai yra kalboje. Poetas iš tikrųjų nieko neatskleidžia nauja. Jis žodžius išrikiuoja taip, kad, jo supratimu, visi elementai laimi vienodai.

Neprisimenu, rodos, Coleridge'as pasakė, kad poezija – tai geriausi žodžiai geriausia tvarka. Tai šiek tiek banalu, bet iš esmės kaip tik taip yra. Ne tik geriausi žodžiai, ne tik patys gražiausi žodžiai, o patys adekvačiausi žodžiai labiausiai adekvačia tvarka.

– Štai todėl jūs rašote taip, o ne kitaip?

– Todėl kad kitaip man nesiseka, paprasčiausiai kitaip nesinori. Juk tu rašai sau ir hipotetiškai kitam asmeniui, ir šiam hipotetiškai kitam asmeniui tu nori įsiteikti. Viskas priklauso nuo to, kas tas hipotetiškai kitas asmuo. Tai gali būti bičiulis, gali būti mylimoji, tai gali būti angelas, tai gali būti idėja. Taigi bet kuri literatūra, bet kurie kūriniai prasideda žmogaus veržimusi šventumo link, juk taip? Gogolis – štai gana konkretus pavyzdys. Jis asmeniškai stengėsi patobulinti save, taigi norėjo pasiekti šventojo standartą. Bet esmė yra tokia: kaip žmogus sprendžia šį uždavinį tarpininkaujant literatūrai; kuo daugiau jis tuo užsiima, tuo labiau pradeda suvokti, kad jis literatūroje pasiekia daugiau nei sielos srityje. Iš čia sklinda visi kaltinimai literatūrai ir apskritai menui, kad tai iš velnio ir t. t. Gogolis žengė toliau nei kiti – jis tiesiog sudegino antrą „Mirusiųjų sielų“ dalį. Vis dėlto šį impulsą, šį veržimąsi į tam tikrą šventumą galima suvokti banaliai; tai galima suvokti ir lingvistiškai, ir drauge... tai paties savęs pagerinimas, prigimties pagerinimas.

– Ar tai nereiškia, kad kiekviename naujame poeto eilėraštyje vis daugiau ir daugiau amato?

– Na taip, nors... kai prasideda pertrauka ir kai tu paskui grįžti, tam tikru atžvilgiu tu pradedi nuo pradmenų. Dar daugiau, pradmenys palaipsniui primena save... Kuo sėkmingesnė buvo tavo praeitis, kuo akivaizdesni tavo pasiekimai vakar ir užvakar, tuo mažiau šansų, kad tai dar kartą pasiseks, arba tau vėl teks pasinaudoti tomis pačiomis priemonėmis, vis mažiau jų lieka. Kiekvienas kitas eilėraštinis gali būti paskutinis – pabaigos pradžia. Iš čia – baimė.

– Ar nugrimztate į tokią būseną, kai jausmams ir mintims nerandi tinkamų žodžių?

– Taip, būna, tada aš imu antraeilius žodžius, imituojau.

– Kokią reikšmę turi poeto amžius?

– Senatvėje retai kuris gerai rašo. Išminties – yra, minčių – retai. Taip, aš netikiu senoliu Goethe. Judesys žemėja: žmonės tampa išmintingesni, bet jie nebejaucia grožio elegancijos. Net kalbos jie nebenori užkariauti, nugalėti! Aš pavydžiu anksti mirusiems: mes niekada nesužinosime, kas būtų jiems nutikę. Mumyse tik pusė vaizdo.

– Atleiskite, o senole Achmatova jūs tikite?

– Achmatova – išimtis. Tokia buvo istorinė situacija – poetė turėjo tikėti, judėti pirmyn. Per tuos keturiasdešimt metų ji buvo vienintelis balsas. Tai buvo jos pareiga, kurią ant jos pečių uždėjo istorija ir laikas.

– Ar viską suvokiate savuosiuose eilėraščiuose?

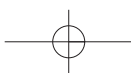
– Taip, aš suvokiu visus savo eilėraščius, nėra tokių, kurių nesuvokčiau. *There is nothing obscure to me, anyway.*

– Poezijos menas – tai kūrėjas, kūrinys ir skaitytojas. Skaitytojas arba paprasčiausiai skaito, arba analizuoja, jeigu jis rašo knygą, kaip aš. Pastaruoju atveju tu tiesiog šoki apie kažkokio nesugaunamojo sielą. Ar tai nereiškia, kad tikrasis eilėraščio turinys – kažkokia siela, kažkoks tikėjimas, religija?

– Na, galima ir taip, bet tai nuves ne tik jus, bet ir mane į neįžengiamus tankumynus. Iš tikrųjų taip, gyvuoja kažkokia idėja, kurią tu... aš net nežinau... kažkokio pobūdžio atmetimo arba tikrovės neigimo idėja, įskaitant tikrovę (tikrai tada ir traukia neigimas, kai įtraukiama tikrovė). Tai tam tikras vektorius aukštyn, tam tikras statmuo, bet apie tai kalbėti nėra prasmės.

– Tai kitas pasaulis, o ne veidrodis ar tikrovės atspindys?

– Ne, ne veidrodis ir ne atspindys... Mano nuomone, aš rašau išskirtinai apie vieną dalyką. Aš rašau apie laiką, apie laiką ir apie tai, kaip laikas keičia žmogų, t. y. apie tuos pokyčius, kurie sukelia ne tik fizinius ir psichologinius pokyčius, įvykusius ne tik jame, bet ir visuose jo galimuose ir negalimuose pirmtakuose. Tai jis kažką prideda nuo savęs, nors ne visai... Štai žmogus pateko į XX amžių, bet tai visai ne XX amžius, nes laikui tai nežinia kuris amžius. Jis yra produktas to, ką jis skaitė, jis yra veikiamas įvairiapusių permainų. Štai kodėl jis turi teisę pasakyti

kažką kokybiškai nauja, arba nebūtinai nauja, t. y. tai, ką jis kalba, pristato savo laiko darbo rezultata.

– Kai jūs rašote eilėraščių, ar turite galvoje kokį nors didelį bendrą tikslą?

– Tikslas vienas – gerai parašyti. Poetas privalo matyti gyvenimą kaip tam tikrą grandinės grandį, ir jis privalo suformuoti tikslią grandį, numerį grandinėje tam, kas buvo iki ir kas bus vėliau. Tam tikram reiškiniui rasti tinkamą vietą.

– Aš visada galvoju, kad tai – istoriko uždavinys.

– Taip, tą patį galima pasakyti apie istorikus. Bet poetas, skirtingai nei istorikas, jeigu jis nerašo, neegzistuoja. Dvasiniai pasiekimai tampa profesionaliais. Eilėraščių rašymas – tai psichologinis maldos mechanizmas, kreipimasis į Dievą: tu nesi tikras, ar Jis girdi tave, bet tu girdi save.

– O lyrizmas?

– Poezijoje, mene galima pasiekti tokią aukštą lyrizmo gaidą, kurios neįmanoma pasiekti gyvenime, žmonių santykiuose. Tai supratau ne taip seniai. Kartą naktį klausiausi Mocarto ir išgirdau tai, ko aš siekiau savo gyvenime, žmonių santykiuose, nors to pasiekti galima tik mene. Poezijos tikslas – *to strike this note, to get to a higher plane of regard*.

– Kitaip sakant, kriterijus – nepasiekiamumas?

– Kiekvieną idealą norisi pasiekti, apkabinti, miegoti su juo. Tikrasis idealas – kaip horizonto linija, jis nepasiekiamas. Idealo ilgesys, o ne bandymas jį pasiekti.

– Ar ne iš čia jūsų „niekur“ ir „iš niekur“?

– Iš dalies taip. Mes priimame savo gyvenimą kaip vystymosi liniją – linijskai. Galima numanyti, kad kažkur yra pabaiga. Galbūt tenai kažkas yra arba nieko nėra. Kodėl šiai idėjai nesuteikti loginės pabaigos? Kai žmogus mąsto, jis juda, jis nejudą viena linija. Jis siunčia signalus visomis kryptimis, galbūt kažkur aidas atsikartos, bet dažniausiai neat-siliepia.

– Juk ir reali poeto aplinka ateina į jo eilėraščius.

– Reali poeto aplinka – politika, pramonė, gamta. Taip, tai ateina į meną, į tam tikrą žanrą. Labai sunku parašyti gerą politinę poemą. Patys politiškiausi poetai buvo Kavafis, Montale, o ne Majakovskis. Žmogaus pro-

tas turi hierarchinę sistemą, jis daugelio lygių. Politinė sistema – pirmasis žemutinis laiptelis.

– Kaip jūs pasirenkate eilėraščio temą?

– Medžiaga, tema ateina pačios. Aš jų neieškau.

– Ir paskutinis klausimas: ką jums reiškia kalba?

– Tai magiška. Tai didinga. Neaišku, iš kur ji atsirado. Kalboje yra tiek visko, jog mes neišnaudojame nė dešimtosios jos turtų dalies. Tas, kuris davė mums kalbą, didesnis už mus. Duodantysis visada didesnis už tą, kuriam jis duoda. Mes atėjome į kalbą, o ne ją sukūrėme. Mes atrandame kalbą, kiekviena karta atranda kalbą.

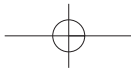
Iš rusų k. vertė ARVYDAS VALIONIS

KULTŪRINĖ SKANDINAVIZMO ERDVĖ

Skandinavija kaip viena kultūrinė erdvė. Šiaurė kaip politinis vienetas. Tokios mintys pastaruosius du šimtmečius gyvavo skandinavų sąmonėje. Toji idealistinė siekiamybė kartais virsdavo nusivylimu, kartais – politine priedanga.

Literatūrologė Kari Haarder Ekman, nagrinėdama kultūrinį skandinavizmą, savo knygoje „Mano krašto sienos prasplėtė“ rašo, kad kalbinis, kultūrinis ir geografinis Skandinavijos kraštų giminingumas buvo ypač stiprus 1809–1905 metais. Suomiją taip pat stengtasi įtraukti į šią kultūrinės vienumos erdvę. Autorė pažymi, kad po įvairiausių karų, ilgus šimtmečius sekinusių šiuos kraštus, vienijantis skandinavizmo idealas smarkiai pakeitė lig tol vyravusias vertybes, sukūrė sėkmę atnešusį pastovumą. Nors XIX a. ir būta Danijos karaliaus norų išlaikyti Šlezvigo Holšteino žemėse savo įtaką ar Švedijos karaliaus ketinimų atsiimti iš Rusijos Suomiją, tačiau tai tik padėjo sukurti vientisą tinklą (paštas, prekybinių firmų registras, civilinė teisė), kuris padėjo sinchronizuoti Skandinavijos šalių visuomenės interesus, išvystė bendrą politinę kultūrą.

Vikingų laikai, Kalmaro unija skandinavams tapo romantiška vienijimosi paskata. Rašytojas Peras Danielis Amadeusas Atterbomas, pirmosios švedų literatūros istorijos autorius, lyriškai perkūręs daugelį sagų, ragino grįžti prie visuotinės senosios skandinavų kalbos, net buvo siekiama, kad skandinavų

autoriai nebūtų verčiami į kaimynų „dialektą“. Poeto Carlo Wilhelmo Augusto Strandbergo skandinavizmas buvo nukreiptas prieš vokiečius Šlezvige ir rusus Suomijoje. Tačiau šiaurietiškas nacionalizmas greitai išblėso, kai 1864 m. Šlezvigas galutinai atiteko Vokietijai. 1905 m. iširus Švedijos ir Norvegijos sąjungai, skandinavizmas tapo taikiu tautiniu judėjimu, tebepuoselėjamu ir dabar.

Garsūs to meto rašytojai Björnsterne'as Björnsonas, Henrikas Ibsenas, Augustas Strindbergas, Georgas Brandesas ypatingai puoselėjo skandinavišką literatūrinį bendradarbiavimą. Kultūrinę skandinavų erdvę plėtė ir stiprino ne tik literatų polemikos, draugystė, viešnageš, laišakai, knygos, paskaitos, bet ir tuometė spauda. Tokios garsenybės kaip Hansas Christianas Andersen, Frederika Bremer (Danija), Johanas Ludvigas Runebergas (Suomija), Henrikas Wergelandas (Norvegija), mažiau žinomas danų rašytojas Carlas Plougas taip pat praturtino šią erdvę. Švedų rašytojas Carlas Jonas Love'as Almqvistas 1846 m. Kopenhagoje kalbėjo: „Skandinavų tautos, arba mažosios karalystės, nepaisant skirtingų dialektų, turi tiek daug bendrų sąsajų, kad galėtų susijungti. Jas turėtų vienyti ne dinastinė karaliaus valdžia, o individo nepriklausomybė, ekonominė laisvė ir liaudies švietimas.“ Net šiandien tai – moderni ir politiškai viliojanti vizija.

Nepaprastai įžvalgus ir tuometis C. J. L. Almqvist požiūris į Europą. „Europos ateitis stovi mūsų namų prieangyje, ji beldžiasi, nori įeiti. Jei kas neatidarys durų, ji pati jas išlauš.“

K. Haarder Ekman mano, kad XIX a. skandinavizmo kultūros pionieriai nutiesė kelį tolesniam šių kraštų bendradarbiavimui, atviram dialogui, kurį dar prieš dvidešimt trisdešimt metų aktyviai palaikė šiuolaikiniai menininkai, rašytojai Peras Olofas Sundmanas, Peras Olovas Enquistas, Jörnass Donneris, Pentis Saarikoskis, Klausas Rifbjergas, Susane Bröger, Janas Erikas Voldas.

Yra skeptikų, manančių, kad K. Haarder Ekman aprašytas skandinavizmas, arba nordizmas, šiandien virtęs retorika. Vis daugiau skandinavų, dirbančių kurioje nors kaimyninėje šalyje, norėdami susikalbėti griebiasi anglų kalbos. Daugelis jų neturi skandinaviškų ar europietišκών šaknų. Globalizmo tema, dažniausiai amerikonizuota, vis labiau skverbiasi į žiniasklaidos diskusijas.

Tačiau optimistai nelaiiko skandinavizmo atgyvena, jiems atrodo, kad jis tiesiog pakeitęs pavidalą. Kultūrinis šių giminingų kraštų bendradarbiavimas tebėra platus ir turtingas. Švedo Larso Noréno ar norvegų Jono Fosse'o

pjesės statomos visoje Skandinavijoje, kasmet skiriama literatūrinė Šiaurės kraštų tarybos premija, naujai sukurti filmai ar knygos pirmiausia pasirodo kaimyninėse šalyse. Net Eurovizijos dainų konkurse skandinavai balsuoja vieni už kitus. Kaip jie patys sako: „Mes sėdime prie bendro kultūrinio stalo.“

Kultūrinė skandinavizmo erdvė dabar suskilusi į daug mažų kultūrinių erdvių, pasklidusių po įvairias internetines svetaines ar internetinius laikraščius, universitetus, liaudies mokyklas, vadinamąsias minties kalves. Anot rašytojos Ebbos Witt-Brattström, didžiausia dabarties Šiaurės kraštų būtinybė – „išaiškinti, kad gimtoji geografinė vieta daug svarbesnė už čarterinį Tailandą, Graikiją ar „globalistinę trauką“.

Parengė ZITA MAŽEIKAITĖ

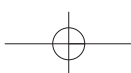
ATODANGOS: NUO 2009 METŲ LITERATŪRINĖS LATVIJOS IKI PROBLEMINIŲ KNYGŲ JAV

Literatūros metų apdovanojimai Latvijoje. Latvijos rašytojų sąjunga, apklaususi savo narius, išaiškino vertingiausias ir reikšmingiausias 2009-ųjų literatūros kūrinius. Už glaudžias gyvenimo ir literatūros sąsajas apdovanotas literatūrologas ir kritikas, latvių literatūrinio palikimo dokumentininkas, „žmogus archyvas“ Ilguonis Bersonas (g. 1931 m.).

Reikšmingiausiais 2009 m. kūrinių pripažinti: Uldžio Bėrzinio eilėraščių rinkinys „Pokalbis su Laiškanešiu“ (poezija), Janio Lėjino trilogijos „Antspaudas raudoname vaške“ trečioji knyga „Runos“ (proza), Mario Rungulio „Kačių generolas“ (vaikų literatūra), Gundegos Grynumos monografija „Atminties paradoksai“ (literatūros istorija ir literatūros mokslas), Mario Bėrzinio „Įsivaizduodamas“ (dramaturgija) bei Maimos Grynbergos versti M. Rimmineno ir A. Kivirehkos kūriniai.

„Kulgrinda“ latviškai. Rygos leidykla „Dienas Grāmata“ išleido Petro Dirgėlos „Baltijos trilogijos“ pirmąjį romaną „Kulgrinda“. Iš lietuvių kalbos išvertė Talridas Rullis.

H. Murakami „1Q84“ – šių dienų „1984-ieji“. 2009 m. gegužę išleistas pirmas Haruki Murakami romano „1Q84“ tomas Japonijoje susilaukė didžiulio pasiekimo (planuotą 200 tūkst. knygų tiražą teko padidinti iki 500 tūkst.). Tačiau niekas neprilygo šiame trečio tomo tiražui – jau per pirmąsias dvi prekybos savaites jis pasiekė vieną milijoną egzempliorių. Skaitytojus labai suintrigavo

siužetinės linijos nežinomybė. Anot H. Murakami, „1Q84“ (japoniškas pavadinimas yra „1-9-8-4“) buvo sumanytas kaip atsakas garsiajam G. Orwello romanui „1984-ieji“. Aiškinamas romano sumanymą, rašytojas viename interviu sakė, kad kažkada populiarius marksizmas dabar vis dažniau pakeičiamas fundamentalizmu ir sektantizmu, ir ši knyga apie šiuolaikinio pasaulio žmones, gyvenančius vis didėjančiame globaliame chaose.

H. Murakami kūriniai išversti į 40 pasaulio kalbų. Lietuviškai skaitome jo „Avies medžioklė“, „Dansu dansu dansu“, „Į pietus nuo sienos, į vakarus nuo saulės“, „Kafką pakrantėje“, „Norvegų giria“, „Prisukamo paukščio kroniką“ ir kitus bestselerius.

V. Havelui – F. Kafkos premija. Buvusiam Čekijos prezidentui, rašytojui, dramaturgui Václavui Havelui paskirta prestižinė F. Kafkos premija. Apdovanojimo ceremonija įvyks spalį Prahoje.

Nuo 2001 m. šia premija (10 tūkst. dolerių) įvertinti Philipas Rothas, Peteris Handke, Haroldas Pinteris, Haruki Murakami ir kiti žymūs kūrėjai.

„Prarastasis“ Bookeris. Britų rašytojas J. G. Farrellis (1935–1979) po mirties apdovanotas „prarastuoju“ Bookeriu (Lost Man Booker Prize) už 1970-ųjų kūrinius. Mat tais metais organizatoriai pakeitė premijos taisykles ir daugelis naujausių romanų, sulaukusių palankaus kritikų vertinimo, negalėjo dalyvauti konkurse. Už „prarastoją“ Bookerio nugalėtoją balsavo 38 proc. skaitytojų, arba dvigubai daugiau nei už bet kurį kitą laureatą.

1973 m. J. G. Farrellis vis dėlto buvo apdovanotas Bookerio premija už trilogijos „Imperija“ antrąją knygą „Krišnapuro apsiaustis“ („The Siege of Krishnapur“). Dabar J. G. Farrellis ir 2003 m. Nobelio literatūros premijos laureatas J. M. Coetzee yra dukart pelnę Bookerio premiją.

H. Fallados bestseleris. „The Guardian“ praneša, kad Vokiečių literatūros klasiko Hanso Fallados (1893–1947) romanas „Žmogus miršta vienas“ (paskelbtas 1947 m.) šiemet Didžiojoje Britanijoje tapo bestseleriu. Pirmąkart į anglų kalbą išverstas šis H. Fallados kūrinys Jungtinėje Karalystėje 2010-aisiais gali paplisti 250 tūkst. egzempliorių. „The Guardian“ primena, kad H. Fallados romaną ir populiario skaitytojai, bet ne reklamos kampanija.

Ukrainietiškas „Dekameronas“. Kijeve pristatyta knyga „Dekameronas. 10 pastarųjų dešimtmečių ukrainiečių rašytojų“. Rinkinyje skelbiami naujausi S. Andruchovič, L. Derešo, A. Dnestrovskio, S. Žadano, I. Karpos, S. Pyr-

kalo, S. Povaliajevos, T. Prochaskos, N. Snia-danko ir S. Uškalovo kūriniai.

Pasak S. Žadano, knyga gali pradėti pažintį su šiuolaikine ukrainiečių literatūra. Jis netgi pasiūlė, kad būtų galima išleisti knygą „10 pastarųjų dešimtmečių poetų, rašančių prozą“.

Premija D. Grossmanui. Vokiečių knyginkai Taikos premiją paskyrė žymiam Izraelio rašytojui Davidui Grossmanui. 25 tūkst. eurų premija 56 metų rašytojui iškilmingai bus įteikta spalio 10-ąją Frankfurto knygų mugėje. Šis rašytojas aktyviai remia žydų ir palestiniečių susitaikymą. 2006 m. D. Grossmanas ir kiti rašytojai kvietė nutraukti Izraelio ir Libano konfliktą. Už tai ginkluota šių grupuočių po dviejų dienų nuo pareiškimo nužudė jo sūnų.

Netektis. A. Voznesenskis. Birželio 1 d. Maskvoje mirė iškilus rusų poetas Andrejus Voznesenskis (1933–2010). Jis išleido rinkinius „Parabolė“, „Antipasauliai“, „Achilo širdis“, „Garso šešėlis“, „Violončelės ažuolo lapas“, „Vitražo meistras“... – daugiau kaip 20 poezijos knygų. Devintajame dešimtmetyje rašė prozas kūrinius, kūrė eilėraščius su piešiniais, nuotraukomis, šrifto kompozicijomis. Sovietmečiu A. Voznesenskis buvo kaltinamas formalizmu; valdžia tai uždrausdavo spausdinti jo eilėraščius, tai vėl leisdavo.

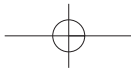
Režisierius M. Zacharovas labai vertino A. Voznesensko kūrybą: „Andrejus Andrejevičius – giluminių poezijos tradicijų, kurių ištakos siekia Velimirą Chlebnikovą, paveldėtojas, nors pats A. Voznesenskis labai pagarbiai ir susižavėjęs pirmiausia kalbėdavo apie Borisą Pasternaką.“

1965 m. „Vaga“ serijoje „Rusų tarybinė poezija“ išleido A. Voznesensko eilėraščių rinkinį. Vertė V. Šimkus.

Lietuvių rašytojos kūryba Airijoje. 2010 m. birželio 9 d. Dublino Dunleary bibliotekoje pristatyta Jurgos Ivanauskaitės poezijos rinktinė „108 mėnuliai“ („108 Moons“). Knygą išleido leidykla „The Workshop Press“. Eilėraščius į anglų kalbą vertė Paulis Perry ir Rūta Suchodolskytė.

Kurioziškiausi knygų pavadinimai. Žurnalas „The Bookseler“ paskelbė kasmetinę kurioziškiausio knygos pavadinimo premijos laureatą – latvių matematikę Dainą Taiminą, dirbančią Kornelio universitete. Jos knyga „Mezgimo nuotykių su hiperboliniais plokščiais“ nugalėjo artimiausius konkurentus – „Trečiojo Reicho šaukštus“, „Čihuahua – kokia tavo pupa?“.

F. G. Lorcicos ekshumacija. Spalio 26-ąją ispanų archeologai pradėjo oficialiai atkasti

poeto F. G. Lorcos kapą. Laikraštis „The Times“ pranešė, kad tariami poeto palaikai bus ekshumuoti, jų DNR bus palygintas su poeto giminaičių DNR ir identifikacijos atveju bus pagarbiamai perlaidoti.

F. G. Lorcos artimieji ilgai priešinosi šiam aktui. 2007 m., kai Ispanija priėmė Istorinės atminties įstatymą, kitų frankistų aukų, sušaudytų kartu su F. G. Lorca, artimieji kreipėsi į teismą ir šis leido ekshumuoti ir atpažinti nužudytųjų kūnus. Teismo sprendimui pritarė ir F. G. Lorcos artimieji.

Probleminės knygos JAV. JAV bibliotekų asociacija (ALA – American Library Association) pavišino autorius ir knygas, kuriomis žmonės skundėsi dažniausiai ir kvietė jas

išimti iš mokyklų bei viešųjų bibliotekų lentynų. Daugiausia problemų jiems kėlė Lorenos Miraklos populiarioji jaunimo romanų serija „ttyl“, „ttfn“, „18r“, „g8r“, parašyta internetine čato forma.

Skundžiamasi S. Meyer romanų apie vampyrus serija. J. K. Rowling romanai apie Hario Poterio nuotykius dėl kultūrinių ir antišeiminių temų laikomi problemingais.

Nuo skundų neapsaugota ir literatūros klasika. Į „skundžiamų“ autorių dešimtuką pateko H. Lee ir J. D. Selingerio kūriniai.

Pernai ALA gavo beveik pusę tūkstančio skundų, tačiau tik keli buvo patenkinti.

Parengė **ARVYDAS VALIONIS**

GAUTA PAMINĖTI

Juozas Aputis. Bėgiai išnyksta rūke. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2010. – 486 p.

Nacionalinės premijos laureato Juozo Apučio (1936–2010) keturios apysakos: „Prieš lapų kritimą“, „Rudenio žolė“, „Vargonų balsas skalbykloje“, „Skruzdėlynas Prūsijoje“. Apysakos yra sulaukusios didelio skaitytojų, literatūrologų dėmesio, šiam leidimui autorius jas iš naujo pats redagavo ir taisė.

Almis Grybauskas. Persimainymai. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2010. – 96 p.

Pirmasis žinomo poeto ir vertėjo novelių ir draminių kūrinių rinkinys, kuriame gausu kultūrinių, istorinių užuominų ir simbolių, ironijos ir grotesko.

Algimantas Mikuta. Veranda. – Vilnius: Homo liber, 2010. – 104 p.

Keturiolikta žinomo poeto knyga, pasižyminti praeinančio laiko apmąstymais, vaikystės Žemaitijoje prisiminimais, netikėtais

minties virażais, gebėjimu į viską žvelgti iš šalies.

**Jeronimas Cicėnas. Vilnius tarp au-
rų.** – Vilnius: Homo liber, 2010. – 304 p.

Knygoje pasakojama apie Vilniaus ir pietryčių Lietuvos kultūrinį, ekonominį ir politinį gyvenimą Lenkijos okupacijos metais nuo Pirmojo pasaulinio karo iki 1944 m. Tai trečiasis istorinę išliekamąją vertę turinčios knygos leidimas (pirmasis 1953 m. Čikagoje).

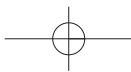
Stasys Jonauskas. Eilėraščiai. – Kaunas: Naujasis lankas, 2010. – 63 p.

Žinomo poeto eilėraščių rinktinė, išleista serijoje „Poezijos pavasario laureatų bibliotekėlė“. Sudarė autorius.

Ineza Juzefa Janonė. Su Tavimi be Tavęs. – Vilnius: Naujosios Romuvos fondas, 2010. – 95 p.

Poetės ir prozininkės naujų eilėraščių rinkinys, apmąstantis gyvenimo ir mirties paslaptį. Knygą sudaro du skyriai: „Sic est vita hominum“ ir „Hanibalas stovi prie vartų“.

DANIELIUS MUŠINSKAS, vyr. redaktorius

Redakcijos kolegija:

**ALGIMANTAS BALTAKIS
VIKTORIJA DAUJOTYTĖ
PETRAS DIRGĖLA
REDA GRIŠKAITĖ
LORETA JAKONYTĖ
ANTANAS A. JONYNAS
HERKUS KUNČIUS
MINDAUGAS KVIETKAUSKAS
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS
MARCELIJUS MARTINAITIS
JŪRATĖ SPRINDYTĖ
RENATA ŠERELYTĖ**

**PIETRO U. DINI (Italija)
VIOLETA KELERTIENĖ (JAV)
VALDAS PETRAUSKAS (Kanada)**

**ROMAS DAUGIRDAS, skyriaus redaktorius
BENEDIKTAS JANUŠEVIČIUS, skyriaus redaktorius
REGIMANTAS TAMOŠAITIS, skyriaus redaktorius
RYMUTĖ AKSTINAITĖ, stilistė-korektorė
ROMA ZMITRAVIČIENĖ, techninė redaktorė
Kompiuteriu rinko ALDONA GRYGELIENĖ**

Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su žurnalo autorių nuomone.

Redakcijos adresas:

K. Sirvydo 6, 01101 Vilnius

Telefonai: vyr. redaktorius – 261 73 44; literatūros skyriaus – 261 61 00; kritikos, meno, eseistikos skyriaus, techninės redaktorės, korektorės – 262 55 79; buhalterijos – 262 61 84. Faksas – 261 73 44, el. paštas: metai@takas.lt, redakcija.metai@gmail.com

---

© „Metai“, 2010. Eina nuo 1991 m.